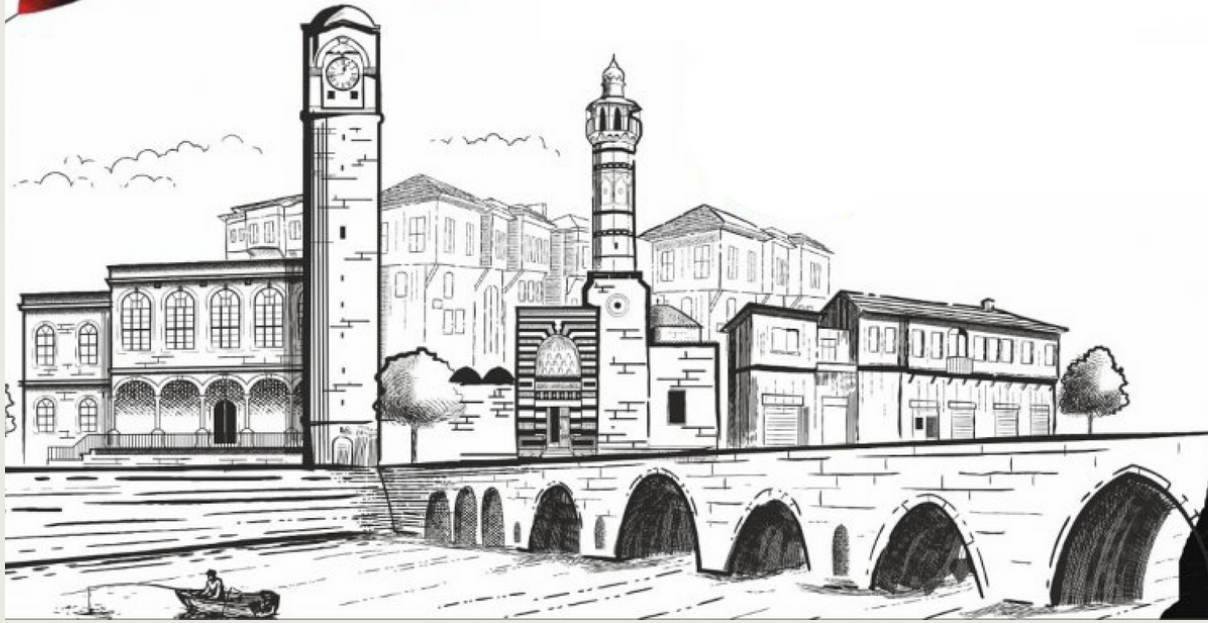

6TH INTERNATIONAL 6TH JANUARY SOCIAL AND HUMANITIES CONGRESS

JANUARY 3-5, 2026

ADANA, TURKIYE

EDITOR

DR. MUSTAFA TİFEMEK

ISBN: 979-8-89695-310-4

PROCEEDING BOOK

January 3-5, 2026 / Adana, TÜRKİYE

ISBN: 979-8-89695-310-4

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

January 3-5, 2026
Adana, Türkiye

PROCEEDING BOOK

Dr. Mustafa Latif EMEK

Copyright © Liberty

Date: 25.01.2026

Liberty Publishing House

Water Street Corridor New York, NY 10038

www.libertyacademicbooks.com

+1 (314) 597-0372

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE
REPRODUCED IN ANY FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY
ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING
INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT
PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER
AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2026

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed.

The derivative works do not need to be licensed on the same terms.
adopted by Mariam Rasulan

ISBN: 979-8-89695-310-4

ABOUT CONGRESS

7th INTERNATIONAL 5 OCAK SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES CONGRESS

DATE - PLACE

January 3-5, 2026

Adana, TÜRKİYE

PARTICIPANT ORGANIZATIONS

İKSAD- www.iksad.org.tr

LANGUAGES

English, Turkish, Russian

EVALUATION

All applications have undergone a double-blind peer review process

PRESENTATION

Oral presentations

CONGRESS ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Mehibe ŞAHBAZ
Çukurova University

Assoc. Prof. Dr. Ethem İlhan ŞAHİN
Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Assoc. Prof. Dr. Ahmet KARDAŞLAR
Osmaniye Korkut Ata University

Dr. Froilan MOBO
Philippine Naval Academy

Dr. Viola MAKHZOUM
Beirut Islamic University

Lect.Cihan YETKİN
Mersin University

Merve KIDIRYUZ
General Coordinator

CONGRESS SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Osman ERKMEN

Gaziantep University

Prof. Dr. Aparna SRIVASTAVA

Noida University

Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL

Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan EYGÜ

Atatürk Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Froilan MOBO

Philippine Merchant Marine Academy

Assoc. Prof. Dr. Ethem İlhan ŞAHİN

Adana Alparslan Türkeş Science and Technology
University

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ERİŞ

Harran University

Dr. Baurcan BOTAKARAYEV

Hoca Ahmet Yesevi International Kazakh-Turkish University

Dr. Damezhan SADYKOVA

Kazakh National Women's Teacher Training University

Dr. Terane NAGIYEVA

Azerbaijan State Pedagogical University

Elvan CAFEROV

Azerbaijan State Pedagogical University

Dr. Adhy Firdausi

Stie Ganesha Üniversitesi

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

January 03-05, 2026
Adana, TÜRKİYE

CONGRESS PROGRAM

Zoom Meeting ID: 844 6001 0824
Password: 050505

Join Zoom Meeting:

<https://us02web.zoom.us/j/84460010824?pwd=q3bQ8yhebFu4aVDDc5ji3cx0a1W1Al.1>

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN / IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 15 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom’da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ **Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir**
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 15 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ **Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.**
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number,
exp. Hall-1, Merve KIDIRYUZ**

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 10⁰⁰ : 12⁰⁰
HALL-2, SESSION-1

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Reyhan ÇELİK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Reyhan ÇELİK	Akdeniz University (Türkiye)	A REALITY OF SOVIET HISTORY: THE GULAG
Lect. Dr. Çiğdem KALEGERİ Teacher Dr. Ömer Anıl DÜŞMEZ	Mersin University (Türkiye) Fatih İslam Seçen Science and Art Center (Türkiye)	A NEWLY IDENTIFIED MANUSCRIPT OF THE CUP PRAYER: VATICANA TURC 13 IN THE VATICAN LIBRARY CATALOGUE OF TURKISH WORKS
Aleyna YİĞİT Prof. Dr. Kadir ARSLANBOĞA	Çanakkale Onsekiz Mart University (Türkiye)	THE IMPORTANCE OF JEWELRY IN THE WEALTH OF THE OTTOMAN PEOPLE: A REVIEW ACCORDING TO THE ISTANBUL KADI REGISTRIES BETWEEN THE YEARS 964 – 1257 AH / 1557 – 1841 CE
Semanur ULU TÜRK Assoc. Prof. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL	Gebze Technical University (Türkiye)	“FAMILIAL FEMINISM” IN THE OTTOMAN WOMEN’S PRESS DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD: THE CASE OF KADINLAR ÂLEMI NEWSPAPER
Fatma TEKİN MUHSİN	Bursa Uludağ University (Türkiye)	LOOKING AT JAPAN AS A MODEL OF “DESIRABLE MODERNIZATION” FROM THE PERSPECTIVE OF AN OTTOMAN INTELLECTUAL: SÂMİZÂDE SÜREYYÂ BEY’S DAY NİPPON
Buşra KORKMAZ	Bursa Uludağ University (Türkiye)	THE INFLUENCE OF AHMET VEFİK PASHA AND THREE WESTERN PLANNERS—CARL LÖRCHER, HENRI PROST, AND LUIGI PICCINATO—ON THE MODERNIZATION PROCESS OF THE CITY OF BURSA
Vüsalə ƏLİYEVƏ	Baku Slavic University (Azerbaijan)	GLOBALIZATION AND THE MULTICULTURALISM POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 10⁰⁰ : 12⁰⁰
HALL-3, SESSION-1

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Lect. Dr. Kemal TORPUŞ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Aysu ÜNVER Assist. Prof. Dr. Nihan OSMANAĞAOĞLU	Ministry of Family and Social Services (Türkiye) Amasya University (Türkiye)	SECONDARY TRAUMATIC STRESS, EMOTION REGULATION, DISTRESS TOLERANCE AND RUMINATION: A COMPARATIVE STUDY OF HIGH-RISK OCCUPATIONAL GROUPS
Selçuk KABA Kadir DEMİRKAYNAK Lect. Dr. Şerife DURNA	Kahramanmaraş Provincial Directorate of National Education (Türkiye) Kahramanmaraş Provincial Directorate of National Education (Türkiye) Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Türkiye)	EXAMINATION OF THE OPINIONS OF EDUCATORS PARTICIPATING IN ADULT EDUCATION MOBILITY WITHIN THE SCOPE OF THE ERASMUS PROJECT
Dilara YILMAZ Assist. Prof. Dr. Elmaziye TEMİZ	Çanakkale Onsekiz Mart University (Türkiye)	THE IMPACT OF GENDER PERCEPTION ON THE FIELD ACTIVITIES OF DISASTER VOLUNTEERS AFTER THE FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKES
Assoc. Prof. Dr. Selma GÜLEÇ Dr. Meltem Elif ÇELİK	Bursa Uludağ University (Türkiye) Ministry of Education (Türkiye)	EVALUATION OF 2018 AND 2024 SOCIAL STUDIES CURRICULA IN THE CONTEXT OF MAP LITERACY IN THE DIGITAL AGE
Lect. Dr. Kemal TORPUŞ Assist. Prof. Dr. Fatma GÜNDÜZ ZEYBEKOĞLU	Artvin Çoruh University (Türkiye) Sinop (Türkiye)	EVALUATION OF DISASTER STATISTICS IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION AND SOCIAL RESILIENCE
Assoc. Prof. Dr. Enes Battal KESKİN	Uludağ University (Türkiye)	UTOPIAS AS VISIONS OF A FAMILY-CENTERED SOCIETY: AN EXAMINATION OF NEW ATLANTIS
Elif Ece USLU	İstanbul Arel University (Türkiye)	THE EFFECTS OF YOGA PRACTICES ON HUMANS: A HOLISTIC MIND-BODY APPROACH

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 10⁰⁰ : 12⁰⁰
HALL-4, SESSION-1

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Burcu ERDİNÇ TAVIL

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Zeynep KURNAZ Assist. Prof. Dr. Özkan ÖZTÜRK	Karabük University (Türkiye)	THE NECESSITY OF A RIGHTS-BASED FRAMEWORK FOR THE ELDERLY
Assist. Prof. Dr. Özkan ÖZTÜRK Assist. Prof. Dr. Zeynep KURNAZ	Karabük University (Türkiye)	CONCEPTUAL PRECISION IN ENVIRONMENTAL SOCIOLOGY: AN ANALYSIS OF THE NATURE-ENVIRONMENT-ECOLOGY DISTINCTION
Tuğba ÜLKER	Zonguldak Bülent Ecevit University (Türkiye)	THE EFFECT OF CANDIDATE IMAGE ON VOTING BEHAVIOR IN LOCAL ELECTIONS; THE CASE OF BOLU IN 2019 LOCAL ELECTIONS
Selcan DİLMAÇ	İstanbul Aydın University (Türkiye)	ENGLISH TITLE: THE IMPACT OF FAMILY CONFLICT RESOLUTION STRATEGIES ON POWER DYNAMICS IN JOINT DECISION-MAKING PROCESSES
Tuğçe Merve TOPÇUOĞLU	Maltepe University (Türkiye)	ACADEMIC RESEARCH ON VIOLENCE AGAINST WOMEN AND FEMICIDE IN TURKEY (2023-2024): A LITERATURE REVIEW
Merve Gizem ATAGÜL Prof. Dr. Esin KARACAN	Kocaeli University (Türkiye)	BASIC PROBLEMS AND SOCIAL INTEGRATION PROCESSES OF REFUGEE WOMEN IN TURKEY: A LITERATURE REVIEW
Assist. Prof. Dr. Burcu ERDİNÇ TAVIL	Eskişehir Osmangazi University (Türkiye)	EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF “THE EUROPEAN CHARTER FOR EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN LOCAL LIFE” BY ADANA METROPOLITAN MUNICIPALITY, SEYHAN MUNICIPALITY AND YÜREĞİR MUNICIPALITY
Kübranur CAVILDAK Assist. Prof. Dr. Selçuk ASLAN	İstanbul Nişantaşı University (Türkiye)	AN EXAMINATION OF LIFELONG SIBLING RELATIONSHIPS AND ATTITUDES TOWARD GENDER ROLES IN YOUNG ADULTS IN TERMS OF CERTAIN SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
Res. Assist. Dr. Hamide DEĞER TARTIK	Bingöl University (Türkiye)	A PASSIONATE QUEST IN THE SHADOW OF GENDER NORMS: REPRESENTATIONS OF WOMANHOOD IN TUTKULU PERÇEM

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 10⁰⁰ : 12⁰⁰
HALL-5, SESSION-1

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Mahmoud AFROUZ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ramshad KHAN R	University College (Pakistan)	KERALA'S PUBLIC HEALTH SECTOR REFORMS: AN ANALYSIS OF PROGRESS, CHALLENGES, AND IMPACT ON HUMAN DEVELOPMENT, 2016-2021, FROM THE PERSPECTIVE OF THE PEOPLE OF KERALA
Muhammad Safi Aslam	University of Management and Technology (Pakistan)	COMORBIDITIES OF MALADAPTIVE DAYDREAMING (MD): A SYSTEMATIC REVIEW
Dr. Ogunseye Timothy Oluwalogbon Isiaka Najeem Ayodeji	Federal Polytechnic Ilaro (Nigeria)	MACROECONOMIC IMPLICATIONS OF INSTITUTIONAL QUALITY: EMPIRICAL EVIDENCE FROM INFLATION BEHAVIOR IN NIGERIA
Musa MOHAMMED Jimada ABDULRAHMAN	Dr Umar Sanda Ahmadu College of Education (Nigeria)	INNOVATIVE AND INTERDISCIPLINARY STRATEGIES IN GUIDANCE AND COUNSELLING FOR PROMOTING SUSTAINABLE EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH TECHNOLOGY
SENHAJ Salma TOUHAMI Fatima	Sultan Moulay Slimane University (Morocco)	TOWARDS AUGMENTED RECRUITMENT: EXPLORATORY STUDY ON THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO MOROCCAN HR PRACTICES
MSc. Selvije LAJQI Soreja ADZAJLIC Florinda VOKSHI	University "Haxhi Zeka"Pejë (Kosovo)	THE SCIENCE OF THE FUTURE: THE IMPACT OF INNOVATION AND TECHNOLOGY IN RESEARCH
Narjes Asgari VARTOONI Assoc. Prof. Dr. Mahmoud AFROUZ	University of Isfahan (Iran)	TRANSLATING THE MODERN SPORT OF THE NINJA: SHADOWS TO STADIUMS

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 12³⁰ : 14³⁰
HALL-2, SESSION-2

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Cansu SOLMAZ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Alexander EREMICHEV Ivan GERSHKOVICH	University of Mediterranean Karpasia (North Cyprus) Georgia Institute of Technology (USA)	BEST PERFORMING AIRLINES IN 2024. THE DIFFERENT MARKS OF BUSINESS AND COMMON PASSENGER
Natig TEYMUROV Assoc. Prof. Dr. Gözde MERT	Istanbul Nişantaşı University (Türkiye)	THE ROLE OF VENTURE CAPITAL IN FINANCIAL INNOVATION
Alper Ali GÖKBULUT	Ankara Hacı Bayram Veli University (Türkiye)	A DARK MANAGERIAL PRACTICE: MUSHROOM MANAGEMENT
Alper Ali GÖKBULUT	Ankara Hacı Bayram Veli University (Türkiye)	THE MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE OF GREEN: GREEN CONCEPTS AND THE GREENWASHING PARADOX
Doğa GÜLER YOLCU Assist. Prof. Dr. Cansu SOLMAZ	Alanya Alaaddin Keykubat University (Türkiye)	A CONTENT ANALYSIS OF THE WEBSITES OF HEALTHCARE TOURISM STAKEHOLDERS IN ALANYA WITHIN THE SCOPE OF ACCESSIBLE TOURISM
Lect. Dr. Bedirhan ELDEN	Kayseri University (Türkiye)	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN REVERSE MOBBING BEHAVIORS AND QUIET QUITTING TENDENCIES AMONG BANK EMPLOYEES
Nigar HÜSEYNOVA	Azerbaijan State University of Economics (Azerbaijan)	RESTRUCTURING AND OPTIMIZATION OF ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEMS AND IMPLEMENTATION OF ADVANCED MARKETING APPROACHES
Jale BULU Prof. Dr. Cuma BOZKURT	Gaziantep University (Türkiye)	THE EFFECTS OF SMART CITY DEVELOPMENT ON ENERGY EFFICIENCY AND CARBON EMISSIONS
Res. Assist. Hüseyin DEMİRHAN	Nevsehir University (Türkiye)	THE IMPACT OF THE SEC CASE ON THE XRP PRICE

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 12³⁰ : 14³⁰
HALL-3, SESSION-2

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Abdulbasit SALTEKİN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Abdulbasit SALTEKİN	Batman University (Türkiye)	INSTITUTIONAL STRUCTURES AND THE TEACHING OF ISLAMIC LAW IN TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Abdulbasit SALTEKİN	Batman University (Türkiye)	FROM THE CLASSICAL FATWA TRADITION TO FATWA COUNCILS: THE TRANSITION TO COLLECTIVE İJTİHÂD
Muhteşem KIZIL	Iğdır University (Türkiye)	MOLLA AHMED CEZERİ'S LIFE AND HIS WORK ENTITLED DİVAN
Zehra TURAN	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Türkiye)	ISAAC MAYER WISE VE REFORMİST YAHUDİ TEOLOJİSİNE ETKİSİ
Bahar ÇALIŞKAN AKPINAR Prof. Dr. Neslihan KARAKUŞ	Yıldız Technical University (Türkiye)	A COMPARATIVE ANALYSIS OF RESAT NURI GÜNTEKİN'S NOVEL "ÇALIKUŞU" AND THE WATTPAD NOVEL "ERKEK FATMA" IN TERMS OF LANGUAGE USE AND NARRATIVE RICHNESS
Res. Assist. Demet CANARSLAN YILDIZ	Çağ University (Türkiye)	THE INTERACTION BETWEEN VOICE AND SITUATION ASPECT IN TURKISH: AN INVESTIGATION INTO SMITH'S CLASSIFICATION
Dr. Mustafa AKYÜREK	Karabük University (Türkiye)	RECONSTRUCTING THE SOCIOLOGY OF TELEVISION: DIGITAL MEDIA ECONOMIES AND THE TRANSFORMATION OF THE PUBLIC SPHERE IN THE CONTEXT OF PLATFORM CAPITALISM
Dr. Mustafa AKYÜREK	Karabük University (Türkiye)	THE ECONOMICS AND BUSINESS MODELS OF NEW MEDIA: AN ANALYSIS OF A DIGITAL ECOSYSTEM
Havva ŞİŞECİ	Sivas Cumhuriyet University (Türkiye)	THE DEFINITION, HISTORICAL DEVELOPMENT, AND EXAMINATION OF THE WORD "NICKNAME" FROM THE PERSPECTIVE OF ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE

7th INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES
January 03-05, 2026 / Adana, Türkiye

ONLINE PRESENTATIONS / 04.01.2026

ANKARA LOCAL TIME - 12³⁰ : 14³⁰
HALL-4, SESSION-2

Meeting ID: 844 6001 0824
Passcode: 050505

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Aysun CANÇAT

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Hilmi YAZICI	Selçuk University (Türkiye)	METHODOLOGICAL APPROACHES TO BREATH, LYRICS, AND MUSIC WITHIN THE FRAMEWORK OF PROFESSIONAL VOICE TRAINING
Esra CANPOLAT Assist. Prof. Dr. Nevin KURTAY	Niğantaşı University (Türkiye)	CONTEXT IN ARCHITECTURE: THE TAKSIM 360 PROJECT
Fıratcan GÜLHAN Assoc. Prof. Dr. Bekir Şahin BALOĞLU	Yıldız Technical University (Türkiye)	ONTOLOGICAL RUPTURE IN 19TH CENTURY OTTOMAN MUSIC: FROM AYINS TO HYMNS, FROM KARS TO SONGS
Tülay SEZER	Fırat University (Türkiye)	THE IMPACT OF GENDER ON SELF-CONSTRUCTION IN SOCIAL MEDIA PLATFORMS: A MEDIA AND COMMUNICATION PERSPECTIVE
Lect. Derya GİTMİŞ	Ondokuz Mayıs University (Türkiye)	APPLICATIONS TO FACILITATE LEARNING AND ASSESSMENT FOR VISUALLY IMPAIRED STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING
Assoc. Prof. Dr. Aysun CANÇAT	İstanbul Gelişim University (Türkiye)	UNIVERSAL THEMES IN ART EDUCATION: A CASE STUDY OF “ANIMAL RIGHTS” IN HIGHER EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Aysun CANÇAT	İstanbul Gelişim University (Türkiye)	ART EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF POP ART: A CASE STUDY OF “CONSUMER CULTURE”
Burak ÇULCU Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ	Süleyman Demirel University (Türkiye)	A RESEARCH ON THE INSTITUTIONALIZATION OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PROCESSES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	V

Author	Title	No
Burak ÇULCU Devrim VURAL YILMAZ	A RESEARCH ON THE INSTITUTIONALIZATION OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PROCESSES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	1
Aysun CANÇAT	UNIVERSAL THEMES IN ART EDUCATION: A CASE STUDY OF "ANIMAL RIGHTS" IN HIGHER EDUCATION	11
Aysun CANÇAT	ART EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF POP ART: A CASE STUDY OF "CONSUMER CULTURE"	13
Burcu ERDİNÇ TAVİL	EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF "THE EUROPEAN CHARTER FOR EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN LOCAL LIFE" BY ADANA METROPOLITAN MUNICIPALITY, SEYHAN MUNICIPALITY AND YÜREĞİR MUNICIPALITY	15
Merve Gizem ATAGÜL Esin KARACAN	BASIC PROBLEMS AND SOCIAL INTEGRATION PROCESSES OF REFUGEE WOMEN IN TURKEY: A LITERATURE REVIEW	17
Fıratcan GÜLHAN Bekir Şahin BALOĞLU	ONTOLOGICAL RUPTURE IN 19TH CENTURY OTTOMAN MUSIC: FROM AYINS TO HYMNS, FROM KARS TO SONGS	25
Selma GÜLEÇ Meltem Elif ÇELİK	EVALUATION OF 2018 AND 2024 SOCIAL STUDIES CURRICULA IN THE CONTEXT OF MAP LITERACY IN THE DIGITAL AGE	33
Muhammad Safi Aslam Faiza Abdul Khaliq Ushna Seher Qudsia Nashee Amber Tasleem Haziq Mehmood	COMORBIDITIES OF MALADAPTIVE DAYDREAMING (MD): A SYSTEMATIC REVIEW	57
SENHAJ Salma TOUHAMI Fatima	TOWARDS AUGMENTED RECRUITMENT: EXPLORATORY STUDY ON THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO MOROCCAN HR PRACTICES	58
Selvije Lajqi Soreja Adzajlic Florinda Vokshi	THE SCIENCE OF THE FUTURE: THE IMPACT OF INNOVATION AND TECHNOLOGY IN RESEARCH	59
Tuğçe Merve TOPÇUOĞLU	ACADEMIC RESEARCH ON VIOLENCE AGAINST WOMEN AND FEMICIDE IN TURKEY (2023-2024): A LITERATURE REVIEW	60
Derya GİTMİŞ	APPLICATIONS TO FACILITATE LEARNING AND ASSESSMENT FOR VISUALLY IMPAIRED STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	61
Reyhan ÇELİK	A REALITY OF SOVIET HISTORY: THE GULAG	67

Jale BULU Cuma BOZKURT	THE EFFECTS OF SMART CITY DEVELOPMENT ON ENERGY EFFICIENCY AND CARBON EMISSIONS	76
Aleyna YİĞİT Kadir ARSLANBOĞA	THE IMPORTANCE OF JEWELRY IN THE WEALTH OF THE OTTOMAN PEOPLE: A REVIEW ACCORDING TO THE ISTANBUL KADI REGISTRIES BETWEEN THE YEARS 964 – 1257 AH / 1557 – 1841 CE	88
Bahar ÇALIŞKAN AKPINAR Neslihan KARAKUŞ	A COMPARATIVE ANALYSIS OF RESAT NURI GÜNTEKİN'S NOVEL "ÇALIKUŞU" AND THE WATTPAD NOVEL "ERKEK FATMA" IN TERMS OF LANGUAGE USE AND NARRATIVE RICHNESS	90
Alexander EREMICHEV Ivan GERSHKOVICH	BEST PERFORMING AIRLINES IN 2024. THE DIFFERENT MARKS OF BUSINESS AND COMMON PASSENGER	101
Buşra KORKMAZ	THE INFLUENCE OF AHMET VEFİK PASHA AND THREE WESTERN PLANNERS— CARL LÖRCHER, HENRI PROST, AND LUIGI PICCINATO—ON THE MODERNIZATION PROCESS OF THE CITY OF BURSA	112
Demet CANARSLAN YILDIZ	THE INTERACTION BETWEEN VOICE AND SITUATION ASPECT IN TURKISH: AN INVESTIGATION INTO SMITH'S CLASSIFICATION	114
Elif Ece USLU	THE EFFECTS OF YOGA PRACTICES ON HUMANS: A HOLISTIC MIND–BODY APPROACH	116
Selçuk KABA Kadir DEMIRKAYNAK Şerife DURNA	EXAMINATION OF THE OPINIONS OF EDUCATORS PARTICIPATING IN ADULT EDUCATION MOBILITY WITHIN THE SCOPE OF THE ERASMUS PROJECT	118
Doğa GÜLER YOLCU Cansu SOLMAZ	A CONTENT ANALYSIS OF THE WEBSITES OF HEALTHCARE TOURISM STAKEHOLDERS IN ALANYA WITHIN THE SCOPE OF ACCESSIBLE TOURISM	120
Esra CANPOLAT Nevin KURTAY	CONTEXT IN ARCHITECTURE: THE TAKSIM 360 PROJECT	122
Fatma TEKİN MUHSİN	LOOKING AT JAPAN AS A MODEL OF “DESIRABLE MODERNIZATION” FROM THE PERSPECTIVE OF AN OTTOMAN INTELLECTUAL: SÂMİZÂDE SÜREYYÂ BEY'S DAY NIPPON	124
Abdulbasit SALTEKİN	INSTITUTIONAL STRUCTURES AND THE TEACHING OF ISLAMIC LAW IN TURKEY	126
Kübranur CAVILDAK Selçuk ASLAN	AN EXAMINATION OF LIFELONG SIBLING RELATIONSHIPS AND ATTITUDES TOWARD GENDER ROLES IN YOUNG ADULTS IN TERMS OF CERTAIN SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS	128
Natig TEYMUROV Gözde MERT	THE ROLE OF VENTURE CAPITAL IN FINANCIAL INNOVATION	130
Havva ŞİŞECİ	THE DEFINITION, HISTORICAL DEVELOPMENT, AND EXAMINATION OF THE WORD "NICKNAME" FROM THE PERSPECTIVE OF ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE	132
Ramshad Khan R	KERALA'S PUBLIC HEALTH SECTOR REFORMS: AN ANALYSIS OF PROGRESS, CHALLENGES, AND IMPACT ON HUMAN DEVELOPMENT, 2016-2021, FROM THE PERSPECTIVE OF THE PEOPLE OF KERALA	149

Musa MOHAMMED Jimada ABDULRAHMAN	INNOVATIVE AND INTERDISCIPLINARY STRATEGIES IN GUIDANCE AND COUNSELLING FOR PROMOTING SUSTAINABLE EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH TECHNOLOGY	157
Alper Ali GÖKBULUT	A DARK MANAGERIAL PRACTICE: MUSHROOM MANAGEMENT	158
Abdulbasit SALTEKİN	FROM THE CLASSICAL FATWA TRADITION TO FATWA COUNCILS: THE TRANSITION TO COLLECTIVE İJTİHÂD	167
Ogunseye,Timothy Oluwalogbon Isiaka, Najeem Ayodeji	MACROECONOMIC IMPLICATIONS OF INSTITUTIONAL QUALITY: EMPIRICAL EVIDENCE FROM INFLATION BEHAVIOR IN NIGERIA	169
Muhteşem KIZIL	MOLLA AHMED CEZERİ'S LIFE AND HIS WORK ENTITLED DÎVAN	170
Nigar HÜSEYNOVA	RESTRUCTURING AND OPTIMIZATION OF ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEMS AND IMPLEMENTATION OF ADVANCED MARKETING APPROACHES	172
Özkan ÖZTÜRK Zeynep KURNAZ	CONCEPTUAL PRECISION IN ENVIRONMENTAL SOCIOLOGY: AN ANALYSIS OF THE NATURE- ENVIRONMENT-ECOLOGY DISTINCTION	182
Tülay SEZER	THE IMPACT OF GENDER ON SELF- CONSTRUCTION IN SOCIAL MEDIA PLATFORMS: A MEDIA AND COMMUNICATION PERSPECTIVE	189
Kemal TORPUŞ Fatma GÜNDÜZ ZEYBEKOĞLU	EVALUATION OF DISASTER STATISTICS IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION AND SOCIAL RESILIENCE	191
Hamide DEĞER TARTIK	A PASSIONATE QUEST IN THE SHADOW OF GENDER NORMS: REPRESENTATIONS OF WOMANHOOD IN TUTKULU PERÇEM	193
Bedirhan ELDEN	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN REVERSE MOBBING BEHAVIORS AND QUIET QUITTING TENDENCIES AMONG BANK EMPLOYEES	195
Hilmi YAZICI	METHODOLOGICAL APPROACHES TO BREATH, LYRICS, AND MUSIC WITHIN THE FRAMEWORK OF PROFESSIONALVOICE TRAINING	196
Çiğdem KALEGERİ Ömer Anıl DÜŞMEZ	A NEWLY IDENTIFIED MANUSCRIPT OF THE CUP PRAYER: VATICANA TURC 13 IN THE VATICAN LIBRARY CATALOGUE OF TURKISH WORKS	198
Enes Battal KESKİN	UTOPIAS AS VISIONS OF A FAMILY-CENTERED SOCIETY: AN EXAMINATION OF NEW ATLANTIS	200
Vüsalə ƏLİYEVƏ	GLOBALIZATION AND THE MULTICULTURALISM POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN	202
Hüseyin DEMİRHAN	THE IMPACT OF THE SEC CASE ON THE XRP PRICE	209
Semanur ULU TÜRK Kurtuluş DEMİRKOL	"FAMILIAL FEMINISM" IN THE OTTOMAN WOMEN'S PRESS DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD: THE CASE OF KADINLAR ÂLEMI NEWSPAPER	211
Narjes Asgari VARTOONI Mahmoud AFROUZ	TRANSLATING THE MODERN SPORT OF THE NINJA: SHADOWS TO STADIUMS	226

Aysu ÜNVER Nihan OSMANAĞAOĞLU	SECONDARY TRAUMATIC STRESS, EMOTION REGULATION, DISTRESS TOLERANCE AND RUMINATION: A COMPARATIVE STUDY OF HIGH- RISK OCCUPATIONAL GROUPS	227
Dilara YILMAZ Elmaziye TEMİZ	THE IMPACT OF GENDER PERCEPTION ON THE FIELD ACTIVITIES OF DISASTER VOLUNTEERS AFTER THE FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKES	237
Mustafa AKYÜREK	RECONSTRUCTING THE SOCIOLOGY OF TELEVISION: DIGITAL MEDIA ECONOMIES AND THE TRANSFORMATION OF THE PUBLIC SPHERE IN THE CONTEXT OF PLATFORM CAPITALISM	253
Selcan DİLMAÇ	THE IMPACT OF FAMILY CONFLICT RESOLUTION STRATEGIES ON POWER DYNAMICS IN JOINT DECISION-MAKING PROCESSES	255
Tuğba ÜLKER	THE EFFECT OF CANDIDATE IMAGE ON VOTING BEHAVIOR IN LOCAL ELECTIONS; THE CASE OF BOLU IN 2019 LOCAL ELECTIONS	257
Mustafa AKYÜREK	THE ECONOMICS AND BUSINESS MODELS OF NEW MEDIA: AN ANALYSIS OF A DIGITAL ECOSYSTEM	259
Alper Ali GÖKBULUT	THE MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE OF GREEN: GREEN CONCEPTS AND THE GREENWASHING PARADOX	261
Zeynep KURNAZ Özkan ÖZTÜRK	THE NECESSITY OF A RIGHTS-BASED FRAMEWORK FOR THE ELDERLY	270
Zehra TURAN	ISAAC MAYER WİSE VE REFORMİST YAHUDİ TEOLOJİSİNE ETKİSİ	279

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE INSTITUTIONALIZATION OF HUMAN RESOURCES
MANAGEMENT PROCESSES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Burak ÇULCU

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi ve
Liderlik Ana Bilim Dalı

ORCID NO: 0000-0002-4251-3774

Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-1177-1666

ÖZET

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), Türkiye ekonomisinin temel yapı taşlarından biri olup istihdam, üretim ve katma değer yaratma açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Buna karşın, KOBİ'lerin sürdürülebilir büyüme ve rekabet gücünü artırabilmeleri, büyük ölçüde kurumsallaşma düzeylerine ve özellikle insan kaynakları yönetimi (İKY) uygulamalarının etkinliğine bağlıdır. Bu çalışma, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetimi süreçlerinin kurumsallaşma düzeyini incelemeyi ve İKY uygulamalarının işletme yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Isparta ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleştirilen saha çalışmasına dayanmaktadır. Veri toplama sürecinde, insan kaynakları yöneticisi bulunan ve bulunmayan işletmeler için ayrı ayrı hazırlanmış yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, işletmelerin tamamında İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarına belirli bir düzeyde önem verildiğini; buna karşın insan kaynakları yönetiminin çoğu işletmede sistematik ve profesyonel bir yapıya kavuşmadığını göstermektedir. Çalışan sayısı ve işletmenin ekonomik gücü, insan kaynakları yöneticisi istihdam edilmesinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, bazı işletmelerde İKY fonksiyonlarının alan dışı personel tarafından yürütüldüğü tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetiminin kurumsallaşmasının, örgütsel etkinlik, çalışan memnuniyeti ve sürdürülebilirlik açısından kritik bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, İnsan Kaynakları Yönetimi, Kurumsallaşma

ABSTRACT

Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) constitute one of the main pillars of the Turkish economy by playing a significant role in employment, production, and value creation. However, the sustainability and competitiveness of SMEs largely depend on their level of institutionalization and the effectiveness of human resources management (HRM) practices. This study aims to examine the institutionalization of human resources management processes in SMEs and to reveal the effects of HRM practices on organizational structure. The research is based on a field study conducted in small and medium-sized enterprises operating in the province of Isparta, Türkiye. Data were collected through structured interview forms designed separately for enterprises with and without human resources managers. The findings indicate that all enterprises attach a certain level of importance to occupational health and safety

practices, while HRM practices have generally not reached a systematic and professional level. The number of employees and the financial capacity of enterprises emerge as the main determinants in employing a human resources manager. In addition, it was observed that HRM functions in some enterprises are carried out by personnel without formal education in the field. The results of the study demonstrate that the institutionalization of human resources management in SMEs is a critical factor for organizational effectiveness, employee satisfaction, and sustainable growth.

Keywords: SMEs, Human Resources Management, Institutionalization

GİRİŞ

Dünya genelindeki ekonomilerin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilen küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), literatürde üzerinde tam bir görüş birliği sağlanmış bir tanıma sahip değildir. KOBİ kavramı, hukuki anlamdan çok ekonomik bir içerik taşıması nedeniyle, işletmelerin faaliyet gösterdiği sektörler ve kullandıkları üretim tekniklerine göre kültürel, bölgesel ve ulusal farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum, işletmelerin ekonomik yapılarının değişkenliğini ve farklı ülkelerdeki sosyo-ekonomik koşulları yansıtır. Ayrıca, bir ülkenin ekonomik yapısındaki değişiklikler, KOBİ'leri tanımlamak için kullanılan ölçütlerin zaman içinde değişmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle, her ülkenin özel koşullarına göre farklı kriterler belirlenebilir(Summak, 2016).

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ), Türkiye'de ekonomik birimler olarak, belirli çalışan sayısı ve finansal büyüklük ölçütlerine göre tanımlanmaktadır. 2012 tarihinde yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile KOBİ'lerin tanımları ve sınıflandırılmaları yeniden belirlenmiştir. Bu tanıma göre, KOBİ'ler; yıllık çalışan istihdamı 250 kişiden az olan ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosu 40 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler olarak tanımlanmaktadır. Önceki yönetmelikte, 2005 yılında belirlenen üst limitler yıllık net satış hasılatı veya mali bilanço için 25 milyon Türk Lirası iken, 2012 yönetmeliği ile bu limit 40 milyon Türk Lirasına yükseltilmiş, yıllık çalışan istihdamı limiti ise 250 kişi olarak sabit kalmıştır. Yeni yönetmeliğin 5. maddesinde, mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımları şu şekilde yapılmıştır: Mikro İşletme: Yıllık çalışan istihdamı on kişiden az olan ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosu bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. Küçük İşletme: Yıllık çalışan istihdamı elli kişiden az olan ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosu sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. Orta Büyüklükteki İşletme: Yıllık çalışan istihdamı iki yüz elli kişiden az olan ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosu kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. Bu tanımlar, KOBİ'lerin sektörel ve ekonomik katkılarının doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır(Sulimanı, 2016).

Bu tanımlama çerçevesi, KOBİ'lerin ekonomik sistem içindeki yerini görünür kılmakla birlikte, işletmelerin yalnızca ölçekleriyle değil, yönetim pratikleri ve örgütsel yapıları ile de değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle büyüme, süreklilik ve rekabet gücü hedefleri bağlamında KOBİ'lerde kurumsallaşma düzeyi belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kurumsallaşma ile ilişkisini sahadan elde edilen verilerle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Isparta ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerde yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla insan kaynakları yönetimi süreçlerinin ne ölçüde sistematikleştiği, insan kaynakları yöneticisi istihdamını belirleyen dinamikler ve bu durumun işletme yapısına yansımaları ortaya konulmaktadır. Böylece çalışma, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetiminin

yalnızca idari bir işlev değil, örgütsel etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından stratejik bir bileşen olarak ele alınmasının önemine katkı sunmayı hedeflemektedir.

KOBİLERDE KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

Kurumsallaşma, en basit anlamıyla, tüm iletişim stratejilerinde belirli kuralların ve düzenlemelerin varlığını ifade eder. Bu süreç, şirketin belirlenen prosedürlere ve normlara bağlı kalarak, kendine özgü karakteristik özellikleri ile fark yaratıp, özgün bir kimlik oluşturmaya çalışması olarak tanımlanabilir(Öğüt & Tarhan, 2022). Küreselleşmenin etkisiyle artan rekabet ortamında, özellikle küçük işletmelerin sürdürülebilirliklerini sağlayabilmesi için kurumsallaşma önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Günümüzde, kurumsallaşma süreçleri; kurumsal yönetim anlayışı ve bu alandaki ilkeler doğrultusunda, işletmeler için sürekli bir gelişim ve iyileşme süreci olarak devam etmektedir(Candan, 2018)

Kurumsallaşma, tüm şirketler için, özellikle aile şirketleri için hayati bir öneme sahiptir. Aile şirketlerinde yaşanan çatışmalar, kurumsallaşma eksiklikleri nedeniyle büyük riskler taşıyabilmektedir. Global Family Business Consultants tarafından yapılan bir araştırma, aile şirketlerinin %5'inin aile içi çatışmalar, %14'ünün aileler arası kavga, %19'unun miras anlaşmazlıkları, %19'unun kardeş, yeğen veya kuzen çatışmaları ve %43'ünün ise kardeşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle faaliyetlerini sonlandırdığını ortaya koymaktadır. Birinci kuşakta faaliyet gösteren aile şirketlerinin %80'i faaliyetlerine son verirken, ikinci kuşağa ulaşabilen şirketlerin oranı yalnızca %16, üçüncü kuşağa ulaşanlar ise %4'tür. Kurumsallaşma, bu tür olumsuzlukların önlenmesinde ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Kurumsallaşma kavramı ve süreci, literatüre kazandıran ilk isimlerden biri, çevresel etkileşimleri vurgulayan ve 1949 yılında "Doğal Sistem Modeli"ni geliştiren Philip Selznick'tir. Selznick, modelinde, organizasyonlar için en önemli olanın araçlar değil, hayatta kalma süreçlerinin olduğunu ifade etmiştir. Selznick'in kurumsallaşma tanımına göre, bu süreç, "örgütün kendine özgü bir kimlik kazanması ve sosyal gereksinimler ile dış baskıların etkisiyle hassas ve esnek bir organizmaya dönüşmesidir". Bir diğer önemli kuramsal katkı ise James March'tan gelmektedir. March, kurumsallaşmayı çevresel uyum perspektifinden ele almıştır. Ona göre, kurumsallaşma, "çevresel farklılıklarla birlikte örgütsel değişimin ve bu değişim sonucunda standardizasyonun elde edilmesidir." Bu görüşler, kurumsallaşma sürecinin yalnızca içsel örgütsel faktörlerden değil, aynı zamanda dışsal çevreden de etkilenen dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır(Öğüt & Tarhan, 2022).

Kurumsallaşmanın kuramsal çerçevesi ve aile işletmeleri açısından taşıdığı kritik önem dikkate alındığında, bu sürecin pratikte hangi ilke ve boyutlar üzerinden somutlaştığı ayrıca ele alınmalıdır. Bu nedenle aşağıda, kurumsal yönetim ilkeleri ve kurumsallaşmanın temel boyutları, KOBİ'lerin yönetim süreçlerinde nasıl bir standartlaşma ve profesyonelleşme zemini oluşturduğu bağlamında özetlenmektedir. Kurumsal yönetim, uluslararası düzeyde kabul görmüş dört temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler, OECD Bakanlar Kurulu tarafından 1999 yılında onaylanan Kurumsal Yönetim İlkeleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu dört ana ilke, şirketlerin yönetim süreçlerinin sağlam ve etik bir temele dayandırılmasını hedefler. Bu ilkeler şunlardır:

1. Adillik: Tüm paydaşlara eşit ve adil davranılmasını ifade eder. Şirket içindeki kararlar, ayrımcılık yapmaksızın tüm hissedarların haklarını koruyacak şekilde alınmalıdır.
2. Şeffaflık: Şirketin finansal durumu, yönetim uygulamaları ve stratejileri hakkında açık ve doğru bilgilendirme yapılması gerektiğini vurgular. Paydaşların şirketin faaliyetleri hakkında doğru bilgilere erişimi sağlanmalıdır.
3. Hesap Verilebilirlik: Yönetim, aldıkları kararlar ve yaptıkları uygulamalardan sorumlu tutulmalıdır. Hissedarlar ve diğer paydaşlar, yönetimin faaliyetlerini denetleyebilmelidir.

4. Sorumluluk: Şirketin ve yöneticilerinin toplumsal, çevresel ve finansal sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenir. Etik ve yasal yükümlülükler doğrultusunda hareket edilmelidir.

Kurumsallaşma literatüründe, kurumsallaşmanın farklı boyutları çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu boyutlar genellikle organizasyonların daha sistematik, şeffaf ve profesyonel bir yapıya kavuşturulmasını sağlayan temel unsurlar olarak ele alınır. Aşağıda, bu boyutlar kısaca açıklanmıştır:

- Tutarlılık: Bu boyut, organizasyonun strateji, misyon, taktik ve faaliyetlerinde uyum ve bütünlük sağlanmasını ifade eder. Verilen sözlerin tutulması, organizasyonun içindeki uygulamaların birbirleriyle tutarlı olması ve sektördeki diğer kuruluşlarla benzerlik göstermesi de tutarlılığın unsurlarıdır. Tutarlılık, şirketin güvenilirliğini artırarak, dış paydaşlar ve iç çalışanlar için bir yön belirleyici olur.
- Şeffaflık: Şeffaflık, organizasyonların bilgi paylaşımı konusunda açık ve erişilebilir olmasını ifade eder. Şeffaf şirketler, bilgileri etkin bir şekilde kaydeder ve yayar, bu da onların daha yüksek performans göstermesine yardımcı olur. Ayrıca şeffaflık, şirketlerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmesine ve müşteri odaklı kararlar almasına olanak tanır. Şeffaflık, şirketin güven inşa etmesine ve paydaşlarla sağlıklı bir iletişim kurmasına yardımcı olur.
- Profesyonellik: Profesyonellik, organizasyonların yönetiminde daha fazla profesyonel istihdam edilmesi, profesyonellere uygun bir çalışma ortamı sağlanması ve meslek organlarına üye olunması gibi unsurları içerir. Profesyonellik, organizasyonun kapasitesini ve yönetim kalitesini artırarak, daha verimli ve etkin bir yapının oluşmasına katkı sağlar. Ayrıca profesyonel bir yaklaşımla yönetilen şirketler, sektörel gelişmeleri ve yenilikleri takip etme konusunda daha başarılı olurlar.

Bu ilkeler ve boyutlar, kurumsallaşmayı kavramsal olarak açıklamakla birlikte, KOBİ'lerin günlük işleyişinde kurumsallaşmanın çoğu zaman işletmenin ölçeği, kaynakları ve yönetim anlayışıyla birlikte şekillendiği görülmektedir. Bu noktada KOBİ'lerin sahip olduğu yapısal avantajlar ve dezavantajlar, kurumsallaşma ihtiyacını daha görünür hâle getirmektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), büyük işletmelerden farklı özelliklere sahip olmaları nedeniyle belirli avantajlara sahiptir. KOBİ'lerin başarısı, geleneksel pazarlama yaklaşımlarından ziyade girişimci pazarlama stratejilerine bağlıdır. Bu işletmelerin sahip olduğu avantajlar, büyük firmaların destekleyici politikalarından veya devletin KOBİ'lere yönelik yardım programlarından kaynaklanmamaktadır. KOBİ'ler, büyük işletmelerle rekabet ederken girişimcilere iki temel avantaj sunmaktadır: müşteri ve çalışanlarla daha yakın ilişkiler kurabilme imkânı ile pazarlama, üretim ve hizmet süreçlerinde yüksek derecede esnek olabilme yeteneği. Bu işletmeler, faaliyet gösterdikleri yerel pazarı daha iyi tanıyarak pazarın dinamiklerini ve ihtiyaçlarını ayrıntılı biçimde gözlemleyebilmekte ve alıcı-satıcı ilişkilerinde daha güçlü bağlar kurabilmektedir. Özellikle müşterilerle kurulan yakın ilişkiler, KOBİ'lere büyük ölçekli işletmelerin elde edemeyeceği bir rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. KOBİ'lerin en belirgin avantajları, esneklik, odaklanma ve işletme içi iletişim alanlarında ortaya çıkmaktadır. Pazarlama, üretim ve Ar-Ge süreçlerinde karar alma mekanizmalarının etkinliği, küçük işletme yapısı içinde daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Akgemci vd., 2005). Son olarak, küçük pazarlar genellikle büyük işletmeler için cazip bulunmamaktadır; buna karşın KOBİ'ler, bu tür pazarlarda yüksek karlılık elde etme imkânına sahiptir. Ayrıca, KOBİ'lerde bürokratik süreçlerin sınırlı olması, hızlı karar alınabilmesini sağlayarak pazar fırsatlarının daha etkin bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Tarhan, 2022).

Kobilerin büyük işletmelere kıyasla bir çok avantajı olduğu gibi belirli dezavantajları da bulunur. Bu dezavantajların bir bölümü yönetim bazlı sorunlardan dolayıdır. Bu sorunların çözümü için kurumsallaşma yoluna gidilerek belirli bir ölçüde sorunun çözümü giderilebilir. KOBİ'ler, küresel ekonomik değişimlere uyum sağlama konusunda en esnek işletmeler olarak öne çıkmaktadır. Ancak pratikte, KOBİ'lerin hızlı bir şekilde kurulabildiği gibi, aynı hızla kapanma riski de bulunmaktadır. Küçük ölçekli olmaları, kapanma süreçlerini kolaylaştırmakta; buna karşın etkin bir yöneticinin zamanında alacağı önlemler bu riski önemli ölçüde azaltabilmektedir. Bu durum yalnızca ülkemize özgü olmayıp, dünya genelindeki KOBİ'ler için geçerlidir. Öte yandan, devletlerin uyguladığı politika ve destek mekanizmaları, bu dezavantajları tamamen ortadan kaldıracakları gibi, en azından asgari seviyeye indirmeye de olanak tanımaktadır(Direk, 2019). KOBİ'ler, kredi temininde yaşadıkları güçlükler nedeniyle toplam banka kredileri içerisindeki payları oldukça sınırlıdır. Krediyeye erişimde zorluk yaşayan işletmeler, yatırımlarını ya kendi öz kaynaklarıyla finanse etmekte ya da yatırımlarını ertelemek durumunda kalmaktadır. Ayrıca, finansal kuruluşlardan krediyeye ulaşamayan firmalar, alternatif finansman araçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bu araçlardan sınırlı düzeyde yararlanabilmektedir. Bunun yanında, mali analiz ve planlama konularında nitelikli personel eksikliği, KOBİ'lerin finansal başarı şansını azaltan bir diğer faktördür(Tarhan, 2022).Küresel ekonomik krizler, ülke ekonomileri üzerinde doğrudan etkiler yaratmakta ve bu durum, uzun vadeli stratejik planlar yerine, sadece işletmenin yaşamını sürdürmeye odaklanan ve yenilik riskini minimize eden bir yaklaşımın benimsenmesine sebep olmaktadır(Akgemci vd., 2005).

KOBİ'lerin dış pazarlarda ürünlerini sunabilmeleri ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri için CE işareti, ISO 14000 (çevre yönetim sistemi belgesi), ISO 9000 (kalite güvence standardı) ve benzeri uluslararası belgeleri temin etmeleri gerekmektedir. Ancak, bu belgelerin alınması tek başına standartlara uygun üretim yapmak veya faaliyet göstermek için yeterli değildir. Belgelerin sağlanmasının ardından KOBİ'ler, işletmelerini geliştirmedikleri takdirde, fason üretim dahi gerçekleştirememektedir. Ülkemizdeki KOBİ'lerin büyük çoğunluğunun mikro ölçekli işletmeler olarak faaliyet göstermesi, özellikle 1-49 çalışan istihdam eden küçük işletmelerin ihracat kapasitesinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır(Yılmaz & Yildiz, 2020).

KOBİ'lerin esneklik ve yakın ilişki ağları gibi güçlü yönleri, uygun yönetim pratikleriyle desteklendiğinde rekabet avantajına dönüşebilmektedir. Buna karşın finansmana erişim, nitelikli personel eksikliği ve standartlaşma sorunları gibi dezavantajlar, kurumsallaşma ve özellikle insan kaynakları yönetimi süreçlerinin sistematikleşmesini daha da kritik hâle getirmektedir. Bu nedenle, KOBİ'lerin ekonomi içindeki ağırlığını ortaya koyan göstergelerin değerlendirilmesi, insan kaynakları yönetiminin neden stratejik bir gereklilik olduğunu daha anlaşılır kılacaktır.

TÜRKİYEDE KOBİLERE GENEL BAKIŞ

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), sanayi sektöründeki yerleri, yarattıkları istihdam oranı, büyük sanayi işletmelerine sağladıkları destek hizmetleri ve milli gelire yaptıkları katkılarla büyük bir öneme sahiptir. Özellikle ekonomik anlamda hızla büyüyen Türkiye'de, KOBİ'ler, ekonomik büyüme ve gelişme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. TÜİK 2002 Genel Sanayi İş Yerleri Sayımı (GSİS) sonuçlarına göre, KOBİ'ler Türkiye'deki toplam işletmelerin %99,89'unu oluştururken, istihdamın %76,7'sini, sermaye yatırımının %38'ini, yaratılan katma değer %27'sini ve ihracatın ise yaklaşık %11'ini sağlamaktadır. Bu veriler, KOBİ'lerin Türk ekonomisindeki önemini açıkça ortaya koymaktadır. KOBİ'lerin bu denli büyük bir ekonomik katkı sağlıyor olmaları, onların ekonomik yapının belkemiği olduğunu ve ülkenin sürdürülebilir kalkınması için kritik bir rol oynadıklarını göstermektedir.

KOBİ'lerin gelişmesi, sadece ekonomik büyümeyi hızlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda istihdam yaratma, yerel kalkınmayı destekleme ve inovasyonu teşvik etme açısından da büyük fırsatlar sunmaktadır. (<http://www.tuik.gov.tr>, e.t:27.03.2007). (Summak, 2016).

TÜİK'in Kasım 2016 itibarıyla açıkladığı Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre, Türkiye'deki toplam işletme sayısının %99,8'ini ve istihdamın %73,5'ini oluşturan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), ülkenin ekonomik yapısında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, KOBİ'lerin ülke ekonomisine sağladığı faktör maliyetiyle katma değer %53,5'ini oluşturmaması, bu işletmelerin karşılaştığı ciddi verimsizlik sorunlarını gözler önüne sermektedir (TÜİK, 2016). Bu verimsizlik, KOBİ'lerin üretim süreçlerinde etkinlik, teknoloji kullanımı, yönetim pratikleri ve kaynak dağılımı gibi alanlarda önemli eksiklikler olduğunu gösteriyor. Ayrıca, bu durum, KOBİ'lerin büyüme potansiyelini sınırlayabilir ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), Türkiye ekonomisi için kritik bir öneme sahiptir.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), Türkiye'nin çeşitli sanayi sektörlerinde önemli bir yer tutmakta ve ekonominin dinamizmine katkı sağlamaktadır. KOSGEB'in KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'na (2015-2018) göre, KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği bazı sektörler ve bölgesel yoğunlukları şu şekildedir; KOBİ'lerin en fazla yoğunlaştığı sektörler:

- Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayii
- Metal eşya, makine ve teçhizat sanayii
- Ulaşım araçları sanayii
- İlmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii
- Orman ürünleri ve mobilya sanayii
- Gıda, içki ve tütün sanayi

KOBİ'lerin en az faaliyet gösterdiği sektör ise metal ana sanayi sektörüdür. Bu alandaki yoğunlaşma daha sınırlıdır. KOBİ'lerin en fazla yoğunlaştığı bölgeler: KOBİ'ler Türkiye'nin özellikle Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu üç bölge, tüm KOBİ'lerin:

- İşyeri sayısı bazında %71'ini,
- İstihdam bazında %78'ini,
- Katma değer bazında ise %89'unu karşılamaktadır.

Bu veriler, KOBİ'lerin ülke ekonomisindeki büyük önemini ve coğrafi olarak hangi alanlarda yoğunlaştıklarını göstermektedir. Özellikle büyük bir istihdam gücü yaratmalarına rağmen, üretim süreçlerindeki verimlilik sorunları ve düşük katma değer, KOBİ'lerin gelişiminde karşılaştığı bazı yapısal engelleri ortaya koymaktadır(Gürler, 2001)

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), Türkiye'nin ekonomik yapısında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Türkiye'deki toplam işletmelerin yaklaşık %98'ini oluşturan KOBİ'ler, ülke ekonomisinin temel yapı taşlarını oluşturmakta ve büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için KOBİ'lerin sahip olduğu yer ve önemin fark edilmesi gerekmektedir. KOBİ'lerin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi, ekonominin sürdürülebilir büyümesini ve istihdam yaratılmasını doğrudan

etkiler. Bu nedenle, KOBİ'lerin gücünün tam anlamıyla ortaya çıkabilmesi için, onlara yönelik geliştirilecek politikaların ve uygulamaların gerçekçi ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Eğer bu önemli konuya yeterince dikkat edilmezse, yapılacak olan reformların ve stratejilerin etkinliği sınırlı olacaktır(Geyik, 2000).

Türk Ticaret Kanunu, şirketlerin yönetim süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet gibi kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını teşvik eden düzenlemeler içermektedir. Türkiye'de kurumsal yönetim anlayışının benimsenmesi, görece kısa bir zaman diliminde önemli bir dönüşüm göstermiştir. Bu süreçte, yalnızca yasal düzenlemeler değil; eğitim programları, seminerler ve danışmanlık hizmetleri gibi destekleyici araçlar da önemli katkılar sağlamıştır. Sonuç olarak, kurumsal yönetim ilkeleri, yalnızca büyük ölçekli şirketler için değil, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için de bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'deki şirketlerin hem uluslararası rekabet gücünü artırmak hem de sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmak açısından sağlam bir zemin oluşturmuştur(Tarhan, 2022)

KOBİ'ler, tek başlarına küçük ekonomik birimler olarak değerlendirildiğinde ekonomiye katkıları sınırlı gibi görünse de, toplu olarak ele alındıklarında sahip oldukları sayısal güç, ekonomi ve toplum açısından önemlerini açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomisi bağlamında KOBİ'lerle ilgili veriler incelendiğinde, bu işletmelerin ülke ekonomisindeki ağırlığı net bir şekilde görülmektedir. Söz konusu veriler, KOBİ'lerin ekonomik sistem içerisinde göz ardı edilemeyecek ölçüde etkili ve kritik bir konumda olduklarını ortaya koymaktadır(Özdemir vd., 2011)

Ülkemizdeki işletmelerin büyük bir kısmını küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler) oluşturmaktadır. İşletmeler, belirli bir ölçeğe kadar, kurucusu ve sınırlı sayıda çalışanıyla hızlı bir şekilde büyüebilmekte ve etkin bir şekilde yönetilebilmektedir. Ancak, işletmelerin büyümesiyle birlikte fonksiyonel yapılar karmaşıklaşmakta ve bu durum çeşitli yönetsel sorunlara yol açabilmektedir. İşletmeye sistematik, yani kurumsal bir yaklaşım kazandırılmadığı takdirde, faaliyetlerde aksaklıklar ve işleyişte bozulmalar meydana gelmeye başlamaktadır(Tarhan, 2022)

Türkiye'de aile işletmelerinin neden kurumsallaşmaları gerektiğini ve bu sürecin nasıl gerçekleştirilebileceğini ele alan çok sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Ancak, bazı işletmeler görünürde kurumsal özellikler taşımakla birlikte, gerçek anlamda kurumsallaşmış değildir. Ampirik araştırmalar, aile şirketlerinde kurumsallaşmanın önemi konusunda belirli bir bilinç düzeyine ulaşıldığını göstermesine rağmen, kurumsallaşma sorununun hâlen güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, aile işletmelerinin kurumsallaşma düzeyini değerlendiren bir çalışmada, planlama, hedef belirleme, yönetim, satış, finans, insan kaynakları, üretim, kültür ve çevre gibi temel işletme alanlarının tamamında, kurumsallaşmanın yeterince önemsenmediği sonucuna varılmıştır (Çakıcı & Özer, 2007).

Türkiye'de KOBİ'lerin sayısal büyüklüğü ve istihdam/katma değer içindeki payı, bu işletmelerin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal etkileri olan bir yapı taşı olduğunu göstermektedir. Bu ölçekte bir işletme evreninde, insan kaynakları yönetimi uygulamalarının niteliği; örgütsel etkinlik, çalışan refahı, iş sağlığı ve güvenliği kültürü ve uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından belirleyici hâle gelmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın saha verilerine dayanan yöntemi aşağıda sunulmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma, Isparta ilinde Aralık 2025'te, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayalı nitel bir çalışmadır. Araştırma kapsamında

farklı sektörlerde faaliyet gösteren 20 işletmeden veri toplanmış; görüşmeler işletme sahipleri, yöneticiler, yönetim kurulu üyeleri ve insan kaynakları personeli ile gerçekleştirilmiştir. Bazı işletmelerde birden fazla katılımcıyla görüşülerek farklı bakış açıları elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş; veriler önceden belirlenen temalar çerçevesinde düzenlenmiş ve araştırma soruları doğrultusunda yorumlanmıştır. Araştırmanın geçerliliğini artırmak amacıyla görüşme soruları ilgili literatüre dayalı olarak hazırlanmış ve alan uzmanlarının görüşleri alınmıştır. Araştırma sürecinde etik ilkelere uyulmuş, katılımcı gizliliği korunmuş ve çalışma gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülmüştür. Belirtilen yöntemsel çerçeve doğrultusunda elde edilen bulgular, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetimi süreçlerinin hangi noktalarda kurumsallaştığını ve hangi noktalarda daha çok zorunluluk temelli yürütüldüğünü görünür kılmaktadır. Bir sonraki bölümde, görüşmelerden elde edilen veriler tematik biçimde sunulmaktadır.

BULGULAR

Bu araştırma kapsamında Isparta ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleştirilen saha çalışmaları sonucunda, insan kaynakları yönetimi ve kurumsallaşma süreçlerine ilişkin dikkat çekici bulgular elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler ve gözlemler doğrultusunda öne çıkan temel bulgular, işletmelerin mevcut yapısal durumlarını ve karşı karşıya oldukları yönetsel sorunları ortaya koymaktadır. Araştırma sürecinde dikkat çeken en önemli bulgulardan ilki, incelenen işletmelerin tamamında İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) uygulamalarına belirli bir düzeyde önem veriliyor olmasıdır. İşletmelerin bir kısmı bu faaliyetleri kendi bünyelerinde yürütürken, bir kısmı dış kaynaklı hizmetlerden yararlanmaktadır. Türkiye genelinde geçmişte yaşanan iş kazaları ve ihmallere dikkate alındığında, tüm işletmelerde İSG uygulamalarının yaygınlaşmış olması, özellikle bölgesel düzeyde olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, işletmelerin yasal zorunlulukların ötesinde, çalışan güvenliği konusunda daha bilinçli hareket etmeye başladığını göstermektedir. Araştırmada öne çıkan ikinci önemli husus, büyük iş hacmine sahip olduğu bilinen işletmelerde çalışan sayısının beklenenden düşük olmasıdır. Görüşmeler sırasında birçok işletme yetkilisi, son iki ila üç yıl içerisinde yaşanan ekonomik dalgalanmalar nedeniyle ciddi personel azaltmalarına gittiklerini ifade etmiştir. Bazı işletmelerde çalışan sayısının yarı yarıya düştüğü belirtilmiş, bu durumun üretim süreçlerine ve örgütsel yapıya doğrudan etki ettiği gözlemlenmiştir. Bu bulgu, ekonomik koşulların KOBİ'ler üzerindeki kırılğan etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İncelenen işletmelerin yönetim kadroları değerlendirildiğinde, üst düzey pozisyonlarda erkek çalışanların baskın olduğu görülmüştür. Kadın çalışanların özellikle yönetim kademelerinde oldukça sınırlı sayıda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durumun, sanayi sektörünün yapısal özellikleri ve iş gücü ihtiyacının büyük ölçüde erkek çalışanlar üzerinden şekillenmesiyle ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Ancak bu bulgu, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında üzerinde durulması gereken önemli bir konuya da işaret etmektedir. Araştırmanın insan kaynakları yönetimine ilişkin bulguları incelendiğinde, işletmelerin büyük bir kısmının İK yöneticisi istihdamını belirli bir çalışan sayısından sonra gerekli gördüğü anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %40'ında insan kaynakları yöneticisi bulunmaktadır. Bu işletmeler, İK yöneticisinin varlığının personel yönetimini kolaylaştırdığını, yöneticilerin iş yükünü azalttığını ve çalışanlarla ilişkileri daha sistematik hâle getirdiğini belirtmiştir. Buna karşılık, İK yöneticisi bulunmayan ve çalışan sayısı yüksek olan işletmeler, personel yönetimini zor ve yıpratıcı bir süreç olarak tanımlamıştır. Çalışan sayısı görece az olan işletmeler ise ilerleyen dönemlerde büyüme gerçekleştiğinde İK yöneticisi istihdam etmeyi planladıklarını ifade etmiştir. Bu durum, insan kaynakları yönetiminin işletmeler tarafından gerekli görülmesine rağmen, uygulamada ekonomik nedenlerle ertelendiğini göstermektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer önemli bulgu, insan kaynakları yöneticisi bulunan bazı işletmelerde bu pozisyonun alan dışı personel tarafından yürütülmesidir. İK yöneticilerinin bir kısmının muhasebe, büro yönetimi veya sosyal hizmetler gibi farklı alanlardan mezun olduğu ve bu görevleri ek sorumluluk olarak yürüttüğü tespit edilmiştir. Sadece sınırlı sayıda işletmede insan kaynakları yönetimi alanında uzmanlaşmış profesyonellerin görev yaptığı görülmüştür. Bu durum, KOBİ'lerde insan kaynakları uygulamalarının çoğunlukla profesyonel bir sistem anlayışından ziyade zorunluluk temelli yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Kurumsallaşma açısından değerlendirildiğinde, aile şirketi olsun ya da olmasın, işletmelerin insan kaynakları yöneticisi istihdam etme kararlarında iki temel faktörün belirleyici olduğu görülmektedir. Bunlar, işletmedeki çalışan sayısı ve işletmenin ekonomik gücüdür. Özellikle çalışan sayısı yüksek olan aile işletmelerinin, kurumsallaşma sürecinde bir geçiş aşamasında kaldıkları, ancak bu süreci tam anlamıyla tamamlayamadıkları gözlemlenmiştir. Bu işletmelerin, kurumsal yapıya geçme isteği ile geleneksel yönetim anlayışı arasında sıkıştıkları söylenebilir. Sonuç olarak, insan kaynakları yöneticisinin işletmeler açısından önemi genel olarak kabul edilmekle birlikte, ekonomik koşullar ve işletme ölçeği bu uygulamaların hayata geçirilmesinde önemli bir engel oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetiminin kurumsallaşmasının, sürdürülebilir büyüme ve örgütsel etkinlik açısından kritik bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular, KOBİ'lerde İSG gibi alanlarda belirli bir bilinç ve uygulama düzeyi oluştuğunu; buna karşın insan kaynakları yönetiminin çoğu işletmede sistematik bir çerçeveye kavuşmadığını göstermektedir. Bu sonuçların literatürle ilişkilendirilmesi ve uygulamaya dönük çıkarımların netleştirilmesi amacıyla tartışma ve sonuç bölümünde değerlendirmeler sunulmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Isparta ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerde insan kaynakları yönetimi süreçlerinin kurumsallaşma düzeyini incelemiştir. Araştırma bulguları, işletmelerin tamamında İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarına belirli bir düzeyde önem verildiğini; buna karşın insan kaynakları yönetiminin çoğu işletmede sistematik ve profesyonel bir yapıya kavuşmadığını göstermektedir. İşletmelerin yalnızca bir kısmında insan kaynakları yöneticisi istihdam edilmekte olup, bu durumun temel belirleyicilerinin çalışan sayısı ve işletmenin ekonomik gücü olduğu tespit edilmiştir. İnsan kaynakları yöneticisi bulunan işletmelerde personel yönetimi süreçlerinin daha düzenli ve etkin yürütüldüğü, buna karşılık İK yöneticisi bulunmayan işletmelerde bu süreçlerin işletme sahipleri veya yöneticiler tarafından yürütüldüğü ve bunun yönetsel yükü artırdığı görülmüştür. Ayrıca, bazı işletmelerde insan kaynakları yönetimi görevlerinin alan dışı personel tarafından yürütülmesi, İKY uygulamalarının çoğunlukla zorunluluk temelli ele alındığını ortaya koymaktadır. Genel olarak araştırma sonuçları, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetiminin kurumsallaşmasının örgütsel etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları doğrultusunda, KOBİ'lerde insan kaynakları yönetimi süreçlerinin kurumsallaştırılmasına yönelik olarak; insan kaynakları yönetiminin stratejik bir fonksiyon olarak ele alınması, alanında uzman insan kaynakları personelinin istihdam edilmesi veya dış kaynaklı profesyonel desteklerden yararlanılması önerilmektedir. Ayrıca, işletmelerde yazılı insan kaynakları politikalarının oluşturulması, temel İKY süreçlerinin standart hâle getirilmesi ve yöneticilerin bu alandaki farkındalıklarının artırılması önem taşımaktadır. Kamu kurumları ve ilgili paydaşlar tarafından KOBİ'lere yönelik eğitim ve destek programlarının yaygınlaştırılması, insan kaynakları yönetiminin kurumsallaşma sürecini hızlandıracaktır.

KAYNAKLAR

Akgemci, T., Ögüt, A., & Tosun, M. A. (2005). küresel rekabetin sunduğu fırsatlar ve tehditler bağlamında kobi'lerde stratejik yenilik yönetimi: swot analizine dayalı kuramsal bir değerlendirme. sosyal ekonomik araştırmalar dergisi, 5(10), 139-156.

- Ay, H. M., & Talaşlı, E. (2007). türkiye’de kobi’lerin ihracattaki yeri. candan, a. (2018). kobi’lerde kurumsallaşma süreçleri kurumsallaşmanın kobi’lere etkileri ve perakende mağazacılık sektöründe örnek işletme modeli. <https://avesis.uludag.edu.tr/yonetilen-tez/e6d8d157-ab28-4146-ade7-00ff56d5d5ca/kobilerde-kurumsallasma-surecleri-kurumsallasmanin-kobilere-etkileri-ve-perakende-magazacilik-sektorunde-ornek-isletme-modeli>
- Çakıcı, A., & Özer, B. Ş. (2007). mersin’de faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsallaşma göstergeleri açısından incelenmesi.
- Direk, İ. (2019). batman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü işletme anabilim dalı.
- Geyik, M. (2000). Kobilerde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi (Gebze uygulaması) [Master’s]. <https://www.proquest.com/docview/2689287493/abstract/166F24212BD24CC6PQ/1>
- Gürler, G. (2001). Kobi’lerde İnsan Kaynakları Seçim Süreci (Sakarya Uygulaması) [Master’s]. <https://www.proquest.com/docview/2689285876/abstract/4E8E63A966A24CA7PQ/1>
- Öğüt, A., & Tarhan, S. (2022). Kobi’lerde Kurumsallaşmanın Firma Performansı Üzerindeki Etkisi. 4(22).
- Özdemir, S., Ersöz, H., & Sarioğlu, H. (2011). küçük girişimciliğin artan önemi ve kobi’lerin türkiye ekonomisindeki yeri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 53, 173-230.
- Sulimanı, V. (2016). Sakarya’da Kobi’lerde İnsan Kaynakları Yönetimine Yönelik Algı Araştırması. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2(1), 19-32.
- Summak, M. E. (2016). Küçük Ve Orta Boy İşletmelerin İletişim Yönetimi Faaliyetleri Üzerine Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma. 19.
- Tarhan, S. (2022). KOBİ’Lerde Kurumsallaşmanın Firma Performansı Üzerindeki Etkisi—ProQuest.<https://www.proquest.com/docview/2800163935?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20%20Theses>
- Yılmaz, A. E., & Yıldız, A. (2020). küreselleşme sürecinde kobi’lerin elektronik ticarete uyumu. 4(1).

SANAT EĞİTİMİNDE EVRENSEL TEMALAR: YÜKSEKÖĞRETİMDE “HAYVAN HAKLARI” UYGULAMA ÖRNEĞİ
UNIVERSAL THEMES IN ART EDUCATION: A CASE STUDY OF “ANIMAL RIGHTS” IN HIGHER EDUCATION.

Doç. Dr. Aysun CANÇAT
İstanbul Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-38375302

ÖZET

Bir sanat eseri, öz ve biçim arasında kurulan bütüncül bir yapı içerisinde kurgulanır. Bu bütünlük, eserin anlam derinliğini ve kalıcılığını belirleyen temel unsurlardan biridir. Günümüzde dahi geçmişten günümüze ulaşan sanat eserleri üzerinden çeşitli çıkarımlar yapılabilmekte; bireyler bu eserlerden düşünsel, kültürel ve ahlaki kazanımlar elde edebilmektedir. Bu durum, sanatın eğitsel ve öğretici yönünün zamansız bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, anaokulundan yükseköğretime kadar uzanan sanat eğitimi süreçlerinde gerçekleştirilen uygulamaların da belirli bir öz-biçim bütünlüğü içerisinde planlanması, temalarla ilişkilendirilerek yürütülmesi ve anlamlı bir biçimde sonlandırılması büyük önem taşımaktadır. Sanat eğitimi uygulamalarında yaş düzeyi, bilişsel gelişim ve seçilen tema arasındaki uyumun gözetilmesi, öğrenme sürecinin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Uygulamaların bir bütünlük içerisinde sürdürülmesi; öğrencilerin ele alınan temaları daha kolay kavramalarını ve içselleştirmelerini sağlamaktadır. Tematik ve bütüncül bir yaklaşımla yürütülen sanat eğitimi süreçleri, öğrencilerin yalnızca sanatsal becerilerini değil; aynı zamanda eleştirel düşünme, empati kurma ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmelerine de katkı sunmaktadır. Bu kazanımlar, sağlıklı bireylerin yetişmesine ve dolayısıyla daha bilinçli ve duyarlı toplumların oluşmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında, fakülte ölçeğinde birinci sınıf düzeyindeki bir öğrenciyle uygulamalı bir sanat eğitimi çalışması gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın teması olarak “Hayvan Hakları” belirlenmiş ve süreç disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışma sürecinin sonunda, öğrencinin çevreye ve özellikle hayvan haklarına yönelik farkındalığının ve duyarlılığının belirgin biçimde arttığı gözlemlenmiştir. Ortaya konulan sanatsal ürünün, öğrencide kalıcı izler bırakan, düşünsel ve duygusal açıdan derinlikli bir çalışma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Temalar, Tematik Eğitim, Hayvan Hakları

ABSTRACT

A work of art is constructed within a holistic structure established between content and form. This unity constitutes one of the fundamental elements that determine the depth of meaning and permanence of an artwork. Even today, various inferences can be drawn from artworks that have survived from the past to the present; individuals can gain intellectual, cultural, and moral insights through engagement with these works. This demonstrates that the educational and

instructive dimension of art possesses a timeless quality. In this context, it is of great importance that the practices carried out within art education processes—from early childhood education to higher education—are planned within a coherent content–form unity, conducted in relation to clearly defined themes, and concluded in a meaningful manner. In art education practices, careful consideration of the alignment between learners’ age level, cognitive development, and the selected theme directly affects the quality of the learning process. Maintaining continuity and integrity in practice enables students to more easily comprehend and internalize the themes addressed. Art education processes implemented through a thematic and holistic approach contribute not only to the development of students’ artistic skills but also to the cultivation of critical thinking, empathy, and a sense of social responsibility. These outcomes significantly contribute to the development of well-rounded individuals and, consequently, to the formation of more conscious and sensitive societies. Within the scope of this study, a practice-based art education project was conducted with a first-year undergraduate student at the faculty level. “Animal Rights” was determined as the theme of the application, and the process was approached from an interdisciplinary perspective. At the conclusion of the study, it was observed that the student’s awareness of and sensitivity toward the environment—and particularly toward animal rights—had increased markedly. It was concluded that the resulting artistic work was intellectually and emotionally profound and left lasting impressions on the student.

Keywords: Universal Themes, Thematic Education, Animal Rights

POP ART KAPSAMINDA SANAT EĞİTİMİ: “TÜKETİM KÜLTÜRÜ” UYGULAMA ÖRNEĞİ ART EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF POP ART: A CASE STUDY OF "CONSUMER CULTURE"

Doç. Dr. Aysun CANÇAT

İstanbul Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

ORCID NO: 0000-0003-38375302

ÖZET

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde birbirinden bağımsız ancak eş zamanlı süreçler içerisinde ortaya çıkan Pop Art, kökenini popüler imgelerden, kitle iletişim araçlarının ürettiği görsel ve nesnel dilden ve özellikle tüketim kültürünün gündelik yaşamdaki belirleyici etkilerinden alan bir sanat akımıdır. Pop Art’ın ortaya çıkışında sosyal, kültürel, siyasal ve özellikle ekonomik dinamikler belirleyici bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, I. ve II. Dünya Savaşları’nın ardından Amerikan ekonomisinde ve sanayisinde yaşanan hızlı büyüme ve üretim artışı, toplumun yapısal dönüşümünü beraberinde getirmiş; bireylerin ihtiyaçlarının ötesinde tüketime yönlendirildiği, kitle üretimi ve kitle tüketimi temelli bir “tüketici toplum” modeli oluşmuştur. Sanat tarihindeki bu süreç ve Pop Art akımının tematik ve kavramsal yaklaşımı doğrultusunda, bu çalışmada “tüketim kültürü” ana tema olarak belirlenmiş ve fakülte ölçeğinde birinci sınıf öğrencilerle uygulamaya dayalı bir eğitim çalışması gerçekleştirilmiştir. Uygulama sürecinde öğrencilerin, çağdaş sanat bağlamında tüketim olgusunu sorgulamaları, popüler kültür imgelerini eleştirel bir perspektifle yeniden yorumlamaları ve biçimsel tercihler ile kavramsal içerik arasında bilinçli ilişkiler kurmaları hedeflenmiştir. Tema doğrultusunda sürdürülen ve sonuçlandırılan eğitim sürecinde, öğrencinin öz-biçim ilişkisi bağlamında güçlü bir kavramsal derinliğe ulaşan bir çalışma ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Bu süreç, öğrencinin yalnızca teknik ve estetik becerilerinin gelişmesini değil, aynı zamanda konuya ilişkin farkındalık ve duyarlılığının artmasını da sağlamıştır. Öğrencinin tüketim kültürüne yönelik eleştirel tutumu içselleştirdiği ve bunu sanatsal üretimine yansıtabildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pop-Art, Tüketim Kültürü, Pop Art ve Sanat Eğitimi

ABSTRACT

Pop Art, which emerged through independent yet simultaneous processes in the United Kingdom and the United States, is an art movement rooted in popular imagery, the visual and material language produced by mass media, and particularly the decisive influence of consumer culture on everyday life. Social, cultural, political, and especially economic dynamics played a determining role in the emergence of Pop Art. In this context, the rapid growth and increase in production experienced in the American economy and industry following the First and Second World Wars led to a structural transformation of society; a “consumer society” model based on mass production and mass consumption emerged, in which individuals were directed toward consumption beyond their basic needs. In line with this historical process in art history and the

thematic and conceptual approach of the Pop Art movement, this study identified “consumer culture” as its main theme and conducted a practice-based educational study with first-year undergraduate students at the faculty level. During the implementation process, the aim was for students to question the phenomenon of consumption within the context of contemporary art, reinterpret images of popular culture from a critical perspective, and establish conscious relationships between formal choices and conceptual content. Throughout the educational process developed and concluded in accordance with the theme, it was observed that students produced works achieving strong conceptual depth within the framework of the relationship between content and form. This process contributed not only to the development of students’ technical and aesthetic skills but also to an increased level of awareness and sensitivity regarding the subject matter. It was determined that students internalized a critical attitude toward consumer culture and were able to reflect this perspective in their artistic production.

Keywords: Pop Art, Consumer Culture, Pop Art and Art Education

**ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, SEYHAN BELEDİYESİ VE YÜREĞİR
BELEDİYESİ’NİN “AVRUPA YEREL YAŞAMDA KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ ŞARTI”
UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF “THE EUROPEAN CHARTER FOR
EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN LOCAL LIFE” BY ADANA METROPOLITAN
MUNICIPALITY, SEYHAN MUNICIPALITY AND YÜREĞİR MUNICIPALITY

Dr. Öğretim Üyesi Burcu ERDİNÇ TAVİL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

ORCID NO: 0000-0003-4103-0321

ÖZET

Avrupa’daki yerel ve bölgesel yönetimlerin, yetkilerini kullanarak ve ortaklıklar oluşturarak, vatandaşları için daha fazla eşitliği hayata geçirmelerini amaçlayan “Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı”, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi tarafından 2005 yılında hayata geçirilmiştir. Türkiye Belediyeler Birliği’nin 2010 yılında Konseye üye olmasının ardından, Türk belediyeler tarafından 2013 yılı itibariyle Şart imzalanmaya başlanmıştır. Adana Büyükşehir Belediyesi 2013 yılında Şartı imzalayan ilk 11 belediyeden biri olmuştur. Adana il sınırları içerisinde yer alan ilçe belediyelerinden Seyhan Belediyesi 2022 ve Yüreğir Belediyesi 2024 yıllarında Şarta taraf olmuştur.

Adana Büyükşehir Belediyesi, ilk olarak yedi farklı temayı kapsayan 2023-2024 Yerel Eşitlik Eylem Planını ve devamında 2025-2029 Yerel Eşitlik Eylem Planının hazırlamıştır. Seyhan Belediyesi henüz Yerel Eşitlik Eylem Planını hazırlamamıştır. Ancak 05.12.2024 tarihli ve 94 sayılı Belediye Meclisi Kararında, altı temayı kapsayan bir plan üzerinde çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir (2025-2027 Yerel Eşitlik Eylem Planı). Yüreğir Belediyesi, Şartı imzalamasının ardından bir eylem planı çalıştay düzenlemiş ve hazırlanan 2024-2027 Yerel Eşitlik Eylem Planı 05.03.2025 tarihli ve 23 sayılı Belediye Meclisi Kararı ile kabul edilmiştir. Adana Büyükşehir Belediyesi ve Yüreğir belediyesinin mevcut eylem planları ve Seyhan belediyesinin hazırlıkları hem anayasamızda düzenlenen eşitlik hakkı hem de imzalanan Şart kapsamında üstlenilen toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması sorumluluğu kapsamında faaliyetler yürütüldüğünün göstergesidir.

Bu çalışma, Adana örneği özelinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada yapılan çalışmaların yeterliliğinin ve başarısının değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. İmzalanan Şart gereği taahhüt edilen ve hazırlanan eylem planlarının temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacı bulunmaktadır. Bu çalışmada, Adana Büyükşehir Belediyesi ile Yüreğir Belediyesi tarafından hazırlanan planlarda esas alınan temalar incelenerek temaların Şart hükümleri kapsamında amaca uygunlukları değerlendirilecektir. Adana Büyükşehir Belediyesi’nin 2023-2024 Yerel Eşitlik Eylem Planının gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen hedefleri tespit edilerek, uygulamadaki planının hedefleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Yerel Eşitlik Eylem Planı, Adana

ABSTRACT

“The European Charter for Equality of Women and Men in Local Life” which aims to enable local and regional authorities in Europe to achieve greater equality for their citizens by using their powers and forming partnerships, was implemented by the Council of European Municipalities and Regions in 2005. Following the Turkish Municipalities Union's membership of the Council in 2010, Turkish municipalities began signing the Charter in 2013. Adana Metropolitan Municipality was one of the first 11 municipalities to sign the Charter in 2013. Among the district municipalities within the province of Adana, Seyhan Municipality became a party to the Charter in 2022 and Yüreğir Municipality in 2024. Adana Metropolitan Municipality initially prepared the 2023-2024 Local Equality Action Plan covering seven different themes, followed by the 2025-2029 Local Equality Action Plan.

Seyhan Municipality has not yet prepared its Local Equality Action Plan. However, the Municipal Council Decision dated 05.12.2024 and numbered 94 indicates that work is underway on a plan covering six themes (2025-2027 Local Equality Action Plan). Following the signing of the Charter, Yüreğir Municipality organised an action plan workshop, and the prepared 2024-2027 Local Equality Action Plan was approved by the Municipal Council Decision dated 05.03.2025 and numbered 23. The current action plans of Adana Metropolitan Municipality and Yüreğir Municipality, as well as the preparations of Seyhan Municipality, show that activities are being carried out within the scope of the responsibility to ensure gender equality, as stipulated in our constitution and under the signed Charter.

This study was carried out to evaluate the adequacy and success of the efforts made to achieve gender equality, based on the example of Adana. The action plans prepared and committed to under the signed Convention are fundamentally aimed at achieving gender equality. In this study, the themes taken as a basis in the plans prepared by Adana Metropolitan Municipality and Yüreğir Municipality will be examined, and their suitability for the purpose within the scope of the provisions of the Charter will be evaluated. The achieved and unachieved targets of Adana Metropolitan Municipality's 2023-2024 Local Equality Action Plan will be identified, and the targets of the plan in practice will be evaluated.

Keywords: Gender Equality, Local Equality Action Plan, Adana

TÜRKİYE'DEKİ MÜLTECİ KADINLARIN YAŞADIKLARI TEMEL SORUNLAR VE SOSYAL UYUM SÜREÇLERİ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ

BASIC PROBLEMS AND SOCIAL INTEGRATION PROCESSES OF REFUGEE
WOMEN IN TURKEY: A LITERATURE REVIEW

Merve Gizem ATAGÜL

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID NO: 0009-0006-5015-6742

Prof. Dr. Esin KARACAN

Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-0613-2050

ÖZET

Dünya genelinde yaşanan göç hareketleri, bireylerin yaşam alanlarını yeniden şekillendirmektedir. Bu süreçten en yoğun etkilenen grupların başında gelen mülteci kadınlar, hem mültecilik statüsü hem de toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle çok boyutlu sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de yaşamını sürdüren mülteci kadınların karşılaştıkları temel sorunları ve bu sorunların sosyal uyum süreçleri üzerindeki etkilerini mevcut literatürdeki veriler ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Yöntem olarak literatür incelemesinin benimsediği bu çalışmada, ulusal ve uluslararası akademik kaynaklar, resmi raporlar ve mevcut saha araştırmaları taranmıştır. İnceleme kapsamında; dil bariyeri, barınma ve sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, ekonomik yoksulluk, sosyal izolasyon ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, şiddet gibi temel problem alanları bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, mülteci kadınların karşılaştıkları bu yapısal sorunların toplumsal bütünleşme süreçlerini zorlaştırdığı saptanmıştır. Çalışma sonucunda, saptanan bu sorunların çözümüne yönelik hak temelli sosyal hizmet müdahaleleri ve kapsayıcı sosyal politika önerileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Uyum, Sosyal Hizmet, Göç.

ABSTRACT

Global migration movements reshape the living spaces of individuals. Refugee women, who are among the groups most intensely affected by this process, face multidimensional problems due to both their refugee status and gender roles. This study aims to examine the basic problems faced by refugee women living in Turkey and the effects of these problems on social integration processes in light of the data in the existing literature. In this study, in which literature review was adopted as the method; national and international academic sources, official reports, and existing field researches were scanned. Within the scope of the review; basic problem areas such as language barrier, housing and access to health services, economic poverty, social isolation, and gender-based discrimination were handled with a holistic perspective. As a result

of the literature review, it has been determined that these structural problems faced by refugee women make the social integration processes difficult. In the conclusion of the study, rights-based social work interventions and inclusive social policy recommendations for the solution of these problems are discussed.

Keywords: Refugee Women, Gender, Social Integration, Social Work, Migration.

GİRİŞ

Küresel düzlemde yaşanan iç savaşlar ve siyasi istikrarsızlar, 21. Yüzyılı “göç çağı” olarak nitelendiren kitlesel insan hareketliliğini zorunlu kılmıştır (Castles ve Miller, 2014). Bu zorunlu yerinden edilme süreçlerinden coğrafi konumu ve “açık kapı” politikası nedeniyle en yoğun etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye, günümüzde dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Göç olgusu literatürde genellikle nötr bir süreç gibi ele alınsa da, feminist perspektif göçün “toplumsal cinsiyetlendirilmiş” bir eylem olduğunu ve kadınların bu süreçte özgün kırılganlıklar yaşadığını savunmaktadır (Anthias ve Laliotou, 2021).

Türkiye’deki mülteci kadınlar, göç sonrası süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi ve yapısal engeller nedeniyle erkek mültecilerden farklılaşan çok boyutlu sorunlarla karşı karşıyadır (Kivilcim, 2016). Literatürdeki çalışmalar, mülteci kadınların karşılaştıkları temel sorunların başında dil bariyerine bağlı olarak gelişen sosyal izolasyon ve sağlık hizmetlerine erişimdeki kısıtlılıkların geldiğini göstermektedir (Ekmekci, 2017). Bunun yanı sıra, ekonomik hayata katılımında yaşanan engeller ve kayıt dışı istihdamdaki sömürü mekanizmaları, kadınların yoksulluk döngüsünden kurtulmasını zorlaştırmaktadır (Ulutaş, Ç. 2009). Özellikle barınma sorunları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskinin mülteci kadınlar üzerinde kalıcı psikolojik travmalar yarattığı akademik saha araştırmalarında sıklıkla vurgulanmaktadır (Alpak ve ark., 2015).

Sosyal uyum süreci sadece mültecinin yerel topluma eklenmesini değil, ev sahibi toplumla kurulan çift yönlü ve dinamik bir etkileşim alanı olarak tanımlanmaktadır (Ager ve Strang, 2008). Ancak Türkiye bağlamında mülteci kadınların sosyal uyumu, yerel toplumun önyargıları ve kültürel mesafeler gibi makro düzeydeki engellerle sekteye uğramaktadır (Erdoğan, 2020). Kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin düşük olması, onların sosyal sermaye edinme süreçlerini kısıtlamakta ve gettolaşma riskini beraberinde getirmektedir (İçduygu ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda, Türkiye’deki mülteci kadınların yaşadıkları sorunları ve uyum stratejilerini sistematik bir literatür incelemesiyle ele almak, hem akademik bilgi birikimine katkı sağlamak hem de kapsayıcı sosyal politikalar geliştirmek adına elzemdir.

YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye’de ikamet eden mülteci kadınların yaşam deneyimlerini, karşılaştıkları yapısal engelleri ve toplumsal entegrasyon süreçlerini anlamlandırmak amacıyla nitel araştırma

desenlerinden biri olan literatür incelemesi modeline dayalı olarak yürütülmüştür (Fink, 2019; Snyder, 2019). Literatür incelemesi, belirli bir konudaki mevcut bilgi birikimini sistematik bir şekilde analiz ederek yeni perspektifler sunulmasına ve alandaki boşlukların belirlenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Grant ve Booth, 2009; Xiao ve Watson, 2019). Çalışmanın metodolojik çerçevesi şu aşamalardan oluşmaktadır:

Veri Kaynakları ve Tarama Stratejisi

Araştırma verileri; Google Akademik, DergiPark, YÖK TEZ Merkezi ve UNHCR veri tabanları üzerinden sistematik bir tarama ile elde edilmiştir. Tarama sürecinde “mülteci kadınlar”, “sosyal uyum”, “Türkiye’deki sığınmacılar”, “toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” ve sosyal hizmet müdahalesi” anahtar kelimeleri esas alınmıştır.

Kapsam Ve Seçim Kriterleri

İnceleme sürecinde, özellikle 2010 sonrası literatür ve 2015-2025 yılları arasında üretilmiş olan güncel akademik makaleler, tematik raporlar ve resmi istatistiki veriler öncelikli olarak analiz edilmiştir. Çalışmada mülteci kadınların sorunlarını sosyoekonomik, hukuki ve psikolojik boyutlarıyla ele alan nitelikli çalışmalar kapsama alınmıştır.

Analiz Yaklaşımı

Elde edilen veriler analiz edilirken sadece sorun odaklı bir betimleme ile sınırlı kalınmamış; mülteci kadınların toplumsal süreçlerdeki “özne” olma kapasiteleri ve sosyal uyum dinamiklerindeki belirleyici rolleri fenomenolojik bir perspektifle değerlendirilmiştir (Creswell ve Port, 2018; Tuohy vd., 2013).

Tematik Sınıflandırma

Toplanan veriler; güvenlik, sağlık, istihdam, barınma ve sosyo-kültürel uyum gibi temel kategoriler altında tematik analiz yöntemine tabi tutulmuştur (Braun ve Clarke, 2012). Bulgular; sosyal hizmet disiplinin temel ilkeleri olan “hak temelli yaklaşım” ve “güçlendirme” çerçevesinde yorumlanmıştır (Ife, 2012; Payne, 2020).

BULGULAR VE TARTIŞMA

Güvenlik Ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet

Türkiye’de mülteci kadınlar, göç süresinin başlangıcından itibaren taciz, istismar ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskiyle en çok karşı karşıya kalan grubu oluşturmaktadır (Mazlumder, 2014). Özellikle kamp dışı yaşayan sığınmacı kadınların barınma alanlarındaki güvensizlik ve ekonomik çaresizlik, bu kitlenin sömürüye daha açık hale gelmesine neden olmaktadır (Mazlumder, 2014). Türkiye’deki mülteci hakları 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yasal bir zemin oluşturulmuş olsa da mülteci kadınların bu haklara erişiminde ve yasal mekanizmaları kullanmasında bürokratik engeller ve belirsizlikler sürmektedir (Resmi Gazete, 2013). Toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede sivil toplum

örgütleri ile yerel kurumlar arasındaki koordinasyonun zayıf olması, kadınların 6284 sayılı Kanun ve CEDAW gibi uluslararası koruma standartlarından etkin düzeyde yararlanmasını kısıtlamaktadır (Çakır ve Karabacak, 2019).

Sağlık ve Psiko-sosyal Engeller

Zorunlu göç deneyimi, mülteci kadınların ruh sağlığı üzerinde travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve yüksek anksiyete gibi psikolojik hasarlar bırakmaktadır (Tuzcu ve Ilgaz, 2015). Sağlık hizmetlerinde erişimde yaşanan dil bariyeri ve kültürel farklılıklar, kadınların özellikle üreme sağlığı ve psiko-sosyal destek hizmetlerinden faydalanmasını engelleyen temel bariyerlerdir (Şeker ve Uçan, 2016). Ayrıca, mülteci kadınların yaşadığı kalabalık ve sağlıksız barınma koşulları, sadece fiziksel hastalık riskini artırmakla kalmamakta; aynı zamanda mahremiyet ihlalleri yoluyla kadınların psikolojik yükünü ve sosyal izolasyonunu derinleştirmektedir (Mazlumder, 2014; Çamur ve Topak, 2022).

Ekonomik Yaşam ve İstihdam Bariyerleri

Mülteci kadınların ekonomik bağımsızlığı, Türkiye iş gücü piyasasında karşılaştıkları yasal engeller ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle oldukça sınırlıdır. Kadın mültecilerin büyük bir çoğunluğu kayıt dışı sektörlerde, güvencesiz, düşük ücretli ve “merdiven altı” olarak tabir edilen koşullarda istihdam edilmektedir (Doğan, 2020).

Ayrıca eğitim süreçlerinde mülteci öğrencilerin sosyo-kültürel problemler ve uyum sorunları, annelerin bakım sorumluluğunu artırarak onları ev içine hapsedmekte ve toplumsal hayata katılımcılarını engellemektedir (Aydoğdu, 2019; Bozkurt, 2018). Bu durum, mülteci yoksulluğunun kadınlaşmasına ve nesiller arası yoksulluk döngüsünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Doğan, 2020).

Sosyal Hizmet Müdahalelerinin Değerlendirilmesi

Mültecilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları incelendiğinde, sosyal çalışmacıların “düzensiz” göç vakalarıyla çalışırken ciddi etik ikilemler ve kaynak yetersizliği ile karşılaştıkları görülmektedir (Şatıroğlu Güldalı ve Buz, 2021). İstanbul gibi yoğun mülteci nüfusuna sahip bölgelerde yürütülen sosyal hizmet müdahalelerinin, mülteci kadınları özgün ve çok boyutlu ihtiyaçlarını karşılamada yer yer yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (Alaca, 2020). Mülteci kadınların yalnızca “pasif yardım alanlar” olarak görülmesi yerine, kendi hayatlarını dönüştürebilecek birer “etkin özne” haline getirilmesi için hak temelli ve güçlendirme odaklı ulus ötesi sosyal hizmet modellerine ihtiyaç duyulmaktadır (Şatıroğlu Güldalı ve Buz, 2021).

Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele: Yasal Çerçeve

Mülteci kadınlar, zorunlu göçün her aşamasında toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet riskiyle en çok karşı karşıya kalan "Hassas Grup" olarak tanımlanmaktadır (Mazlumder,2014).

Bu şiddet sarmalıyla mücadelede yasal çerçeve, hem uluslararası sözleşmeler hem de ulusal mevzuat ile koruma altına alınmıştır:

Uluslararası Standart ve CEDAW: Türkiye'nin taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), mülteci kadınların statülerine bakılmaksızın ayrımcılığa uğramadan temel hak ve hürriyetlerden yararlanması garanti altına alan temel yasal belgedir (Çakır ve Karabacak, 2019).

6458 Sayılı Yasal Güvence: Türkiye'de mültecilerin hukuki durumunu düzenleyen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, şiddet mağduru kadınlara yönelik özel koruma, barınma ve destek mekanizmaları öngörmektedir (Resmi Gazete, 2013).

6284 Sayılı Kanun'un Kapsayıcılığı: Türkiye'de yürürlükte olan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Herhangi bir statü veya milliyet ayrımı gözetmeksizin Türkiye sınırları içerisindeki tüm kadınları kapsar; bu bağlamda mülteci kadınlar uzaklaştırma, sığınma evi ve koruma kararlarından yasal olarak faydalanma hakkına sahiptir (Çakır ve Karabacak, 2019).

Saha Deneyimi ve Uygulama Zorlukları: Yasal zemin güçlü olmasına rağmen; dil bariyeri, yasal haklar konusundaki bilgi eksikliği ve sivil toplum ile yerel kurumlar arasındaki koordinasyon zayıflığı, mülteci kadınların bu koruma mekanizmalarına erişimini fiilen kısıtlamaktadır (Çakır ve Karabacak, 2019; Mazlumder, 2014). Özellikle kamp dışında yaşayan kadınlar için yasal başvuru süreçleri, sosyo-ekonomik engeller ve ikincil mağduriyet riskleri nedeniyle oldukça güçleşmektedir (Mazlumder, 2014; Doğan, 2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Türkiye'deki mülteci kadınların deneyimlediği sorunların; göç, toplumsal cinsiyet rolleri ve yapısal engellerin kesişim noktasında şekillenen çok boyutlu bir kırılma alanı oluşturduğu kanıtlanmaktadır. Yapılan analizler neticesinde, mülteci kadınların sadece “yabancı” olmaktan kaynaklı değil, kadın kimliği üzerinden kurgulanan sosyo-ekonomik ve hukuki bariyerlerle mücadele etmek zorunda kaldığı görülmektedir.

Hukuki çerçeve açısından bakıldığında, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un teorik olarak sunduğu kapsayıcı koruma zırhı, sahada karşılık bulmakta zorlanmaktadır. Özellikle dil bariyeri, haklara dair bilgi eksikliği, mülteci kadınların yasal koruma mekanizmalarına erişimini engelleyerek şiddet ve istismar sarmalını derinleştirmektedir. Bu durum, mülteci kadınların yasal düzlemde “görünmez” kalmasına ve ikincil mağduriyetler yaşamasına zemin hazırlamaktadır.

Sağlık ve psiko-sosyal bulgular ise göç travmasının, yetersiz barınma ve ekonomik çaresizlikle birleşerek kronik bir ruh sağlığı krizine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ekonomik yaşamda kadınların kayıt dışı ve güvencesiz istihdama hapsolmesi, yalnızca bir geçim sorunu değil,

“yoksulluğun kadınlaşması” olarak tanımlanan sistematik bir sömürü düzenini beslemektedir. Eğitimden dışlanma ve bakım sorumluluğunun tek taraflı olarak kadına yüklenmesi, bu yoksulluk döngüsünün nesiller arası bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, mülteci kadınlara yönelik yürütülen sosyal hizmet müdahalesinin; kriz odaklı ve pasif yardım temelli yaklaşımlardan sıyrılarak, hak temelli ve güçlendirme odaklı bir modele evrilmesi zorunluluk arz etmektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından mülteci kadınlar, yalnızca yardımın nesnesi değil, kendi yaşamlarını dönüştürebilecek potansiyele sahip “etkin öznelere” olarak kabul edilmelidir. Ulus ötesi sosyal hizmet perspektifinin benimsenmesi, yerel ve ulusal düzeydeki koordinasyon eksikliğinin giderilmesi ve yasal mekanizmaların işler kılınması; mülteci kadınların toplumsal uyum süreçlerinin ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmelerinin temel anahtarıdır.

Araştırma bulguları ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, mülteci kadınların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve hak temelli bir sosyal çalışma modelinin inşası için şu somut adımların atılması önerilmektedir:

Hukuki Mekanizmaların İşlevselleştirilmesi: 6284 sayılı Kanun ve CEDAW gibi uluslararası koruma standartlarının mülteci kadınlar için de etkin bir koruma sağlaması adına, kolluk kuvvetleri, adliyeler ve sığınma evlerinde 7/24 hizmet verecek profesyonel tercüman ağı kurulmalıdır.

Kapsayıcı Sağlık Ve Psiko-Sosyal Hizmetlerin Yaygınlaştırılması: Dil bariyerini aşan ve kültürel hassasiyetlerini gözeterek mahremiyet alanını koruyan mobil sağlık birimleri ile “kadın güvenli alanları” oluşturulmalı; göç travması odaklı psiko-sosyal destek standart hale getirilmelidir.

Ekonomik Güçlendirme Ve Bakım Desteği: Kadınların kayıt dışı ve güvencesiz çalışmasını önlemek amacıyla mesleki eğitim kursları düzenlenmeli ve annelerin istihdama katılımını engelleyen çocuk bakımı sorunu, ücretsiz kreş desteği ile çözümlenmelidir.

Eğitimde Bütüncül Yaklaşım Ve Okul Sosyal Hizmeti: Mülteci öğrencilerin yaşadığı sosyo-kültürel problemlerin annelerin sosyal izolasyonunu artırmaması için, okullarda öğretmenleri, aileleri ve öğrencileri kapsayan bütüncül sosyal uyum projeleri hayata geçirilmelidir.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Desteklenmesi Ve Kapasite Geliştirme: Sahada mülteci popülasyonu ile çalışan sosyal çalışmacıların karşılaştıkları etik ikilemleri ve tükenmişliği yönetebilmeleri için düzenli süpervizyon desteği sağlanmalı ve ulus ötesi sosyal hizmet eğitimleri verilmelidir.

Kurumlar Arası Koordinasyonun Güçlendirilmesi: Sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimler ve kamu kurumları arasında veri paylaşımı ve vaka yönetimi süreçlerinde koordinasyon artırılarak, mülteci kadınların bilgi eksikliği ve karmaşık başvuru süreçleri gibi bürokratik engellere takılmadan hizmete erişimi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ager, A., Ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal Of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Alaca, F. (2020). İstanbul İli Örneğinde Suriyeli Mülteci Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışam Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, A. Ve Savas, H. A. (2015). Post-Traumatic Stress Disorder Among Syrian Refugess In Turkey: A Cross-Sectional Study. *International Journal Of Psychiatry İn Clinical Practice*, 19(1), 45-50.
- Anthias, F., Ve Laliotou, I.(Eds.). (2021). Theorizing Gender And Glocalization In Times Of Crisis. Routledge.
- Aydoğdu, Y. (2019). Türkiye’de Eğitim Gören Suriyeli Öğrencilerin Sosyokültürel Problemlerine Yönelik Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi.
- Bozkurt, S. (2018). Mülteci Öğrencilerin Eğitimine İlişkin Öğretmen Algıları: Gaziantep Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. Üsküdar Üniversitesi.
- Braun, V., Clarke, V. (2012). Thematic Analysis. *APA Handbook Of Research Methods In Psychology*, 2, 57-71.
- Castles, S., Ve Miller, M. J. (2014). The Age Of Migration. International Population Movements In The Modern World. Palgrave Macmillan.
- Creswell, J. W., ve Poth, C. N. (2018). Qualitative İnquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches. Sage Publications.
- Çakır, E. H. Ve Karabacak, H. (2019). Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Ve Şiddetle Mücadele. Kadın Dayanışma Vakfı.
- Çamur, G. Ve Topak, E. (2022). Göçün Kadına Etkileri Ve Sosyal Hizmet. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1).
- Doğan, M. (2020). Göçün Toplumsal Cinsiyeti: Suriyeli Kadın Mülteciler Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Ekmekci, P. E. (2017). Syrian Refugees, Health And Migration Legislation In Turkey. *Journal Of Immigrant And Minority Health*, 19, 1440-1454.
- Erdoğan, M. M. (2020). Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fink, A. (2019). Conducting Research Literatüre Reviews: From The Internet To Paper. Sage Publications.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). Geçici Koruma İstatistikleri. T.C. İçişleri Bakanlığı. (Erişim Adresi: www.Goc.Gov.Tr).
- Grant, M. J., ve Booth, a. (2009). A Typology Of Reviews: An Analysis Of 14 Review Types And Their Associated Methodologies. *Health İnformation Ve Libraries Journal*, 26(2), 91-108.
- Ife, J. (2012). Human Rights Ve Social Work: Towards Rights-Based Practive. Cambridge University Press.

- İçduygu, A., Ve Şimşek, D. (2016). Syrian Refugees In Turkey: Towards İntegration. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69.
- Kivilcim, Z. (2016). Legal Status Of Syrian Refugee Woman In Turkey Under Temporary Protection. *Journal Of International Woman's Studies*. 17(2), 70-78
- Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu. (2014). Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacı Raporu. Mazlumder Yayınları.
- Payne, M. (2020). *Modern Social Work Theory*. Red Globe Press.
- Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458). Sayı:28615.
- Snyder, H. (2019). Literatüre Review As A Researc Methodology: An Overview And Guidelines. *Journal Of Business Research*. 104, 333-339.
- Şatiroğlu Güldalı, P. Ve Buz, S. (2021). Küreselleşme, Hareketlilik Ve Sosyal Hizmet: “Düzensiz” Göç Ve Ulus Ötesi Sosyal Hizmet Uygulaması. *Dokuz Eylöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2).
- Şeker, D. Ve Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1).
- Tuohy, D., Cooney, A., Dowling, M., Murphy, K., Ve Sixsmith, J. (2013). An Overviev Of Interpretive Phenomenology As A Research Methodology. *Nurse Researcher*, 20(6), 17-20.
- Tuzcu, A. Ve Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(1).
- Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması Ve Görünmeyen Emek. *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 21(2). 25-40.
- Xiao, Y., Ve Watson, M. (2019). Guidance On Conducting A Systematic Literatüre Review. *Journal Of Planning Education And Research*, 39(1), 93-113.

19. YÜZYIL OSMANLI MUSİKİSİNDE ONTOLOJİK KIRILMA: AYİNLERDEN İLAHİLERE, KÂRLARDAN ŞARKILARA

ONTOLOGICAL RUPTURE IN 19TH CENTURY OTTOMAN MUSIC: FROM AYINS TO
HYMNS, FROM KARS TO SONGS

Fıratcan GÜLHAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Ana Bilim Dalı

ORCID NO: 0009-0002-4375-1501

Doç. Dr. Bekir Şahin BALOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Ana Bilim Dalı

ORCID NO: 0000-0002-3189-0371

ÖZET

Bu çalışma, 19. yüzyıl Osmanlı reformlarının siyasi ve toplumsal etkileri ekseninde, musiki alanında yaşanan yapısal dönüşümlere odaklanmaktadır. Çalışmanın temel tezi; müzik disiplindeki değişimin yalnızca Mızıkaya-yı Hümayun eksenli teknik ve formel yeniliklerle sınırlı kalmadığı, buna paralel gelişen ‘birey olma’ farkındalığının sanat üretim pratiklerini doğrudan dönüştürdüğüdür. Bu dönüşüm, yüzyıllara dayanan seçkin kalıpları aşarak, bireyin kendini ifade etme aracı olarak ‘şarkı’ formunda somutlaşmıştır. 19. yüzyıla kadar klasik fasılın temel unsurları olan Kâr, Beste ve Semaî gibi formlar geri planda kalırken; geleneksel fasıl kültürü bu yüzyılda neredeyse tamamen şarkılar üzerinden yeniden tanımlanmış ve bu yapı günümüze kadar ulaşmıştır. Paralel bir seyirle, dini musikin en yetkin formu kabul edilen Ayınlar de benzer bir dönüşüm geçirmiş; aşkın olanın daha dünyevi (profan) bir düzlemde anlamlandırıldığı ‘İlahi’ formuna doğru evrilmiştir.

Literatürde bu radikal değişim genellikle ağır, ağdalı dilin etkisini yitirmesi, zayıflamakta olan hamilik/patronaj ilişkileri ya da Batı etkisi ekseninde ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar geçerli sosyo-ekonomik sebeplere dayanmakla birlikte, diğer geleneksel Osmanlı sanatlarının dönüşüm süreçleri ile bütüncül bir okuma yapıldığında farklı bir sosyolojik gerçeklik belirlemektedir. Osmanlı başkentindeki değişimin, ‘cemaat’ (tebaa) kimliğinden halka, ‘kul’ statüsünden ‘birey’ bilincine doğru güçlü bir yönelim gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla musiki özelinde şarkıların yükselişi, modernleşen bireyin kendini ifade etme ihtiyacının doğrudan bir sonucudur. İmparatorluğun ‘en uzun yüzyılında’, kolektif cemaat güvenliğinden kopup bireyselliğe geçişin yarattığı kaygı, hüznün ve aşk; şarkılar aracılığıyla dolaysız ve doğrudan muhatapına yönelen bir üretim biçimine dönüşmüştür.

Charles Taylor’un ‘tamponlanmış benlik’ kavramsallaştırması bağlamında incelendiğinde; *biz’den ben’e* geçiş süreci, dönemin bestekârlarının eserlerinde açıkça izlenebilmektedir. Bu durum, modernleşmeyi yalnızca kurumsal bir süreç olarak gören yaklaşımlara alternatif bir okuma sunmakta; bireyselleşmeye uzanan süreci sekülerleşme teorileri bağlamında yeniden anlamlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi, Sekülerleşme, Osmanlı Musikisi, Bireyleşme, Şarkı Formu, Duygusal İklim, Kültürel Değişim

ABSTRACT

This study focuses on the structural transformations within the field of music, examined through the lens of the political and social impacts of 19th-century Ottoman reforms. The primary thesis of this study is that the transformation within the musical discipline was not limited to technical and formal innovations centered around the *Mızıkaya-yı Hümayun*; rather, the concurrent rise of

an awareness of ‘becoming an individual’ directly transformed artistic production practices. Transcending centuries-old elitist conventions, this transformation materialized in the ‘song’ (*şarkı*) form as a vehicle for individual self-expression. While forms such as *Kâr*, *Beste*, and *Semaî* -the fundamental elements of the classical *fasıl* until the 19th century- receded into the background, the traditional *fasıl* culture was redefined almost entirely through songs during this century, a structure that has survived to the present day. In a parallel trajectory, the *Ayins* - considered the most sophisticated form of religious music- underwent a similar transformation, evolving towards the ‘Hymn’ (*İlahi*) form, where the transcendent is interpreted on a more worldly (profane) plane.

In the existing literature, this radical shift is generally analyzed within the context of the waning influence of heavy, ornate language, weakening patronage relationships, or Western influence. While these approaches are grounded in valid socio-economic reasons, a holistic reading in conjunction with the transformation processes of other traditional Ottoman arts reveals a different sociological reality. It is observed that the change in the Ottoman capital demonstrated a strong orientation shifting from a ‘community’ (*cemaat*/subject) identity to a public one, and from the status of a ‘servant’ (*kul*) to a consciousness of the ‘individual’. Therefore, in the specific context of music, the rise of songs is a direct consequence of the modernizing individual’s need for self-expression. During the empire’s ‘longest century’, the anxiety, melancholy, and love generated by the detachment from collective community security and the transition to individuality evolved into a mode of production that addressed its subject directly and immediately through songs.

When examined within the context of Charles Taylor’s conceptualization of the ‘buffered self’, the process of transition from ‘us’ to ‘me’ can be clearly traced in the works of the composers of the period. This phenomenon offers an alternative reading to approaches that view modernization solely as an institutional process, reinterpreting the trajectory toward individualization within the context of secularization theories.

Keywords: 19th Century Ottoman Modernization, Secularization, Ottoman Music, Individualization, Song Form, Emotional Climate, Cultural Change

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. yüzyılı; idari, siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda köklü dönüşümlerin yaşandığı bir restorasyon dönemidir. Birçok ilklerin gerçekleştiği yüzyıl başında Sultan III. Selim, İmparatorluğun askeri alandaki yetersizliğini gidermek amacıyla Nizam-ı Cedid ordusunu kurmayı planlamış; ancak bu girişim, mevcut askeri yapının (Yeniçeriler) tasfiyesini gerektirdiği için büyük bir dirençle karşılaşmıştır. Bu köklü yapısal dönüşüm, ancak II. Mahmud döneminde hayata geçirilebilmiştir. 17 Haziran 1826 tarihinde, İmparatorluk için bir tehdit haline gelen Yeniçeri Ocağı’nın lağvedilmesi (Vaka-i Hayriye), sadece askeri bir tasfiye değil, Osmanlı modernleşmesinin önündeki en büyük engelin kaldırıldığı sembolik bir eşik olmuştur.

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması, ordunun kültürel ve işitsel bir uzantısı olarak görülen Mehterhane’nin de kapatılmasını beraberinde getirmiştir. Mehterhane’nin yerine, çok sesli Batı müziği prensiplerine dayalı Mızıkay-ı Hümayun’un kurulması, dönemin ruhunu yansıtan en somut değişimlerden biridir. Genellikle modernleşmenin bir gerekliliği olarak değerlendirilen Mızıkay-ı Hümayun orkestrası, iktidarın değişen estetik tercihlerinin bir sonucu değil; modern harp tekniklerinin (komut, haber iletim, bölükler arası iletişim) zorunlu kıldığı bir yapılandırma. İktidarın orduyu ve kendini işitsel olarak temsil etme biçimindeki bu yenilik, Cuma

selamlıkları, bayramlar ve resmî törenler aracılığıyla tebaanın da tanıklık ettiği kamusal bir performansa dönüşmüştür.

Ancak musikideki temsil değişimi, tek bir neden ekseninde ele alınamayacak kadar çok katmanlıdır. Askeri reformların yanı sıra, diplomatik ve mekânsal dinamikler de süreci hızlandırmıştır. Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1856) ile başlayan süreçte, müttefik devletlerin ve Levanten nüfusun yoğunlaştığı Beyoğlu semti, Suriçi'nin temsil ettiği geleneksel dokunun karşısında, Batılı yaşam pratiklerinin sergilendiği bir 'heterotopya'¹ olarak algılanmaya başlanmıştır. Cevdet Paşa'nın ifadeleriyle; Savaş süresinde Beyoğlu'nda nüfus yarışına giren Fransız ve İngilizler², bu semtte, sosyal yaşamın dönüşümünde büyük etki sahibi olmuşlardır. Müslüman tebaanın Beyoğlu'nun vitrinlerine, tiyatrolarına ve kafelerine duyduğu sempatiyle karışık ilgi³, sadece halkla sınırlı kalmamış; özellikle Sultan Abdülmecid döneminde Batılı liberal estetik anlayışın Saray adabına, Harem yaşantısına ve bürokrasinin zevk tercihlerine de sirayet ettiği görülmüştür.⁴ "Modern öteki'nin"⁵ yaşam biçimine duyulan merak ve refleksiyon süreci, kitle iletişim araçları ve sahne sanatları yoluyla yüzyılın belli safhasında Osmanlı algısını yeniden şekillendirmiştir. Modernite ile geleneksel kodlar arasındaki oluşan çatışma zamanla bir diyalektiğe dönüşmüş; bu gerilim hattı, geleneksel musiki anlayışında da köklü değişimlerin habercisi olmuştur.

Söz konusu dönüşüm, salt kurumlar veya mekanlar arasında değil, asıl olarak özneyi, Tanrı'yı ve toplumu algılayışın yön değiştirdiğine dair bulgular ortaya koymaktadır. Bu açıdan 19. yüzyıl Osmanlı musikisi, cemaatçi bir 'Biz' bilincinden⁶, bireysel ve psikolojik derinliğe sahip bir 'Ben' bilincine geçişin en net izlendiği alanlardan biridir. Bu ontolojik kırılmayı⁷ anlamlandırmak için Charles Taylor'ın modern benlik üzerine geliştirdiği teorik çerçeveye bakmak yerinde olacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Taylor'ın *Seküler Çağ* eserinde kavramsallaştırdığı ve modern dönem öncesi toplumlar için tanımladığı 'Geçirgen Benlik'⁸, modern bireylerden ontolojik algılayış biçimi bakımından köklü farklılıklar arz eder. Geçirgen benliklerin gündelik yaşam pratikleri, sınırları belirsiz bir fizik ötesi âlemin ve aşkın değerlerin doğrudan yönlendirmesine açıktır. Söz gelimi bu evrende din, birey için bir inanç 'tercihi' olmaktan öte, varoluşsal bir zorunluluktur. Öte yandan modernleşmekte olan bireyler -ki bu süreç rasyonalitenin öncelenmesine paralellik gösterir- anlamı öte alemde değil, kendi iç dünyasında (zihninde) kurmaya başlar. Örneğin, modern öncesinde fizik ötesi âlemin cezalandırması veya takdiri olarak kabul edilen bedensel ve duyuşsal noksanlıklar, modernleşme süreciyle birlikte nedenleri ve çözüm yolları aranan pozitif bir bilimin konusu haline gelmiştir. Dolayısıyla yeni ontolojik kavrayış, olayların nedenlerini

¹Foucault'ya göre *heterotopyalar*, gerçek mekânların içinde yer alan ama toplumun genel kurallarının askıya alındığı, tersyüz edildiği veya nötralize edildiği 'öteki' alanlardır. Beyoğlu/Suriçi ikiliği heterotopya analojisiyle ele alınmıştır. (Foucault, 2014) s. 295

² (Cevdet, 2019) s. 20

³ (Ortaylı, 2018) s. 145

⁴ (Saz, 2010) s. 182

⁵ 'Öteki' kavramsallaştırması, bu çalışmada Said'in genel yaklaşımının aksine olumlanan bir karşıtlık bağlamıyla ele alınmıştır. Bakınız: (Said, 2013)

⁶ Bu durum, klasik sosyolojide Emile Durkheim'in, bireysel farklılıkların en aza indiği ve ortak inançların toplumu bir arada tuttuğu 'Mekanik Dayanışma' ve 'Kolektif Bilinç' kavramlarıyla da örtüşmektedir. (Durkheim, 2006) s. 137

⁷ Bu çalışmada 'ontolojik kırılma', bireyin varoluşsal düzlemde kendini kozmik bir bütünün parçası olarak algıladığı geleneksel/hiyerarşik yapıdan sıyrılarak; anlamı kendi iç dünyasında ve bireysel deneyimlerinde arayan modern/özerk bir özneye dönüşmesi bağlamında kullanılmıştır.

⁸ (Taylor, 2014) s. 44

metafizik dogmalardan ayrıştırır. Anlam artık dışarıdan verilen bir hakikat değil; bireyin neden-sonuç ilişkileriyle çözümlediği, rasyonel ve ulaşılabilir olduğu, dolayısıyla ‘tamponlanmış’⁹ bir benliğin sınırları içerisinde yeniden ‘yarattığı’ bir olgudur. Her ne kadar Taylor bu kavramsallaştırmayı Hristiyan Batı toplumu örneği üzerinden kurgulamış olsa da önerdiği teorik çerçeve 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesiyle de uyumlu benzerlikler sergilemektedir.

Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla modern hukuk devleti yolunda atılan adımlar¹⁰, geleneksel ‘‘Millet Sistemi’nin’’ çözülme sürecini başlatmış; bu durum aynı zamanda ulusçuluk fikrinin ve modern birey algısının filizlendiği bir zemin oluşturmuştur. Bu dönüşüm, önce idari mekanizmada, ardından sosyal yaşamda ve nihayetinde sanat üretim pratiklerinde kendini hissettirmiştir. ‘Tamponlanmakta olan’ Osmanlı öznesi, eserlerinde artık kolektif bir inanç bütünlüğünü değil; hüznün, melankoli, arzu ve kendi ‘sesini’ dolaysız bir ifadeyle dışa vurmaya başlamıştır. Hatta geleneğin bir parçası haline gelen eserlerle ‘Padişaha ithaf’ ritüeli dahi bu değişimden nasibini almış; besteler, kolektif şükran kalıplarından taşarak, bestecinin şahsi hislerini ve bireysel imzasını taşıyan ifadelerle dönüşmeye başlamıştır. Osmanlı geleneksel sözlü musikisinin iki kanadını oluşturan dini ve ladini icra alanlarında; estetik yoğunluğu yüksek, girift ve köklü bir geleneğe dayanan ‘Ayin’ ve ‘Kâr’ formları, kolektif ‘geçirgen benliğin’ en yetkin estetik tezahürleridir. Buna karşılık, 19. yüzyılın ruhuna uygun olarak yükselişe geçen, daha sade, anlaşılır ve bireysel ifadeye imkân tanıyan ‘İlahi’ ve ‘Şarkı’ formları ise modernleşen öznenin yeni ifade araçları olarak belirmiştir. Bu bölümde, söz konusu formlar arasındaki geçiş ve oluşturulan kontrast üzerinden, dönemin ontolojik dönüşümü analiz edilecektir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Musikide Dönüşüm

Osmanlı dini musikisinin en yetkin ve estetik açıdan en donanımlı formu olarak tebarüz eden Mevlevi Ayinleri, musiki ve semanın organik birlikteliği ile hem icracı hem de dinleyici için ontolojik bir deneyim, neredeyse ibadete varan bir ritüeldir. Bu formun fikri ve estetik temeli, tasavvuf düşüncesinin mimarı Mevlâna Celaleddin Rumi’nin Tanrı tasavvuruna dayanır. Divan-ı Kebir, Rubailer ve Mesnevi gibi temel metinlerin ‘külli’ anlatım dili; tikel varlıkların, kendisinden sudûr¹¹ ettikleri mutlak bütünlük içinde eriyişini simgeler. Bu metinlerde dil, ayrılmış bir ‘ben’ iddiasından ziyade, kozmik birliği temsil eden ‘biz’ bilincini inşa eder. Dolayısıyla klasik ayin icrası, bireysel sınırların silindiği ve *parça’nın bütün’e* teslim olduğu aşkın bir halin müzikal tezahürüdür. Osmanlı Mevlevi Ayin besteciliğinde güftelerin, geleneğe sadakatin bir nişanesi olarak Farsça kullanılması ise dinleyici için bir engel teşkil etmez. Aksine bu tercih, manayı sözcüklerin ötesine taşıyarak eserin ‘büyüsünü’ pekiştiren ve teslimiyeti derinleştiren tınısal bir köprü işlevi görür. Benzer şekilde, ladini (dini olmayan) musikinin en yetkin ve ‘sanatsal yükü’ en ağır formu olan Kârlar, geleneksel fasıl icrasının omurgasını oluşturur. Ekseriyetle Farsça güfteler üzerine bina edilen ve seçkin bir zümreye hitap eden bu form;¹² bilhassa 18. yüzyıl öncesi örneklerinde aşk, hikmet ve tasavvufi metaforlarla örülüdür. Yapısı itibarıyla ‘dindışı’ (ladini) olsa da taşıdığı manevi derinlik ve estetik vakuriyet, dini musiki ile sınırların muğlaklaştığı ‘geçirgen’ bir estetik düzlemi temsil eder.

Biçimsel Küçülme ve İçselleşme: İlahiler ve Şarkılar

⁹ (Taylor, 2014) s. 34

¹⁰ (Ayverdi, 1999) s. 557

¹¹ Burada kullanılan ‘sudûr’ kelimesi, Plotinos’un kavramsallaştırdığı; varlığın mutlak kaynak olan bir’den taşarak meydana gelmesi ve kaynağına bağlı kalması ilkesi bağlamında ele alınmıştır.

¹² (Aksoy, 2008) s. 29

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren¹³ yukarıda teorik çerçevesi çizilen dönüşümde, ağır ve seçkin ‘geçirgen’ formların yerini; daha insani, erişilebilir ve ‘tamponlanmış benliğin’ sınırları içinde şekillenen formlara bıraktığı görülmektedir. Kontrastı ve zihinsel kırılmayı somutlaştıran örneklerle geçmeden önce, bu durumu destekleyen niceliksel verilere bakmak yerinde olacaktır. 19. yüzyıldan günümüze ulaşan 25 adet Mevlevi Ayini’ne karşılık¹⁴, aynı yüzyılda bestelenmiş İlahi sayısı 293’tür.¹⁵ Oysa bir önceki yüzyıldan (18. yy) günümüze intikal eden İlahi sayısı sadece 20 ile sınırlıdır.

Benzer bir makas değişikliği seküler müzik formlarında da göze çarpar. 19. yüzyılda bestelenen Kâr sayısı sadece 11 iken,¹⁶ aynı yüzyılda üretilen Şarkı formundaki eser sayısı 2000’i aşmaktadır.¹⁷ Hem İlahilerde hem de Şarkılarda gözlenen bu patlama, tesadüfi bir üretim artışı değil; dilin sadeleşmesi ve müziğin ‘bestecinin iç dünyasını yansıtan dolaysız bir ifade aracına’ dönüşmesiyle ilişkilidir. Elbette önceki yüzyıllarda bestelenen eserlerde de kişisel ifadeler mevcuttur. Ancak Klasik dönem eserleri, genellikle Divan edebiyatı mazmunlarından beslenen, duyguyu soyut ve aşkın kavramlar arkasına gizleyen ‘dolaylı’ bir anlatım dili hakimdir.

Dolaysız İfade Biçimi Olarak İlahiler

Sanat üretim pratiklerindeki ontolojik kırılmayı somutlaştıran en önemli veriler, dönemin şair ve bestekârlarının güftelerinde görülmektedir. Klasik dönemin, kozmik vecd halini ‘biz’ diliyle ördüğü ve tasavvufi aşkınlığı soyut analogilerle aktardığı *Divan-ı Kebir* gibi temel kaynakların aksine; 19. yüzyıl ilahileri, bireysel ve dolaysız bir ifade biçimini benimser. Bunun en çarpıcı örneği, Sultan II. Mahmud’un kızı Adile Sultan’ın bestelenmiş şiirlerinde görülmektedir. Sultan, saray mensubu kimliğini ve sosyal statüsünü bir kenara bırakarak, inancını ‘suçluluk’ psikolojisi üzerinden inşa eder. Eserinin son dizelerinde yer alan ‘*Adile mücrimse de affet şeha*’ ifadesiyle, kendini kozmik bir zerre değil, hata yapan sıradan bir ‘kul’ konumuna indirger ve şefaet için Hz. Peygamber’in affına sığınır. Benzer bir bireyselleşme, diğer mutasavvıf şairlerde de görülür. Fahreddin Efendi’nin ‘*Gönül sensiz karar etmez*’ veya Hüseyin Kâzım Efendi’nin ‘*Nâr-ı fırakın (ayrılık ateşi) ile yandım*’ şeklindeki yakarışları; inancın vecd halindeki soyut bir tefekkürden ziyade, duygusal, melankolik ve bireye özgü bir ‘tecrübe’ olarak yaşandığını göstermektedir.

Öte yandan bu dönemde kutsal olanın, daha beşerî ve somut bir düzlemde yeniden anlamlandırıldığı görülür. Birey, kutsal figürlerle ‘duygudaşlık’ kurarak somut acıyı paylaşma yoluna gider. Örneğin Kethudâ-zâde Mehmed Ârif Efendi, Kerbela olayını dizelere dökerken Hz. Hüseyin’i manevi makamından ziyade ‘*Sen susuzlukla Şehid-i Kerbela’sın*’ diyerek çektiği ‘fiziksel acı’ üzerinden tanımlar. Peygamber sevgisi ise, Mehmed Sa’dî Bey’in ‘*Şulesidir bu didemin (gözümün)*’ dizesinde olduğu gibi, şairin bedeninin ve duyularının bir parçası haline gelir. Bu şiirlerde kutsal ile kurulan dokunsal ve hissi ilişki, uhrevi olanı somutlaştırmaya yönelik modern birey eğilimlerin tezahürü olarak belirmektedir.

Ladini Musikide Dünyevileşme ve Yatay İlişkiler

¹³ Ele alınan formlarda gözlemlenen ‘biçimsel değişim ve küçülme’ olarak nitelendirilen bu sürecin, tarihsel akış içerisinde tedrici (aşamalı) bir dönüşüme tabi olduğu gerçeği göz ardı edilmemiştir. Bakınız: (Behar, 2020) s. 140. Bununla birlikte, araştırma kapsamındaki eserler incelendiğinde; çalışmaya konu olan ontolojik kırılmanın, bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısında çok daha belirgin ve keskin bir şekilde tezahür ettiği görülmektedir.

¹⁴ (Karataş, 2007) s. 990

¹⁵ (Tığ, 2019) s. 40-45

¹⁶ (Şenduran, 2019) s. 487

¹⁷ (Behar, 2024) s. 108

Her ne kadar ilahiler uhrevi olanın algılanışında bireysel bir dönüşüme işaret etse de; ‘özerk benliğin’ asıl tezahürü 19. yüzyıl şarkılarında görünür hale gelmektedir. Zira ilahilerde fizik ötesi tahayyül, ifadeyi hala belli bir aşkınlık düzleminde tutarken; seküler bir form olan şarkılar bu metafizik perdeyi tamamen kaldırır. İlkinde muhatap ‘Göksel/İlahi’ olanı bireysel tahayyül ile şekillendirirken; şarkılar doğrudan ‘Dünyevi’ muhatabına yönelerek, çok daha özerk ve dolaysız bir ifade kimliği kazanır. Nitekim 19. yüzyıl saray bestekârlarında dahi gözlemlenen bu ontolojik kayma; eserlerin ithaf edilme biçimlerinden, sevgiliye edilen siteme ve derin bir melankoliye kadar pek çok temada kendini açıkça gösterir.

Örneğin, 19. yüzyıl klasik fasıl kültürünün en yetkin ve ağır formu olan Kârlar’ın büyük çoğunluğu, padişaha ve saray şöenlerine ithaf edilmiştir. Dönem repertuarı üzerine yapılan bir çalışmaya göre; 19. yüzyılda bestelenen toplam 11 adet Kâr’dan dördü, güftesi ve bestesi aynı kişiye veya çağdaşı bir şaire ait olma kriterini taşımakta ve bu eserlerin tamamı ithaf içermektedir. Ancak bu eserler arasında dikkat çekici bir istisna mevcuttur: Yalnızca bir tanesi, ithafı Padişah’a ya da devlet makamına değil, doğrudan *ahibbâya*, yani ‘dostlara/arkadaşlara’ yöneltilmektedir. Hacı Faik Bey’in Tanzimat sonrası dönemin ruhunu yansıtan bu tercihi; hem musikideki geleneksel hamilik (patronaj) ilişkilerinin zayıfladığına, hem de sanatsal muhatabın dikey hiyerarşiden yatay ve beşerî bir düzleme kaydığına dair çarpıcı bir örnektir.

Öte yandan, aynı yüzyılda kadın görünürlüğünün kamusal alanda artması ve mesire alanlarının sosyalleşme mekanlarına dönüşmesi¹⁸, bestecilerin güftelerine de yansımıştır. Saray üretim rejiminin erken dönem temsilcilerinden Sadullah Ağa, Hicazkâr makamındaki Ağır Aksak eserinde odağını İstanbul’un gözde mesire yeri Göksu’ya çevirir. Ancak eserde geçen; ‘*Gel seninle yarın ey serv-i revan / Olalım mahfice Göksu’ya revan / Dide-i ağıyardan (yabancı gözlerden) olup da nihan*’ dizeleri,¹⁹ sevgiliyle olan ilişkiyi hala geleneksel ahlaki kodlara ve ‘gizliliğe’ (mahfice) dayalı olarak kurar. Buna karşılık, yaklaşık yarım asır sonra Haşim Bey’in dizelerinde bu gizlilik perdesinin yırtıldığı görülür: ‘*Niçin üzüyorsun a yosmam beni / Göksu’da görmüşler bu hafta seni / İnkâra kalkışma her eğlenceni / Göksu’da görmüşler bu hafta seni*.’²⁰ Sadullah Ağa’da ‘görülme’ sakınılması gereken bir durumken; Haşim Bey’de Göksu, bireylerin arzularını ve eğlencelerini kamusal alanda yaşadığı, ‘görülmenin’ bir sitem veya kıskançlık konusu olduğu modern bir sahneye dönüşmüştür.

Kamusal alanlardaki bu flörtöz ve mekânsal etkileşimlerin yanı sıra, doğrudan sevgiliye yönelen hitap biçimlerinde de köklü bir değişim göze çarpar. Erken dönem bestecilerinde Divan edebiyatı mazmunlarına yaslanan, aşkı bir ‘ıstırap’ olarak yücelten anlatımlar mevcutken; 19. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde bu seçkin üslup yerini, bizzat gönülde yaşanan hislerin yalın ve dünyevi bir dille döküldüğü anlatımlara bırakır. Bu geçişi iki örnek üzerinden okumak mümkündür: Erken dönem bestecilerinden Numan Ağa’nın Şevkefza makamındaki eserinde aşk, hayal teması üzerinden kurulan ve gizlenmesi gereken bir derttir: ‘*Dideden bir dem hayalin gitmiyor / Sevdiğim sensiz gönül eğlenmiyor / Derd-i aşk hiç kimseye söylenmiyor / Sevdiğim sensiz gönül eğlenmiyor*.’²¹ Buna karşılık, reformist Padişah II. Mahmud’un dizelerinde aşkın ontolojisi tamamen değişir: ‘*Ey bâğ-ı hüsnün goncesi / Bu gönlümün eğlencesi / Budur miyânın incesi / Düştü gönül sevdâsına*.’²² Bu dizelerde aşk, artık çekilmesi gereken kutsal ve gizli bir dert değil; açıkça talep edilen, yaşamı güzelleştiren ‘gönül eğlencesi’ olarak tanımlanmıştır.

¹⁸ (İrtem, 1999) s. 203

¹⁹ (Tezel, 1975) s. 217

²⁰ (Tezel, 1975) s. 611

²¹ (Tezel, 1975) s. 713

²² (Tezel, 1975) s. 108

Dolayısıyla şarkı formu, aşkı soyut bir ızdırap alanından çıkarıp, beşerî ve estetik bir haz düzleminde yeniden inşa etmiştir.

Ele alınan bu örneklerin kökleri Tanzimat öncesine dayanırken; estetik anlayışın yeniden şekillendiği ve asıl kopuşun yaşandığı dönem, bilhassa Sultan Abdülmecid ve sonrasındır. Zayıflayan patronaj (hamilik) ilişkilerine paralel olarak, saray merkezli üretim pratiklerinin sokağa kaydığı ve kamusal alanda yeni bir estetik anlayışın filizlendiği görülür. Nikogos Ağa, Hacı Arif Bey ve Şevki Bey gibi bestekârların öncülüğünde musiki, seçkin bir zümre sanatı olmaktan çıkarak, bireyin kendi duygusal dünyasını terennüm ettiği bir ifade aracına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, dildeki semantik kaymalarda da kendini ele verir. Geleneksel ‘ithaf kültürü’, kulluk bağlamında Padişah'a sunulan bir sadakat göstergesinden, sevgiliye yönelen bir arzu beyanına evrilmiştir. Öyle ki, hiyerarşinin en tepesini temsil eden ‘Sultan’ kelimesi dahi bu süreçte politik anlamından sıyrılarak, yatay düzlemde sevgiliyi yücelten bir aşk metaforu haline gelmiştir.

SONUÇ

Köklü reformlar çağında hemen tüm disiplinlerde kendine özgü bir dönüşüm geçiren İmparatorluk yapısı içinde, belki de en radikal değişim geleneksel sanatların musiki kanadında tezahür etmiştir. Literatürde genellikle ‘Batılılaşma’ veya ‘Modernleşme’ ekseninde ele alınan süreç, yadsınamaz dış etkilere sahip olmakla birlikte; salt Batı formlarının taklidi şeklinde gerçekleşmemiş, aksine kendi iç dinamikleriyle özerkliğini ilan edip, en üretken çağına ulaşmıştır. Dönemin matbu mecmualarında kayda geçirilen 2000’i aşkın şarkı, bu açıdan bakıldığında pasif bir modernleşme sonucu değil; kamusal alanda kendi piyasasını ve talep dengesini oluşturan canlı bir sektörün habercisidir. Şayet musikideki dönüşüm yalnız Batılılaşma refleksiyle açıklanmaya çalışılırsa, yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan ve Batı formlarına daha yakın duran ‘Kanto’ türünün, neden ‘Şarkı’ formu kadar rağbet görmediği ve üretiminin sınırlı kaldığı sorusu cevapsız kalacaktır.

Araştırma bulgularının da işaret ettiği üzere, bu dönüşümün asıl bulgusu ‘ontolojik’ bir eksen kaymasıdır. Dini musikide; kozmik bütünlüğü ve ‘yok oluşu’ simgeleyen Mevlevi Ayinlerinden, bireysel günahı ve vicdan muhasebesini içeren İlahilere geçiş; öznenin dışsal/aşkın bir kaynaktan kendi iç dünyasına yöneldiğini gösterir. Seküler musikide ise; Saray hiyerarşisine ve Padişah’a ithaf edilen ‘Kâr’ formundan, yatay ve beşerî ilişkileri merkeze alan ‘Şarkı’ formuna doğru bir geçiş yaşanmıştır.

Diğer sanat disiplinlerindeki dönüşüm süreçleriyle birlikte ele alındığında musiki; hamilik (patronaj) ilişkilerinin zayıflaması ve matbu mecmuaların yaygınlaşması gibi faktörlere bağlı olarak, cemaat tipi kolektif düşünümünden ‘birey farkındalığının’ dizelere döküldüğü bir mecraya evrilmiştir. Zayıflamakta olan İmparatorluğun tebaa nezdinde ‘büyülü dünya’ algısının çözülmesi ve aşkın değerlerin gündelik yaşam pratiklerindeki belirleyiciliğini yitirmesi; musikinin bir ritüel aracı olarak kalmayıp, kültürel bir miras olarak günümüze intikalini sağlayan en önemli faktör olmuştur. Bu şartlar altında Şarkılar, modern bireye özgü, dolaysız ve sivil bir ifade alanı açarak geleneğin, yeni dünyanın şartları içinde hayatta kalmasını ve devamlılığını garanti altına almıştır.

KAYNAKÇA

Aksoy, B. (2008). *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*. Pan Yayıncılık.

Ayverdi, S. (1999). *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. Kubbealtı Neşriyatı.

- Behar, C. (2020). *Orada Bir Musiki Var Uzakta: XVI. Yüzyıl İstanbulu'nda Osmanlı/Türk Musiki Geleneğinin Oluşumu*. Yapı Kredi Yayınları.
- Behar, C. (2024). *Bestesiz Güfteler*. Yapı Kredi Yayınları.
- Cevdet, A. (2019). *Sultan Abdülhamid'e Arzlar (Ma'ruzat)*. Babıali Kültür Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*. Cem Yayınevi.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar (Seçme Yazılar 2)*. Ayrıntı Yayınevi.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Sarayı ve Haremin İçyüzü*. Temel Yayınları.
- Karataş, Ö. S. (2007). *XIX. Yüzyılda Bestelenmiş Mevlevi Ayinlerinin Müzikal Analizi* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ortaylı, İ. (2018). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*. Metis Yayınları.
- Saz, L. (2010). *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*. Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Şenduran, F. M. (2019). *Türk Musikisinde Kâr Formunun Yapısı ve Değişimi Üzerine İnceleme* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tezel, A. Ş. (1975). *Klasik Türk Müziği Antolojisi*. Sümer Matbaası.
- Tığ, Y. (2019). *17. ve 20. Yüzyıllar Arasındaki İlahilerin Biçimsel Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

2018 VE 2024 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ DİJİTAL ÇAĞDA HARİTA OKURYAZARLIĞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF 2018 AND 2024 SOCIAL STUDIES CURRICULA IN THE CONTEXT
OF MAP LITERACY IN THE DIGITAL AGE

Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-8961-3975

Dr. Meltem Elif ÇELİK

Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Bilgiler Öğretmeni

ORCID NO: 0000-0002-4850-2742

ÖZET

Sosyal bilgiler dersi sosyal ve beşeri bilimleri içeren disiplinlerarası bir tasarımdır. Coğrafya bilimi sosyal bilgilerde önemli bir konu ağırlığına sahiptir. Ancak harita sadece coğrafya alanında kullanılan bir araç olmaktan çıkarak bugün pek çok alanda bilgilerin aktarılmasında, anlaşılır hale getirilmesinde kullanılmaktadır. Bu alanlardan biri de büyük kitlelere hitap eden dijital alandır.

Bu araştırmada 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları dijital çağda harita okuryazarlığı bağlamında amaç, öğrenme alanı, kazanım bağlamında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Çalışmada verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışma sonucunda 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nın harita okuryazarlığı becerilerini içeren özel amaç, kazanım ve öğrenme çıktısı barındırdığı görülmüştür. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda harita okuryazarlığına ilişkin kazanımlar bulunduğu ancak dijital alanda harita becerilerinin geliştirilmesinde yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın dijital çağda harita becerilerini geliştirmeye önem verdiği, öğrenme çıktılarını işleme aşamasında dijital harita ve uygulamalarına doğrudan yönlendirme yaptığı görülmüştür. İki programın harita okuryazarlığını kazandırmada amaç ve kazanım- öğrenme çıktısı bakımından yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Çalışma sonucunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Dijital Çağ, Harita Okuryazarlığı, Program

ABSTRACT

The social studies course is an interdisciplinary design that includes social sciences and humanities. The science of geography has an important subject weight in social studies. However, the map is not only a tool used in the field of geography, but today it is used in many

fields to convey information and make it understandable. One of these areas is the digital space, which appeals to large audiences. In this study, 2018 and 2024 Social Studies Curricula were examined with the document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, in the context of purpose, learning area and achievement in the context of map literacy in the digital age.

In the study, descriptive analysis was used to analyze the data. As a result of the study, it was seen that the 2018 and 2024 Social Studies Curriculum had special objectives, achievements and learning outcomes including map literacy skills. In the 2018 Social Studies Curriculum, it was determined that there were gains in map literacy, but it was insufficient in the development of map skills in the digital field. It has been observed that the 2024 Social Studies Curriculum attaches importance to developing map skills in the digital age and directly directs digital maps and applications in the process of processing learning outcomes. It can be said that the two programs are sufficient in terms of purpose and achievement-learning outcome in gaining map literacy. As a result of the study, suggestions were developed.

Keywords: Social Studies, Digital Age, Map Literacy, Curriculum

GİRİŞ

Sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, hukuk gibi pek çok sosyal ve beşeri bilimi barındıran disiplinlerarası bir ders tasarımıdır. Sosyal bilgiler dersi problem çözebilen, bilgiye dayalı düşünüp karar alabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Günümüzde her şey dijitalleşmekte sosyal bilgiler dersi de dijital çağa ayak uydurabilen orada sunulan bilgileri belirli ve doğru düzeyde okuyup anlayabilen bireyler yetiştirme ihtiyacına cevap vermektedir. Dijital dünyadan, pek çok konuya kadar bilgilerin kısa, öz ve anlaşılır sunulmasında en etkili araçlardan biri de haritalardır. Günümüzde haritalar sadece iki boyutlu olmaktan çıkarak hayatımızın her alanında karşımıza çıkan, işimizi kolaylaştıran, bilgileri daha basit ve görsel hale getirmeye imkan veren araç haline gelmiştir. Bu bakımdan çalışmada harita okuryazarlığı dijital bağlamda değerlendirilmiş ve sosyal bilgiler öğretim programı harita okuryazarlığı açısından incelenmiştir.

1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Harita Okuryazarlığı

Sosyal bilgiler etkin vatandaş yetiştirmek gayesiyle sosyal ve beşeri bilimlerin disiplinlerarası program şeklinde kaynaştırılmasıdır (Barr, Barth ve Shermis, 1977). Tarih, coğrafya, vatandaşlık, iletişim, hukuk gibi pek çok bilim sosyal bilgiler dersinin içinde yer almaktadır. Bu manada sosyal bilgiler bilgiye dayalı problem çözüp, karar alabilen, haklarını kullanabilen bireyler yetiştirmeyi hedefleyen disiplinlerarası bir tasarımıdır (Öztürk, 2009). Sosyal bilgiler dersi ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de sosyal bilgiler dersi, içeriğini oluşturan disiplinler açısından bakıldığında Tanzimat dönemine kadar götürülebilir ancak sosyal bilgiler dersi olarak okutulması 4- 14 Şubat 1953’te toplanan V. Milli Eğitim Şurası’nda ciddi şekilde ele alınmıştır. Şûrada tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin toplu öğretime uygun olarak sosyal bilgiler adı altında verilmesi

önerilmiştir. İlk olarak 1953'te öğretmen okullarında ve köy enstitülerinde sosyal bilgiler dersi konulmuş, 1968 öğretim programında sosyal bilgiler dersi olarak ilkököl programlarına konulmuştur. 1985'te Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi adıyla üç farklı ders konulmuştur. 1998'de ise tekrar sosyal bilgiler dersi müfredatta yerini almıştır (Çiydem ve Kaymakçı, 2021, s.180). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 2005, 2018, 2023'te yenilenmiştir. Belirli zamanlarda yenilense de her zaman değer eğitime, bilimselliğe önem veren bir program olmuştur. En son 2024'te Türkiye Yüzyılı maarif Modeli kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yenilenmiştir. Buna göre kazanım kavramının yerini öğrenme çıktısı, ölçme değerlendirme yerini öğrenme kanıtları, becerilerin yerini alan becerisi, kavram becerisi, okuryazarlık becerisi, beceriler arası ilişkiler, sosyal-duygusal öğrenme becerileri almıştır (Yıldırım ve Çalışkan, 2024). Ayrıca anahtar kavramlar, farklılaştırma bölümleri eklenerek detaylı ve bütüncül bakış açısına sahip bir program oluşturulmuştur. Biraz açacak olursak anahtar kavramlar bölümünde öğrenme alanı ile ilgili önemli kavramlar verilirken farklılaştırma bölümünde üstün zekalı ya da akranlarına göre daha hızlı öğrenen bireylere konu ile ilgili becerilerini geliştirip bilgilerini arttırabileceği etkinlikler zenginleştirme başlığıyla verilmiştir. Akranlarına göre daha yavaş öğrenen ya da desteğe ihtiyaç duyan bireylere kendi hızında öğrenmesine imkan sunan daha kolay, daha anlaşılır etkinlikler yine farklılaştırma bölümüne bağlı olarak destekleme başlığı ile sunulmuştur. Yenilenen programda vatandaşlık okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, sanat okuryazarlığı, kültür okur yazarlığı, sürdürülebilirlik okur yazarlığı, veri okur yazarlığı, finansal okur yazarlığı, görsel okur yazarlık başlığı altında beceriler sunulmuştur. Çalışmamızın temel çıkış noktası olan dijital okuryazarlık dijitalleşmenin bir gereği olarak müfredatta da yerini almıştır.

Dijitalleşme günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle yaşamın her alanının etkilenmesidir. Yaşadığımız çağ olan 21.yüzyıl dijital çağ olarak adlandırılmaktadır (Parlak, 2017). İnsanlar dijital çağda her şeyi internet, telefon, tablet gibi her türlü dijital araçla istediğini yapabilmekte, aradığı bilgiye hızlıca ulaşabilmektedir (Beyaz Özbey, 2022). Dijital çağda bilgilere bu kadar kolay ulaşp, bilgileri hızla yayarken dijital vatandaşlık da önem kazanmaktadır. Teknolojinin toplum hayatına etkisi sonucu çıkan bu kavram vatandaşın internet üzerinden bilgiye etkin şekilde ulaşarak, ulaştığı bilgileri iyilik amacıyla kullanabilmesidir (Farmer, 2010). Dijital vatandaşın, interneti güvenli yollardan, sorumluluklarını bilerek, etik ve yasal şekilde kullanması beklenmektedir (Görmez, 2017). Dijital okuryazarlığın kapsamı değerlendirildiğinde her bilginin özet ya da basit şekilde sunulmasını sağlayan haritaların okunması ve anlaşılması becerisi de önem kazanmaktadır. Harita okuryazarlığı becerisinin dijital alanda etkin kullanılması için de dijital vatandaşlık becerilerine sahip olmak gerekmektedir. Bu manada giderek daha fazla dijitalleşen çağda dijital okuryazarlık ve harita okuryazarlığı birbirini destekleyen becerilerdir. Özellikle 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde karşımıza çıkan dijital okuryazarlık gerektiren navigasyon kullanımı, konum bulma, dijital haritalar gibi öğrenme- öğretmen uygulamaları ve farklılaştırma önerileri bunu desteklemektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Dijital çağ ile

harita okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak açısından harita ve harita okuryazarlığını daha detaylı ele almak gerekmektedir.

Üzerinde yaşanılan yerin, mekanın anlaşılması, değerlendirilmesi mekana ilişkin çözümlemenin yapılabilmesi için haritayı anlamak ve bir seviyede harita okuyazarı olmak önemlidir (Köşker, 2020). Harita okuryazarlığı özellikle 21. yüzyılda harita okuma, yön tayini, dijital haritaları anlama, kullanma becerilerini kapsamasından dolayı önemli bir yere sahiptir (Erol, 2017, s.427). Harita dünya üzerindeki bir yerin kuşbakışı olarak düzleme aktarılmasıdır (Akengin, Tuncel ve Cendek, 2016, s. 62). Bir amaç için çizilir ve çizildiği yer hakkında işaretler, renkler veya semboller aracılığıyla bilgi verir (Yıldırım, 2021). Haritaların diğer çizimlerden önemli farkı ölçek kullanarak belli bir oranda küçültülerek çizilmesidir (Durmuş, 2020). Haritalar sayfalarca istatistiki bilgiyi kısa, öz ve etkili şekilde sunma aracıdır (Lacoste, 2020). Aşağıda örnek olması açısından sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabına ait bir harita verilmiştir.

Görsel 1. 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında İklimleri Gösteren Harita¹

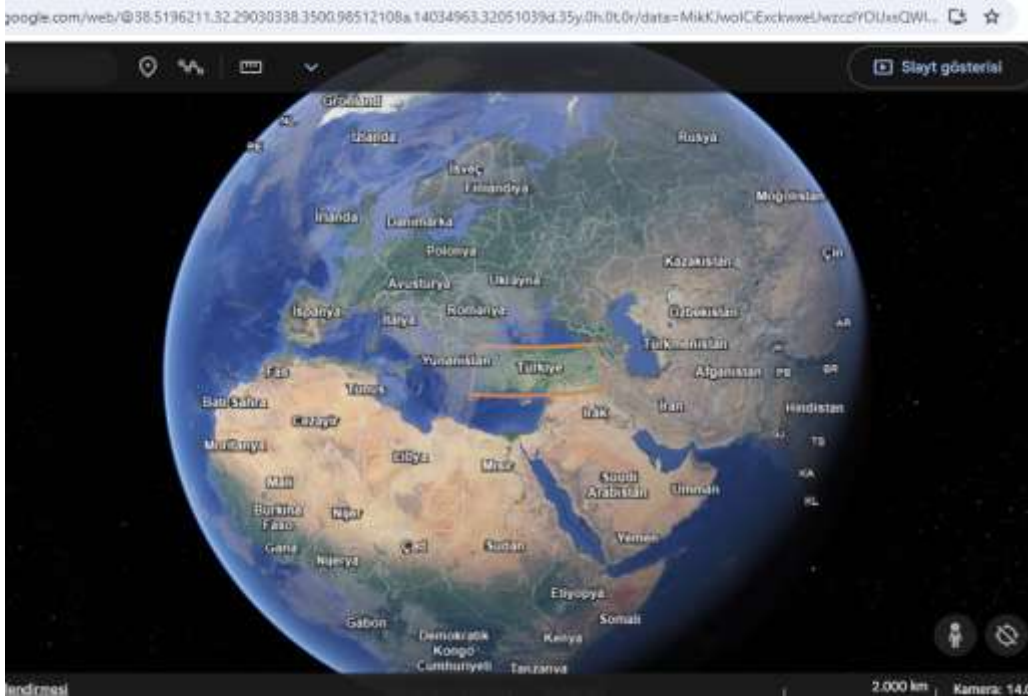
Harita okuryazarlığı ise haritayı, haritadaki işaretleri, renkleri, sembolleri okuyabilme, anlayabilme buna ilişkin davranış geliştirebilmektir (Cendek, 2015). Harita okuryazarlığı en basit manada sadece haritaları değil, kavram haritalarını, bilimsel göstergeleri, grafikleri, şemaları, eylemleri doğru anlamayı kapsamaktadır (Duman ve Girgin, 2011, s.185). Harita okuryazarlığı becerisi bireylerin yön bulma, yorumlama, çıkarım yapma, mekânsal problemleri çözümleme gibi davranışlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır (Taş, 2008, s.45).

Görsel 2. Google earth uygulamasında Türkiye'nin coğrafi koordinatları²

Günümüzde pek çok şey gibi haritalar, mekanlar, konumlar dijital ortama taşınmıştır. Dijital platform verileri elektronik ortamda şekillenir ve saklanır. Dijital ortamda depolanan haritalar,

¹ Evirgan, Ö. F. Özkan, J. ve Öztürk, S. (2019). 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara, Meb yayınları.

² <https://earth.google.com/web/> 01.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

görüntüleri, hava fotoğrafları, Google map, Google earth gibi uygulamalar haritaların çeşitlenmesini, daha işlevsel hale gelmesini sağlamıştır (Cendek, 2015, s.18). Bireylere dijital haritalardan da nasıl yararlanacakları, yararlanırken nelere dikkat edecekleri, hangi site ve uygulamaların güvenilir olduğunu nasıl anlayacakları ve nasıl kullanacakları hakkında bilgi verilmesi dijital harita okuryazarlığının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Aşağıda Google earth uygulamasından bir görüntü sunulmuştur.

Bugün dünyadaki pek çok bilgi, yeryüzüne ve insan hareketliliğine dair her durum haritalaştırılarak kolayca ifade edilebilmektedir. Bilgi iletişim teknolojisindeki gelişmeler, yaşam şartlarının değişmesi çocukları da erken yaşlardan itibaren haritalarla karşılaştırmaktadır (Köşker, 2020). Bu bakımdan sadece iki boyutlu haritaları değil dijital ortamda bulunan haritaları okumak, etkin şekilde kullanmak, anlamak büyük önem kazanmaktadır (Takaoğlu, 2023, s.66). Harita okuryazarı olup haritaların, dilini anlayabilenlerin daha şanslı olacağı düşünülmektedir (Ünlü, 2014).

Örneğin 6 Şubat depreminin olduğu dönemde haberlerde deprem haritaları, fay hatlarının bulunduğu noktalar sıkça verilirken kamuoyu yaşadığı yeri e-devlet üzerinden sorgulayarak deprem riskinin ne boyutta olduğunu harita üzerinden görme imkanına sahip olmuştur. Covid 19 döneminde sosyal medyada en fazla salgın görülen iller harita üzerinden gösterilerek halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Harita okuryazarlığı sadece coğrafyaya yardımcı bir alan olmaktan ziyade ülke savunmasından siyasete, yeraltı kaynaklarından ekonomiye, gezip görme, ülke tanıtımından turizme, tarımsal faaliyetlerden, nüfusların planlanmasına kadar her alanda kullanılmaktadır (Koç ve Bulut, 2014). Dolayısıyla harita okuma becerisi toplumu yönlendirme, bilinçlendirme ve harekete geçirme konusunda etkilidir. okuryazarlığı kişinin ömür boyu işine yarayacak bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde sosyal bilgilerde harita okuryazarlığına ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin araştırıldığı (Akar, 2008; Cendek, 2015; Segara, Maryana ve Ruhimat, 2018; Memişoğlu, 2023); öğretmen adaylarının görüşlerinin araştırıldığı (Duman ve Girgin, 2011; Kuzey ve Değirmenci, 2019; Koç ve Karatekin, 2016; Hali, 2021); sosyal bilgiler programının incelendiği (Darakçı, 2014; Balcı ve Yıldırım, 2023; Temur, 2023); öğrencilerde harita okuryazarlığının geliştirildiği (Yeşiltaş ve Pehlivan, 2015; Kartal, 2016; Erol, 2017; Görmez, 2021; Evci, 2021); 2018 ve 2024 SBDÖP'ün çeşitli açılardan karşılaştırıldığı (Önger ve Duman, 2024; Yıldırım ve Çalışkan, 2025) çalışmalar yer almaktadır. Ancak dijital çağda harita okuryazarlığı bağlamında 2018 ve 2024 SBDÖP'ü programı amaç, beceri, öğrenme alanı ve kazanım ekseninde değerlendiren çalışmaya rastlanmamıştır. Her bilginin farklı ve etkin yollarla sunulduğu dijital çağda harita okuryazarlığı da bugün farklı boyutlara taşınmıştır. Artık her alanda haritalara rastlanmakta, harita ile ilgili becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Harita sadece dünya ve ülkelerin yerlerini göstermekte değil, bilgilerin somutlaştırılarak gösterildiği bir alan özelliği de kazanmıştır. Bu bakımdan dijital çağda harita okuryazarlığına ilişkin sosyal bilgiler öğretim programının durumu, harita okuryazarlığını ele alış şekli, dijital çağda neden harita okuryazarı olmak gerektiği gibi olgular önem arz etmektedir.

Bu çalışmada amaç 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nı dijital çağda harita okuryazarlığı bağlamında değerlendirmektir. Bu amaçla aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır.

1. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın özel amaçlarında harita okuryazarlığına yer verilme durumu nasıldır?
2. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda sınıf düzeyinde harita okuryazarlığına ilişkin kazanımların öğrenme alanlarına dağılımı nasıldır?
3. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda harita okuryazarlığına ilişkin becerilerin durumu nedir?
4. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda dijital çağda kullanılan araçlar ile harita okuryazarlığı arasında bağlantı kurma durumu nedir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre düzenlenmiştir. Nitel araştırma bireyin kendi sınırlarını keşfetmesini, bir durumu detaylı ve derinlemesine incelemeyi sağlayan bir modeldir (Özdemir, 2010, s.327). Nitel çalışmalarda gözlem, görüşme, doküman analizi gibi teknikler bulunmaktadır (Karasar, 2016). Bu çalışmada doküman analizi tekniği kullanılarak 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları (SBDÖP) dijital çağda harita okuryazarlığı açısından analiz edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman analizi belge, mektup, kitap, yazışmalar, arşiv kayıtları, video, rapor, makale gibi yazılı her türlü dokümanın çözümlemesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu

çalışmada 2018 yılında yenilenerek uygulamaya konulan sosyal bilgiler dersi öğretim program ve 2024'te yenilene SBDÖP analiz edilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada doküman analizi aşamaları izlenmiştir. Öncelikle dokümana genel ağ aracılığı ile ulaşılmış, dokümanın özgünlüğü kontrol edilmiş, dokümanı anlama, çözümleme ve verileri kullanma aşamaları gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmada ulaşılan veriler betimsel analiz yapılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz çözümlenecek veriden doğrudan alıntılama yapılmasına ve var olan durumun net bir şekilde ortaya konmasına fırsat vermektedir (Karasar, 2016). Betimsel analizde öncelikle tematik çerçeve oluşturulur, veriler çözümlenir, bulgular açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 224). Bu çalışmada da aynı yol izlenerek 2018 ve 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programları özel amaç, öğrenme alanları, kazanım- öğrenme çıktısı ve dijital harita becerilerine yapılan yönlendirme ifadesi, beceriler açısından analiz edilmiştir. Ulaşılan veriler tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Programdan alıntılara yer verilmiştir.

2.3. İnandırıcılık ve Tutarlılık

Nitel çalışmalarda geçerlik ve güvenirlik kavramlarının yerine İnandırıcılık ve tutarlılık kavramları kullanılmaktadır (Güleç ve Çelik, 2022). Geçerlik ve güvenirlik nitel çalışmalarda çalışmanın inandırıcılığını sağlamada yaygın olarak kullanılan ölçütlerdir. Nitel çalışmalarda inandırıcılık ve tutarlılığı arttırmak için araştırmada izlenen yolun ve araştırmanın her aşamasının okuyucuya aktarılması çalışmanın başka araştırmacılar tarafından başka ortamlarda yapıldığında benzer sonuçlara ulaşmasına katkı sunabilmektedir (Taşkın ve Memişoğlu, 2019, s.603). Bu çalışmada izlenen aşamalar ayrıntılı şekilde rapor edilerek çalışmanın inandırıcılığı; araştırma sonuçları makale yazarlarının fikirleri ve yönelimlerine göre değil, verilerden elde edilen bulgulara göre yapılarak ve verilere göre sonuçlar değerlendirilerek tutarlılık sağlanmıştır (Kabapınar, 2003). Ayrıca bulgular bölümünde veriden elde edilen tablolara ve alıntılara yer verilerek inandırıcılık arttırılmaya çalışılmıştır. Yine inandırıcılık ve tutarlılık adına çalışmanın sınırlılıklarına yer vermek gerekmektedir çalışmada harita anahtar kavramı ile 2018 ve 2024 SBDÖP üzerinde arama yapılmış, zihin haritaları, kavram haritaları gibi ifadeler çalışmaya dahil edilmemiştir. Harita okuma becerisi ve dijital okuryazarlık becerisi gerektiren öğrenme alanları kendi içinde tutarlı şekilde ele alınarak coğrafi ve tarihi yönden mekanı algılama, konum *mekansal düşünme*, *konum algılama*, *mekansal bağlantıları çözümleme gibi harita ve harita okuma becerileri gerektiren kazanım- öğrenme çıktısı, beceriler- beceri alanları, anahtar kavramlar* bağlamında ele alınmıştır. Özellikle 2024 SBDÖP bütüncül şekilde birçok öğrenme alanında değişik bölümlerde okuryazarlıklar arasında bağ kurduğundan çalışmayı daha somut hale getirme ve dijital çağda harita okuryazarlığı bağlamında iki program arasında çerçeve oluşturma adına bu şekilde değerlendirme yapılmıştır.

Betimsel analizin güvenirliği için, belirlenen temalar aynı dokümanı benzer amaç için inceleyen başka araştırmacıların da büyük oranda benzer sonuçlara ulaşabilmesini

sağlayabilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada sosyal bilgiler programı öncelikle araştırmacılar tarafından baştan sona okunmuştur. Ardından program önceden belirlenmiş amaç, öğrenme alanı, kazanım, beceri boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı iki araştırmacı tarafından belirlenen kodlar doğrultusunda ayrı ayrı incelenerek elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Verilerin karşılaştırılmasında Miles ve Huberman'a ait olan (1994) görüş birliği görüş ayrılığı formülü kullanılmıştır. İki uzman arasında görüş birliği %95 bulunmuştur. Bu sonuç araştırmanın güvenilirliği için yeterlidir.

2.4. Etik kurul onayı

Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBDÖP) analiz edildiğinden etik kurul iznine gerek bulunmamaktadır.

3. BULGULAR

3.1. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın özel amaçlarında harita okuryazarlığına yer verilme durumu nasıldır?

2018 sosyal bilgiler öğretim programının özel amaçları incelenmiş ve 18 amaç bulunmuştur. Bu amaçlardan harita okuryazarlığı ile ilgili olanı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın harita okuryazarlığı ile bağlantılı amaçları

2018 SBDÖP Harita okuryazarlığına ilişkin amaçlar
<i>Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekanı algılama becerilerini geliştirmeleri</i>
<i>Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insan, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları, istenmektedir.</i>

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (SBDÖP) 21. yüzyıl becerilerine uygun olarak bireylerin yetişmesi amacıyla belirlenen on sekiz özel amaç bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018; Çapar, 2021). Tablo 1'de gösterilen amaçlarda harita okuryazarlığının doğrudan adı geçmese de dünyanın coğrafi özelliklerini tanımak, tarihsel kanıtları, mekanlarla ilişkilendirerek çıkarımda bulunmak harita okuryazarlığının önemli kazanımlarından olduğu anlaşılmaktadır. Programda bu becerilerin geliştirilmesine yönelik amaçların verilmesi harita okuma, mekanı algılama becerilerine önem verildiğini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda ise 2024 SBDÖP'nin harita okuryazarlığı ile bağlantısı olan amaçları gösterilmektedir.

Tablo 2. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın harita okuryazarlığı ile bağlantılı amaçları

2024 SBDÖP Harita okuryazarlığına ilişkin amaçlar
<i>Yaşadığı çevrenin ve ülkemizin doğal çevre özelliklerini tanımaları, doğa ve insan arasındaki etkileşimi çözümlemeleri ve doğal kaynakları koruma sorumluluğuna sahip olmaları,</i>
<i>Türk tarihinin geçmişten bugüne taşıdığı devlet geleneğinin bugünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli olduğuna ilişkin çıkarımda bulunmaları, istenmektedir.</i>

Yukarıdaki özel amaçlara bakıldığında harita okuryazarlığının öğrencinin yaşadığı çevrenin pek çok açıdan özelliklerini tanıması ve Türk tarihini algılamaları bağlamında ele alındığı söylenebilir. Türk tarihinin sürekliliğinin algılanması kurulan Türk devletlerinin coğrafi özelliklerini, siyasi durumlarını bilmesiyle anlaşılabilir. Bu da harita kullanmayı, tarihi haritaların da işe koşulmasını gerektirmektedir. Bu amaçların gerçekleşmesi için öğrencinin belli ölçüde harita kullanması, harita üzerinde çıkarım yapmasıyla bağlantılıdır.

3.2. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda sınıf düzeyinde harita okuryazarlığına ilişkin kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır?

SBDÖP’te sınıf düzeyine göre harita okuryazarlığı ile ilgili beceriler ve kazanımlar incelenerek aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 3. 2018 SBDÖP’te Harita okuryazarlığının sınıf düzeyi, kazanımlar ve becerilere göre öğrenme alanlarına dağılımı

Öğrenme alanı	Sınıf seviyesi	Kazanımlar	Beceriler
<i>İnsanlar, Yerler ve Çevreler</i>	<i>4</i>	<i>4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu hakkında çıkarımda bulunur</i> <i>4.3.2. Günlük yaşamda kullandığı mekanların krokisini çizer.</i> <i>4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.</i>	<i>Harita okuryazarlığı</i> <i>Mekanı algılama</i>
<i>Küresel bağlantılar</i>	<i>4</i>	<i>4.7.1.Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.</i>	<i>Harita okuryazarlığı</i> <i>Konum analizi</i>

		4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkisini kavrar.	
Kültür ve Miras	5	5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekanları, nesneleri ve eserleri tanıtır.	Harita okuryazarlığı Konum analizi Mekan algılama
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	5	5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yerin özelliklerini genel olarak açıklar.	Harita okuryazarlığı Konum analizi
İnsanlar, Yerler ve Çevreler		6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	Harita okuryazarlığı Konum analizi Mekan algılama
	6	6.3.2. Türkiye'nin temel beşeri coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinden gösterir.	
		6.3.3. Türkiye'nin temel beşeri coğrafya özelliklerini haritalar üzerinde gösterir.	

2018 SBDÖP'te doğrudan coğrafi olarak harita ile bağlantı kurulan kazanımlar yukarıdaki tablo 3'te gösterilmiştir. 7. sınıfta harita okuryazarlığı ile ilgili doğrudan bir kazanım yoktur. Ancak tarih konularını anlatırken de dönem haritalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle *Kültür ve Miras* öğrenme alanında ülkelerin kuruldukları yerler, büyüme yönleri, göç yolları, ticaret yolları gibi konuların anlaşılması için tarih konularında da haritalardan yararlanılmaktadır. Becerileri geliştirmeye yönelik en fazla kazanımın 4. sınıf seviyesinde *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* ve *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. Kişinin kazanımlarla yakın çevresine ilişkin farkındalığı artırılmaya çalışılmıştır. 6. sınıfta ise *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanına ait harita okuryazarlığı ile ilgili üç kazanım bulunmaktadır. 2018 SBDÖP'te harita okuryazarlığına ilişkin becerilerin kazanımlarda belirgin şekilde ele alındığı söylenebilir.

2024 SBDÖP'te kazanım yerine Öğrenme Çıktısı ifadesi kullanılmıştır. Öğrenme çıktıları beş temel öğrenme alanına göre sıralanmıştır. Bunlar sırasıyla; *Birlikte Yaşamak*, *Evimiz Dünya*,

Ortak Mirasımız, Yaşayan Demokrasi, Hayatımızdaki Ekonomi ve Teknoloji ve Sosyal Bilimler'dir. Doğrudan harita becerilerine vurgu yapılan öğrenme çıktıları değerlendirilmiştir. Beceri ise Alan becerileri, kavramsal beceriler, sosyal duygusal öğrenme becerileri, okuryazarlık becerileri ve beceriler arası ilişkiler olarak beş başlık altında ele alınmıştır. Bundan dolayı becerilerin yanına hangi beceri alanına ait olduğu parantez içinde belirtilmiştir. Bunun yanında 2018 SBDÖP'ten farklı olarak 2024 SBDÖP'te anahtar kavramlar kısmı da yer almaktadır. Çalışmamızı güçlendireceği ve daha fazla veri kanıtlanabilirliği açısından anahtar kavramlara yer verilmesi gerekli görülmüştür. Harita okuryazarlığına ilişkin durum aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda harita okuryazarlığının sınıf düzeyi, öğrenme çıktısı ve becerilere göre öğrenme alanlarına dağılımı

Öğrenme alanı	Sınıf seviyesi	Öğrenme Çıktısı	Beceriler	Anahtar Kavramlar
<i>Evimiz Dünya</i>	4	<i>4.2.1. Konum ve yön bulurken haritaları kullanabilme</i> <i>a) Haritanın başlığının ne anlama geldiğini ifade eder.</i> <i>b) Harita üzerindeki renkleri, kenar bilgilerini ve harita kenar bilgilerindeki sembolleri tespit eder</i> <i>c) Yakın çevresini ve ülkesini tarif etmek için konum bilgisini, ara ve ana yönleri kullanır.</i>	<i>Harita, Harita okuma (Alan becerileri)</i> <i>Dijital okuryazarlık (Okuryazarlık Becerileri)</i>	<i>Harita, Harita anahtarı, Navigasyon</i>
<i>Evimiz Dünya</i>	5	<i>SB.5.2.1. Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme</i> <i>a) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirler.</i> <i>b) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini görselleştirir.</i> <i>c) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini özetler.</i>	<i>Mekânsal Düşünme, Konum Algılama (Alan becerileri)</i> <i>Dijital Okuryazarlık (Okuryazarlık Becerileri)</i>	<i>Göreceli konum, Komşu devlet, Coğrafya</i>

		<i>SB.5.2.4. Ülkemize komşu devletler hakkında bilgi toplayabilme</i> <i>a) Ülkemize komşu devletlerle ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla kullanacağı kaynakları belirler. b) Ülkemize komşu devletlerle ilgili bilgileri belirlediği kaynaklardan bulur.</i> <i>c) Ülkemize komşu devletlerle ilgili belirlediği kaynaklardan edindiği bilgileri doğrular.</i> <i>ç) Ülkemize komşu devletlerle ilgili belirlediği kaynaklardan edindiği bilgileri kaydeder.</i>		
<i>Evimiz Dünya</i>	<i>6</i>	<i>SB.6.2.1. Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerini belirleyebilme</i> <i>a) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini belirler.</i> <i>b) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini görselleştirir.</i> <i>c) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini özetler.</i> <i>6.2.3. Ülkemizin Türk dünyasıyla kültürel iş birliklerini yorumlayabilme</i>	<i>Mekansal düşünme, konum algılama, mekansal bağlantıları çözümleme (Alan becerileri)</i> <i>Dijital okuryazarlık (okuryazarlık becerileri)</i> <i>Harita okuma becerileri (Beceriler arası ilişkiler)</i>	<i>Göreceli konum, Mutlak konum,</i>

		a) Ülkemizin Türk dünyası ile kültürel iş birliklerini inceler. b) Ülkemizin Türk dünyası ile kültürel iş birliğine örnekler verir. c) Ülkemizin Türk dünyasıyla kültürel iş birliklerini ifade eder.		
<i>Hayatımızdaki Ekonomi</i>	6	6.5.1. Ülkemizin kaynakları ile ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme a) Ülkemizin kaynakları ve ekonomik faaliyetlerin özelliklerini belirler. b) Ülkemizin kaynakları ve ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkileri belirler 6.5.3. Tasarladığı bir ürün için yatırım ve pazarlama projesi önerisi hazırlayabilme a) Tasarladığı bir ürün için yatırım ve pazarlama projelerini sorgular.	<i>Dijital okuryazarlık (Okuryazarlık becerileri)</i> <i>Harita (Beceriler arası ilişkiler)</i>	<i>Doğal kaynak Yatırım</i>
<i>Ortak Mirasımız</i>	7	7.3.1. Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikaları sorgulayabilme a) Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında merak ettiği konuyu tanımlar.	<i>Dijital Okuryazarlık (okuryazarlık becerileri)</i> <i>Harita Okuma(Beceriler arası ilişkiler)</i>	<i>Fetih İskan</i>

Yukarıdaki tablo incelendiğinde öğrenme çıktılarının daha verimli ele alınması için anahtar kavramlarda haritaya yönelik, anlaşılmasında haritaya ve harita ile ilgili kavramlara yer verildiği söylenebilir. anahtar kavramlarda yer alan kavramların anlaşılmasında haritaya yönlendirme yapılmaktadır. Tabloya göre nicel bir değerlendirme yapılacak olursa en fazla

haritaya ilişkin öğrenme alanlarının 6.sınıf düzeyinde olduğu belirtilebilir. 2024 SBDÖP’te yer alan Evimiz Dünya öğrenme alanının 7.sınıf hariç diğer sınıf düzeylerinde harita becerileri ve dijital okuryazarlık becerilerine yer verdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde yeni öğretim programının 2018’den farklı olarak dijital okuryazarlık becerileri ile harita okuma becerilerini bütüncül ele aldığı, navigasyon, konum belirleme, konum bulma gibi dijital araçlarla harita becerilerini desteklediği sonucu çıkarılabilir.

3.3.2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda harita okuryazarlığına ilişkin becerilerin durumu nedir?

2018 SBDÖP, çağın gereklerine uygun becerilerle zenginleştirilmiştir. 2018 SBDÖP’te 27 beceri bulunmaktadır. Bu beceriler “*araştırma, dijital vatandaşlık, sosyal katılım, eleştirel düşünme, finansal okuryazarlık, konum analizi, gözlem, harita okuryazarlığı, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, iletişim, işbirliği, kanıt kullanma, karar verme, medya okuryazarlığı, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama, çevre okuryazarlığı, politik okuryazarlık, empati, problem çözme, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, hukuk okuryazarlığı, özdenetim, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, girişimcilik, mekanı algılama ve değişim ve sürekliliği algılama*”dır (MEB, 2018). Anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler pek çok okuryazarlık becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. Amaçlar ile kıyaslandığında becerilerin sosyal bilgilerin özel amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Harita okuryazarlığı becerisinin önemli görüldüğü, mekanı algılama ve konum analizi gibi becerilerle desteklendiği görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal bilgiler programında yer alan 27 beceriden harita anlama becerisi ile ilgili olanlar şekil 1’de belirtilmiştir.

Şekil 1. 2018 SBDÖP harita ile ilgili becerileri

Şekil 1 incelendiğinde 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda harita okuryazarlığına doğrudan yer verildiği ve konum analizi ile mekanı algılamanın harita okuma becerilerine destek verdiği görülmektedir. Bu beceriler harita okuryazarlığını tamamlayan, haritanın anlaşılmasını sağlayan beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Konum dünya

üzerindeki bir yerin enlem ve boylama göre bulunduğu noktayı ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). Konum analizi ise kişilerin bulunduğu nokta ile ilgili farkındalığıdır (Çelik, 2021). Harita okuryazarlığı kişinin bulunduğu konum ile ilgili farkındalığını geliştirir ve konum ile ilgili farkındalık harita okuma ve anlamayı kolaylaştırır. Mekan kişinin üzerinde bulunduğu alandır. Bireyin içinde var olduğu mekanı algılaması, mekanı tanıması, zihninde tasarlaması mekanı algılama olarak tanımlanabilir (Köşker, 2012, s.162). Mekanı algılama kişinin bulunduğu yer ile ilgili bilişidir. Mekanı algılama harita okuryazarlığını destekleyen bir beceridir. Özellikle büyük ölçekli haritalarda ve kişinin yaşadığı yer ile ilgili çizilmiş planlarda mekanı algılama becerisi ile harita okuma becerisi devreye girmektedir. Bu bağlamda üç beceri birbirini desteklemektedir.

2024 SBDÖP’te harita okuryazarlığı doğrudan kavram olarak geçmemektedir. Ancak harita okuryazarlığını geliştirecek beceriler bulunmaktadır. Destekleyen beceriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan harita okuryazarlığı ile ilgili beceriler

Beceriler	
<i>Dijital okuryazarlık</i>	<i>Konum algılama</i>
<i>Harita</i>	<i>Mekansal düşünme</i>
<i>Harita okuma</i>	<i>Mekansal bağlantıları çözümleme</i>

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde harita okuryazarlığı yenilenen programda harita okuryazarlığı şeklinde yer almasa da harita okuryazarlığını kazandıracak daha somut ve gözlemlenebilir beceriler şeklinde ele alındığı söylenebilir.2018 SBDÖP’te mekanı algılama bir beceri şeklinde ele alınırken 2024’te daha genişletilmiş şekilde ele alınmıştır. Dijital okuryazarlık pek çok öğrenme alanında öğrencilerin dijital harita kullanım becerilerini destekleyecek ve navigasyon, GPS gibi cihazların kullanımı açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda yenilenen programın dijital çağda dijital harita araçlarının kullanımına önem verdiği söylenebilir.

3.4.2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda dijital çağda kullanılan araçlar ile harita okuryazarlığı arasında bağlantı kurma durumu nedir?

Sosyal bilgiler öğretim programında “harita”, “harita okuryazarlığı” ve “dijital” kavramları ile aramalar yapılmıştır. Ancak kazanımlarda ve programda genel olarak dijital çağda kullanılan araçlar ve dijital çağda harita okuryazarlığının önemi ile ilgili bağ kurulmadığı görülmüştür. Bundan dolayı kazanımlar ile ilgili yönlendirmeler incelenerek dijital araçlara vurgu yapan kazanımlara tablo 4’te yer verilmiştir (Köse, 2019).

Tablo 6. 2018 SBDÖP’te harita okuryazarlığı ile dijital araçlar arasında bağ kurulan kazanım ve yönlendirmelerin değerlendirilmesi

Kazanım	Yönlendirme	Dijital/teknolojik harita araçları
4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	Doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir.	Var
4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	Türkiye'nin siyasi ve fiziki haritası öğrencilerle birlikte incelenir.	Yok
5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.	Harita çizilirken belirli oranlarda küçültme yapıldığına değinilir. Ölçek türlerini ve hesaplamalarına girilmez. Fiziki arkada yer alan temel unsurlar ve bu unsurların anlamları üzerinde durulur.	Yok
6.2.5. Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.	Tarihi ipek ve baharat yolları, ilgili haritalar üzerinden ele alınır.	Yok
6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafi özelliklerinden yarış ekiplerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinden inceler.	Türkiye'nin yer şekillerini bir gül iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanılır.	Yok
6.3.3. Türkiye'nin temel beşeri coğrafi özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.	Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yeraltı ve yerüstü kaynaklarına dair haritalar verilir.	Yok

Tablo 6'da görüldüğü üzere ilgili kazanımların altında yazan yönlendirmelerde sadece 4. Sınıfın 3. ünitesinin 1. kazanımında "...doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir" ifadesi dijital araçlara değinilmesi işaret edilmiştir. Kazanımlar tüm sınıflar açısından incelendiğinde genelde somut elle tutulur haritalar kullanılması konusunda yönlendirme yapıldığı görülmektedir. Öğretim programında kazanımlar harita ile bağlantılı olmasına rağmen kazanımların altına öğretmenlerin dijital haritalara yönlendirilmesini sağlayan ifadelerle 4. sınıf hariç yer verilmemiştir.

2024 SBDÖP'te ise açıkça dijital araçlara program içinde her öğrenme çıktısında olmasa da derslerde yararlanılması üzere vurgu yapılan ifadeler mevcuttur. Aşağıdaki tabloda

harita ile ilgili tespit edilen öğrenme çıktısında, yönlendirme ifadesi ve dijital- teknolojik harita araçlarının kullanıp kullanılmadığının değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Tablo 7. 2024 SBDÖP Harita becerileri ile dijital araçlar arasında bağ kurulan öğrenme çıktısı ve yönlendirme ifadelerinin değerlendirilmesi

Öğrenme çıktısı	Yönlendirme	Dijital/teknolojik harita araçları
4.2.1. Konum ve yön bulurken haritaları kullanabilme	Yön bulma teknolojilerinin değişim ve sürekliliğine (GPS, navigasyon uygulamaları vb.) değinilir (s.18).	Var
5.2.1. Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme	Konumlarını belirleme ve yön bulmaya, harita çeşitlerine ve haritaların temel özelliklerine ilişkin bilgileri açık uçlu sorular sorularak değerlendirilir (s.43).	Yok
6.2.1. Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerini belirleyebilme 6.2.3. Ülkemizin Türk dünyasıyla kültürel iş birliklerini yorumlayabilme	Ülkemizin göreceli ve mutlak konumu ile kıtaların ve okyanusların göreceli konumunu belirlemek amacıyla Harita Genel Müdürlüğü'nün dijital ve atlas küre uygulamasından da yararlanılabilir. (s.69) Dijital kaynaklardan Türk Dünyası Haritası incelenerek öğrencilerin fikir edinmesi sağlanır (s.69).	Var
6.5.1. Ülkemizin kaynakları ile ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme	Öğrencilerin performans görevi kapsamında ülkemizdeki doğal kaynaklar ve bu kaynaklarla ilgili öne çıkan ekonomik faaliyetleri gösteren bir harita çizimleri veya dijital harita oluşturmaları sağlanır (s.84).	Var
7.3.1. Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikaları sorgulayabilme	Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıl haritaları üzerinde Balkan, Anadolu, Ortadoğu ve Afrika topraklarının gösterilmesi istenebilir (s.101).	Yok

Yukarıdaki iki tablo karşılaştırıldığında 2024 SBDÖP'te daha fazla dijital harita araçlarının kullanılmasına yönelik vurgu yapıldığı söylenebilir. Her alan gibi haritaların da dijital platforma giderek daha fazla taşındığı düşünüldüğünde öğretim programında dijital alanda harita uygulamalarına yer verilmesi hem programı daha faydalı kılmakta hem öğrenciyi daha donanımlı hale getirmekte, hem de öğrencinin dijital okuryazarlığı yüksek, harita becerisi gelişmiş bir birey olarak yetişmesine katkı sunmaktadır.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Harita dünya üzerindeki herhangi bir noktanın kuşbakışı olarak belli bir oranda düzleme aktarılmasıdır. Dijitalleşen ve her şeyin hızlıca tüketildiği gibi bilginin hızlıca tüketildiği dünyada önemli bir bilgi sunma, özetleme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Haritalar bugün teknolojiden, ekonomiye, coğrafyadan tarihe, jeolojiden medyaya her alanda yoğunlukla kullanılmaktadır. Bundan dolayı haritanın dilini, işaretlerin anlamını konum ve mekan bilgisini bilmek önemli hale gelmektedir (Cendek, 2015; Akengin, 2015; Sagari, Maryani ve Ruhimat, 2018; Temur, 2023).

Sosyal bilgiler öğretim programı harita okuryazarlığı, mekân ve konum analizi konusunda amaçlar, beceriler ve kazanımlar içermektedir Ünal ve Ünal, 2012; Ünal ve Özkaral, 2019; Hali, 2021; Balcı ve Yıldırım, 2023). Ağırlıklı olarak her sınıf seviyesinde *İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme* alanında haritaya, mekânı algılamaya yönelik kazanımlar bulunmaktadır (Çapar, 2021). Darakçı'nın 2014'te, Temur'un (2023)'de yaptıkları sosyal bilgiler öğretim programını inceledikleri çalışmalarında da harita becerileriyle ilgili kazanımlara en fazla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanına denk gelen üçüncü ünitelerde yer verildiği görülmüştür. Çalışmalar birbirini desteklemektedir. Becerilere ilişkin en fazla kazanımın 4. sınıf seviyesinde verilmiş olması kişinin yaşadığı mekâna ve yakın çevresine yönelik gerekli farkındalığı kazandırma amacıyla olduğu görülmektedir. Harita okuryazarlığına ilişkin en fazla kazanım 6. sınıf seviyesinde bulunmaktadır. Kazanımların harita okuryazarlığı, konum analizi ve mekân analizi ile ilişkisi bulunmaktadır. Ünal ve Özkaral'ın (2019) harita becerisi ile ilgili çalışmalarında da en fazla kazanımın 6. sınıf düzeyinde olduğu görülmesi çalışmamızın bulgularını desteklemektedir. Bu sonucun aksine Temur'un (2023) yaptığı çalışmada ise en fazla kazanımın 5. sınıf seviyesinde olduğu görülmüştür.

2024 SBDÖP 2018'e göre yapısal olarak pek çok farklılık içermektedir. Programda kazanım kavramının yerini alan öğrenme çıktıları incelendiğinde harita becerilerini içeren en fazla öğrenme alanı *Evimiz Dünya*'dır. *Evimiz Dünya* harita kullanımı, yaşanılan yerin yakından uzağa tanınması, ülkelerin, kıtaların ve okyanusların konumlarının bilinmesi gibi konuları içermektedir. Bu durum Evimiz Dünya ile 2018 SBDÖP'te yer alan İnsanlar, Yerler ve Çevre öğrenme alanlarının benzer içerikli olduğunu göstermektedir (Önger ve Duman, 2024; Yıldırım ve Çalışkan, 2025). Bu durum çalışmamızın sonuçlarını desteklemektedir.

4., 5., 6. sınıfta harita okuryazarlığına ilişkin kazanım yeterli sayıda olmasa da bulunmaktadır. 7. sınıf öğrenme alanında haritanın vurgulandığı doğrudan kazanım

bulunmamaktadır. Ünal ve Özkara'nın (2019) 2018 sosyal bilgiler öğretim programını harita becerisi bakımından inceledikleri çalışmalarında ve Sönmez ile Aksoy'un (2012); Ünal ve Ünal'ın (2012) 2018 öncesi öğretim programını inceledikleri çalışmalarında da harita becerisine ilişkin yeterli kazanım olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışmalar birbirini sonuç bakımından desteklemektedir. Ancak 2024 SBDÖP'te 4, 5,6 ve 7. sınıf düzeyinde harita, harita okuma, dijital okuryazarlığı alt başlığında dijital haritalardan yararlanma becerisini de geliştirmeyi hedefleyen öğrenme çıktıları bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Bunun yanında bu öğrenme çıktılarının nasıl ele alınacağı hangi aşamada harita, harita okuma, konum algılama becerilerine yer verileceği, dersin öğrenme- öğretme yaşantılarının hangi bölümünde (köprü kurma, öğretmen- öğrenme uygulamaları, farklılaştırma gibi) kullanılacağı açıkça belirtilmektedir. Bu bağlamda 2024 SBDÖP'ün önceki programlara göre daha somut şekilde harita becerisini hayata geçireceği ve harita becerilerinin derste daha aktif kullanılması gerektiği söylenebilir. Bunun yanında dijital alanda GPS ve navigasyon gibi araçların derslerde kullanılması bu konuda harita becerisinin dijital alanda da geliştirilmesine önem verildiğini göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda yön bulma ve harita okumada dijital imkanlardan yararlanmalarının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Abbak, 2021; Balcı ve Yıldırım, 2023; Temizhan, Köroğlu ve Özcan, 2023).

Kazanımlar incelendiğinde 2018 öğretim programında dijital alanda harita kullanımıyla ilişkisi olmadığı görülmektedir. Ancak harita ve harita okuryazarlığı bugün daha zengin ve daha farklı boyutlarda etkin şekilde kullanılmaktadır Takaoğlu, (2023) web2 araçlarıyla öğrencilerin harita okuryazarlığı becerilerini geliştirdiği çalışmasında olumlu sonuçlar almış ve dijital alanın çocukların harita bilgi ve becerilerinin geliştirmesinde etkili olduğunu görmüştür. Bu bakımdan sonuçlar birbirini desteklemektedir. 2024 SBDÖP'te dijital alanda harita kullanımına ve harita uygulama programlarına yer verilerek öğrencilerin bu konuda yetkinlik kazanmaları hedeflenmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalarda 2024 SBDÖP'ün dijital okuryazarlık ile harita becerilerini entegre etmeyi hedeflediği belirtilmektedir (Önger ve Duman, 2024; Yıldırım ve Çalışkan, 2025).

Sosyal bilgiler öğretim programında somut haritalar üzerinden kazanımların gerçekleşmesine yönelik yönlendirmelere kazanımlarda yer verilmiştir. Sadece 4. Sınıfta teknolojik yön bulma araçlarına değinilir ifadesi kullanılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalarda somut haritalardan ziyade akıllı tahta destekli çözünürlüğü yüksek renkli dijital haritaların ve programların kullanılması sosyal bilgiler kazanımlarının gerçekleşmesini olumlu etkilediği çeşitli araştırmalarda belirtilmiştir (Yeşiltaş ve Pehlivan, 2015; Aktürk, 2012; Aktürk, Yazıcı ve Bulut, 2013; Evcı, 2021). 2024 SBDÖP öğrenme çıktıları harita becerilerine yönelik yönlendirme açısından incelendiğinde ilgili öğrenme çıktısının işlendiği pek çok süreçte dijital harita okuma becerisine, dijital haritalara, navigasyon, GPS gibi araçlara yönlendirme yapılmıştır. Buna göre 2024 SBDÖP'ün önceki programa göre harita okuryazarlığını geliştirme ve dijital ortama harita becerilerini taşımayı hedeflediği söylenebilir (Önger ve Duman, 2024).

Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın birbiriyle uyumlu ve bağlantılı şekilde harita okuryazarlığı mekân algılama ve konum analizi becerisini kazandırmada önemli olduğu görülmektedir. Ancak programın dijital harita uygulamaları açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Dijital harita okuma anlamaya yönelik kazanım ve becerilerin geliştirilmesi dijitalleşen çağda vatandaşın kazanması gereken önemli bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan 2024 SBDÖP dijital harita okuma, anlama, dijital harita araçlarını derslerdeki öğrenme- öğretme yaşantılarına daha fazla önem verdiği ve daha kullanılabilir, 21.yy becerilerine daha entegre olmuş bir program olduğu söylenebilir. Bunun yanında yapılan çalışmalarda 2024 programının dijital medya, yapay zeka ve veri analitiği gibi teknolojik gelişmelerle daha fazla entegre olmasını gerektiğini vurgulamaktadır (Diktaş, Girgin, Satmaz ve Yabanova, 2025).

5. ÖNERİLER

Yapılan çalışmadan hareketle aşağıdaki öneriler daha iyi bir sosyal bilgiler eğitimi için sunulmuştur.

Derslerde Google earth, Google map gibi haritada konum bulma, yer yön analizi yapma gibi etkinliklerle beceriler desteklenebilir.

Harita okuryazarlığını arttırıcı harita oyunları, mekân ve çevre farkındalığını arttırıcı kutu oyunları veya dijital platformda yer alan oyunlar oynatılarak eğlenceli öğrenme sağlanabilir.

Sosyal bilgiler öğretim programında kazanımların ve becerilerin geliştirilmesi adına dijital harita uygulamalarına vurgu ve yönlendirme yapılabilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerine harita okuryazarlığını dijital platformlarda nasıl kullanacağına dair hizmetiçi eğitim verilerek, dijital harita oyunları ve uygulamaları tanıtımı yapılarak ders içeriklerinin zenginleştirilmesi sağlanabilir.

2024 SBDÖP daha detaylı ve bütüncül bakış açısıyla harita okuma becerileri açısından incelenebilir.

Sosyal bilgiler öğretim programı güvenli dijital harita bağlantıları ve interaktif harita oyunları bağlantıları ile uygulayıcıları yönlendirerek programı uygulayanlara rehber olabilir.

Kaynakça

Abbak, A. C. (2021). Harita Okuma ve Yorumlama Becerisinin İncelenmesi. Journal of Social Sciences And Education, 4(1), 158-180. <https://doi.org/10.53047/josse.829665>

Akar, B.(2008). İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerini harita kullanma düzeylerinin ve harita kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Akengin, H., Tuncel, G., & Cendek, M. E. (2016), Öğrencilerde harita okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. Marmara Coğrafya Dergisi, 34, 61-69.

Aktürk, V. (2012). Sosyal bilgiler dersinde animasyon ve dijital harita kullanımının öğrencilerin mekan algılama becerilerine yönelik etkileri. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Balcı, A., & Yıldırım, S. (2023). Sosyal bilgiler öğretiminde harita okuryazarlığı. International Journal of geograph and geography education (50), 146-163. doi:10.32003/igge.1360766

Barr, R., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1977). The nature of the social studies. ETC Publication

Beyaz Özbey, İ. (2022). Dijitalleşme, sosyal medya ve risk toplumu. İmgelem, 6(10), 141-158.

Cendek, M.E. (2015). Öğrencilerde harita okuryazarlığının geliştirilmesine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çapar, D. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel çevrenin kullanımına yaklaşımı ve Çanakkale ilindeki tarihsel çevre için öğretim programı temelli bir uygulama kılavuzu. Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Çelik, Y. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan bazı becerilerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 733-765.

Çiydem, E., & Kaymakçı, S. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin yönelimi üzerine bir değerlendirme. İnsan ve insan, 8(27),179-207. DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.818742>

Darakçı, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında harita kullanımı. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3(4),15-31.

Diktaş, A., Girgin, D., Satmaz, İ., & Yabanova, U. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının SOLO Taksonomisine Göre Analizi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(1), 667-690. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2025.-1556985>

Duman, B., & Girgin, M. (2011). Eğitim fakültesindeki öğrencilerin harita okuryazarlığına ilişkin görüşleri. Muğla Üniversitesi, Doğu Coğrafya Dergisi, 17, 185-202.

Durmuş, E. (2020). Küre ve harita bilgisi. H. Akengin ve İ. Dölek (ed). Genel fiziki coğrafya içinde(ss.73-126). Ankara: Pegem akademi yayıncılık.

Erol, H. (2017). Ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlık becerilerine ilişkin bir değerlendirme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(3),425-457.

Evcı, N. (2021). Sosyal bilgilerde dijital harita uygulamaları. B. Akbaba, E. Yeşiltaş ve E. Erdoğan (ed). *Sosyal bilgilerde bilişim teknolojileri destekli materyal geliştirme içinde* (ss.257-279). Ankara: Pegem Akademi.

Farmer, L. (2010). 21. Century standards for information literacy. *Leadership*, 39(4), 20-22.

Görmez, E.(2017). İlkokul sosyal bilgiler programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından yeterliliği. *International Journal of Social Science* 2(60), 1-15.

Görmez, E. (2021). Ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlık becerisi yeterlilikleri üzerine bir çalışma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi dergisi*, 18(2), 712-733.

Güleç, S. & Çelik, M. E. (2022). Sosyal bilgiler eğitiminde astronominin önemi. *İçinde* (299308). *Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Trendler I. Duvar Yayınları*.

Hali, S. (2021). Effect of the map knowledgeand practice course in social studies teaching on the development of map literacy skill. *Rewiev of International Geographical Education Online (RİGEO)*,11(3), 1-12.

Kabapınar, F. (2003). Kavram yanılgılarının ölçülmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin bilgi kavrama düzeyini ölçmeyi amaçlayan ölçekten farklılıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 230, 40-47.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Kartal, F. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinin harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas*.

Koç, H. & Bulut, İ. (2014).Gestalt kuramının öğrencilerin harita okuma ve yorumlama beceri düzeyleri üzerine etkisini belirlemeye yönelik bir inceleme. *Marmara coğrafya dergisi*, 30, 1-19.

Koç, H. & Karatekin, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,16(2), 441-461.

Köse, T. (2019). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminin tarihsel gelişimi. *Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya*.

Köşker, N. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının mekânsal biliş yeterliliklerine ilişkin düşünceleri. *Journal of World of Turks*, 4(3), 161-173.

Köşker, N. (2020). Harita okuryazarlığı becerisi ve öğretimi. T. Çelikkaya & H. Yakar (Ed.) Konu ve beceri temelli sosyal bilgiler öğretimi- II içinde (ss.129-162). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kuzey, M. & Değirmenci, Y. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanılgıları. Milli Eğitim Dergisi, 48(223), 207-230.

Lacoste, Y. (2020). Coğrafya her şeyden önce savaş yapmaya yarar.(S. Sezer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Memişoğlu, H. (2023). Okuryazarlık becerilerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. International Journal of Social Science and Education Research, 9(4), 276-296.

Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). Qualitative Data Analysis (2nd ed.). Thousand Oaks, London: Sage Publications.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5., 6. ve 7. sınıflar). Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr> (Erişim tarihi: 23.06.2025).

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2024). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı. (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6, 7. Sınıflar). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. <https://mufredat.meb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 23.06.2025).

Önger, S., & Duman, S. N. (2024). 2018, 2023 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 15(2), 1308-1339. DOI. 10.51460/baebd.1450941

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343

Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi. Ankara: Pegem Akademi

Parlak, B. (2017). Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar be uygulamalar üzerine bir analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler fakültesi dergisi, 22(15), 1741-1759.

Segara, N. B., Maryani, E., & Ruhimat, M. (2018). Realizing powerful social studies learning through map literacy. In first indonesian communication forum of teacher training and education faculty leaders International conference on education 2017 (ICE 2017) (s.s. 370-376). Atlantis Press. [10.2991/ice-17.2018.80](https://doi.org/10.2991/ice-17.2018.80)

Sönmez, Ö. F., & Aksoy, B. (2013). Cumhuriyetten günümüze.ilköğretim programlarında harita becerileri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 171(171), 269-288.

Takaoğlu, H. E. (2023). Web2.0 araçlarıyla desteklenmiş öğretim etkinliklerinin harita okuryazarlığı becerisi üzerindeki etkisi. Yüksek lisans tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü eğitim enstitüsü, Trabzon.

Taş, H. İ. (2008). Zihin haritaları, harita okuma ve görselleştirme. Ramazan Özey, Ali Demirci. Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar. İstanbul: Aktif yayınevi, 133-169.

Taşkın, A., & Memişoğlu, H.(2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında güncel konulara yer verilme durumunun incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27(2), 599-610.

Temizhan, S., Köroğlu, A., & Özcan, Ç. (2023). Harita okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde dijital oyun kullanımının etkisi: 24 Oğuz Boyu Örneği. Bilgi Sistemleri ve Yönetim Araştırmaları dergisi, 5(1), 13-21.<https://doi.org/10.59940/jismar.1309665>

Temur, S. (2023). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının harita kullanımı bakımından incelenmesi. Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 59-79.

Türk Dil Kurumu. (2024). Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi 26.02.2024).

Ünal, A.V., & Özkaral, T.C. (2019). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ile ders kitaplarının harita kullanımı açısından incelenmesi. B.Gonencgil, T.A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi(Ed.), 1st İstanbul International Geography Congress Proceedings Book(s. 167-178) içinde. İstanbul, Türkiye: İstanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.018>

Ünal, F., & Ünal, M.(2012). Sosyal bilgiler öğretim programı (1924-2005) ve ders kitaplarında (2005-2010) harita okuma becerisi. Milli Eğitim, 193, 165-183.

Ünlü, M. (2014). Coğrafya Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Yeşiltaş, E. & Pehlivan, A. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde çevrimiçi haritaların kullanımının Akademik başarıya etkisi. Journal of Turkish Studies. 10(11), 1621-1636.

Yıldırım, S. (2021). Harita özellikleri, öğeleri, tipografik unsurlar ve tasarım ilkeleri. H. Koç & A. Ergün, (Ed.), Bilginin görsel ifadesi: Haritalar içinde (ss.58-89). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yıldırım, Y., & Çalışkan, A. (2024). 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2005, 2015 ve 2018 programlarıyla karşılaştırılmalı analizi. Uluslararası batı Karadeniz sosyal ve beşeri bilimler dergisi, 8 (1), 108-142.

Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

COMORBIDITIES OF MALADAPTIVE DAYDREAMING (MD): A SYSTEMATIC REVIEW

Muhammad Safi Aslam

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

(Responsible Author) ORCID: 0009-0003-9697-3340

Faiza Abdul Khaliq

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

Ushna Seher

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

Qudsia Nashee

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

Amber Tasleem

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

Dr. Haziq Mehmood

University of Management and Technology, Lahore, Pakistan

ABSTRACT

Maladaptive Daydreaming (MD) is characterized by imaginary and striking thoughts which obstruct everyday functioning. It is associated with multiple mental health conditions. The objective of the current study is to provide a systematic review of the relationship between maladaptive daydreaming and other mental health disorders. Three databases (Science Direct, PubMed, PsycINFO) were undertaken to identify studies measuring comorbidities of maladaptive daydreaming. Ten studies were identified for inclusion. Cross sectional studies were included which justified the sample. This systematic review highlights the prevalence of comorbid mental health conditions among individuals with maladaptive daydreaming (anxiety, depression, schizophrenia, attention deficit hyperactivity disorder and obsessive-compulsive disorder). This review was pre-registered on PROSPERO as (CRD42024548037).

Keywords: comorbidities, maladaptive day dreaming, mental health, systematic review

TOWARDS AUGMENTED RECRUITMENT: EXPLORATORY STUDY ON THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO MOROCCAN HR PRACTICES

**SENHAJ Salma
TOUHAMI Fatima**

Multidisciplinary Laboratory in Economics and Management (LARPEG)
Faculty of Economics and Management
Sultan Moulay Slimane University -BENI MELLAL -MAROC

ABSTRACT

The digital transformation of human resources (HR) functions has given rise to new technological tools, including artificial intelligence (AI), which are revolutionizing traditional recruitment practices. In developed countries, AI is already being used to automate the sorting of applications, analyze profiles, predict candidates' future performance, and personalize the candidate experience. This development raises many questions about the effectiveness, ethics, transparency, and quality of the decisions made.

In Morocco, although HR digitization is progressing, the integration of AI-based solutions is still in its infancy. Moroccan companies face several challenges: limited technological infrastructure, lack of specialized skills, regulatory uncertainties, and cultural reluctance to entrust sensitive decision-making tasks to machines.

• Issue:

In this context, how do Moroccan recruiters perceive the introduction of artificial intelligence into recruitment processes, and to what extent could this technology transform both HR decision-making and the candidate experience in an environment that is still largely undigitized?

This research takes an exploratory approach, based on qualitative interviews with human resources professionals and candidates, in order to:

- Identify perceptions, expectations, and barriers to the use of AI in recruitment
- Understand the conditions for acceptability and trust in intelligent tools
- Analyze the potential impact on fairness, transparency, and humanization of selection processes.

The study aims to offer concrete perspectives to support Moroccan companies in an ethical, gradual, and contextually appropriate transition toward AI-enhanced recruitment.

Keywords: Artificial intelligence, Human resources, Candidate experience, Recruitment, Decision-making

THE SCIENCE OF THE FUTURE: THE IMPACT OF INNOVATION AND TECHNOLOGY IN RESEARCH

MSc.Selvije Lajqi

ORCID record is <https://orcid.org/0009-0001-8777-7028>

Faculty of Management in Tourism, Hospitality and Environment, University “Haxhi Zeka”Pejë,
UÇK 30000, Pejë, Kosovo

Soreja Adzajlic

Florinda Vokshi,

Faculty of Business in Technology and Economy, University “Haxhi Zeka” Pejë, UÇK 30000, Pejë,
Kosovo

ABSTRACT

Rapid developments in innovation and technology have significantly transformed the way scientific research is conducted in the 21st century. This study aims to analyse the impact of new technologies and innovative approaches on research processes, focusing on improving efficiency, accuracy, and international collaboration in science. Through an analysis of contemporary literature and practical examples from various scientific fields, the paper addresses the role of digitalization, artificial intelligence, and collaborative platforms in generating new knowledge. The findings indicate that the integration of technology in research not only accelerates the process of scientific discovery but also enhances the quality of results and fosters interdisciplinary collaboration. This advancement has opened new opportunities for researchers to explore previously unknown fields and develop more advanced predictive models. However, alongside these opportunities, this progress requires careful management of ethics, security, and the societal impacts of technology. The study concludes that innovation and technology are key factors in shaping the science of the future and addressing global challenges such as climate change, public health, and sustainable development. This conference aims to provide a platform for discussing and analysing these impacts, promoting an international network of collaboration among scientists and experts from various fields.

Keywords: scientific research, innovation, technology, modern science, digitalization, interdisciplinary collaboration, technological ethics.

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KADIN CİNAYETLERİ ÜZERİNE AKADEMİK ARAŞTIRMALAR (2023-2024): BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ

ACADEMIC RESEARCH ON VIOLENCE AGAINST WOMEN AND FEMICIDE IN
TURKEY (2023-2024): A LITERATURE REVIEW

Tuğçe Merve TOPÇUOĞLU

Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 00000-0002-8942-0110

ÖZET

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri, Türkiye’de son yıllarda hem kamuoyunun hem de akademik çevrelerin yoğun biçimde ilgilendiği toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır. Bu konular, yalnızca bireysel trajedilerden ibaret olmayıp aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği, hukuk sisteminin etkinliği, sosyal politika yetersizlikleri ve kültürel normlarla da doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de bu sorunların özellikle 2010 sonrası dönemde artan biçimde görünür hale gelmesi, sosyal bilimlere başta olmak üzere birçok disiplini konu üzerine eğilmeye yöneltmiştir.

Bu çalışma, 2023 ve 2024 yıllarında Türkiye akademik camiasında kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri konularının nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, ulusal hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel raporlar taranmış; ilgili çalışmaların yöntemleri, teorik yaklaşımları ve ulaştıkları sonuçlar sistematik biçimde derlenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ilgili alandaki sık tercih edilen araştırmalara ışık tutacak ve karanlıkta kalan diğer alanlar için yol gösterici olmayı hedeflemektedir. Ek olarak, bu çalışmanın akademik alandaki bibliyografik araştırmalara da katkı sağlayan bir tarafının olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Kadın Cinayetleri

ABSTRACT

Violence against women and femicides are among the social problems that both the public and academic circles in Turkey have been intensely interested in recent years. These issues are not only individual tragedies, but are also directly related to gender inequality, the effectiveness of the legal system, social policy inadequacies and cultural norms. The increasing visibility of these problems in Turkey, especially in the post-2010 period, has led many disciplines, especially social sciences, to focus on the issue.

This study aims to examine how the issues of violence against women and femicide are addressed in the Turkish academic community in 2023 and 2024. For this purpose, articles published in national refereed journals, master's and doctoral theses and scientific reports were reviewed; the methods, theoretical approaches and conclusions of the relevant studies were systematically compiled. The results of this study aim to shed a light on frequently used research in the relevant field and to provide guidance for other grey areas. Additionally, this study aims to contribute to bibliographic research in the academic field.

Keywords: Women, Violence, Violence against Women, Femicide

APPLICATIONS TO FACILITATE LEARNING AND ASSESSMENT FOR VISUALLY IMPAIRED STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

İNGİLİZCE DİL ÖĞRETİMİNDE GÖRME YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLERİN
ÖĞRENİMİ KOLAYLAŞTIRACAK VE SINAV DEĞERLENDİRMELERİ İÇİN
YAPILABİLECEK UYGULAMALAR

Derya GİTMİŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Samsun, Türkiye

<https://orcid.org/0009-0004-7263-9417>

ABSTRACT

In this article, the challenges faced by visually impaired (VI) students in their English language learning and assessment processes have been observed, and solutions to overcome these barriers will be presented. The main problems experienced by students are the significant inability to utilize visual resources and the decrease in lesson efficiency. Since language learning is a process of written and visual acquisition, the inability of visually impaired students to establish eye contact with the teacher and peers in the classroom is also an example of this situation. Students have difficulty following lecture notes and are unable to participate in written activities. Furthermore, external factors such as transportation difficulty, exclusion from physical environments, and insufficient participation in social activities negatively affect language acquisition. Financial problems also restrict access to a special assistant technology and Braille materials. The usage of screen-reader-compatible materials, audiobooks, and podcasts besides the active distance learning platforms are quite beneficial to solve these obstacles. Specifically, the potential difficulties faced by VI students during examinations are mentioned. In this context, measures and special methods that can be applied to eliminate the disadvantages arising from traditional written exams are recommended. In addition to the current measures like extra time and reader support, oral examinations could also be conducted. To create an equal environment in English language education, accessibility to technological tools must be provided, teachers must be supplied with inclusive pedagogical approaches, and assessment systems must be transformed with evaluation methods that can openly show the knowledge and skills of VI students.

Key Words: Visually impaired, applications, assessment

ÖZET

Bu makalede görme yetersizliği olan öğrencilerin İngilizce öğrenimi ve ölçme-değerlendirme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar gözlemlenmiş ve bu engellerin aşılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Öğrencilerin yaşadığı temel sorunlar; görsel kaynaklardan yararlanamama ve buna bağlı olarak ders verimliliğinin düşmesidir. Dil öğrenimi yazılı ve görsel bir edinim süreci olduğundan, görme yetersizliği olan öğrencilerin sınıfta öğretmen ve akranlarıyla göz teması kuramaması da bu durumun bir örneğidir. Öğrenciler ders notlarını takip etmekte zorluk çekmekte ve yazılı etkinliklere katılamamaktadır. Ayrıca ulaşım zorluğu, fiziksel çevrelerdeki engeller ve sosyal etkinliklere yetersiz katılım gibi dış faktörler dil edinimini olumsuz etkilemektedir. Finansal kısıtlılıklar da özel yardımcı teknolojilere ve Braille (kabartma yazılı) materyallere erişimi sınırlamaktadır. Bu engelleri aşmak için ekran okuyucu uyumlu dijital

materyaller, sesli kitaplar ve podcastlerin yanı sıra uzaktan eğitim platformlarının aktif kullanımı oldukça faydalıdır. Özellikle, görme yetersizliği olan öğrencilerin sınavlar sırasında karşılaşılabileceği potansiyel zorluklar ele alınmıştır. Bu bağlamda, geleneksel yazılı sınavlardan kaynaklanan dezavantajları ortadan kaldırmak için uygulanabilecek önlemler ve özel yöntemler önerilmektedir. Süre uzatımı ve okuyucu desteği gibi mevcut önlemlere ek olarak, sözlü sınavlar da yapılabilir. İngilizce eğitiminde eşit bir ortam yaratmak için teknolojik araçlara erişim sağlanmalı, öğretmenler kapsayıcı pedagojik yaklaşımlarla desteklenmeli ve değerlendirme sistemleri, görme yetersizliği olan öğrencilerin bilgi ve becerilerini adil bir şekilde yansıtabilecek uyarlanmış yöntemlerle dönüştürülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Görme yetersizliği, uygulamalar, ölçme ve değerlendirme.

INTRODUCTION

The world is home to different cultures and languages, This makes education an indispensable part of life. Proficiency in a foreign language plays an important role in the integration of individuals into the global community. However, this educational process does not progress in the same manner for everyone. Although it includes various teaching methodologies, English language learning is full of significant barriers for visually impaired university students, primarily due to the heavy emphasis on visual-oriented materials. These challenges, which directly impact academic achievement and development, can be overcome through inclusive curriculum designs and flexibility in assessment and evaluation processes. In this context, the adaptation of examination formats to individual needs and the utilization of accessible digital tools are of vital importance to ensure equal opportunity for visually impaired students (VI). in the language learning process.

RESEARCH and FINDINGS

The right to education is one of the most fundamental human rights that ensures an individual's full participation in social life. In the Universal Declaration of Human Rights, this right is guaranteed by the statement:

Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit. (United Nations, 1948, art. 26)

The principle of equality emphasized in the Declaration serves as the primary foundation for inclusivity in higher education today. However, despite these universal ideals, certain barriers in the learning environment remain, especially for students with visual impairments (VI). These obstacles can be analyzed under two main categories:

In-Class Factors

Access to Visual Materials: Graphics, charts, and illustrations in English textbooks often lack audio descriptions, which significantly reduces lesson efficiency.

This situation can be further illustrated through a practical pedagogical example: when teaching the 'comparative of adjectives'. Table 1 can be shown on the screen to teach the subject:

Table 1 Formation of Comparative Adjectives

Adjective Category	Formation Rule	Examples
Short Adjectives	Add -er	Tall → Taller
Ending in -y	Replace -y with -ier	Easy → Easier
Long Adjectives	Use more + adjective	Difficult → More difficult
Irregular Forms	Unique changes	Good → Better Bad → Worse Far → Further/Farther

Visual materials make learning fast and effective, but they can also create a "barrier" for students with visual impairments. When I show a colorful and bold table on the screen, most students understand the topic instantly just by looking at it. However, visually impaired students miss out on this quick learning advantage.

To solve this problem, we should turn visual information into sounds, descriptions, and touchable materials. With this way, every student can learn at the same speed.

Practical Steps to Solve the Problem

Voice Emphasis: If a word like "-ER" is red and bold on the screen, say it louder and more clearly. This helps the student "see" the importance of that word through their ears.

Logical Description: Instead of saying "Look at the first row," use clear descriptions like "For short adjectives, the rule is..." This makes the topic logical and easy to follow without needing to see the table.

Preparation in Advance: Give the student a digital or Braille version of the lesson before it starts. When the rest of the class looks at the board, the visually impaired student can follow along using their own material at the same time.

Touchable Materials Touchable materials help students with visual impairments understand abstract English words and grammar more easily. Soft,hard, smooth, rough.

Communication and Body Language: Language learning is not just about words; gestures and eye contact form a large part of interaction. Visually impaired students cannot see body language or eye contact, so they may feel disconnected from the lesson

Inadequacy in Written Activities: Difficulty in following notes written on the board and the inability to take fast notes prevent students from keeping up with the pace of the lesson.

Let's clarify this part with an example. For instance, let's show a few topics on the board, ask them to choose one, and write a comparative paragraph using at least three comparative adjectives (e.g., taller, more expensive, better).

1. Technology: Smartphones vs. Laptops
2. City Life vs. Village Life
3. Summer vs. Winter

To include VI students in this activity, we must transform visual information **into** auditory or tactile formats **or** instead of writing. Maybe we can encourage them to do a speaking activity.

Out-of-Class Factors

Physical Environment and Transportation: Physical barriers on campus can make students feel tired and less motivated. We want them to focus on learning English, but sometimes they have to use much of their energy just to arrive in school .

Cost of Accessing Technology: Tools such as Braille displays, screen readers, and embossers are highly expensive. The inability of students with limited financial means to access these tools causes to failure..

Social Isolation: Inability to participate in social activities leads to a loss of the natural language learning environment, such as practicing with peers.

In response to these systemic challenges, the Council of Higher Education (YÖK) in Türkiye has implemented significant legal and practical measures to strengthen equal opportunity.

The legal framework regarding the rights of students with disabilities in Turkish higher education is defined by the Council of Higher Education [YÖK] (2022) as follows:

Article 15 – (1) Measures to be taken for students with disabilities studying at higher education institutions, such as providing a reader/scribe, additional time, accessible halls, and examination arrangements, shall be evaluated and decided by the university senate or the directorate of independent foundation vocational schools at the beginning of each academic semester, considering the recommendations of the disability student unit. **(2)** Except for temporary disabilities, students with persistent disabilities must apply to the relevant dean's office or institute/school/vocational school directorate at the beginning of the academic semester and within the period determined by the university to benefit from specific examination arrangements. **(3)** The Council of Higher Education shall take all measures to monitor inclusive and numerical targets regarding the access and participation of disadvantaged groups of school age in higher education. **(4)** Higher education institutions shall take all kinds of supportive measures for disadvantaged students in physical and educational access to higher education, participation in

educational processes as well as social, cultural, and sporting activities, remaining within the scope of higher education, completing higher education, and benefiting from existing internal and external mobility in higher education. Monitoring, evaluation, and reporting shall be conducted for these students by considering their disadvantages and disability status in educational processes. (5) Higher education institutions shall give priority to disadvantaged students in financial support and scholarships provided to students. (Art. 15)

In addition to these laws, the Council of Higher Education (YÖK) encourages universities to be more accessible through the 'Orange, Green, and Blue' flag awards. These awards motivate universities to remove barriers in physical, educational, and social areas, bringing them up to international standards (YÖK, 2022).

Suggested Solutions for Accessible Education

Making Materials Accessible All course materials should be converted into digital files. These files must work well with screen-reading apps. Also, a collection of podcasts and audiobooks can be created so students can listen to their lessons whenever they need.

Using Digital Learning Tools Online education helps remove the physical problems of a traditional classroom. Digital platforms allow students to study at their own speed.

Different Exam Styles : Instead of just using paper and pens, schools can do oral exams (speaking instead of writing).

CONCLUSION

Learning English to connect with the world is not just an educational goal for visually impaired students; it is a fundamental human right. This study highlights that legal regulations, such as **Article 15 of the YÖK Regulation (2022)**, provide a very strong foundation in this regard. The steps taken by YÖK in recent years, including the "Barrier-Free University" flag awards, are very positive and promising developments for inclusivity in higher education.

However, there is still work to be done in education. Challenges like visual-heavy textbooks, the high cost of technology, and certain physical barriers on campuses exist. Our main goal is to carry this positive process started by YÖK even further and always for the better.

To achieve this, the digitalization of our universities is of critical importance. Supporting lessons with audio materials and organizing exams according to the student's needs (such as extra time or oral exams as outlined in current regulations (YÖK, 2022)), will accelerate this progress. In conclusion, when legal rules are combined with modern technology and the sensitivity of our teachers, our visually impaired students will not just try to overcome barriers on campus; they will achieve great academic success. Establishing an inclusive education system that leaves no student behind represents a collective triumph for society.

Declaration of AI use: During the preparation of this work, the author used Google Gemini (Version 1.5 Flash) to improve the language and structural clarity of the manuscript (Google, 2024). The author reviewed and edited the content as needed.

REFERENCES

- Council of Higher Education [YÖK]. (2022). *Engelsiz üniversite ödülleri usul ve esasları* [Procedures and principles for barrier-free university awards].
<https://www.yok.gov.tr/sayfalar/engelsiz-yok/engelsiz-universite-odulleri.aspx>
- Council of Higher Education [YÖK]. (2022, March 8). Engelli bireylere yönelik sınav uygulamalarında ve engelli kontenjanında aranacak sağlık şartlarına dair yönetmelik [Regulation on health conditions for exam applications and quotas for individuals with disabilities]. *T.C. Official Gazette* (Issue: 31772).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220308-5.htm>
- Google. (2024). *Gemini* (Version 1.5 Flash) [Large language model]. <https://gemini.google.com>
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*.
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

SOVYETLER BİRLİĞİ TARİHİNİN BİR GERÇEĞİ: GULAG

A REALITY OF SOVIET HISTORY: THE GULAG

Prof. Dr., Reyhan ÇELİK

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

ORCID NO: 0000000297433720

ÖZET

Rusya tarihinde 20.yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen Ekim devrimi, pek çok değişimi de beraberinde getirir. Sistemin topyekün değişimi ve ardından gelen sistemi sağlamlaştırma amacının gerçekleri, bu değişimin en önemli nedenidir. Söz konusu gerçeklerden biri de kısaca GULAG olarak adlandırılan İslah-Çalışma Kampları ve Kolonileri Genel İdaresi'dir. Her ne kadar bu kampların kuruluşları çarlık dönemine dayansa da yirminci yüzyılda hem nitelik hem de nicelik olarak farklılaşmıştır. Sovyetler Birliğinin varlığı boyunca 476 önemli kamp tesisi oluşturulduğu bilinmektedir. Ayrıca bu kamplardan, 1929'dan 1953'e, Stalin'in ölümünden sonra ortadan kaldırılmasına kadar yaklaşık 18 milyon Sovyet insanının geçtiği sanılmaktadır.

1918 yılından başlayarak V. İ. Lenin'in "güvenilmez unsurların" kentlerin dışındaki toplama kamplarına kapatılmasını emretmesi ile potansiyel düşman olarak nitelendirilen kişiler, bu kamplara gönderilirler. Özellikle Sovyet tarihinde "büyük temizlik" (1936-1938) olarak adlandırılan yıllarda bu kamplar, yaşamın en önemli gerçeği haline gelmiştir. Bu kamplarda toplumun her kesiminden insanlar vardır. Kamp yaşamının acımasız gerçeklerine şahit olan ve bu kamplardan canlı olarak ayrılmayı başarabilenlerden bazıları da yaşadıklarını kaleme alırlar. Dolayısıyla da edebiyatta "kamp edebiyatı" adı altında bir edebi süreç de oluşur. Aleksandr Soljenitsın, Yevgeniya Ginzburg, İbrahim Salahov, Varlam Şalamov vb. söz konusu yazarlardan sadece bir kaçıdır. Bu yazarlar, kamp yaşamının insanda yarattığı her değişim ve dönüşümü, kendi yaşam deneyimleriyle ayrıntılı bir biçimde anlatmışlardır.

Bu bildiride, Sovyet sistemi gerçeklerinden biri olan ıslah ve çalışma kamplarının Sovyet tarihindeki gelişimi ve edebiyat yaşamındaki yeri, yazarların kaleme aldıkları otobiyografik eserlerden de örnekler verilerek, çoğulcu araştırma yöntemiyle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: GULAG, çalışma ve ıslah kampları, Sovyet sistemi

ABSTRACT

The October Revolution, which unfolded in the first quarter of the twentieth century in Russian history, brought with it a multitude of profound transformations. The complete overhaul of the existing system and the subsequent efforts to consolidate the new order constitute the primary reasons behind this sweeping change. Among the most striking realities of this period was the institution officially known as the Main Administration of Corrective Labor Camps and Colonies, more widely recognized by its abbreviated name: the GULAG. Although the origins of such camps can be traced back to the Tsarist era, they evolved significantly—in both nature and scale—over the course of the twentieth century. It is known that 476 major camp complexes were established during the existence of the Soviet Union. Furthermore, it is estimated that nearly 18 million Soviet citizens passed through these camps from 1929 until their dissolution following Stalin's death in 1953.

Beginning in 1918, with V. I. Lenin's directive that "unreliable elements" be confined to camps outside the cities, individuals labeled as potential enemies of the regime were systematically sent to these facilities. Particularly during the years known in Soviet history as the "Great Purge" (1936–1938), the camps became an inescapable and brutal fact of life. Within their confines were people from every stratum of society. Some of those who witnessed the harsh realities of camp existence—and who were fortunate enough to survive and leave these places alive—recorded their experiences in writing. Thus emerged a literary tradition known as "camp literature." Aleksandr Solzhenitsyn, Yevgenia Ginzburg, Ibrahim Salahov, and Varlam Shalamov are but a few of the notable authors belonging to this body of work. These writers conveyed, often with stark detail, the profound transformations and psychological upheavals inflicted upon individuals by the camp experience, drawing directly from their own personal ordeals.

This paper evaluates the development of corrective labor camps—one of the fundamental realities of the Soviet system—and their place within Soviet literary culture. Employing a pluralistic research approach, it also incorporates examples drawn from the autobiographical works of the aforementioned authors.

Keywords: GULAG, Camp Literature, Labor and Correctional Camps, Soviet System

GİRİŞ:

Rusya tarihinde Sovyetler Birliği dönemi olarak bilinen 1917-1991 yılları, oldukça farklı dinamikleri de içinde barındıran bir süreçtir. Düşüncede ya da teoride halkın eşitliğini, özgürlüğünü ve "biz" duygusunu temel alsa da ne yazık ki, halkın mutsuzluğuna neden olan pek çok gerçek de söz konusudur. Nitekim Bolşevikler halk üzerindeki baskıyı ve terörü, devrimin doğal bir sonucu olarak değerlendirirler. L. Troçki'nin de "*Terör, devrimin ruhundan kaynaklanır*" (Öksüz; 2020. s.48) sözü ile her türlü terörü ve baskıyı normalleştirdiği görülür.

Kısaca GULAG olarak adlandırılan İslah-Çalışma Kampları ve Kolonileri Genel İdaresi** (Glavnoye Upravleniye lagerey) de bu düşüncelerin bir sonucu olarak Sovyet dönemi Rusya'sının tarihinde önemli bir yerdedir. Her ne kadar bu kampların ilk prototipleri çarlık dönemine dayansa da GULAG'ların tarihinin, temel olarak 1920 yaz aylarına dayandığı görülür. Çünkü bu tarihten önce kamplar, Sibirya'da işletilen zorunlu çalışma taburları olarak adlandırılmış olsa da bu tarihten sonra nitelik ve nicelik olarak farklılaşmıştır.

5 Eylül 1918 tarihinde ÇEKA'nın (Tüm Rusya Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu) sunduğu bir rapor ve Troçki'nin de askeri mahkemelerde yargılanacaklar ve kurşuna dizilecekler hariç, sisteme karşı şüpheli görünenler, din adamları, beyaz ordu mensupları, karşı devrimcilerin Moskova- Kazan demiryolunda çalıştırılmak üzere Murom, Arzamas ve Sviyazsk'ta çalışma kampları kurulmasını istemesiyle başlar. Dolayısıyla V. İ. Lenin'in "güvenilmez unsurların" kentlerin dışındaki toplama kamplarına kapatılmasını emretmesi ile potansiyel düşman olarak nitelendirilen kişiler, bu kamplara gönderilirler.

GULAG'ların tarihinde *Solovets* takımadaları ilk ıslah ve çalışma kampıdır. Beyaz deniz üzerinde dağılmış bir halde mahkumların, kürklerinden yararlanmak için gümüş-siyah tilkiler yetiştirdiği Bolşaya Muksalma; hastalar, bebekli kadınlar ve eski keşişlerin kaldığı özel kamplar alanı olan Anzer; kadınların cezalandırıldığı kampın yeri olan Zayatski Ostrov vardır. Bu

* 7 Nisan 1931'den itibaren tüm resmi belgelerde bu şekilde tanımlanır. (Applebaum, 2008: 60)

bağlamda A. Soljenitsın'ın Sovyet kamp sistemini tanımlamak için “takımadalar” benzetmesini kullanması bir tesadüf değildir. Kalıcılık beklentisiyle planlanan ve inşa edilen ilk Sovyet kampı Solovets, gerçek bir takımadalar silsilesi kurarak bir adadan diğerine, dışa doğru genişleyerek ve büyüdükçe eski kilise ve binaları ele geçirerek gelişir. (Applebaum; 2008, s.20) Bu konuda önemli araştırmaları bulunan Anne Applebaum, Solovets kampının önemini şu sözlerle dile getirir:

“Araştırmacılar o zamana kadar birçok ceza evinin ve kampın olduğunu belirtmiş olsalar da Solovki, şüphesiz yalnızca eski mahkumların değil, aynı zamanda Sovyet organlarında görevli olanların anılarında da önemli bir yer teşkil etmiştir.” (Applebaum, s.53)

1921 yılında çoğunluğu *halk düşmanlarını* rehabilite etmek için kurulmuş kırk üç eyalette seksen dört kamp bulunuyordu. 1929 yılından itibaren kamplar yeni bir önem kazandılar. O yıl Stalin, Sovyetler Birliği'nin hem sanayileşmesini hızlandırmak hem de neredeyse hiç kimsenin yaşamadığı ücra kuzeyindeki doğal kaynaklarını yeraltından çıkarmak için zorunlu çalışmayı uygulamaya karar verdi. (Applebaum, s.16) Dolayısıyla kampların kurulmasında rejim karşıtlarının cezalandırılması amaçlanmış gibi görünse de “cezalılardan bedava iş gücünü sistemli bir şekilde kullanarak, Sovyet ekonomisinin gelişmesine katkı sağlama amacı güdüldüğü görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin varlığı boyunca 476 önemli kamp tesisi oluşturulduğu bilinir. Ayrıca bu kamplardan, 1929'dan 1953'e, Stalin'in ölümünden sonra ortadan kaldırılmasına kadar yaklaşık 18 milyon Sovyet insanının geçtiği sanılmaktadır. (Bkz. Applebaum, s.16-17) Bununla birlikte yaklaşık 6 milyon kişinin de kazak çöllerine ya da Sibiry ormanlarına sürüldüğü, sürgün kasabalarında kalmaya kanunen mecbur tutulanların da dikenli teller arkasında olmamalarına rağmen zorunlu işçiler olduğu bilinir.

Sovyet tarihinde 1936-1938 yılları büyük temizlik (Büyük terör; Büyük tasfiye; Bol'shaya Çiştka) hareketinin gerçekleştirildiği yıllardır. Bu dönem için farklı yorumlar söz konusudur. Örneğin Soljenitsın bu dönemi, masumlara “*ezici bir darbe*” indirilen, “*halkın yasasına cepheden bir saldırı*” olarak nitelerken, aşırı ulusalcı tarihçi Oleg Platonov da 2004 tarihli, Devlete İhanet: Rusya'ya Karşı Komplö adlı kitabında “1937 ve sonrasında eziyet gören insanların büyük kısmı Rus halkının düşmanlarıydı.” diye belirtir (Volkov, 2010, s.134).

Bu yıllarda siyasi suçlu olarak yakalanmış insan sayısının yaklaşık 3,5 milyon, idam edilenlerin sayısı ise yaklaşık 650-680 bin kadardır. Bu insanlar Troçkistler, casuslar, Sultan Galiyevciler vb. olarak suçlanmışlardır. Suçlanan insanlar arasında öncelikle aydınlar, sanatçılar ve yazarlar yer alır. Bu hareketin asıl nedeni olarak parti üst yetkililerinden S. Kirov'un öldürülmesi gösterilir. Bu olayın ardından parti içi tutuklamalar ve idamlar başlar.

Aynı zamanda, 1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nin kurulmasının ardından, edebiyatın ve sanatın tamamen sistemin denetimi altına girmesinin büyük etkisi vardır. Nitekim dönemin en önemli yayın organı olan *Pravda* gazetesinde de “*Sovyet sanatı, kitleleri sosyalizmin tam ve kesin zaferi konusunda esinlendirmeli, onlara bu mücadelede yardımcı olmalı...*” (Volkov, s. 143) derken bunun dışındaki sanat idealizminin kabul edilmediği belirtilmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda Sovyet ceza kanununun 58.maddesi* gereğince pek çok yazar, şair ve

* 1928 Sovyet ceza kanununun 58. Maddesi karşı devrimci olmak ve anti-Sovyet çalışmalarda yer almakla itham edilenlerin politik suç kapsamı içinde cezalandırılmasında en çok başvuru ve uygulanan madde olmuştur. 1937-1938 yıllarında “Büyük Terör” zamanında insanlar anti-Sovyet etkinliklerinde bulunmamış olsa bile bu maddeye binaen tutuklanmışlardır.

sanatçı halk düşmanı olarak suçlanıp sürgüne gönderilmiş ya da ortadan kaybolmuştur. (Bkz. Hosking, 2011, s.638-646)

ARAŞTIRMA VE BULGULAR:

Geçmişten bugüne, suç olarak görülen olguların cezalandırılma şekli ve boyutları değişim göstermektedir. Hapishaneler, farklı şekillerdeki ölüm cezaları, sürgünler vb. olarak çeşitlenmiştir. Rusya tarihine baktığımızda on yedinci yüzyıla beraber sürgün cezalarının daha çok tercih edilmeye başlandığı görülür. On sekizinci yüzyıla beraber ise suçlu bulunanlar ekonomiye destek olması için doğal kaynakların bulunduğu Rusya'nın ücra topraklarına gönderilmeye başlandılar. Kürek cezası ya da Katorga olarak adlandırılan bu ceza yöntemi, özellikle Sibiry'a bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Yirminci yüzyılda ise Ekim devrimi ile birlikte rejim düşmanları olarak adlandırılan kesim, söz konusu kamplara gönderilmeye başlanır. Bundan önce, devrimin en önemli isimlerinden ikisi olan V. İ. Lenin ve J. Stalin de bu hapishanelerde yaşamış ve sürgün edilmişlerdir. Dolayısıyla tüm koşulların esnek ya da katı yönlerini deneyimlemiş kişiler olarak bu yıllarda kampların güvenliği konusunda oldukça katı düzenlemeler getirirler. Amerikalı gazeteci yazar A. Applebaum da Sovyetler Birliği Rusya'sında ceza sisteminin bu kadar katı olmasının nedeni olarak, Bolşeviklerin çarlık döneminde hapishane ve sürgün yaşamını tecrübe edinmeleri olarak düşünür.

Diğer yandan Lenin'in bir takım burjuva "düşmanlar" için özel bir cezalandırma şekli olarak düşlediği çalışma kampları, suç ve suçlularla ilgili inançlarıyla da iyi örtüşmekteydi. Bir yandan ilk Sovyet lideri, potansiyel müttefik olarak gördüğü geleneksel suçluların (hırsızların, yankesicilerin, katillerin) hapse atılması ve cezalandırılması konusunda kararsızdı. Ona göre, "sosyal artıkların" (suç anlamında) temel sebebi, "kitlelerin sömürülmesi" idi. Bu nedenle suçluları caydırmak için özel bir cezalandırma gereksizdi: zaman içinde, ihtilalin kendisi suçu önleyecekti. Bolşeviklerin ilk ceza kanununda kullanılan dilin bir kısmı, bu sebeple Batıdaki en radikal atılımcı ceza reformcularının yüreklerine su serpecekti. Diğer şeylerin yanı sıra, kanun "bireysel suç diye bir şey yoktur" ve cezalandırma "karşılık olarak görülmemelidir" şeklinde hüküm veriyordu. Öte yandan, Lenin Sovyet hükümetinin yaratılmasının yeni bir suç çeşidine sebep olacağını fark etti: "Sınıf düşmanı." Sınıf düşmanı ihtilale karşıydı ve onu yok etmek için açık açık ya da daha sıklıkla gizlice çalışırdı. Sınıf düşmanını belirlemek sıradan bir suçluyu belirlemekten daha güçlü ve ıslah etmek daha da zordu. Sıradan bir suçlunun aksine sınıf düşmanının Sovyet rejimiyle yapacağı iş birliğine asla güvenilmezdi ve herhangi bir hırsız ya da katilden daha sert bir cezalandırmayı gerektiriyordu. (Applebaum, s.5)

Dolayısıyla tüm bu düşüncelerin ve eylemlerin ışığında Sovyetler Birliği dönemi Rusya'sı, içinde pek çok dinamiği de beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de az önce genel bilgileri verilen ve GULAG olarak adlandırılan ıslah-çalışma kamplarıdır. Kamp sisteminin idaresi 1922-1934 yılları arasında GPU (Gosudarstvennoye političeskoye upravleniye) olarak, 1934 sonrasında içişleri komiserliğinde NKVD (Narodnyy komissariad vnutrennih del) sonrasında MGB (Ministerstvo gosudarstvennoy bezopasnosti) 1954 sonrasında KGB (Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti) olarak bilinen siyasi polis, zorunlu çalışma kamplarının muhafızlığını ve idaresini üstlendi (Riasanovski, 2011, s. 545).

Bu kamplarda sistem için tehdit unsuru olduğu düşünülen sıradan vatandaşlar gibi pek çok aydın, yazar ve şair de yaşam mücadelesi vermişlerdir. Özellikle 1934 yılı ve sonrasında (Sovyet yazarlar Birliği'nin kurulmasının ardından) yani edebiyatın ve sanatın tamamen sistemin denetimi altına girmesiyle birlikte bu mahkumların sayısı artmıştır. Canlı kalmayı

başaran ve özgürlüğüne kavuşan bu insanlar, geride kalan anılarını ve gözlemlerini ne kadar acı olursa olsun tüm gerçekliği ile kaleme almışlardır. Aleksandr Soljenitsin, Yevgeniya Ginzburg, İbrahim Salahov, Varlam Şalamov vb bunlardan sadece bir kaçıdır. Y. Ginzburg'un "Anaforun İçinde", İ. Salahov'un "Kolıma Mahkumları", V. Şalamov'un "Kolıma Öyküleri" ve A. Soljenitsin'in "İvan Denisoviç'in Bir Günü", "Gulag Takımadaları" adlı eserleri söz konusu kamplardaki acı yaşanmışlıklarla doludur. Kaleme aldıkları romanlarda, öykülerde ya da anılarda ortak bazı özellikler dikkat çeker. Bunlar; dikenli teller, soğuk, açlık, ekmek,olarak genel başlıkları oluştururlar. Hatta genel başlık sözü yerine bunların bir leitmotif oluşturacak şekilde yoğun kullanıldığını söylemek daha doğru olacaktır.

Açlık:

Az önce andığımız tüm eserlerde, bir lokma ekmeği yiyebilmek ya da sakladığı ekmeğin çalınmaması için verilen emeğin anlatımı çok acıdır. Örneğin yaklaşık üç yılını hapishanelerde, on beş yılını da Gulag kamplarında geçiren Y. Ginzburg'un eserinde kendisinin ve diğer mahkumların ekmeğini kaybetmemek için verdiği can yakıcı çabayı,

....Her geçen gün ekmek tayınları biraz daha küçülüyor biraz daha hayal kırıcı bir hale geliyordu. Eğer yarısını sabaha bırakırsanız bütün gece uyanık kalırdınız. O ekmek uyumanızı engeller ve saman yastıkta onu düşünüp durmaktan işkence çekerdiniz. Bu bir dinamitin üstünde yatmak gibi bir şeydi. Sabaha kadar bekleyebilmişseniz onu bir hamlede mideye indirirdiniz. Ama tamamını akşamdan yemişseniz, sabahki zor çalışmaya giderken açlığa nasıl dayanacaktınız?(Ginzburg, 2000, s.64) sözleri ile aktarır.

Yine Ginzburg diğer mahkûmlarla ormana çalışmaya gittiklerinde ekmek kırıntılarının kendileri için ne kadar önemli olduğunu şöyle anlatır: *"Ekmek kırıntılarımızı iki parçaya bölüyorduk. Bir kısmını sabahları sıcak suyla yiyorduk, diğer kısmını da ormanda üzerine kar serperek..."* (s.339)

Ölmek üzere olduğunu bilen mahkûmlar için de ekmek çok önemlidir. Nitekim ölmeden önce kendilerine verilecek son tayın haklarının bir arkadaşlarına verilmesi için istekte bulunurlar: *"Bak hemşire...eğer akşam yemeğinden önce gidersem, tayınımı Sergey'e verin. Bizim koğuşta birçok çakal var. Onların ne hırsız olduklarını bilemezsin"* (s.149). Dolayısıyla soğğun ve açlığın, mahkûmların ıslah ve çalışma kamplarındaki mahkûmiyetlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu görülür. Ginzburg da savaşın başladığı 1941 yılının kış aylarında, soğuk ve açlığın kendisinde yarattığı duyguyu *"Soğuk ve açlık, açlık ve soğuk. Bu benim kamplardaki en karanlık, en ölümcül, en Allah'ın cezası kışım olmalıydı"* (s.57) diyerek ifade eder.

Yaşamının 17 yılını kamplarda geçiren V. Şalamov da "Kolıma Öyküleri" adlı eserinin "Süt Reçeli" öyküsünde açlığın mahkumlar üzerindeki etkisini *"Açlıktan dolayı diğer bütün duygularımız gibi öfkemiz de körelmiş ve zayıflamıştı."* (Şalamov, 2019: s. 102) diyerek ifade eder. Yine "Kumanya" adlı öyküsünde de *"..açlıktan ölmedik ya"* sözünün kamp yaşamındaki anlamını şöyle dile getirir:

"...Ne gariptir ki, gençken bir başarısızlık ya da hayal kırıklığı yaşadığımda hep "Sonuçta açlıktan ölmedik ya," derdim. ...otuz yaşına geldiğimde ise kendimi gerçekten de açlıktan ölen ve bir lokma ekmek için kelimenin tam anlamıyla kendini yırtan bir insan olarak buldum..."(s.65)

Yine aynı eserin "Domino" adlı öyküsünde hastalanınca revire getirilen yazar, açlıktan dolayı geldiği son durumu şu anıyla anlatır:

"..Beni sedyeye yatırdılar boyum bir seksen, normal şartlardaki kilomsa seksendi. Kemikler toplam vücut ağırlığının yüzde kırk ikisini oluşturduğuna göre benim kemik ağırlığım otuz iki

kilogramdı. Bu buz gibi soğuk akşamda kemiklerimi saymazsak derim, etlerim, iç organlarım ve beynim dahil topu topu 16 kilom vardı demek ki....”(s.177)

Aynı eserinin “Grişka Logun’un Termometresi” adlı öyküsünde; “Ekmeği hemen yemeliydim, yenilebilecek her şeyi ertesi güne bekletmeden derhal yemek gerekirdi, kamp bana bunu öğretmişti.”(s.286) ya da “Yatıp uyuduğumda her zamanki klasik Kolıma rüyasını gördüm: havada uçuşan, bütün evleri, sokakları ve bütün yeryüzünü dolduran ekmek somunları....”(s.286) diyerek bir ekmek kııntısının bile kamp yaşamındaki önemini kendi duygularıyla ifade eder.

Y. Ginzburg gibi 58.maddeye göre halk düşmanı ilan edilen ve yaşamının on yılını Gulag kamplarında, beş yılını da vatandaşlık haklarından mahrum olarak geçiren İ. Salahov da kamplardaki açlık duygusunu oldukça fazla dile getirir. Örneğin ona göre yeni yıl gecesinin beklenmesindeki asıl amaç, o geceyi biraz farklı kılabilmek için bir parça fazla ekmek ayırma çabası ile kendinle yaptığın savaştır:

“Aralığın başlamasıyla biz, boğazımızdan kısarak birer parçayı kendimizden gizlemeye başladık...nereye saklamalı? O ekmek parçalarını çadırda bırakmak hiç mümkün değil, onu anında çalarlar...ceket cebinin en dibine sıkıştırıp bırakırsın. Yürürken, otururken, eğilirken o, tenine değip gıdıklıyor. “sadece bir lokma, bir parçacık aliver şimdi! Rahatlarsın. Güç gelir! Şeytan nefis vesvese veriyor. Bazen kendi elini kendi elinden hırsızlık yaparken yakalıyorsun. Elini çekip alıyorsun ve öfkeden sıçrayarak kalkıp kolımaşkaya koşuyorsun”(Kolıma Mahkumları, 2013, s.200)

A. Soljenitsın’ın “İvan Denisoviç’in Bir Günü” adlı eserinde de açlık duygusu tüm eseri kaplayacak şekilde yoğun işlenmiştir.

Eserin baş figürü Şuhov, bir zamanlar köyündeki atlara yedirdiği yulafın bile kamp koşullarında en iyi yemeklerden biri haline gelmiş olduğunu düşünerek şaşırır:

“En önemlisi, bugün lapanın hası vardı, yulaf lapası! Sık sık vermezlerdi bunu. Günde iki öğün yedikleri ya buğday kırmastıydı ya da iri öğütülmüş un. Yulaf yarması insanın karnını tok tutuyordu, tek kusuru pahalı olmasıydı. Şuhov yıllar boyu atlara yedirdiği yulaftı düşündü. Bir gün gelip de bir avuç yulaf kırmasına özlem duyacağını hiç düşünmemişti” (Soljenitsın, 2004, s. 55-56)

Hükümlüler için, çalışma sonrası içlerini ısıtacak bir tabak sıcak lahana çorbası, özgürlükten bile daha değerlidir:

“Çalışmaktan dönen hükümlüler işte bu akşam sayımı sırasında çok üşümüş, rüzgâr yemiş ve aç durumda olurlardı. İşte bu anda onlara verilecek bir çanak sıcak lahana çorbası kuru toprağa düşmüş yağmur serpintisi gibi tüm vücutlarında dağılır giderdi. Bir çanak çorba hükümlülere geçmişteki ve gelecekteki yaşamından, özgürlüğünden daha değerliydi” (s.99).

Kendilerine verilen az miktardaki yemekle doymayan hükümlüler, çanak yalamak için birbirleriyle sık sık kavga ederler:

“Yemekhanede toplam beş pencere vardı. Bunlardan üçü bütün hükümlülere, biri ise listeye göre yemek yiyen on kadar ülserli hasta ile saymanlıkta çalışan torpillilere yemek vermek için kullanılırdı. Sonuncusundan da bulaşık çanakları alınırdı. (Çanak yalayanlar bu pencerenin önünde kavga ederlerdi)” (s. 108).

GULAG kampları konusunda derin araştırmalar yapan birisi olan Applebaum, kamplarda “ekmek” kelimesinin önemi üzerinde durur. Hatta ekmeğin kutsal bir statüsü olduğunu, “*Hırsızlar, ekmeğin haricinde hemen herşeyi pervasızca çalarken, ekmek hırsızlığı özellikle utanç verici ve affedilmez kabul ediliyordu.*” (bkz. Applebaum, s.212) diye ifade eder. Hatta kampları bilen kişilerden yaptığı alıntılarla da bu düşüncesini destekler. Örneğin; *Herşeyi çal, kutsal ekmek öğünü hariç*”. Ya da “*ekmek kutsal ve dokunulmazdı*” vb. alıntılar yapar. Kamp yaşamında bu kadar önemli olan ekmeğin çalınması durumunda da ceza oldukça büyüktür. Nitekim Kazimiers Zarod’un hatıralarından da ekmek hırsızlığı ile ilgili şöyle bir alıntı vardır:

“*Eğer bir mahkumun giysi, tütün ya da herhangi bir şey çaldığı keşfedilirse, mahkum arkadaşlarından dayak bekleyebilirdi, ama kampın yazılı olmayan kanununa göre ...başka bir adamın ekmeğini çalarken yakalanan bir mahkumun hak ettiği ceza ölümdür.*”(Applebaum,s.213

Soljenitsın’ın, kendisi gibi Gulag mahkûmu olan yakın arkadaşı Dmitri Panin de böylesi bir ölüm cezasının tam olarak nasıl infaz edilebileceğini hatıralarında şöyle betimler:

“*Ekmek çalma eylemi sırasında yakalanan bir mahkûm diğer mahkumlarca havaya fırlatılır ve yere çakılmasına izin verilirdi; böbreklere hasar veren bu işlem defalarca tekrarlanırdı. Sonra onu diğer leşler gibi koğuşlarından dışarı fırlatırlardı.*” (Applebaum, s.213)

Dikenli teller:

Gulag’larda Mahkumların içinde yaşadığı bölgeye “Zona” ya da “cezaevi bölgesi” denir. Genel kanuna göre de bir zona dikdörtgen ya da kare olmalıdır. Zonayı başka bir çalışma alanından ayıran şey, etrafını saran çitlerdir. Jacques Rossi “Gulag El Kitabı” adlı çalışmasında bu çitleri şöyle betimler:

“*Genellikle uzunluklarının üçte biri toprağa gömülü ahşap direklerdir. Yükseklikleri yerel koşullara bağlı olarak 2,5 metre ile 6 metre arasında değişir. Birbirinden yaklaşık 6 metre uzaklıktaki direkler arasında yedi ila 15 sıra enlemesine dikenli tel çekilmiştir. Her çift direk arasına diyagonal olarak ikişer tane tel hattı çekilmiştir.*”(Applebaum,s.185)

V. Şalamov “Kolıma Öyküleri” adlı eserinin pek çok öyküsünde kamp alanlarını çeviren dikenli tellere vurgu yapar. “Altın Tayga” adlı öyküsünde transit kampın “üç aşamalı dikenli teller”, (s.153)“Tifüs Karantinası” adlı öyküde de “on sıra dikenli tellerle çevrili”(s.244,247) cümleleriyle kampı betimler.

Y. Ginzburg da, Magadan’daki Kolıma kampına gidene kadar kaldığı geçici kampların dikenli tellerine vurgu yapar. Örneğin “*Kamp birbirine girmiş yoğun bir dikenli tel barikatıyla korunuyordu*”, ya da “*Dikenli tellerden oluşan çitlerin iç tarafında kadınlar görüyorduk.*” gibi betimlerle anlatır.

Soğuk:

Kamplarda siyasi mahkûm olarak çalışan pek çok kişi hangi şartlar altında çalıştırıldıklarını sık sık ifade ederler. Bu kötü şartlardan biri de maruz kaldıkları soğuktur. Anılarında birbirine benzer çok ifade vardır. Örneğin bunlardan bazıları şöyledir:

“*Elin yaptığı en küçük bir hareket bile dikkate değer bir rüzgâr sesi çıkarırdı*” ya da “*İlk uyandığımda aklıma gelen, saçlarımın gece bir şekilde ranzamın çıtalarına bağlandığıydı, ama doğrulmaya çalıştığımda, gece yatmadan başımın ve kulaklarımın etrafına bağladığım kumaş gerildi. Bir dirseğim üzerinde kendimi yukarı çekerek kumaşı çektirdim ve fark ettim ki donarak ahşap çıtaya yapışmıştı. Kendi nefesim ve kulübedeki tüm erkeklerin nefesleri havada duman gibi salınıyordu.*”(Applebaum, s.197)

Kolıma Öyküleri'nin "Grişka Logun'un Termometresi" adlı öyküsünde "Dünkü eksi kırk dereceden sonra bugün hava topu topu eksi yirmi beş dereceydi ve bize yaz havası gibi gelmişti.(s.279) " diye yaşadıkları mutluluğu ifade eder.

Y. Ginzburg savaşın başladığı 1941 yılının kış aylarında soğuk ve açlığın kendisinde yarattığı duyguyu, "Soğuk ve açlık, açlık ve soğuk. Bu benim kamplardaki en karanlık, en ölümcül, en allahın cezası kışım olmalıydı."(Ginzburg, s.57)

Yine Kolıma kampındayken Sibiry ile özdeşleşen soğuklardan sıklıkla bahseder. Bu soğuk, mahkûmları güçsüz ve savunmasız bırakan, hareketlerini kısıtlayan, özgürlük duygularını engelleyen bir soğuktur. Her kamp için farklı olmakla birlikte kanunlara göre, Kolıma kampında termometrenin -50 dereceyi göstermesi çalışmamak için yeterlidir. Ancak Y. Ginzburg, çok soğuk kış günlerinde termometrenin -50 dereceyi göstermesine rağmen sorumlu nöbetçiyi ikna edemediklerini anlatır:

" -49 derece, olabilecek en kötü dereceydi, çünkü termometre -50 dereceyi gösterdiği zaman insanların resmen tıbbi koruma altına alınmaları gerekiyordu. -50 derecenin anlamı, yönetimin o gün ormandaki çalışmayı tatil etmesiydi. Fakat görevli nöbetçinin derecenin -49'un altına düşmüş olduğunu kabul etmesini beklemek boşunaydı" (Ginzburg, s.56).

SONUÇ:

Belirtildiği gibi, söz konusu dönemde tutuklamalar ve ardından çalışma kamplarında yaşanan açlık, hastalık ve ölümlere şahit olan pek çok şair ve yazar bulunmaktadır. Adları ve eserleri anılan tüm yazarlar, yaşadıklarını ve gözlerinin önünde tüm yaşananları, kampların ağır şartlarını, otobiyografik gerçekliği ile betimlemişlerdir. Solomon Volkov "Büyülü Koro" kitabında büyük terör zamanında tutuklanmış en az altı yüz yazarın bulunduğunu, bunun da Sovyet yazarlar birliği üyelerinin üçte birini oluşturduğunu belirtir (Volkov, s.134). Dolayısıyla gerek tutuklanarak hapse atılmış olsun gerek ortadan kaybolmuş olsun gerekse de çalışma kamplarında yıllarını geçirmek zorunda kalmış, farklı sanat dallarından pek çok sanatçı söz konusu süreçten bire bir ya da dolaylı olarak etkilenmişlerdir.

Ancak Sovyet kamplarında yaşanan acılar, haksızlıklar sadece yazarların ya da şairlerin belleklerinde kalan hatıralarla sınırlı değildir. Genç araştırmacılar olağanüstü çabalarla bu gerçekleri belgeler göstererek ortaya koymaktadırlar. Nitekim Hannah Arendt de "Totalitarizm'in Kaynakları 3:Totalitarizm" adlı kitabında "Mevcut Rus yöneticilerin ikiyüzlülüğünden dolayı genç nesilden Rus entelektüeller şu anda isyan bayrağı açtılar. Zira insanların kitlesel olarak tasfiye, tehcir ve yok edildiklerinin bilinmesinin zamanı geldi" (Arendt, 2014, s.19) diyerek gerçeği su yüzüne çıkarmalarından duyduğu mutluluğu dile getirir. Dolayısıyla da Gulag'lar, Sovyetler Birliği dönemi Rus tarihinde yaşanan acı dolu olgulardan biri olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA:

- Applebaum, Anne. (2008) *GULAG*. (Çev: Ufuk Demirbaş). Ankara: Arkadaş Yayınevi
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizm'in Kaynakları 3: Totalitarizm*. (Çev: İsmail Serin) İstanbul: İletişim Yayınları
- Ginzburg, E. (2000). *Anaforun İçinde* (Çev: Gül Zileli). İstanbul: Pencere Yayınları
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar*, (Çev: Kezban Acar). İstanbul: İletişim Yayıncılık

Öksüz, Gamze. (2020) *Kamp Esaretinden Edebiyata, Şalamov ve Kolıma Öyküleri*. Ankara: Nobel Yayınevi

Riasanovski N.V., & Steinberg M.D. (2011). *Rusya Tarihi*. (Çev:Figen Dereli) İstanbul: İnkılap Yayınları

Şalamov, V. (2019). *Kolıma Öyküleri* (Çev: Gamze Öksüz). Ankara: Jaguar Yayınevi

Salahov, İ. (2013). *Kolıma Mahkumları*. (Çev: Yusuf Özçoban). İstanbul: Kömen Yayınları

Soljenitsın, A.İ. (2004). *İvan Denisoviç'in Bir Günü*. (Çev:Mehmet Özgül). İstanbul: Cem Yayınevi

Volkov, S. (2010) *Büyülü Koro*. (Çev: Sabri Gürses). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

AKILLI ŞEHİRLEŞMENİN ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE KARBON EMİSYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE EFFECTS OF SMART CITY DEVELOPMENT ON ENERGY EFFICIENCY AND
CARBON EMISSIONS

Doktora Öğrencisi, Jale BULU

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

ORCID: 0000-0002-8160-8768

Prof. Dr. Cuma BOZKURT

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID: 0000-0002-4303-2147

ÖZET

Bu çalışma, akıllı şehirleşme uygulamalarının enerji verimliliği ve karbon emisyonları üzerindeki etkilerini Türkiye’de seçilmiş 10 pilot il örneğinde kapsamlı biçimde incelemektedir. Artan kentleşme süreci, enerji talebini ve sera gazı emisyonlarını hızla artırmakta; bu durum kent ölçeğinde sürdürülebilirlik odaklı politikaların önemini ortaya koymaktadır. Akıllı şehir yaklaşımı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kentsel altyapılara entegre edilmesi yoluyla enerji kullanımının optimize edilmesini ve çevresel etkilerin azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada 2010–2023 dönemini kapsayan yıllık panel veri seti oluşturulmuştur. Elektrik tüketimi, sanayi yoğunluğu ve ulaşım göstergeleri kullanılarak il bazında karbon emisyonları katsayı ve ağırlıklandırma yöntemiyle hesaplanmıştır. Akıllı şehir olarak tanımlanan iller ile geleneksel şehirler arasındaki farklar, iki yönlü sabit etkiler içeren panel veri yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Bulgular, akıllı şehir grubunda kişi başı karbon emisyonlarının ve enerji yoğunluğunun geleneksel şehirlere kıyasla daha düşük seyrettiğini göstermekte; akıllı şehirleşmenin sürdürülebilir kent politikaları açısından etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı şehirler, enerji verimliliği, karbon emisyonu, panel veri analizi, sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

This study comprehensively examines the effects of smart city development on energy efficiency and carbon emissions using the case of 10 selected pilot cities in Türkiye. Rapid urbanization has significantly increased energy demand and greenhouse gas emissions, emphasizing the importance of sustainability-oriented urban policies. The smart city approach aims to optimize energy use and reduce environmental impacts through the integration of information and communication technologies into urban infrastructure. In this context, a yearly panel dataset covering the period

2010–2023 was constructed. City-level carbon emissions were estimated using coefficient and weighting methods based on electricity consumption, industrial intensity, and transportation indicators. Differences between smart cities and traditional cities were analyzed using a two-way fixed effects panel data model approach. The findings indicate that per capita carbon emissions and energy intensity are relatively lower in smart cities compared to traditional cities, highlighting the role of smart city development as an effective tool for sustainable urban policy design.

Keywords: Smart cities, energy efficiency, carbon emissions, panel data analysis, sustainability.

GİRİŞ

Kentleşme eğilimi, enerji tüketimi ve sera gazı emisyonları üzerinde belirleyici bir baskı oluşturmakta; bu durum iklim politikalarında kent ölçeğini merkezi bir analiz düzeyi hâline getirmektedir. Akıllı şehir yaklaşımı, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), veri odaklı yönetim, akıllı ulaşım ve enerji yönetimi gibi bileşenler aracılığıyla kentsel sistemlerin verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Literatürde akıllı şehir kavramı, sürdürülebilirlik hedefleriyle kesişmekle birlikte, teknoloji ve yenilik boyutunu daha belirgin biçimde vurgulayan bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir (Caragliu, Del Bo & Nijkamp, 2011; Ahvenniemi vd., 2017).

Bu çalışma, akıllı şehirleşmenin (pilot akıllı şehirler: İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Kayseri) karbon emisyonu ve enerji verimliliği göstergeleri üzerindeki etkisini, karşılaştırmalı bir tasarım ile (pilot geleneksel şehirler: Adana, Gaziantep, Konya, Trabzon, Şanlıurfa) incelemektedir. Çalışmanın katkısı, (i) il bazında emisyon verisi kısıtı altında bileşen-temelli bir indirgeyici yaklaşımın şeffaf biçimde dokümente edilmesi, (ii) sanayi yoğunluğu göstergesinin GSYİH temelli alternatif ağırlıklandırma ile sağlamasının yapılması ve (iii) panel veri/DID çerçevesinde akıllı şehirleşme etkisinin ampirik olarak sınanmasıdır.

AKILLI ŞEHİR KAVRAMI VE ENERJİ-KARBON İLİŞKİSİ

Akıllı şehir kavramı, ilk olarak kentsel sistemlerin dijitalleşmesi ve bilişim altyapılarının geliştirilmesi bağlamında ele alınmış; zamanla sürdürülebilirlik, enerji verimliliği ve çevresel performans boyutlarını içeren bütüncül bir çerçeveye evrilmiştir (Caragliu, Del Bo & Nijkamp, 2011).

Enerji tüketimi ile karbon emisyonları arasındaki ilişki, özellikle fosil yakıtlara dayalı üretim yapılarında güçlü ve pozitif bir korelasyon sergilemektedir (IPCC, 2021). Kentlerde elektrik tüketimi, sanayi üretimi ve ulaşım faaliyetleri, karbon emisyonlarının üç temel bileşenini oluşturmaktadır. Akıllı şehir uygulamaları bu üç alanda da verimlilik artışı sağlamayı hedeflemektedir:

- Akıllı enerji sistemleri ile talep yönetimi ve kayıp-kaçakların azaltılması,
- Akıllı sanayi uygulamaları ile üretimde enerji yoğunluğunun düşürülmesi,

- Akıllı ulaşım sistemleri ile trafik sıkışıklığının ve yakıt tüketiminin azaltılması.

Bu yönüyle akıllı şehirleşme, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda çevresel ve ekonomik bir dönüşüm sürecidir.

LİTERATÜR

Akıllı şehir literatürü, kavramın ölçümü ve sınıflandırılması konusunda farklı yaklaşımlar içermektedir. Batty vd. (2012), akıllı şehirleri büyük veri, ağlar ve kentsel sistemlerin bütünleşik modellenmesi üzerinden ele almakta; Caragliu vd. (2011) ise akıllı şehirleri insan sermayesi, sosyal sermaye, iletişim altyapısı ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında tanımlamaktadır. Ahvenniemi vd. (2017), akıllı ve sürdürülebilir şehir değerlendirme çerçevelerini karşılaştırmakta ve akıllı şehir yaklaşımlarının BİT ve inovasyon boyutunu daha yoğun vurguladığını göstermektedir.

Enerji verimliliği ve emisyonlar bağlamında yapılan çalışmalar, ulaşım sistemleri, bina enerji performansı ve endüstriyel süreçlerin teknolojik modernizasyonu üzerinden etki kanalları kurmaktadır. Ulusal sera gazı envanterlerinin sektörel ayrıştırma yapısı, alt-bölgesel dağıtım çalışmalarında temel bir referans çerçevesi sağlamaktadır (UNFCCC, 2023; UNFCCC, 2024; Türkiye, 2025).

AMPİRİK MODEL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, akıllı şehirleşmenin karbon emisyonları üzerindeki etkisini analiz edebilmek amacıyla panel veri analizi ve Difference-in-Differences (DID) yöntemi birlikte kullanılmaktadır. Panel veri yaklaşımı, hem zaman boyutunu hem de kesitsel farklılıkları eş zamanlı olarak dikkate alması nedeniyle, kent bazlı çevresel etkilerin analizinde önemli avantajlar sunmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Türkiye’de seçilmiş 10 pilot il için 2010–2023 dönemini kapsayan dengeli bir panel veri seti oluşturulmaktadır.

Analizin ilk aşamasında, kişi başı karbon emisyonlarının belirleyicilerini incelemek amacıyla iki yönlü sabit etkiler panel veri modeli tahmin edilmektedir. Modelde bağımlı değişken olarak kişi başı karbon emisyonlarının logaritmik değeri kullanılmakta; açıklayıcı değişkenler arasında kişi başı elektrik tüketimi, sanayi yoğunluğu ve ulaşım göstergeleri yer almaktadır. İl sabit etkileri (μ_i) ile illere özgü, zaman içinde değişmeyen yapısal özellikler kontrol edilmekte; yıl sabit etkileri (λ_t) ile ise tüm illeri aynı anda etkileyen makroekonomik ve çevresel şokların etkisi giderilmektedir. Bu doğrultuda kurulan panel veri modeli aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1(Akılili \times Postt) + \beta_2Akılili + \beta_3Postt + \gamma X_{it} + \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

Burada:

- Y_{it} : Kişi başı karbon emisyonu veya kişi başı elektrik tüketimi

- Akıllı : Akıllı şehir kukla değişkeni
- Postt: 2020 sonrası dönem
- μ_i : İl sabit etkileri
- λ_t : Yıl sabit etkileri

Standart hatalar il düzeyinde kümelenerek raporlanmaktadır (Wooldridge, 2010).

Veri, Değişken Tanımları ve Emisyon Hesaplama

Çalışmada 10 il için 2010–2023 döneminde yıllık gözlemlerden oluşan panel veri seti kullanılmaktadır. Elektrik tüketimi verileri (MWh) il düzeyinde oluşturulmakta; sanayi yoğunluğu ise iki alternatif yaklaşımla hesaplanmaktadır: (i) enerji-temelli yaklaşım ve (ii) GSYİH temelli yaklaşım. Ana analizde GSYİH temelli sanayi yoğunluğu tercih edilmekte; enerji-temelli yaklaşım sağlamada kullanılmaktadır.

Emisyon hesabı, ulusal toplamaların il düzeyine indirilmesi mantığıyla kurulmaktadır. Toplam emisyon bileşenlere ayrılmakta (elektrik/bina, sanayi, ulaşım) ve her bileşen için il ağırlığı hesaplanmaktadır. Sanayi bileşeninde GSYİH temelli ağırlık $W_{it} = VA_{it} / \sum_i VA_{it}$ olarak tanımlanmakta; ulusal sanayi emisyonu ile çarpılarak il sanayi emisyonu elde edilmektedir. Bu yaklaşım, ulusal envanter yapısı ile uyumlu sektörel ayrıştırmayı koruyarak il düzeyi karşılaştırılabilir göstergeler üretmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 1. Sanayi Yoğunluğu Hesaplama Yöntemleri Karşılaştırması

Yöntem	Ortalama Pay	Açıklama
Enerji Tabanlı	0.274	Sanayi elektrik tüketimi ağırlığı
GSYİH Tabanlı	0.261	Sektörel katma değer ağırlığı

Bu tablo, sanayi yoğunluğunun ölçümünde kullanılan iki alternatif yaklaşımı karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Enerji tabanlı yaklaşımda sanayi yoğunluğu, sanayi sektörüne ait elektrik tüketimi üzerinden tanımlanmakta; GSYİH tabanlı yaklaşımda ise sanayi sektörünün toplam ekonomik katma değer içindeki payı esas alınmaktadır.

Tablodaki ortalama değerler incelendiğinde, her iki yöntemin de sanayi yoğunluğunu benzer büyüklüklerde temsil ettiği görülmektedir. Bu durum, sanayi faaliyetlerinin hem enerji tüketimi hem de ekonomik üretim boyutuyla tutarlı bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, çalışmada GSYİH tabanlı sanayi yoğunluğu ölçütünün tercih edilmesi, sanayi faaliyetlerinin

yalnızca enerji tüketimi üzerinden değil, aynı zamanda ekonomik ölçek ve üretim yapısı üzerinden temsil edilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu tercih, özellikle karbon emisyonlarının ekonomik faaliyetlerle olan ilişkisini daha bütüncül biçimde analiz etmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla GSYİH temelli sanayi yoğunluğu göstergesi, panel veri analizinde sanayi kaynaklı emisyon etkilerinin daha yapısal bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sunmaktadır.

Veri sağlama ve tamamlayıcı İstatistikler

Emisyon bileşenlerinin toplam emisyonu eşitliği aritmetik kimlik üzerinden yeniden hesaplanmakta ve tutarlılık test edilmektedir. Ayrıca kişi başı emisyon değişkenlerinde birim dönüşümü (kt→kg/kişi) kontrol edilmekte ve yorumda birim tutarlılığı esas alınmaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	Ortalama	Std. Sapma	Min	Medyan	Maks
ln_CO2_pc	110	9.146	0.386	8.251	9.214	9.673
ln_Elekt_pc	110	8.585	0.291	7.820	8.617	9.173
ln_Sanayi_pc	110	7.259	0.963	5.267	7.375	8.812
ln_Ulasim_pc	110	7.681	0.480	6.466	7.848	8.290

Bu tablo, analizde kullanılan değişkenlerin dağılım yapısını göstermektedir. Kişi başı karbon emisyonlarının logaritmik değerinde (ln_CO2_pc) gözlenen standart sapma (0.386), iller ve yıllar arasında emisyon seviyelerinin farklılaştığını göstermektedir. Elektrik tüketimi (ln_Elekt_pc) değişkeninin dağılımı görece daha dar iken (Std. Sapma=0.291), sanayi yoğunluğunun (ln_Sanayi_pc) standart sapmasının daha yüksek olması (0.963), sanayi yapısının iller arasında daha heterojen bir özellik taşıdığını düşündürmektedir. Ulaşım göstergesinin (ln_Ulasim_pc) standart sapması 0.480 olup kentleşme ve araç sahipliği farklılıklarının panel yapı içinde belirgin olduğunu ortaya koymaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde, çalışmanın ampirik analizlerinden elde edilen bulgular sistematik bir biçimde sunulmaktadır. Analiz süreci, öncelikle kullanılan değişkenlerin temel istatistiksel özelliklerinin incelenmesiyle başlamakta; ardından panel veri regresyon modelleri ve Difference-in-Differences (DID) yaklaşımıyla elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ilk aşamada, kişi başı

karbon emisyonları ile elektrik tüketimi, sanayi yoğunluğu ve ulaşım göstergelerine ilişkin değişkenlerin dağılım yapısı ve özet istatistikleri ele alınmaktadır. Tanımlayıcı istatistikler, panel veri setinin genel yapısının anlaşılmasına, değişkenler arasındaki olası heterojenliğin gözlemlenmesine ve sonraki ekonometrik analizler için veri setinin uygunluğunun değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Bu kapsamda hesaplanan tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 3. Sabit Etkiler Panel Veri Regresyon Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	Anlamlılık
ln_Elekt_pc	0.547	0.013	***
ln_Sanayi_pc	0.181	0.013	***
ln_Ulasim_pc	0.255	0.005	***
Smart	-0.0004	0.0005	n.s.

Not: *** $p < 0.01$. (İl ve yıl sabit etkileri dâhil.)

Sabit etkiler modeli, elektrik tüketimi, sanayi yoğunluğu ve ulaşım göstergelerinin karbon emisyonlarını artırıcı yönde ve yüksek düzeyde anlamlı olduğunu göstermektedir. Log-log yapı nedeniyle katsayılar **esneklik** olarak yorumlanır:

- Elektrik tüketiminde %1’lik artış, kişi başı emisyonu yaklaşık **%0,547** artırmaktadır.
- Sanayi yoğunluğunda %1’lik artış, emisyonu yaklaşık **%0,181** artırmaktadır.
- Ulaşım göstergesinde %1’lik artış, emisyonu yaklaşık **%0,255** artırmaktadır.

Buna karşılık, **Smart** değişkeninin anlamsız çıkması beklenen bir durumdur; çünkü “akıllı şehir olmak” tek başına sabit bir kimlik değişkeni olup, modelde il sabit etkileri (μ_i) ve yıl sabit etkileri (λ_t) ile birlikte kullanıldığında bu tür yapısal farkların önemli bir kısmı zaten kontrol edilmiş olur. Bu nedenle akıllı şehirleşmenin etkisini yakalamak için DID yaklaşımı daha uygundur.

Sabit etkiler modeli, akıllı şehirleşmenin zamansal etkisini sınırlı ölçüde yakalayabildiğinden, bu etkinin daha net ölçülebilmesi amacıyla Difference-in-Differences yaklaşımı uygulanmıştır.

Tablo 4. Difference-in-Differences (DID) Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	Anlamlılık
Smart	0.012	0.009	n.s.
Post	0.084	0.015	***
Smart×Post	-0.062	0.018	***

Not: *** $p < 0.01$.

Bu tablo çalışmanın en kritik bulgusunu üretmektedir. DID yaklaşımında esas parametre Smart×Post etkileşim katsayısıdır.

- Smart×Post = -0.062 ($p < 0.01$) sonucu, politika/uygulama sonrası dönemde akıllı şehirlerin emisyon dinamiğinin geleneksel şehirlere kıyasla anlamlı biçimde daha düşük olduğunu göstermektedir.
- Logaritmik yapı gereği bu etki yaklaşık %6,2'lik bir farklılaşmaya karşılık gelmektedir (yaklaşık yorum).

Post katsayısının pozitif ve anlamlı olması, politika sonrası dönemde genel olarak emisyonların arttığını (ülke genel trend) gösterir. Ancak akıllı şehirler, bu genel artış trendine rağmen, geleneksel şehirlere göre daha düşük bir emisyon artış patikası sergilemektedir. Bununla birlikte, etkileşim katsayısının negatif işareti, bu artışın akıllı şehirlerde daha zayıf gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu bulgu, akıllı şehir politikalarının enerji verimliliği, ulaşım optimizasyonu ve kaynak yönetimi yoluyla emisyon dinamiklerini farklılaştırdığını düşündürmektedir.

Tablo 5. Sanayi Yoğunluğu Hesaplama Yöntemleri Karşılaştırması

Şehir Grubu	Ortalama $\ln_CO2_pc$	Std. Sapma	Gözlem
Akıllı Şehirler	9.02	0.34	55
Geleneksel Şehirler	9.27	0.39	55

Bu tablo, akıllı şehirler ile geleneksel şehirler arasında kişi başı karbon emisyonlarının ortalama düzeylerini karşılaştırmaktadır. Bulgular, akıllı şehir grubunda yer alan illerin ortalama kişi başı karbon emisyonunun, geleneksel şehir grubuna kıyasla daha düşük olduğunu göstermektedir.

Standart sapma değerleri incelendiğinde, geleneksel şehirlerde emisyon düzeylerinin daha değişken bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu durum, geleneksel şehirlerde enerji kullanımı, sanayi yapısı ve ulaşım sistemlerinin daha heterojen bir karakter taşıdığını düşündürmektedir. Akıllı şehirlerde ise emisyon değerlerinin daha dar bir bantta yoğunlaşması, bu şehirlerde uygulanan planlama ve yönetim yaklaşımlarının emisyon dinamiklerini daha istikrarlı hâle getirdiğine işaret etmektedir.

Bu tablo tek başına nedensel bir çıkarım sunmamakla birlikte, DID ve panel veri regresyon sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, akıllı şehirleşmenin karbon emisyonları üzerinde farklılaştırıcı bir etkiye sahip olduğu yönündeki ampirik bulguları desteklemektedir.

Regresyon Bulgularının Değerlendirilmesi

İki yönlü sabit etkiler içeren DID regresyon sonuçları, akıllı şehirleşmenin karbon emisyonları ve enerji tüketimi üzerindeki etkisinin **beklenen yönde ancak sınırlı büyüklükte** olduğunu göstermektedir. Model A'da bağımlı değişken olarak kullanılan kişi başı karbon emisyonunun logaritması için tahmin edilen **Treat×Post katsayısı negatif işaretlidir**, ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bulgu, akıllı şehirleşmenin kısa ve orta vadede karbon emisyonlarını mutlak olarak düşürmekten ziyade, **emisyon artış hızını yavaşlatıcı bir etki yarattığına** işaret etmektedir.

Post değişkeninin pozitif ve yüksek düzeyde anlamlı olması, 2020 sonrası dönemde tüm şehirlerde enerji tüketimi ve emisyonlar üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, COVID-19 sonrası ekonomik toparlanma süreci, artan mobilite ve sanayi üretimi ile uyumlu bir görünüm sergilemektedir. Akıllı şehir kukla değişkeninin pozitif katsayısı ise, başlangıç seviyesinde akıllı şehirlerin daha yüksek ekonomik aktivite ve enerji yoğunluğu taşıdığını, dolayısıyla **mutlak emisyon seviyelerinin tarihsel olarak daha yüksek** olduğunu göstermektedir.

Ulaşım yoğunluğu değişkeninin ($\ln_Ulaşım_pc$) pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı katsayısı, motorlu taşıt sayısındaki artışın karbon emisyonları üzerinde güçlü bir belirleyici olduğunu teyit etmektedir. Bu bulgu, ulaşım kaynaklı emisyonların kent ölçeğinde kritik bir politika alanı olduğunu ve akıllı şehirleşmenin özellikle **akıllı ulaşım sistemleri** üzerinden daha güçlü sonuçlar üretmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sanayi yoğunluğu göstergesinin (GSYİH payı) katsayısının pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız olması, sanayi kaynaklı emisyonların il bazında daha yapısal ve uzun dönemli faktörlere

bağlı olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, sanayi dönüşümünün dijitalleşme ve akıllı şehir uygulamalarından ziyade **ulusal sanayi ve enerji politikalarıyla** daha yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA

Elde edilen bulgular, akıllı şehirleşmenin karbon emisyonları üzerindeki etkisinin **doğrudan ve ani bir azalıştan ziyade, dolaylı ve kademeli** olduğunu savunan literatürle uyumludur. Caragliu vd. (2011) ve Batty vd. (2012), akıllı şehir uygulamalarının kısa vadede ekonomik aktiviteyi artırabileceğini, çevresel kazanımların ise daha çok orta ve uzun vadede ortaya çıktığını belirtmektedir.

Bu çalışmada Treat×Post katsayısının istatistiksel olarak anlamsız çıkması, akıllı şehirleşmenin Türkiye bağlamında henüz **olgunluk aşamasına ulaşmadığını** düşündürmektedir. Özellikle akıllı ulaşım, enerji depolama ve bina otomasyonu gibi bileşenlerin şehir genelinde homojen biçimde uygulanmaması, beklenen emisyon azaltıcı etkinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Bununla birlikte, kişi başı elektrik tüketimi modelinde gözlenen negatif eğilim, akıllı şehirleşmenin enerji verimliliği boyutunda **öncü sinyaller ürettiğini** göstermektedir. Bu bulgu, Ahvenniemi vd. (2017) tarafından vurgulanan “akıllı şehirlerin sürdürülebilir şehirlerin öncülü olduğu” yaklaşımıyla örtüşmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de seçilmiş 10 pilot il için 2010–2023 döneminde akıllı şehirleşmenin karbon emisyonları ve enerji verimliliği üzerindeki etkilerini panel veri ve farkların-farkı yaklaşımı ile incelemiştir. Bulgular, akıllı şehirleşmenin karbon emisyonlarını mutlak olarak azaltmaktan ziyade, **emisyon artış eğilimini zayıflatıcı ve enerji yoğunluğunu düşürücü** bir rol oynadığını göstermektedir.

Akıllı şehirlerin başlangıç seviyesinde daha yüksek ekonomik aktivite ve enerji tüketimine sahip olması, kısa vadede emisyon seviyelerinin yüksek kalmasına neden olmaktadır. Ancak dijital altyapı yatırımları, veri temelli yönetim ve enerji yönetim sistemleri sayesinde, zaman içerisinde daha **verimli bir büyüme patikasına** geçiş mümkün görünmektedir. Bu durum, akıllı şehirleşmenin çevresel etkilerinin **zamana yayılan bir dönüşüm süreci** olduğunu ortaya koymaktadır.

Politika Önerileri

Elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki politika önerileri geliştirilmektedir:

1. **Akıllı ulaşım sistemleri**, akıllı şehirleşmenin emisyon azaltımındaki en kritik bileşeni olarak ele alınmalı; toplu taşıma, trafik optimizasyonu ve elektrikli araç altyapıları önceliklendirilmelidir.
2. Enerji verimliliği politikaları, yalnızca bina ve elektrik tüketimiyle sınırlı kalmamalı; sanayi ve ulaşım sektörleriyle **entegre biçimde** tasarlanmalıdır.
3. Akıllı şehir projeleri, kısa vadeli vitrin uygulamaları yerine **ölçülebilir çevresel performans göstergeleri** ile izlenmeli ve değerlendirilmelidir.
4. İl bazında karbon emisyonu hesaplamalarının düzenli ve şeffaf biçimde yayımlanması, yerel yönetimlerin politika üretme kapasitesini artıracaktır.

Sonuç olarak, akıllı şehirleşme Türkiye için karbon emisyonlarının azaltılmasında tek başına yeterli bir araç olmamakla birlikte, doğru politika bileşenleriyle desteklendiğinde **sürdürülebilir kentleşme sürecinin temel yapı taşlarından biri** olma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, 22(1), 3–21.

Ang, B. W. (2004). Decomposition analysis for policymaking in energy. *Energy Policy*, 32(9), 1131–1139.

Angrist, J. D., & Pischke, J. S. (2009). *Mostly harmless econometrics: An empiricist's companion* (ss. 1–290). Princeton University Press.

Arellano, M. (2003). *Panel data econometrics* (ss. 1–232). Oxford University Press.

Baltagi, B. H. (2021). *Econometric analysis of panel data* (6th ed., ss. 1–364). Wiley.

Batty, M., Axhausen, K. W., Giannotti, F., Pozdnoukhov, A., Bazzani, A., Wachowicz, M., Portugali, Y. (2012). Smart cities of the future. *The European Physical Journal Special Topics*, 214(1), 481–518.

Bertrand, M., Duflo, E., & Mullainathan, S. (2004). How much should we trust differences-in-differences estimates? *The Quarterly Journal of Economics*, 119(1), 249–275.

Cameron, A. C., & Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: Methods and applications* (ss. 1–1034). Cambridge University Press.

- Cameron, A. C., Gelbach, J. B., & Miller, D. L. (2011). Robust inference with multiway clustering. *Journal of Business & Economic Statistics*, 29(2), 238–249.
- Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82.
- Greene, W. H. (2018). *Econometric analysis* (8th ed., ss. 1–1182). Pearson Education.
- Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1995). Economic growth and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(2), 353–377.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics* (5th ed., ss. 1–922). McGraw-Hill.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of panel data* (3rd ed., ss. 1–382). Cambridge University Press.
- Imbens, G. W., & Wooldridge, J. M. (2009). Recent developments in the econometrics of program evaluation. *Journal of Economic Literature*, 47(1), 5–86.
- International Energy Agency. (2022). *CO₂ emissions from fuel combustion* (ss. 1–175). IEA Publications.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2019). *2019 refinement to the 2006 IPCC guidelines for national greenhouse gas inventories* (Vol. 1–5, ss. 1–2000). IPCC.
- Kennedy, P. (2008). *A guide to econometrics* (6th ed., ss. 1–550). Wiley-Blackwell.
- Sadorsky, P. (2014). The effect of urbanization on CO₂ emissions in emerging economies. *Energy Economics*, 41, 147–153.
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (2015). *Introduction to econometrics* (3rd ed., ss. 1–799). Pearson Education.
- Stern, D. I. (2004). The rise and fall of the environmental Kuznets curve. *World Development*, 32(8), 1419–1439.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Sera gazı emisyon istatistikleri* (ss. 1–120). TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İl bazında elektrik tüketim istatistikleri* (ss. 1–95). TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İl bazında motorlu kara taşıtları istatistikleri* (ss. 1–110). TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İl bazında gayrisafi yurt içi hasıla ve sektörel katma değerler* (ss. 1–140). TÜİK Yayınları.

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2023). *National greenhouse gas inventory submissions* (ss. 1–300). UNFCCC Secretariat.

White, H. (1980). A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity. *Econometrica*, 48(4), 817–838.

Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross-section and panel data* (2nd ed., ss. 1–1064). MIT Press.

Wooldridge, J. M. (2016). *Introductory econometrics: A modern approach* (6th ed., ss. 1–912). Cengage Learning.

Zhang, X., & Cheng, X. (2009). Energy consumption, carbon emissions, and economic growth in China. *Ecological Economics*, 68(10), 2706–2712.

**OSMANLI HALKININ SERVETİNDE MÜCEVHERATIN ÖNEMİ: H. 964 – 1257 / M.
1557 – 1841 YILLARI ARASI İSTANBUL KADI SİCİLLERİNE GÖRE BİR
İNCELEME**

THE IMPORTANCE OF JEWELRY IN THE WEALTH OF THE OTTOMAN PEOPLE: A
REVIEW ACCORDING TO THE ISTANBUL KADI REGISTRIES BETWEEN THE
YEARS 964 – 1257 AH / 1557 – 1841 CE

Aleyna YİĞİT

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü - İktisat Politikası
Anabilim Dalı

ORCID NO: 0009-0000-3610-0861

Prof. Dr. Kadir ARSLANBOĞA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat, İktisat Tarihi

ORCID NO: 0000-0002-0264-4796

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde toplumun adaletini sağlamak için kadılar tarafından yürütülen şer'iyye mahkemeleri mevcuttu. Bu mahkemeler Osmanlı halkının sosyoekonomik yapısı hakkında birçok bilgiyi barındırırdı. Kadı sicillerine kayıt edilen bu mahkemeler birçok konuda davanın yer aldığı ve vefat eden insanların terekelerinin bulunduğu mahkemelerdir. H. 964 – 1257 / M. 1557 – 1841 yılları arasında, birçok etnik yapıda toplumun yaşadığı İstanbul şehrine ait davaların kayıt edildiği İstanbul Kadı Sicilleri çalışmamızda kaynak niteliğindedir. Veri setimizi oluşturan İstanbul Kadı Sicilleri'nde; Balat, Galata, Ahi Çelebi, Eyüb (Havâss-ı Refîa), Bâb, Eyüp, Davud Paşa ve Anadolu Sadâreti Mahkemeleri ele alınmıştır. Araştırmamızda Osmanlı halkının servetini oluşturan unsurlar araştırılmış ve terekelerde yer alan mücevheratların Osmanlı toplumunun servetinin neresinde bulunduğu, ne kadarını oluşturduğu, nasıl bir önem sarf ettiği ve sahip oldukları mücevheratların servetlerinin ekonomik anlamda hangi alanlarında rol oynadığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, mücevheratların maddi değeri olduğu için para gibi kullanıldığı yani Osmanlı halkının ekonomik yaşantılarının borç alacak ilişkilerinde ve ticaretlerinde rehin olarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu nedenle Osmanlı halkının servetinin önemli bir kısmını mücevheratlarının oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Servet, Mücevherat, Kadı, Kadı Sicilleri, Tereke, Rehin.

ABSTRACT

In the Ottoman State, sharia courts conducted by kadi (judges) existed to ensure justice in society. These courts contained a lot of information about the socioeconomic structure of the Ottoman people. These courts, recorded in the kadi registries (court registers), are the courts where cases are heard on many issues and where the inheritances of deceased individuals are recorded. Between the years 964 – 1257 AH / 1557 – 1841 CE, the Istanbul Kadi Registers, which record the cases from the city of Istanbul where a diverse ethnic population lives are source for our study. In the Istanbul Kadı Registries, which constitute our dataset; Balat, Galata, Ahi Çelebi, Eyüb (Havâss-ı Refia), Bâb, Eyüp, Davud Paşa and Anadolu Sadâreti courts have been examined. In our research were investigated the elements that made up the wealth of the Ottoman people. And the role of jewelry in the wealth of the Ottoman society, including its proportion, significance, and the economic impact of the jewelry within their wealth, has been examined. According to the findings, due to their material value, jewelry was used like money, meaning it was employed as collateral in the economic activities of the Ottoman people, such as in borrowing, lending, and trade. As a result, it has been concluded that a significant portion of the wealth of the Ottoman people was constituted by their jewelry.

Keywords: Wealth, Jewelry, Kadi (Judges), Kadi Registries (Court Registers), Inheritances, Pledge.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ÇALIKUŞU ROMANI İLE WATTPAD ROMANI ERKEK FATMA'NIN DİL KULLANIMI VE ANLATIM ZENGİNLİĞİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

A COMPARATIVE ANALYSIS OF RESAT NURI GÜNTEKİN'S NOVEL "ÇALIKUŞU"
AND THE WATTPAD NOVEL "ERKEK FATMA" IN TERMS OF LANGUAGE USE AND
NARRATIVE RICHNESS

¹Bahar Çalışkan Akpınar²

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi
Anabilim Dalı

³Neslihan Karakuş

Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Bu çalışmada, Türk edebiyatının önemli klasik eserlerinden biri olan Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* romanı ile dijital edebiyat ortamında üretilmiş bir Wattpad romanı olan *Erkek Fatma*, dilin kullanımı ve anlatım özellikleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı, geleneksel edebî metinler ile dijital platformlarda üretilen popüler metinler arasındaki dilsel ve anlatımsal farklılıkları ortaya koymak ve bu farklılıkların özellikle genç okurlar üzerindeki olası etkilerini tartışmaktır. Araştırma, dijital mecralarda yaygın biçimde okunan metinlerin dilsel niteliğinin edebî algı ve dil gelişimi açısından önemini vurgulaması bakımından anlamlıdır. Araştırma, özellikle genç okurlar tarafından yoğun biçimde takip edilen Wattpad platformunda üretilen metinlerin dilsel özelliklerini görünür kılmaları bakımından önemlidir. Çalışmanın verileri, her iki romandan seçilen örnek metinler ve anakarakterler üzerinden doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiş; metinler betimsel ve karşılaştırmalı analiz tekniğiyle değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, *Çalıkuşu*'nun estetik dil kullanımı, zengin betimlemeleri ve kalıplaşmış söz varlığıyla nitelikli bir anlatım sunduğu; *Erkek Fatma*'nın ise sade, kısa ve çoğu zaman argo ifadelerle örülü bir dil yapısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Romanda genç karakterler arasındaki diyaloglarda yoğun biçimde argo ve küfürlü söylemlere yer verildiği, bu söylemlerin çoğunlukla dışlayıcı, aşağılayıcı ve cinsiyetçi bir dil üzerinden kurulduğu görülmektedir.

Özellikle kız karakterlerin birbirlerine yönelik hitaplarında, kadın bedenini ve cinselliğini aşağılayan söylemlerin normalleştirildiği dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalıkuşu, Wattpad, dijital edebiyat, dil ve anlatım, gençlik romanları

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

² Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda yürütülen "Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* Romanı ile Wattpad Romanı *Erkek Fatma*'nın Dil Kullanımı ve Anlatım Zenginliği Açısından Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

³ Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Abstract

This study comparatively examines Reşat Nuri Güntekin's novel "Çalıkuşu," one of the important classic works of Turkish literature, and "Erkek Fatma," a Wattpad novel produced in the digital literature environment, in terms of language use and narrative features. The aim of the study is to reveal the linguistic and narrative differences between traditional literary texts and popular texts produced on digital platforms and to discuss the possible effects of these differences, especially on young readers. The research is significant in that it emphasizes the importance of the linguistic quality of texts widely read in digital media in terms of literary perception and language development. This research is significant because it reveals the linguistic characteristics of texts produced on the Wattpad platform, which is heavily followed by young readers. The study's data was obtained through document analysis using selected texts and main characters from both novels; the texts were evaluated using descriptive and comparative analysis methods. The analysis revealed that Çalıkuşu offers a high-quality narrative with its aesthetic language use, rich descriptions, and idiomatic vocabulary; while Erkek Fatma has a simple, concise language structure often interwoven with slang expressions. The novel shows a high volume of slang and profanity in dialogues between young characters, and these expressions are mostly exclusionary, demeaning, and sexist. It is particularly noteworthy that in the way female characters address each other, degrading language regarding the female body and sexuality is normalized.

Keywords: Çalıkuşu, Wattpad, digital literature, language and narrative, young adult novels

1. Giriş

Son yıllarda dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte edebî üretim biçimlerinde belirgin değişimler yaşanmıştır. Özellikle Wattpad gibi kullanıcıların anonim ya da takma adlarla metin üretebildiği dijital yazarlık ortamları, genç okur ve yazarlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Bu platformlar, yazma ve okuma alışkanlığını teşvik edici yönleriyle dikkat çekmekle birlikte, üretilen metinlerin dil, anlatım ve pedagojik uygunluk açısından tartışmalı yönleri olduğu da görülmektedir (Alver, 2020; Çakmak & Baş, 2021).

Wattpad, herhangi bir editoryal denetim sürecinden geçmeden içerik üretimine olanak tanıyan bir platformdur. Okur yorumları ve görüntülenme sayıları, metinlerin görünürlüğünü belirleyen temel ölçütler arasında yer almaktadır. Bu durum, nitelikten ziyade popülerliğin ön plana çıkmasına neden olabilmektedir (Yaman, 2019).

Özellikle gençlere yönelik dijital metinlerde argo kullanımı, tekrar eden basit cümle yapıları ve sınırlı söz varlığı gibi özelliklerin sıkça görülmesi, bu tür metinlerin dil gelişimine katkısı konusunda çeşitli eleştirileri beraberinde getirmektedir (Güneş, 2013). Nitekim Wattpad'e erişimin 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de engellenmiş olması, dijital platformlarda üretilen içeriklerin denetlenmesi ve genç okurlar üzerindeki etkileri konusundaki tartışmaları daha görünür hâle getirmiştir.

Bu bağlamda çalışmada, biri Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli eserlerinden *Çalıkuşu*, diğeri ise dijital edebiyat örneği olarak değerlendirilen *Erkek Fatma* adlı Wattpad romanı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelenen Wattpad romanının yazarı, eserinde adını "Ö. R. S." şeklinde kısaltarak kullanmış; yazarın kimliğine ilişkin güvenilir akademik kaynaklara ulaşılammıştır. Bu durum, dijital edebiyat ürünlerinde yazar kimliği ve metin

sorumluluğu konusundaki belirsizlikleri göstermesi bakımından çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı romanı ile dijital edebiyat örneklerinden biri olan *Erkek Fatma* adlı Wattpad romanını, dil ve anlatım özellikleri ile verdikleri olumlu ve olumsuz mesajlar açısından karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmada, farklı dönemlerde ve farklı üretim ortamlarında ortaya çıkan bu iki eserin, dil gelişimi, değer aktarımı ve okur üzerindeki olası etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Wattpad platformunda üretilen içeriklerden üretilerek basılan romanların gençler tarafından daha fazla tercih edilmesi nedeniyle bu çalışma dijital ortamda üretilen içeriklerden sadece wattpad ile sınırlı tutulmuştur.

Çalıkuşu romanı ile *Erkek Fatma* romanların başkarakterleri benzer niteliklere sahip oldukları için bu araştırma bu iki romanla sınırlı tutulmuştur.

Bu doğrultuda araştırmada; söz varlığı, cümle yapıları, argo kullanımı, dilin eğitici işlevi, ahlaki değerler, okur yaş grubu uygunluğu ve toplumsal sorumluluk bilinci gibi ölçütler temel alınarak eserler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte edebî üretim biçimleri önemli ölçüde çeşitlenmiş; özellikle genç okurların okuma alışkanlıklarında belirgin değişimler gözlenmiştir. Bu bağlamda, Wattpad gibi dijital yazarlık platformlarında üretilen metinlerin dil ve anlatım özelliklerinin incelenmesi, Türkçe öğretimi ve edebiyat eğitimi açısından önem taşımaktadır. Wattpad platformunda üretilen içeriklerin gençler

Bu çalışma, klasik edebiyat eserleri ile dijital edebiyat ürünlerini karşılaştırmalı olarak ele alması bakımından alan yazına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın, öğretmenler, akademisyenler ve eğitim programı hazırlayıcıları için dijital metinlerin eğitim ortamlarında kullanımına yönelik değerlendirme ölçütleri sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca, genç okurların dil gelişimi ve değer eğitimi açısından nitelikli metinlerle buluşturulmasının gerekliliğine dikkat çekmesi bakımından da önem taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* Romanı ile wattpad romanı *Erkek Fatma*'nın dil ve anlatım yönünden benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

1. **Alt Problem:** *Çalıkuşu* Romanı ile *Erkek Fatma*'nın konu ve karakter yönünden benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
2. **Alt Problem:** *Çalıkuşu* Romanı ile *Erkek Fatma*'nın dil ve anlatım yönünden benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
3. **Alt Problem:** *Çalıkuşu* Romanı ile *Erkek Fatma*'nın verdiği olumlu ve olumsuz mesajlar yönünden benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu çalışma, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı romanı ile Wattpad platformunda yayımlanan *Erkek Fatma* adlı roman ile sınırlandırılmıştır.

2. Araştırma, romanların içerik ya da tematik yönlerinden ziyade dil ve anlatım özellikleri bağlamında; söz varlığı, cümle yapıları ve dil kullanım biçimleriyle sınırlandırılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, olay ve olguların doğal bağlamı içinde derinlemesine incelenmesini amaçlayan araştırmalardır. Bu doğrultuda çalışmada, farklı dönemlerde ve farklı üretim ortamlarında ortaya çıkmış iki edebî metin, dil ve anlatım özellikleri açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Çalikuşu, Türk edebiyatında klasikleşmiş bir eser olması ve zengin dil özellikleriyle dil gelişimini destekleyici nitelik taşıması nedeniyle seçilmiştir. *Erkek Fatma* ise dijital edebiyat ürünleri arasında genç okurlar tarafından yoğun ilgi gören bir Wattpad romanı olması sebebiyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Veri toplama sürecinde her iki eser dikkatli bir biçimde okunmuş; dilsel unsurlar belirlenen ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Metinlerde yer alan kelime kullanımı, cümle yapıları, deyim ve atasözü kullanımı, tekrar eden ifade kalıpları ve argo kullanımı gibi unsurlar veri olarak belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Reşat Nuri Güntekin'in *Çalikuşu* adlı romanı ile Wattpad platformunda üretilmiş ve basılı hâle getirilmiş olan *Erkek Fatma* adlı roman seçilmiştir. Wattpad, özellikle genç okurlar arasında yaygın olarak kullanılan ve kullanıcıların kendi metinlerini yayımlamasına imkân tanıyan dijital bir edebiyat platformudur. Bu platformda üretilen metinler, gençlerin okuma ve yazma alışkanlıklarını doğrudan etkilemesi bakımından eğitim ve dil araştırmaları açısından önem taşımaktadır. Wattpad kökenli eserlerin basılı hâle getirilmesi, dijital edebiyat ürünlerinin geleneksel yayıncılıkla kesiştiği yeni bir alanı ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda *Erkek Fatma* romanının seçilme nedeni, dijital ortamda üretilen ve geniş bir okur kitlesine ulaşan metinlerin dil ve anlatım özelliklerini temsil edebilmesidir. Böylece, klasik edebiyat geleneğini temsil eden *Çalikuşu* ile dijital edebiyat ürünü olan *Erkek Fatma* arasında dilsel özellikler bakımından karşılaştırma yapılması mümkün hâle gelmiştir.

2.3.1. Çalikuşu

Çalikuşu, Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınmış, Türk edebiyatının klasikleşmiş romanlarından biridir. Roman, idealist bir öğretmen olan Feride'nin Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşadığı deneyimleri konu edinmektedir. Eser, bireysel gelişim, eğitim, toplumsal yapı ve kadın kimliği gibi temaları ele alırken, zengin söz varlığı ve betimleyici anlatımıyla dikkat çekmektedir. Deyim ve atasözlerinin yoğun kullanımı, uzun ve çeşitli cümle yapıları ile örülmüş anlatımı, metni dil gelişimi açısından nitelikli bir örnek hâline getirmektedir.

2.3.2. Erkek Fatma

Erkek Fatma, Wattpad platformunda yayımlanarak geniş bir okur kitlesine ulaşmış, daha sonra basılı kitap hâline getirilmiş bir romandır. Eser, Rüya isimindeki anakarakterin gündelik

yaşamını, arkadaşlık ilişkilerini ve duygusal deneyimlerini merkezine almaktadır. Rüya ve arkadaşları özel bir lisede öğrencidir. Lise çağlarındaki gençlerin günlük yaşamını, duygusal iniş çıkışları, karşı cinsle ve yetişkinlerle ilişkileri yalın bir dille ve aşırılıklara kaçılarak ele alınmıştır.

Roman, sade ve akıcı bir anlatım dili kullanmakta; günlük konuşma diline yakın üslubu, kısa cümleleri ve yer yer argo kullanımıyla dijital ortamda üretilen metinlerin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Argo ifadelerin günlük konuşma dilinde şakalara ve arkadaşlar arası iletişime dahil edildiği göze çarpmaktadır. Öğrencilerin özellikle okul yönetimi ve öğretmenleriyle, aileleriyle çatışmalarına sıklıkla yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen nitel veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir (Bilgin, 2006). İçerik analizi, metindeki anlamlı temaları ortaya çıkarmak ve verileri sistematik bir şekilde sınıflandırmak için kullanılan bir tekniktir (Tavşancıl & Aslan, 2001). Bu yöntem, metinlerdeki dilsel ve anlamsal unsurların belirli ölçütler doğrultusunda sınıflandırılmasına ve yorumlanmasına imkân tanımaktadır.

Araştırmanın verileri, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı romanı ile Wattpad kökenli *Erkek Fatma* adlı romanından elde edilmiştir. İncelenen eserler, dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırılabilir veri sunmaları amacıyla seçilmiştir.

Veri toplama sürecinde her iki eser de tam metin olarak okunmuş; dilsel unsurlar belirlenen kategoriler doğrultusunda incelenmiştir. Analiz sürecinde söz varlığı, cümle yapıları, deyim ve atasözü kullanımı, tekrar eden ifade kalıpları ve argo kullanımı temel kategoriler olarak belirlenmiştir. Bu kategoriler, dil gelişimiyle ilişkili çalışmalarda sıklıkla kullanılan ölçütler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Verilerin analizi aşamasında metinlerde yer alan dilsel unsurlar kodlanmış, benzer özellikler aynı başlık altında toplanmıştır. Elde edilen bulgular, nicel bir sayım yapılmaksızın, betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Böylece, iki eserin dil ve anlatım özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nesnel ölçütler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bulgular, doğrudan metinlerden elde edilen veriler üzerinden değerlendirilmiş ve genellemeler bu verilerle sınırlandırılmıştır.

3. BULGULAR

3.1.Alt Probleme Dair Bulgular: *Çalıkuşu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının Konu ve Karakter Yönünden Benzerlik ve Farklılıkları

Bu bölümde *Çalıkuşu* ile *Erkek Fatma* adlı eserler, konu ve karakter özellikleri bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiş; elde edilen bulgular tablo hâlinde sunulmuştur.

Tablo 1. *Çalıkuşu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının konu ve karakter yönünden benzerlik ve farklılıkları.

Karşılaştırma Ölçütü	Feride (<i>Çalıkuşu</i>)	Rüya (<i>Erkek Fatma</i>)
Yaş / Dönem	Lise çağlarında	Lise çağlarında
Toplumsal Normlara Yaklaşım	Geleneksel kadınlık algısının dışında davranır	Geleneksel kadınlık algısının dışında davranır

Okul / Eğitim Ortamı	Yatılı Fransız kız okulu	Karma okul ortamı
Kişilik Özellikleri	Hareketli, yaramaz	Rahat, özgür, gündelik
Erkeklerle İlişkiler	Dönemin değerleri nedeniyle sınırlı ve mesafeli	Erkek öğrencilerle rahatça arkadaşlık kurar
İlgi Alanları / Yaşam Tarzı	Daha sınırlı, dönem koşullarıyla şekillenmiş	Bilgisayar oyunları, rahat kıyafetler
Toplumsal Tepki	Dolaylı dışlanma	Akran zorbalığına uğrama
Etiketlenme	Açık bir lakap yok	“Erkek Fatma” lakabıyla etiketlenir
Ortak Tema	Toplumsal normlara uymayan kadın karakterlerin dışlanması	Toplumsal normlara uymayan kadın karakterlerin dışlanması

Karşılaştırmaya konu olan *Çalığışu* romanının başkahramanı Feride ile *Erkek Fatma* romanının başkahramanı Rüya, bazı yönleriyle benzer özellikler göstermektedir. Her iki karakter de lise çağlarında, toplumun geleneksel kadınlık algısının dışında davranışlar sergileyen genç kızlardır. Feride, yatılı bir Fransız kız okulunda okuyan, hareketli ve yaramaz kişiliğiyle öne çıkan bir karakterdir. Ancak romanın yazıldığı dönemin toplumsal değerleri gereği erkeklerle kurduğu ilişkiler sınırlı ve mesafelidir.

Rüya ise erkek öğrencilerle arkadaşlık kurmakta zorlanmayan; bilgisayar oyunları, rahat kıyafetler ve gündelik yaşam pratikleriyle tanımlanan bir karakterdir. Dış görünüşü ve yaşam tarzı nedeniyle akran zorbalığına maruz kalmakta ve “Erkek Fatma” lakabıyla etiketlenmektedir. Bu yönüyle her iki romanda da toplumsal normlara uymayan kadın karakterlerin dışlanması ortak bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.Alt Probleme Dair Bulgular: *Çalığışu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının Dil ve Anlatım Yönünden Benzerlik ve Farklılıkları

Bu bölümde *Çalığışu* ile *Erkek Fatma* adlı eserler, dil kullanımı ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiş; elde edilen bulgular alt başlıklar ve tablolar hâlinde sunulmuştur.

Tablo 2. *Çalığışu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının cümle yapıları ve sözdizimi.

Karşılaştırma Ölçütü	Çalığışu (Reşat Nuri Güntekin)	Erkek Fatma (Wattpad Romanı)
Cümle Yapısı	Genellikle birleşik ve sıralı cümleler	Kısa, çoğunlukla tek yüklemlili cümleler
Anlatım Biçimi	Ayrıntılı ve genişletilmiş anlatım	Daha sade ve yüzeysel anlatım
Dilin İşlevi	Okur–metin ilişkisini derinleştirir	Metnin hızlı tüketilmesini sağlar
Estetik Değer	Anlatıma estetik bir boyut kazandırır	Estetik ve anlatım derinliği sınırlıdır
Dil Türü	Yazı dili ağırlıklıdır	Konuşma diline yakındır
Dönemsellik	Dönemin yazı dili özelliklerini yansıtır	Güncel, popüler dil kullanımı

Anlaşılabilirlik	Günümüzde de anlaşılabilirliğini korur	Kolay ve hızlı anlaşılır
------------------	--	--------------------------

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalikuşu* adlı romanında cümlelerin genellikle birleşik ve sıralı yapıda olduğu, anlatımın ayrıntılandırılarak sürdürüldüğü görülmektedir. Bu durum, okurun metinle kurduğu ilişkiyi derinleştirmekte ve anlatıma estetik bir boyut kazandırmaktadır. Romanın dil yapısı, dönemin yazı dili özelliklerini yansıtmakla birlikte günümüzde de anlaşılabilirliğini korumaktadır (Kaplan, 2005).

Erkek Fatma adlı Wattpad romanında ise kısa, çoğunlukla tek yüklemler ve konuşma diline yakın cümleler tercih edilmiştir. Bu yapı, metnin hızlı tüketilmesini sağlamakta; ancak anlatım derinliğini ve dilsel çeşitliliği sınırlamaktadır.

3.2.1.Söz Varlığı ve Kalıplaşmış Dil Unsurları

Tablo 3. *Çalikuşu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının söz varlığı ve kalıplaşmış dil unsurları.

Karşılaştırma Ölçütü	Çalikuşu	Erkek Fatma
Deyim ve Atasözü Kullanımı	Deyim ve atasözleri bağlama uygun biçimde kullanılır	Deyim ve atasözü kullanımına rastlanmaz
İşlev	Karakterlerin ruh hâlini ve sosyal çevresini yansıtır	Böyle bir işlev üstlenmez
Söz Varlığı	Zengin ve çeşitlidir	Sınırlı ve tekrara dayalıdır
Dil Türü	Edebî ve işlevsel yazı dili	Gündelik konuşma dili ve argo
Anlatı Niteliği	Dilsel derinlik ve estetik güç yüksektir	Dilsel çeşitlilik ve derinlik sınırlıdır

Çalikuşu'nda deyim ve atasözlerinin bağlama uygun biçimde kullanıldığı, bu unsurların karakterlerin ruh hâlini ve sosyal çevresini yansıtmak amacıyla işlevsel olarak metne dâhil edildiği görülmektedir. Bu durum, eserin söz varlığı açısından zengin bir yapı sunduğunu göstermektedir (Aksan, 2015).

Buna karşılık *Erkek Fatma* romanında deyim ve atasözü kullanımına rastlanmamıştır. Metnin söz varlığı büyük ölçüde gündelik konuşma diline, argo ifadeler ve tekrar eden kalıplara dayanmaktadır.

3.2.2.Betimleme ve Anlatım Teknikleri

Tablo 4. *Çalikuşu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının betimleme ve anlatım teknikleri

Karşılaştırma Ölçütü	Çalikuşu	Erkek Fatma
Betimleme Türü	Mekân, kişi ve duygu betimlemeleri ayrıntılı ve çok yönlüdür	Betimlemeler sınırlı ve yüzeyseldir
Betimlemenin İşlevi	Olay örgüsünü destekleyici niteliktedir	Anlatımı desteklemekten uzaktır

Duyulara Hitap	Farklı duyulara hitap eden ayrıntılar mevcuttur	Duyusal derinlik zayıftır
Benzetme Kullanımı	Bağlamla uyumlu ve işlevseldir	Bağlamla uyumsuz, alışılmadık benzetmeler yer alır
Estetik Değer	Anlatımın estetik değerini güçlendirir	Anlatımın estetik değerini zayıflatır

Çalığışu'nda mekân, kişi ve duygu betimlemeleri ayrıntılı ve çok yönlüdür. Betimlemeler, olay örgüsünü yavaşlatmak yerine anlatımı destekleyici bir işlev üstlenmektedir. Güntekin'in betimlemelerinde duyulara hitap eden ifadeler ön plandadır.

Erkek Fatma romanında ise betimlemelerin sınırlı olduğu, çoğunlukla yüzeysel nitelemelerle yetinildiği görülmektedir. Zaman zaman bağlamla uyumsuz ve alışılmadık benzetmelere yer verilmiştir (ör. "Yanağındaki kratere düştüm"). Bu tür kullanımlar, anlatımın estetik değerini zayıflatmaktadır.

3.2.3.Argo ve Kaba Dil Kullanımı

Tablo 4. *Çalığışu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının Argo Kullanımı

Karşılaştırma Ölçütü	Çalığışu	Wattpad Romanı (Erkek Fatma)
Argo Kullanımı	Sınırlı düzeydedir	Argo ve kaba ifadelere sıklıkla yer verilir
Dilsel Nitelik	Ölçünlü Türkçe büyük ölçüde korunur	Dilsel nitelik düşüktür
Okur Üzerindeki Etki	Olumlu ve dengeli bir dil modeli sunar	Özellikle gelişim çağındaki okurlar için olumsuz bir dil modeli oluşturur
Dilin Genel Yapısı	Edebî ve kontrollü	Günlük, kaba ve özensiz

İncelenen Wattpad romanında argo ve kaba ifadelere sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, metnin dilsel niteliğini düşürmekte ve özellikle gelişim çağındaki okurlar için olumsuz bir dil modeli sunmaktadır. *Çalığışu*'nda ise argo kullanımının sınırlı olduğu, dilin genel olarak ölçünlü Türkçe çerçevesinde korunduğu görülmektedir.

3.3. Alt Probleme Dair Bulgular: *Çalığışu* ve *Erkek Fatma* Romanlarının Verdiği Olumlu ve Olumsuz Mesajlar Yönünden Benzerlik ve Farklılıkları

Bu bölümde *Çalığışu* ile *Erkek Fatma* adlı eserler, verdiği olumlu ve olumsuz mesajlar yönünden karşılaştırmalı olarak incelenmiş; elde edilen bulgular tablo hâlinde sunulmuştur.

Karşılaştırma Ölçütü	Çalığışu	Wattpad Romanı (Erkek Fatma)
Eğitim ve Öğretmenlik Algısı	Öğretmenlik idealist, fedakârlık gerektiren ve topluma hizmet eden bir meslek olarak sunulmaktadır.	Eğitim ve öğretmenlik teması sınırlı bir düzeyde yer almakla birlikte saygın bir meslek grubu olarak değil çatışmaya neden olan ve gençleri anlamayan bir meslek grubu olarak sunulmaktadır.

Kadın Temsili	Kadın karakter güçlü, iradeli ve toplumsal engellerle mücadele eden bir birey olarak betimlenmektedir.	Kadın karakterler daha çok dış görünüşü ve bedeniyle ön plana çıkmakta, toplumsal hayatta değil gündelik konularda ve karşı cinsle ilişki geliştirme üzerine kurgulanmıştır
Toplumsal Değerler	Dayanışma, emek, ahlak ve vatan sevgisi gibi değerler ön plandadır.	Toplumsal değerler sorgulanmakta, değiştirilmesi gereken, eskide kalmış öğeler olarak sunulmaktadır.
Dil ve Anlatım Yoluyla Verilen Mesajlar	Özenli dil kullanımı sayesinde olumlu bir dil bilince desteklenmektedir. Argo ve kaba sözlerden kaçınılmış, dilin inceliklerine yer verilmiştir.	Dil ve anlatımda sıklıkla argolara başvurulması, kadın bedenini aşağılayan tarzda ifadelerin şaka yoluyla sürekli kullanılması bu tarz ifadelerin günlük dilde sıklıkla yer edinebileceği algısı yaratmakta, yanlış kullanımları normalleştirmektedir.
Rol Model Olma	Başkarakter Feride hem hayat duruşu hem de öğretmenliği ile topluma rol model olmaktadır. Romandaki erkek karakterlerin kadına yaklaşımı kadın bedeni, cinsellik ve çikara dayalı ilişkiler üzerine değil kadının toplumdaki yerine saygı duyan, kadını destekleyen niteliktedir.	Başkarakter de yan karakterler de rol model olmaktan çok uzakta davranışlar sergilemekte, toplumsal normlar ve kültürel değerler açısından yanlış kabul edilebilecek davranışları normalleştirmektedir.
Ahlakî Değerler	Ahlaklı ve dürüst olmanın öneminin vurgulandığı, toplumun değer yargılarına saygılı bir yaklaşım olduğu görülmektedir.	Kitapta ahlakî değerlerin açıkça sorgulandığı görülmekte, ahlaki değer yargıları olan karakterler akranları tarafından yalnızlaştırılmakta ve alay konusu edilmektedir.
Okur Yaş Grubu Uygunluğu	Ortaokul 7 ve 8. sınıflar ile ve lise öğrencilerine uygun bir dil ve anlatım özelliğine sahiptir.	Lise öğrencilerine hitap edebilir ancak dil, anlatım ve içerik açısından denetlenmesi gerekmektedir.
Şiddet Çatışma Unsurları	Çatışma unsurları toplumsal fayda amacı gütmekte, bireyler arası çatışmalarda kişilik haklarına bir saldırı unsura dönüşmemektedir.	Kişiler arası çatışmalara sıklıkla yer verilir, kişilik haklarına saldırı mevcuttur. Şakalaşmalar ve çatışmalar iç içe girmiştir. “Asi genç olmak”, “toplumun değer yargılarına aykırı olmak” gibi kavramların vurgulandığı görülmektedir.
Dilin Eğitici İşlevi	Okurların kelime hazinesini geliştirmeye destekleyici nitelikte kelime çeşitliliği vardır ayrıca betimlemeler oldukça canlıdır. Mecazlı söyleyişlere, atasözü ve deyimlere yer verilmiştir.	Kelime çeşitliliği sınırlıdır, deyim ve atasözü kullanımı yok denecek kadar azdır. Alışılmadık bağdaştırmalar yapılarak Türkçenin yapısına aykırı kullanımlara yer verilmiştir.

Toplumsal Sorumluluk Bilinci	Başkarakter Feride'nin köy okullarında öğretmenlik yapması, yaşadığı zorluklar karşısında pes etmemesi, inandığı değerler uğruna mücadele etmesi toplumsal anlamda sorumluluk bilincini geliştiren ve fedakârlık duygusunu aşilar niteliktedir.	Toplumsal anlamda bir sorumluluk bilinci yoktur. Karakterler yetişkinlerle, otoriteyle, toplumla ve toplumun değer yargılarıyla çatışma hâlinde. Karakterlerin benmerkezci tutum sergiledikleri görülmektedir.
------------------------------	---	--

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular, okuma materyallerinin niteliğinin bireyin dil gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Okuma sürecinde karşılaşılan söz varlığı çeşitliliği, cümle yapılarının karmaşıklığı ve anlatım biçimleri, dilsel farkındalığın gelişmesini doğrudan etkilemektedir. Nitekim okuma yoluyla kelime hazinesinin genişlediği ve anlatım becerilerinin desteklendiği, alan yazında farklı çalışmalar tarafından da vurgulanmaktadır (Akyol & Çoban Sural, 2020; Kaya Tosun & Doğan, 2020).

Bu bağlamda, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı eseri; zengin söz varlığı, deyim ve atasözü kullanımı ile çeşitli cümle yapıları sayesinde okurun dil gelişimine katkı sunabilecek nitelikte bir metin olarak değerlendirilebilir. Benzer biçimde, klasik edebî metinlerin okuma-anlama ve dilsel beceriler üzerinde olumlu etkileri olduğu, geleneksel okuma kültürünü ele alan çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Değirmenci Gündoğmuş, 2024).

Öte yandan, Wattpad gibi dijital platformlarda üretilen metinlerin genellikle sade, hızlı tüketilebilir ve gündelik dile yakın bir anlatım sunduğu görülmektedir. Bu tür metinlerin genç okurların okuma motivasyonunu artırabildiği belirtilmekle birlikte, sınırlı söz varlığı ve tekrar eden dil yapıları nedeniyle dil gelişimine katkılarının sınırlı olabileceği ifade edilmektedir (Ak Başoğlu, 2021; Sayın, 2024).

Wattpad romanlarında argo ifadelerin kullanım sıklığı ve bu ifadelerin şaka yoluyla günlük dilde bir iletişim tercihi olarak görülmesi, düşündürücüdür. Kaba sözlerin, insan onuruna yakışmayan ifadelerin ve özellikle de kadın bedenini aşağılar nitelikteki söz kalplarının kullanımını meşrulaştırmak; dilin ifade gücünü olumsuz etkileyebileceği gibi gençlerin birbirleriyle ve yetişkinlerle sağlıklı bir iletişim kurmasının da önüne geçecektir.

Dijital okuma ortamlarının gençlerin dil kullanım alışkanlıklarını doğrudan etkilediği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun okuma kültürü açısından eleştirel biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim dijital metinlerin okuma ve yazma becerileri üzerindeki etkilerinin, içerik niteliğine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği, dijital okuryazarlık alanındaki güncel çalışmalarla da desteklenmektedir (Bal, Kara Aydemir & Kibaroglu, 2024; Engin & Özdemir, 2025).

Sonuç olarak, dijital edebiyat ürünlerinin tamamen dışlanması yerine, klasik edebiyat eserleriyle dengeli bir biçimde ele alınması ve pedagojik ölçütler doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Genç okurları nitelikli kitaplarla tanıştırmak, seçici okurlar olmalarını sağlamak konusunda özellikle Türkçe öğretilerine büyük rol düşmektedir.

Bu yaklaşımın, genç okurların hem okuma motivasyonunu koruyacağı hem de dil gelişimini destekleyeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ak Başoğlu, D. (2021). Wattpad'ın gençlik edebiyatındaki yeri: Türkçe öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 9(1), 124–137. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.9n.1p.124>

Akyol, H., & Çoban Sural, Ü. (2020). Okuma, okuduğunu anlama ve okuma motivasyonunun geliştirilmesi: Bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 46(205), 69–92. <https://doi.org/10.15390/EB.2020.8977>

Alver, M. (2020). **Dijital okuma kültürü ve gençlik**. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(2), 742–758.

Bal, M., Kara Aydemir, A. G., & Kibaroglu, G. (2024). Okuma, yazma ve dijital okuryazarlık becerileri arasındaki ilişkiye yönelik mevcut kanıtların incelenmesi: Sistematiik bir derleme. *i-manager's Journal of Educational Technology*, 21(1), 30–47. <https://doi.org/10.26634/jet.21.1.20714>

Bilgin, N. (2006). Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar. Siyasal Kitabevi.

Çakmak, T., & Baş, B. (2021). **Dijital yazın ürünlerinin dil ve anlatım özellikleri üzerine bir inceleme**. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 889–905.

Değirmenci Gündoğmuş, H. (2024). Dijital çağda çocuk ve okuma kültürü. *Journal of Social Sciences and Education*, 7(1), 170–181. <https://doi.org/10.53047/josse.1474404>

Duran, E. ve Ertan Özen, N. (2018). Türkçe derslerinde dijital okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 31–46.

Engin, F. D., & Özdemir, B. (2025). Web 2.0 uygulamalarının öğrencilerin okuduğunu anlama ve ana fikir öğretimine etkisi. *Uluslararası Türkçe Eğitimi Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1337–1376. <https://doi.org/10.46778/goputeb.1691415>

Güntekin, R. N. (1999). *Çalikuşu*. İnkılâp Kitabevi.

Kaya Tosun, D., & Doğan, B. (2020). Edebiyat çemberlerinin akıcı okuma, okuduğunu anlama ve okur tepkileri üzerindeki etkisi: Karma yöntemli bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 45(203), 153–176. <https://doi.org/10.15390/EB.2020.8716>

Ö. R. S. (2018). *Erkek Fatma: Bir Wattpad fenomeni*. Mendirek Yayınları.

Sayın, H. (2024). Ortaokul öğrencilerinin dijital medyada kitap okuma ve yazma durumları: Wattpad örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 391–422. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1471237>

Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri. Epsilon Yayınevi.

BEST PERFORMING AIRLINES IN 2024. THE DIFFERENT MARKS OF BUSINESS AND COMMON PASSENGER

Alexander Eremichev¹

¹ Prof. Dr., University of Mediterranean Karpasia, North Cyprus, Air Transportation,
ORCID ID:0000-0001-8779-1340

Ivan Gershkovich²

² Student, Georgia Institute of Technology, USA,
ORCID ID:0000-0002-3021-7222

ABSTRACT

The aviation industry is a vast, complex network encompassing aircraft design, manufacturing, operations (including airlines, airports, and air traffic control), maintenance, and military/general aviation, which is crucial for global trade, tourism, and defense, as it rapidly moves people and goods worldwide. It's a major economic driver, supporting millions of jobs and a significant GDP. For 2026, IATA forecasts a 4.9% growth in passenger traffic. Supply constraints continue to keep load factors at record highs, which in turn supports yields and profits in an otherwise turbulent operating environment.

After gradually returning to normal operations following the end of the COVID-19 epidemic, aviation activity is experiencing rapid growth. The global aviation industry is expected (IATA) to generate record profits of \$1 trillion in 2025.

In the author's article (2025), the work of the 10 world's best airlines was analyzed in terms of financial achievements and aviation management. At the same time, the airline rating is determined by the opinions of air passengers (Skytrax), and here we have different results. In this article, we will try to compare these two ratings and analyze why they have such significant differences.

According to passenger opinions, the rating is quite different.

In this article, we try to analyze these results.

The results of this work can be used to improve the financial efficiency and profitability of airlines, as well as to improve the quality of passenger service.

Keywords: Aviation transport, airline management, revenue, net income, available seat kilometers (ASK).

ÖZET

Havacılık endüstrisi, uçak tasarımı, üretimi, operasyonları (havayolları, havaalanları, hava trafik kontrolü dahil), bakımı ve askeri / genel havacılığı kapsayan, küresel ticaret, turizm ve savunma için çok önemli olan geniş ve karmaşık bir ağıdır. insanları ve malları dünya çapında hızla hareket ettirir. Havacılık endüstrisi, uçak tasarımı, üretimi, operasyonları (havayolları, havaalanları, hava trafik kontrolü dahil), bakımı ve askeri / genel havacılığı kapsayan, küresel ticaret, turizm ve savunma için çok önemli olan geniş ve karmaşık bir ağıdır. insanları ve malları dünya çapında hızla hareket ettirir. Milyonlarca işi ve önemli bir gsyih'yi destekleyen önemli bir ekonomik itici güçtür. IATA, 2026 için yolcu trafiğinde% 4,9'luk bir büyüme öngörüyor. Arz kısıtlamaları, yük faktörlerini rekor seviyelerde tutmaya devam ediyor ve bu da aksi takdirde çalkantılı bir çalışma ortamında getirileri ve karı destekliyor.

COVID-19 salgınının sona ermesinin ardından kademeli olarak normal operasyonlara döndükten sonra havacılık faaliyeti hızlı bir büyüme yaşıyor. Kısıtlamaları, yük faktörlerini rekor seviyelerde tutmaya devam ediyor ve bu da aksi takdirde çalkantılı bir çalışma ortamında getirileri ve karı destekliyor.

COVID-19 salgınının sona ermesinin ardından kademeli olarak normal operasyonlara döndükten sonra havacılık faaliyeti hızlı bir büyüme yaşıyor. Küresel havacılık endüstrisinin (IATA) 2025'te 1 trilyon dolarlık rekor kar elde etmesi bekleniyor.

Yazarın makalesinde (2025), dünyanın en iyi 10 havayolunun çalışmaları finansal başarılar ve havacılık yönetimi açısından analiz edildi. Yazarın makalesinde (2025), dünyanın en iyi 10 havayolunun çalışmaları finansal başarılar havacılık yönetimi açısından analiz edildi. Aynı zamanda havayolu reytingi hava yolcularının (Skytrax) görüşlerine göre belirleniyor ve burada farklı sonuçlarımız var. Yazarın makalesinde (2025), dünyanın en iyi 10 havayolunun çalışmaları finansal başarılar ve havacılık yönetimi açısından analiz edildi. Aynı zamanda havayolu reytingi hava yolcularının (Skytrax) görüşlerine göre belirleniyor ve burada farklı sonuçlarımız var. Bu yazıda, bu iki derecelendirmeyi karşılaştırmaya ve neden bu kadar önemli farklılıklara sahip olduklarını analiz etmeye çalışacağız.

Yolcu görüşlerine göre derecelendirme oldukça farklı.

Bu yazıda bu sonuçları analiz etmeye çalışıyoruz.

Bu çalışmanın sonuçları, havayollarının finansal verimliliğini ve karlılığını artırmak ve yolcu hizmetlerinin kalitesini artırmak için kullanılabilir.

Anahtar kelimeler : Bu çalışmanın sonuçları, havayollarının finansal verimliliğini ve karlılığını artırmak ve yolcu

INTRODUCTION

The aviation industry is a vast, complex network encompassing aircraft design, manufacturing, operations (including airlines, airports and air traffic control), maintenance, and military/general aviation, which is crucial for global trade, tourism, and defense, as it rapidly moves people and goods worldwide. It's a major economic driver, supporting millions of jobs and a substantial GDP. For 2026, IATA forecasts a 4.9% growth in passenger traffic. Supply constraints continue to keep load factors at record highs, which in turn supports yields and profits in an otherwise turbulent operating environment.

After gradually returning to normal operations following the end of the COVID-19 epidemic, aviation activity is experiencing rapid growth. The global aviation industry is expected (IATA) to generate record profits of \$1 trillion in 2025.

In the author's article (2025), the work of the 10 world's best airlines was analyzed in terms of financial achievements and aviation management. At the same time, the airline rating is determined by the opinions of air passengers (Skytrax), and here we have different results. In this article, we will try to compare these two ratings and analyze why they have such significant differences.

According to passenger opinions, the rating is quite different.

In this article, we try to analyze these results.

The results of this work can be used to improve the financial efficiency and profitability of airlines, as well as to improve the quality of passenger service.

1. Performance of the most successful airlines in 2024

After gradually returning to normal operations following the end of the COVID-19 epidemic, aviation activity is experiencing rapid growth. The global aviation industry is expected to generate record profits of \$1 trillion in 2025.

In [1], the authors analyzed the work of the 10 world's best airlines in terms of financial achievements and aviation management. At the same time, the airline rating is determined by the opinions of air passengers [2], and here we have different results. In this article, we will try to compare these two ratings and analyze why they have such significant differences.

From the opinions of passengers, the rating is quite different.

In this article, we try to analyze these results.

The results of the airlines' financial work are shown in Table 1 (from the point of money) and Table 2 (from the point of aviation management).

Table 1. The best airlines of 2024 by financial results

Airline Group	Revenue in billion USD	Net income in billion USD	Number of aircraft	Passenger Load Factor,%
Delta Air Lines	61.6	3.46	1292	85.0
United Airlines	57.1	3.15	1234	83.1
American Airlines	54.2	0.85	1562	84.9
Lufthansa Group	42.0	1.43	735	83.1
Emirates	39.6	5.58	260	78.9
Air France -KLM	32.6	0.51	574	87.8
Southwest Airlines	27.5	0.47	803	80.4
China Southern	23.9	0.00	913	84.4
Air China	23.9	-0.34	503	79.9
Turkish Airlines	22.7	3.43	492	82.2

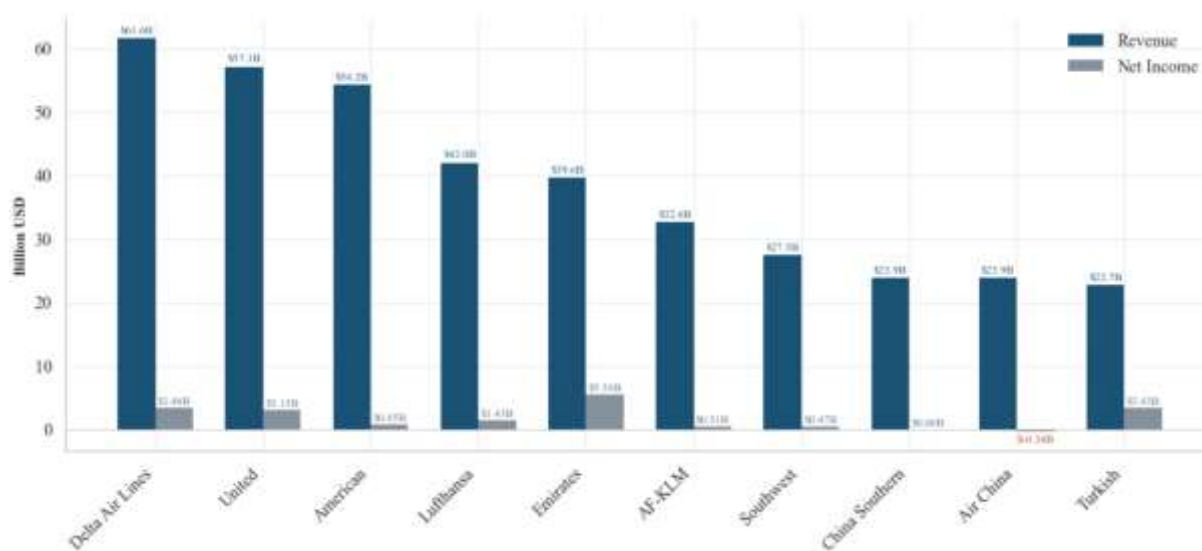

Fig. 1. Revenue vs Net Income by Airline

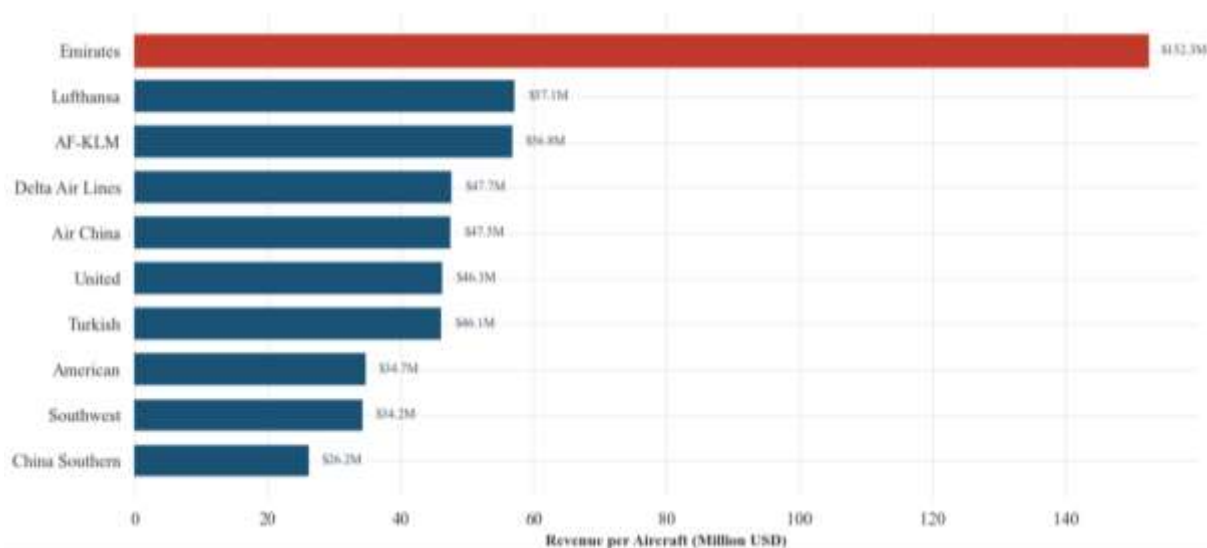

Fig. 2. Revenue per Aircraft

Table 2. The best airlines of 2024 in terms of aviation management

Airline Group	Available Seat Kilometers (ASK) billions	Cost per ASK (CASK), US cents	Revenue per ASK (RASK), US cents	RASK minus CASK, US cents
Delta Air Lines	464	11.99	13.28	1.29
United Airlines	501	10.38	11.40	1.02
American Airlines	471	10.94	11.50	0.56
Lufthansa Group	326	12.41	13.32	0.91

Emirates	359	8.03	11.04	3.01
Air France - KLM	321	8.53	9.15	0.62
Southwest Airlines	285	9.52	9.63	0.11
China Southern	363	6.49	6.58	0.09
Air China	356	6.62	6.70	0.08
Turkish Airlines	254	8.17	8.92	0.75

Similarly, data on the top 10 airlines, ranked by passengers [2], are presented in Tables 3 and 4.

Table 3. The Best Airlines of 2024, as Rated by Passengers. Financial results.

Airline Group	Revenue in billion USD	Net income in billion USD	Number of aircraft	Passenger Load Factor,%
Qatar Airways	23.60	2.15	292	85.0
Singapore	19.54	2.81	205	86.6
Cathay Pacific	13.44	1.27	236	83.2
Emirates	39.63	5.58	260	78.9
ANA ALL Nippon	14.34	0.98	278	79.2
Turkish Airlines	22.67	3.43	492	82.2
Korean Air	12.11	0.87	163	84.2
Air Franse-KLM	32.56	0.51	574	87.8
Japan Airlines	10.47	0.77	233	81.8
Hainan Airlines	21.46	-0.13	348	83.5

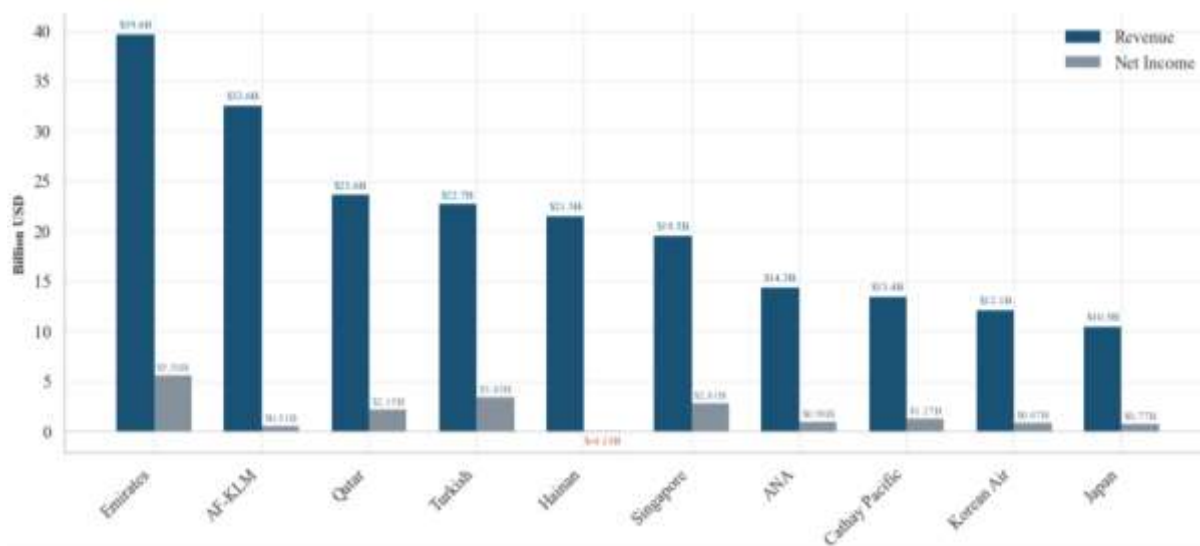

Fig. 3. Revenue vs Net Income by Airline

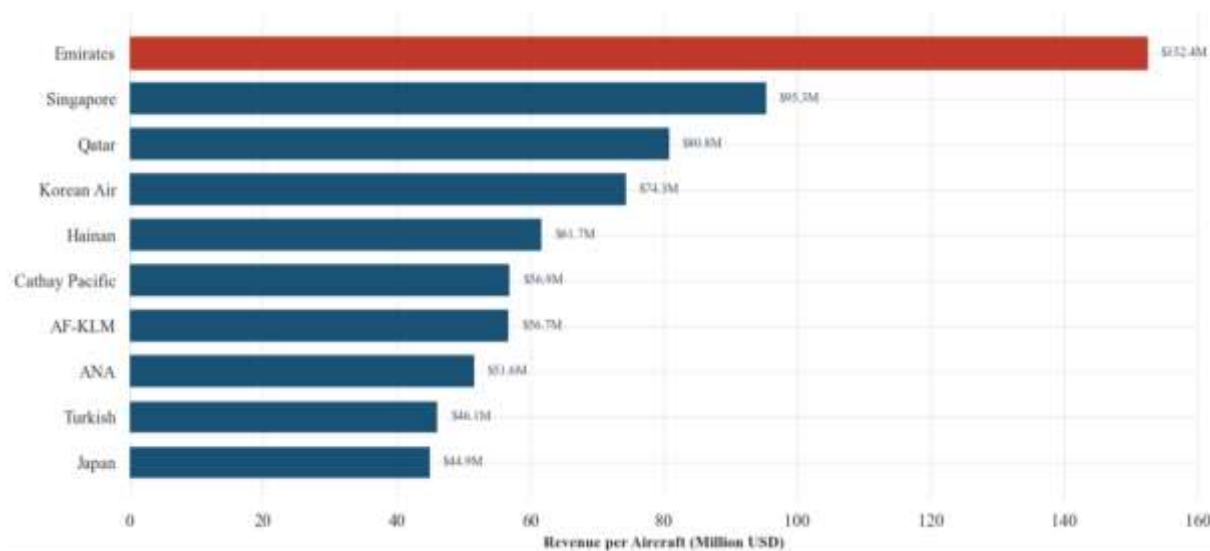

Fig. 4. Revenue per Aircraft

Table 4. The Best Airlines of 2024, as Rated by Passengers from the point of view of aviation management

Airline Group	Available Seat Kilometers (ASK) billions	Cost per ASK (CASK), US cents	Revenue per ASK (RASK), US cents	RASK minus CASK, US cents
Qatar Airways	263	7.45	8.98	1.53
Singapore	177	10.07	11.04	0.97
Cathay Pacific	112	10.83	12.0	1.16

Emirates	359	8.03	11.04	3.01
ANA ALL Nippon	58	20.24	24.83	4.59
Turkish Airlines	254	8.17	8.92	0.75
Korean Air	91	10.50	13.30	2.80
Air Franse-KLM	321	8.53	9.15	0.62
Japan Airlines	85	11.50	12,31	0.82
Hainan Airlines	148	15.25	14.47	-0.78

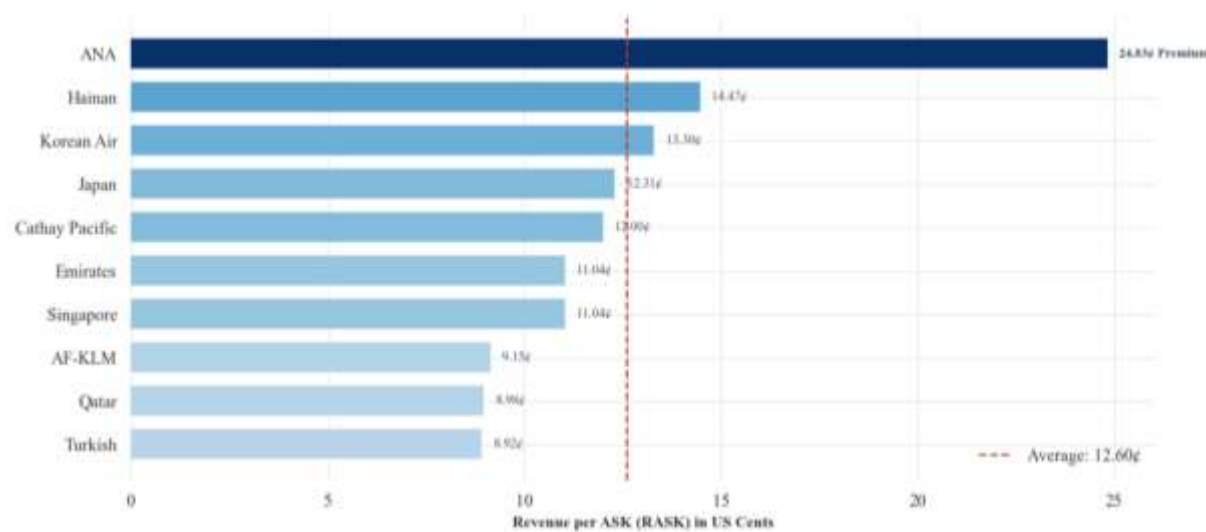

Fig. 5. Revenue per Seat-Kilometer

Both the financial results and the opinion of passengers are strongly influenced by the state's ownership of the airline. Tables 5 and 6 show the State's participation in these two airline groups and their significance for each State.

Table 5. Government participation in airlines from Table 1.

Airline Group	Government ownership (%)	National status	carrier
Delta Air Lines	0%	No	
United Airlines	0%	No	
American Airlines	0%	No	
Lufthansa Group	0%	Yes	
Emirates	100%	Yes	
Air France-KLM	France 28.0% Netherlands 9.1%	Yes	

Southwest Airlines	0%	No
China Southern Airlines	66.31%	Yes
Air China	53.71%	Yes
Turkish Airlines	49%	Yes

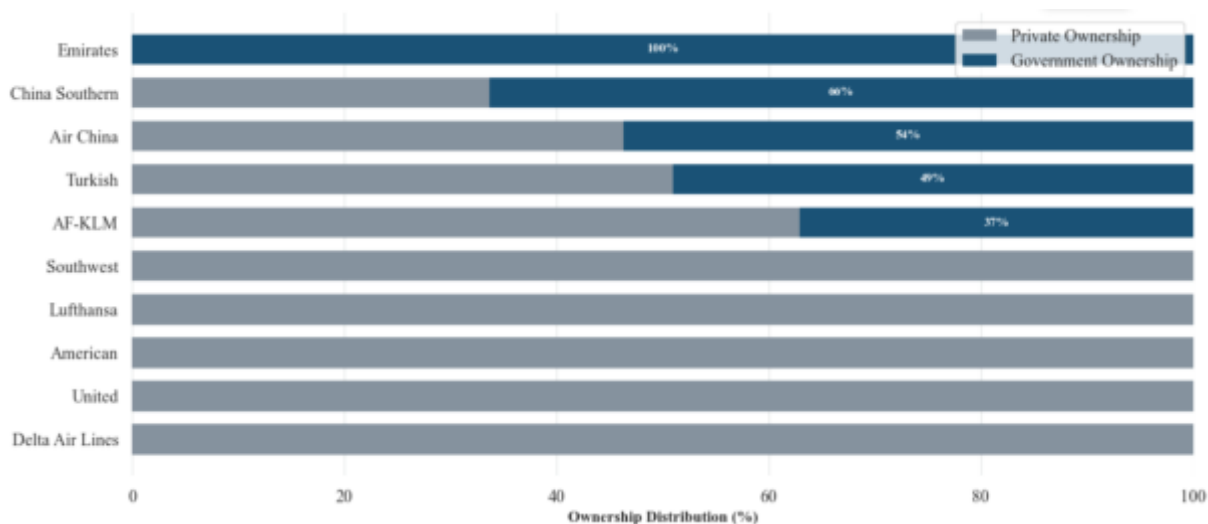

Fig. 6. Government vs Private Ownership (Financial Best Airlines)

Table 6. Government participation in airlines from Table 3.

Airline Group	Government ownership (%)	National status	carrier
Qatar Airways	100%	Yes	
Singapore Airlines	22.12%	Yes	
Cathay Pacific	30%	Yes	
Emirates	100%	Yes	
ANA All Nippon	0.02%	No	
Turkish Airlines	49%	Yes	
Korean Air	9.01%	No	
Air France-KLM	France 28.0% Netherlands 9.1%	Yes	
Japan Airlines	0%	Yes	
Hainan Airlines	3.89%	No	

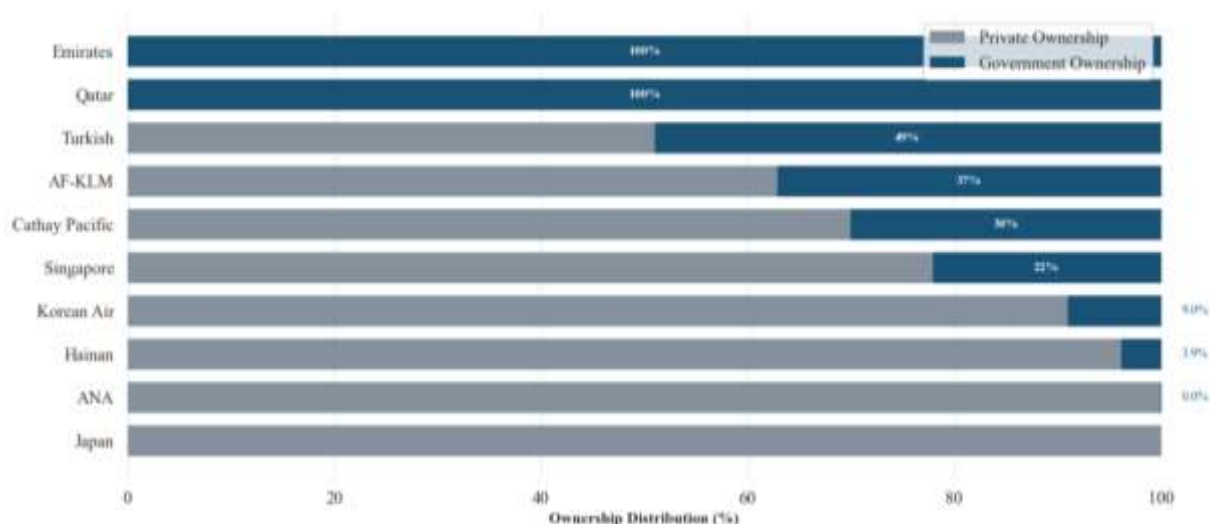

Fig. 7. Government vs Private Ownership (Passenger-Rated Best Airlines)

2. Analysis and conclusions

The data shown in these six tables are derived from [3-24]. When analyzing them, the following conclusions can be drawn.

2.1. We state that to be successful financially and from the point of aviation management:

- airlines need to operate in countries with high gross domestic product per capita. More residents of such a state have the desire and opportunity to use air transport services,
- have a large and diverse fleet, mainly consisting of aircraft with a passenger capacity of 150-200 passengers. For example, 6 out of 10 airlines in Table 1 have a fleet of more than 1,000 aircraft or close to this number. At the same time, approximately 80% of their fleet consists of small aircraft. The Emirates case requires separate consideration. If we divide the passenger capacity of this company's large-size aircraft by the passenger capacity of a small aircraft (150), it turns out that the Emirates fleet consists of approximately 790 aircraft.

- carry out highly effective management (have a close to 100% Passenger Load Factor, a small Cost of Available Seat Kilometer (CASK), and a high Revenue per Available Seat Kilometer (RASK),

- the difference between RASK and CASK deserves special consideration. It is indirectly related to the profitability of the airline. About half of the most successful companies have it at or near 1 cent. This indicator requires special care. By increasing the RASK, we thereby increase the price of the ticket, thereby reducing the number of passengers wishing to use the services of this company.

Among these 10 most successful airlines, there is only one low-cost airline.

Most airlines use the Point-to-Point system and only one Hub-and-spoke (Emirates) traffic management system to provide the greatest convenience for passengers. For qualified readers, these terms are understandable. The rest will be explained in any textbook on aviation management.

2.2. The rating of airlines from the point of view of passengers is quite different. It is much more subjective than the rating determined by financial indicators, as for airlines from tables 1 and 2. Citizens of different countries have different mentalities and different

patriotism towards their country. Residents of the Far East (Japan, Korea, etc.) are much more patriotic than the United States.

Only 3 airlines from Table 1 were included in the list of airlines in Table 3.

The following conclusions can be drawn from these companies:

- Government support is important in this ranking (see tables 5 and 6). Of the list in Table 1, only 4 are 49% or more state-owned, and 5 companies are completely private. Of the list in Table 2, only 2 are fully partial, 2 are fully owned by the state, and all the rest are supported by it (Fig. 6, 7).
- all the airlines in Table 3 have a significantly smaller fleet and, accordingly, a smaller ASK (2.5-4 times less) than the companies in Table 1. With fewer aircraft, a higher quality of service can be provided,
- airlines from the US are chasing volume, expansion, and earnings for stockholders. This fact is true for other countries as well, but culture and the presence/absence of government support may also have an additional impact.

The results of this work can be used to improve the financial efficiency and profitability of airlines, as well as to improve the quality of passenger service.

References

1. Eremichev A., Gershkovich I., The Most Successful Airlines in 2024. Full Text Book. Ahi Evran V International Conference on Scientific Research, May 16-18, 2025, Dubai, UAE, p. 910-917
2. Skytrax World Airline Awards 2025
3. "Delta Airlines Form 10-K 2024" (PDF), *Delta Air Lines, Inc.*
4. "United Airlines Annual Report 2024" (PDF), *United Airlines Holdings, Inc.*
5. "American Airlines reports fourth-quarter and full-year 2024 financial results" (PDF), *American Airlines, Inc.*
6. "Lufthansa Group Annual Report 2024" (PDF), *Lufthansa Group*
7. "Emirates Group Annual Report 2024-2025" (PDF), *Emirates*
8. "AFKLM Full Year Press Release 2024" (PDF), *AIR FRANCE KLM*
9. "Southwest Airlines Form 10-K 2024" (PDF), *Southwest Airlines Co.*
10. "China Southern Annual Report 2024" (PDF), *China Southern Airlines Company Limited*
11. "Turkish Airlines Fact Sheet 2024" (PDF), *Turkish Airlines Inc.*
12. "Air China Annual Report 2024" (PDF), *HKEXnews*
13. "Qatar Airways Annual Report 2024" (PDF), *Qatar Airways*
14. "Singapore Airlines Annual Report FY2024-25" (PDF), *Singapore Airlines Limited*
15. "Cathay Pacific Annual Report 2024" (PDF), *Cathay Pacific Airways Limited*
16. "ANA Integrated Report 2025" (PDF), *ANA HOLDINGS INC.*
17. "Korean Airlines Financial Statement 2024" (PDF), *Korean Air*
18. "Korean Air ESG Report 2025" (PDF), *Korean Air*
19. "Consolidated Financial Results 2024" (PDF), *JAPAN AIRLINES*
20. "Hainan Airlines Annual Report 2024" (PDF), *Hainan Airlines Holding Co.*
21. <https://avia2b.com/blog/who-are-the-owners-of-major-us-airlines>
22. <https://www.germany-visa.org/news/german-government-sells-its-remaining-shares-in-lufthansa/>
23. <https://www.airfranceklm.com/en/finance/air-france-klm-capital/shareholding-structure>
24. "Who Owns China Southern Airlines Company?", *BCG Matrix*

25. <https://investor.turkishairlines.com/en/turkish-airlines/shareholding-structure>
26. https://www.singaporeair.com/en_UK/za/about-us/information-for-investors/shareholding-info/
27. <https://www.ana.co.jp/group/en/investors/stock/situation.html>

Notes: Cathay Pacific and Air China own 15.09% and 30% of one another, respectively

Air China, Qatar, Singapore Airways, and Hainan Airlines have shareholder structure information in their annual reports

The Chinese report was translated to get information for Hainan Airlines

BURSA KENTİNİN MODERNLEŞME SÜRECİNDE AHMET VEFİK PAŞA VE ÜÇ BATILI PLANCI; CARL LÖRCHER, HENRİ PROST, LUİĞİ PİCCINATO' NUN ETKİSİ

THE INFLUENCE OF AHMET VEFİK PASHA AND THREE WESTERN PLANNERS—
CARL LÖRCHER, HENRİ PROST, AND LUİĞİ PİCCINATO—ON THE
MODERNIZATION PROCESS OF THE CITY OF BURSA

Buşra KORKMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Doktora Öğrencisi (Tez Aşaması)

ORCID NO: 0000-0002-2475-2886

ÖZET

Bursa kentinin tarihi MÖ 2500-2700 yıllarına kadar dayandırılmaktadır. O tarihlerden bugüne Bursa depremler, savaşlar, devrimler yaşamış yıkılmış tekrar tekrar kurulmuştur. Tüm bu tekrarların içinde kentinin modernite süreci Bursa'nın bugünkü şeklini almasında önemli bir kırılma noktası olmuştur. Yeni ulaşım aksları, mahalleler, kamusal binalar ve kamusal alanlar üzerinden kentin modernite deneyiminin izi sürülebilmektedir. Reformist müdahalelerle Ahmet Vefik Paşa, batılı plancılar Carl Lörcher, Henri Prost ve Luigi Piccinato' nun farklı dönemlerde kentteki uygulamaları birbirini tamamlayarak kentin modernleşme sürecini etkilemiştir. Çalışma bu dört isim üzerinden modernite düşüncesinin Bursa kentinde nasıl yapılaştığını ve bunun sosyo ekonomik etkilerini ikincil kaynaklar aracılığıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, daha çok İstanbul ve Ankara kentlerinin planları üzerinden tartışılan üç plancının Bursa'nın şekillenmesinde nasıl rol oynadıklarını ve literatürde daha çok entelektüel kişiliği üzerinden değerlendirilen, Ahmet Vefik Paşa'nın kentin modern kimliğinin oluşumundaki rolünü inceleyerek, kentleşme literatürüne katkı sağlayan özgün bir çalışma ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Bursa, Ahmet Vefik Paşa, Carl Lörcher, Henri Prost, Luigi Piccinato

ABSTRACT

The history of the city of Bursa is traced back to 2500–2700 BCE. From those early periods to the present day, Bursa has experienced earthquakes, wars, and revolutions; it has been destroyed and rebuilt repeatedly. Within this cycle of destruction and reconstruction, the city's process of modernization constitutes a critical turning point in the formation of Bursa's present-day urban form. The traces of Bursa's experience of modernity can be observed through new transportation axes, neighborhoods, public buildings, and public spaces. Through reformist interventions, the practices implemented in the city at different periods by Ahmet Vefik Pasha and the Western planners Carl Lörcher, Henri Prost, and Luigi Piccinato complemented one another and collectively influenced the city's modernization process.

This study aims to examine, through secondary sources, how the idea of modernity was spatially constructed in the city of Bursa through these four figures and to analyze its socio-economic effects. In this context, the study presents an original contribution to the urbanization literature by investigating the role of the three planners—whose works are more commonly discussed through the plans of Istanbul and Ankara—in shaping Bursa, as well as by examining the role of Ahmet Vefik Pasha, who has largely been evaluated in the literature through his intellectual identity, in the formation of the city's modern urban identity.

Keywords: Modernity, Bursa, Ahmet Vefik Pasha, Carl Lörcher, Henri Prost, Luigi Piccinato

**TÜRKÇEDE ÇATI VE KILINIŞ ETKİLEŞİMİ: SMITH'IN KILINIŞ
SINIFLANDIRMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME**
THE INTERACTION BETWEEN VOICE AND SITUATION ASPECT IN TURKISH: AN
INVESTIGATION INTO SMITH'S CLASSIFICATION

Arş. Gör. Demet CANARSLAN YILDIZ

Çağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

ORCID NO: 0000-0002-7304-4683

ÖZET

Kılınış terimi, bir eylemin iç zamansal yapısına dayalı, eylemin yapılış tarzını ve evre yapılanmasını içeren sözlüksel bir ulam olarak tanımlanmaktadır. Eylemler, anlamsal olarak başlama, bitme, sürme, değişme ve anlık gerçekleşme gibi iç zamansal yapılarda olabilir. Alan yazınında kılınış terimi yerine sözlüksel görünüş, içkin anlam, içkin görünüş, durum görünüşü ve eylem tarzı terimleri de kullanılmaktadır.

Kılınış konusunda Aristo'dan beri birçok sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Amerikalı dilbilimci Carlota Smith'in sınıflandırması tercih edilmiştir. Bunun sebebi, Smith'in sınıflandırmasında sadece eylem değil, eylemle birlikte eylem tamlayıcılarının ve öznenin de birlikte değerlendirilmesiyle kılınışın belirlenebileceği üzerine olan varsayımdır. Smith'e göre bir eylemin hangi kılınış türüne dahil olduğu eylemin tekil ya da bir tamlayıcıyla kullanılmasına göre değişkenlik göstermektedir.

Bu çalışmada dilbilgisel bir ulam olan çatının kılınışla etkileşimi incelenmiştir. Çatı türlerinden özneyi silen edilgen çatı ve yaptıran özne ekleyen ettirgen çatı tercih edilmiştir. Smith'in sınıflandırmasında yer alan durum, etkinlikler, tamamlamalı süreçler, anlık değişimler ve anlık eylemler kılınış türlerinden üçer eylem belirlenmiş, bu eylemlerle tümce kurulmuş ve tümcelerin edilgen ve ettirgen dönüşümleri incelenmiştir. Bu dönüşümlerin ardından oluşan üye ve anlam yapısı değişimleri ortaya konmuştur. Çalışmanın temel amacı, çatı eklerinin eylemin üye yapısında ve anlamsal kılınış kategorisinde yarattığı görünüşsel kaymaları tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: kılınış, çatı, ettirgenlik, edilgenlik, üye yapısı

ABSTRACT

The term "situation aspect" is defined as a lexical category based on the internal temporal structure of an action, encompassing the manner of occurrence and the phase organization of an event. Semantically, actions can manifest in internal temporal structures such as inception, completion, duration, change, and instantaneous occurrence. In the literature, instead of the term "situation aspect," terms such as lexical aspect, inherent meaning, inherent aspect, situation aspect, and Aktionsart are also employed.

Numerous classification studies on aspect have been conducted since Aristotle. In this study, the classification of the American linguist Carlota Smith has been preferred. The reason for this choice is Smith's assumption that aspect can be determined by the collective evaluation of the verb along with its complements and the subject. According to Smith, the aspectual category to which a verb belongs varies depending on whether the verb is used in isolation or with a complement.

This study examines the interaction of voice, a grammatical category, with situation aspect. Among the types of voice, the passive voice, which suppresses the subject, and the causative voice, which adds a causing agent, were selected. Three verbs were identified for each of the aspectual categories in Smith's classification: states, activities, accomplishments, achievements, and semelfactives. Sentences were constructed using these verbs, and the passive and causative transformations of these sentences were analyzed. Following these transformations, the resulting changes in argument and semantic structure were demonstrated. The primary objective of this study is to identify the aspectual shifts created by voice suffixes in the argument structure and semantic aspectual categories of the verbs.

Keywords: situation aspect, voice, causativity, passivity, argument structure

YOGA UYGULAMALARININ İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BÜTÜNCÜL BİR ZİHİN-BEDEN YAKLAŞIMI

THE EFFECTS OF YOGA PRACTICES ON HUMANS: A HOLISTIC MIND-BODY APPROACH

Elif Ece USLU

İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0009-0001-7934-1427

ÖZET

Tarih boyunca insanlar bedensel ve ruhsal iyilik halini korumak ve sürdürmek amacıyla çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Meditasyon, nefes çalışmaları ve bedensel disiplinler, farklı kültürlerde bireyin kendisiyle ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi düzenleyen araçlar olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda yaklaşık 5000 yıllık geçmişiyle kökleri Hindistan'a dayanan yoga, acı ve ıstırapı hafifletmeye yardımcı olacak bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Iyengar, 1995). Yoga, bedensel duruşlar (asana), nefes teknikleri (pranayama) ve meditasyonu birleştiren bütüncül bir uygulamadır. Son yıllarda yoga, tamamlayıcı ve destekleyici bir sağlık yaklaşımı olarak bilimsel araştırmalara yoğun biçimde konu olmuştur. Bu çalışmanın amacı yoga uygulamalarının psikolojik, fizyolojik ve fiziksel sağlık üzerindeki etkilerini inceleyen güncel bilimsel çalışmaları özetlemek ve genel bir değerlendirme sunmaktır. Bu derleme, hakemli dergilerde yayımlanmış sistematik derlemeler, meta-analizler ve deneysel çalışmalar temel alınarak hazırlanmıştır. Çalışmalar; psikolojik etkiler, fiziksel sağlık etkileri ve fizyolojik mekanizmalar başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Batı literatüründe yoga, tamamlayıcı ve destekleyici bir zihin-beden müdahalesi olarak adlandırılmaktadır. Asana (beden duruşları), pranayama (nefes düzenleme) ve dhyana (dikkat ve farkındalık çalışmaları) bileşenleri aracılığıyla yoga uygulamalarının, duygu düzenleme ve dikkat süreçleri üzerinde etkili olduğu bildirilmektedir (Cramer ve diğ., 2013; Hofmann ve diğ., 2010). Nörofizyolojik düzeyde, parasempatik aktivite artışı ve stres yanıtının azalmasıyla ilişkili bulgular elde edilmiştir (Streeter ve diğ., 2012). Son yıllarda yayımlanan sistematik derlemeler ve meta-analizler, yoga müdahalelerinin algılanan stres, anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu belirtileri üzerinde küçük ila orta düzeyde fakat tutarlı etkiler ortaya koyduğunu göstermektedir (Cramer ve diğ., 2022; Breedvelt ve diğ., 2019; Pascoe ve diğ., 2021).

Ancak yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, yoga uygulamalarının yalnızca psikolojik belirtilerin azaltılmasına yönelik bir araç olarak değil, bireyin bilişsel ve duygusal süreçlerini destekleyen bir psikolojik esenlik pratiği olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Üçüncü nesil psikoterapi yaklaşımlarında vurgulanan farkındalık, kabul ve bağlamsal değerlendirme ilkeleriyle kavramsal düzeyde örtüşen yoga uygulamaları, psikolojik işlevselliği ve öz-düzenleme becerilerini destekleyen tamamlayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoga, stres, anksiyete, depresyon, psikolojik iyi oluş, fiziksel sağlık

ABSTRACT

Throughout history, humans have developed various methods to preserve and sustain physical and mental well-being. Meditation, breathing practices, and bodily disciplines have been used across different cultures as tools to regulate the individual's relationship with the self and the environment. In this context, yoga—whose roots trace back to India with a history of approximately 5,000 years—emerged as a discipline aimed at alleviating pain and suffering (Iyengar, 1995). Yoga is a holistic practice that integrates physical postures (asana), breathing techniques (pranayama), and meditation. In recent years, yoga has become a major focus of scientific research as a complementary and supportive health approach. The aim of this study is to summarize recent scientific findings examining the effects of yoga practices on psychological, physiological, and physical health, and to provide an overall evaluation. This review is based on systematic reviews, meta-analyses, and experimental studies published in peer-reviewed journals. The studies were classified under the headings of psychological effects, physical health effects, and physiological mechanisms.

In Western literature, yoga is described as a complementary and supportive mind–body intervention. Through its core components—asana (physical postures), pranayama (breath regulation), and dhyana (attention and awareness practices)—yoga has been reported to exert positive effects on emotion regulation and attentional processes (Cramer et al., 2013; Hofmann et al., 2010). At the neurophysiological level, findings indicate increased parasympathetic activity and a reduction in stress responses (Streeter et al., 2012). Recent systematic reviews and meta-analyses demonstrate that yoga interventions produce small to moderate but consistent effects on perceived stress, anxiety, depression, and symptoms of post-traumatic stress disorder (Cramer et al., 2022; Breedvelt et al., 2019; Pascoe et al., 2021).

However, evidence from existing research suggests that yoga practices should not be regarded solely as tools for reducing psychological symptoms, but rather as practices that support cognitive and emotional processes and promote psychological well-being. Conceptually aligned with the principles of mindfulness, acceptance, and contextual evaluation emphasized in third-wave psychotherapy approaches, yoga practices can be considered a complementary approach that enhances psychological functioning and self-regulation skills.

Keywords: Yoga, stress, anxiety, depression, psychological well-being, physical health.

ERASMUS PROJESİ KAPSAMINDA YETİŞKİN EĞİTİMİ HAREKETLİLİĞİNE KATILAN EĞİTİMCİLERİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE OPINIONS OF EDUCATORS PARTICIPATING IN ADULT EDUCATION MOBILITY WITHIN THE SCOPE OF THE ERASMUS PROJECT

Öğretmen Selçuk Kaba

Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ORCID: 0000-0002-3765-4927

Öğretmen Kadir Demirkaynak

Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ORCID: 0000-0003-4451-943X

Dr. Öğr. Gör. Şerife Durna

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3784-7072

ÖZET

Erasmus+ Programı, Avrupa Birliği'nin eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarındaki uluslararası işbirliği faaliyetlerini desteklemek amacıyla hayata geçirdiği bir programdır. 2021-2027 dönemi için uygulamaya koyulan bu program, bireylerin kişisel ve mesleki gelişimlerine katkıda bulunarak, iş piyasasında daha etkin hale gelmelerini ve demokratik topluma daha aktif katılım sağlamalarını amaçlamaktadır. Program, eğitim ve öğretim faaliyetleriyle, bireylerin mesleki becerilerine katkı sağlarken kültürler arası kaynaşmayı teşvik etmekte ve yaşam boyu öğrenme fırsatları sunmaktadır. Bu çalışmada, Erasmus+ Programı kapsamında Yetişkin Eğitimi Hareketliliğine katılan eğitimcilerin görüşlerini incelemeyi amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden (olgubilim) fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu çalışmada örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubunu, araştırmanın amacıyla ilişkili olarak "Erasmus+ Yetişkin Eğitimi Hareketliliğine katılmış olma" ölçütünü karşılayan 17 usta öğretici oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanan veriler içerik analizi yöntemi analiz edilmiştir. İçerik analizi neticesinde oluşturulan tema ve kodlar tablolastırılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucuna göre katılımcıların hareketlilik sürecini kültürel deneyim, mesleki gelişim ve kişisel gelişim açısından üç farklı temada değerlendirdikleri belirlenmiştir. Katılımcılar, kültürel deneyim temasında; toplumsal düzen, temizlik, kurallara uyum, hoşgörü ve kültürel çeşitliliğin dikkat çekici olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmada ayrıca katılımcıların farklı ülkelerdeki eğitim ortamlarını yerinde inceleyerek sınıf yönetimi, materyal kullanımı, teknolojik donanım, bireysel öğretim yöntemleri ve kurs yapılarındaki farklılıklar hakkında bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yine araştırma sonucuna göre katılımcılar kişisel gelişim açısından iletişim becerilerinin güçlendiği, önyargılarının azaldığı, yabancı dil becerilerini geliştirdiği,

özgüvenlerinin arttığını ifade etmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların dil engeli, kültürel ve farklı eğitim sistemlerine uyum gibi bazı güçlüklerle karşılaştığında görülmüştür. Bu sonuçlardan hareketle, uluslararası hareketliliklerin eğitimcilerin mesleki ve kişisel gelişimlerine önemli katkılar sağladığı, kültürel farkındalık, yeni uygulamalar ve uluslararası işbirliği oluşturma açısından katılımcılara alan oluşturduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Halk Eğitim, Usta Öğretici, Hayat Boyu Öğrenme, Erasmus Projesi, Yetişkin Eğitimi.

ABSTRACT

Erasmus+ Programme is a programme implemented by the European Union to support international cooperation activities in the fields of education, training, youth and sport. This programme, which has been put into practice for the 2021-2027 period, aims to contribute to the personal and professional development of individuals, making them more effective in the labour market and enabling them to participate more actively in democratic society. Through education and training activities, the programme contributes to the professional skills of individuals, promotes intercultural integration and offers lifelong learning opportunities. This study aims to examine the views of educators participating in Adult Education Mobility within the scope of Erasmus+ Programme. Phenomenology design, one of the qualitative research designs (phenomenology), was used in the study. In this research, criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, was used in sample selection. The study group consists of 17 master trainers who meet the criterion of 'having participated in Erasmus+ Adult Education Mobility' in relation to the purpose of the research. The data collected with the semi-structured interview form developed by the researchers were analysed by content analysis method. The themes and codes created as a result of content analysis were tabulated and interpreted. According to the results of the research, it was determined that the participants evaluated the mobility process in three different themes in terms of cultural experience, professional development and personal development. In the cultural experience theme, the participants stated that social order, cleanliness, compliance with rules, tolerance and cultural diversity were remarkable. In the study, it was also concluded that the participants had information about classroom management, use of materials, technological equipment, individual teaching methods and differences in course structures by examining the educational environments in different countries. Again, according to the results of the research, the participants stated that their communication skills were strengthened in terms of personal development, their prejudices decreased, their foreign language skills improved, and their self-confidence increased. In addition, it was also observed that the participants faced some difficulties such as language barriers, cultural and adaptation to different education systems. Based on these results, it can be said that international mobilities make important contributions to the professional and personal development of educators and create a space for participants in terms of cultural awareness, new practices and international cooperation.

Keywords: Public Education, Master Trainer, Lifelong Learning, Erasmus Project, Adult Education.

**ERİŞİLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA ALANYA'DAKİ SAĞLIK TURİZMİ
PAYDAŞLARININ WEB SİTELERİNE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ**
A CONTENT ANALYSIS OF THE WEBSITES OF HEALTHCARE TOURISM
STAKEHOLDERS IN ALANYA WITHIN THE SCOPE OF ACCESSIBLE TOURISM

Doğa GÜLER YOLCU

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Turizmi Yüksek
Lisans Programı/ Özel Eğitim Öğretmeni (MEB)

ORCID NO: 0009-0004-1374-3337

Dr. Öğr. Üyesi Cansu SOLMAZ

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ALTSO Turizm Meslek Yüksekokulu

ORCID NO: 0000-0001-6291-0446

ÖZET

Erişilebilir turizm, bireylerin engellilik durumu, yaş, geçici sağlık sorunları ya da özel gereksinimleri doğrultusunda turizm hizmetlerine eşit, bağımsız ve onurlu biçimde katılımını destekleyen kapsayıcı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Sağlık turizmi bağlamında erişilebilirlik ise yalnızca etik ve sosyal bir sorumluluk alanı olarak değil, sunulan hizmetin kalitesini, sürdürülebilirliğini ve güvenilirliğini doğrudan etkileyen temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Sağlık turizmine katılan bireylerin büyük bir bölümü, hareket kısıtlılığı, kronik hastalıklar, ameliyat sonrası iyileşme süreçleri veya ileri yaş gibi nedenlerle özel gereksinimlere sahip olmakta; bu durum, hem fiziksel çevrenin hem de sunulan bilginin erişilebilir olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, Alanya'da faaliyet gösteren ve fiziksel erişilebilirlik açısından belirli standartları sağladığı tespit edilen konaklama işletmelerinin web sitelerini, erişilebilir sağlık turizmi perspektifiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini, Herkes İçin Alanya oluşumu tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen “Alanya Engelsiz Dostu Oteller” çalışmasında yer alan konaklama işletmeleri oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde seçilen 20 otelin resmi web sitesi, betimsel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İnceleme sürecinde web sitelerinde erişilebilir oda bilgileri, tesis içi dolaşım olanakları, dikey ve yatay erişim unsurları, sahil erişimi, sağlık turizmiyle ilişkili hizmetler ile bu bilgilerin sunum biçimi ve ayrıntı düzeyi analiz edilmiştir.

Çalışmada, fiziksel erişilebilirlik düzeyi yüksek olan tesislerin, bu özelliklerini dijital ortamda yeterince ve tutarlı biçimde yansıtamadıkları; erişilebilirlik bilgilerinin çoğu zaman sınırlı, dağınık ya da belirsiz şekilde sunulduğu tespit edilmiştir. Bu durumun, erişilebilir sağlık turizmi kapsamında seyahat eden bireylerin karar verme süreçlerini olumsuz etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Araştırma, erişilebilirliğin yalnızca mekânsal düzenlemelerle sınırlı olmadığını, dijital temsilin de erişilebilirlik deneyiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koyarak, erişilebilir sağlık turizmi literatürüne dijital içerik analizi odağında katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilir turizm, Sağlık turizmi, Konaklama işletmeleri, Web siteleri, Alanya

ABSTRACT

Accessible tourism refers to an inclusive approach that supports individuals' equal, independent and dignified participation in tourism services in line with their disability status, age, temporary health issues or special needs. In the context of health tourism, accessibility is considered not only an ethical and social responsibility, but also a fundamental element that directly affects the quality, sustainability and reliability of the services provided. A large proportion of individuals participating in health tourism have special needs due to reasons such as limited mobility, chronic illnesses, post-operative recovery processes, or advanced age; this situation necessitates the accessibility of both the physical environment and the information provided.

This study aims to examine the websites of accommodation establishments operating in Alanya that have been identified as meeting certain standards in terms of physical accessibility, from the perspective of accessible health tourism. The universe of the study consists of accommodation establishments included in the 'Alanya Accessible Hotels' study conducted by the Alanya for Everyone organisation in 2016. The official websites of 20 hotels selected from this universe were evaluated using descriptive content analysis. During the examination process, accessible room information, on-site navigation options, vertical and horizontal access elements, beach access, health tourism-related services, and the presentation format and level of detail of this information were analysed on the websites.

The study found that facilities with high levels of physical accessibility fail to adequately and consistently reflect these characteristics in the digital environment; accessibility information is often presented in a limited, scattered or ambiguous manner. It is assessed that this situation may negatively affect the decision-making processes of individuals travelling within the scope of accessible health tourism. The research aims to contribute to the accessible health tourism literature by focusing on digital content analysis, revealing that accessibility is not limited to spatial arrangements, but that digital representation is also an integral part of the accessibility experience.

Keywords: Accesible tourism, Health tourism, Hospitality businesses, Websites, Alanya

MİMARİDE BAĞLAM VE TAKSİM 360 PROJESİ
CONTEXT IN ARCHITECTURE: THE TAKSİM 360 PROJECT
Esra CANPOLAT

Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0009-0003-9387-0899

Dr. Öğr. Üyesi Nevin KURTAY

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

ORCID NO: 0009-0007-1785-1572

ÖZET

Bu çalışma, İstanbul Beyoğlu ilçesinde Tarlabası Yenileme Alanı içerisinde yer alan Taksim 360 Projesi’ni bağlamsal mimari yaklaşımı çerçevesinde incelemektedir. Araştırmanın çıkış noktası, tarihî çevrelerde yürütülen kentsel yenileme uygulamalarının sıklıkla “koruma” söylemiyle meşrulaştırılması ancak uygulama düzeyinde bağlamın çoğu zaman cephe benzerliği ve görsel uyumla sınırlandırılmasıdır. Bu yaklaşımın, mekânsal süreklilik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli kırılmalar üretebildiği savunulmaktadır.

Çalışmada bağlam kavramı fiziksel, mekânsal ve sosyal olmak üzere üç ana başlık üzerinden ele alınmıştır. Fiziksel bağlamda, yenileme öncesi ve sonrası yapı ölçeğinde kütle, yükseklik ilişkileri, cephe kararları ve sokak silüeti incelenmiştir. Mekânsal bağlamda, parsel örgüsündeki dönüşüm, sokak sürekliliği, geçirgenlik ve yaya hareketleri üzerinden alanın mekânsal mantığı değerlendirilmiştir. Sosyal bağlamda ise kullanıcı profili, kullanım biçimleri ve erişilebilirlik ilişkileri ele alınarak dönüşümün gündelik yaşam ağları üzerindeki etkileri sınıfsal dönüşüm ve yerinden edilme tartışmaları bağlamında analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Taksim 360 Projesi’nin tarihî çevreyle kurduğu ilişkinin büyük ölçüde temsile dayandığını ve parseller içindeki küçük yapıları olan kentsel dokunun, kamusal mekân sürekliliğinin ve sosyal bağlamın tasarım sürecinde ikincil planda kaldığını göstermektedir. Çalışma, tarihî çevrelerde bağlamsal değerlendirmenin yalnızca estetik uyumla sınırlandırılmayacağını aynı zamanda mekânsal, toplumsal ve kültürel boyutların birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağlamsal Mimari, Kentsel Yenileme, Taksim 360, Tarlabası, Kentsel Bellek, Kamusal Mekân, Soylulaştırma

ABSTRACT

This study critically examines the Taksim 360 Project, located within the Tarlabası Urban Renewal Area in the Beyoğlu district of Istanbul, through the framework of contextual architecture. The research is grounded in the observation that urban renewal interventions in historic environments are frequently legitimized through the discourse of “conservation,” while, in practice, context is often reduced to façade resemblance and visual harmony. Such a reduction may generate significant disruptions in spatial continuity and weaken social sustainability.

In this study, the concept of context is addressed through three main dimensions: physical, spatial, and social. The physical dimension focuses on mass–height relationships, façade decisions, and street silhouette at the building scale by comparing pre- and post-renewal conditions. The spatial dimension examines transformations in parcel structure, street continuity, permeability, and pedestrian movement in order to evaluate the underlying spatial logic of the area. The social dimension analyses user profiles, patterns of use, and accessibility, and discusses the impacts of transformation on everyday life networks within the framework of gentrification and displacement debates.

The findings indicate that the relationship established between the project and its historic environment remains largely representational. The weakening of the fine-grain urban fabric, interruptions in public space continuity, and the marginalization of social context suggest that contextual components beyond visual compatibility were treated as secondary during the design and implementation processes. The study argues that contextual evaluation in historic environments cannot be limited to aesthetic coherence alone, and emphasizes the necessity of addressing spatial, social, and cultural dimensions together in urban renewal practices.

Keywords: Contextual Architecture, Urban Renewal, Taksim 360, Tarlabası, Urban Memory, Public Space, Gentrification

BİR OSMANLI AYDINININ GÖZÜNDEN MAKBUL MODERNLEŞME ÖRNEĞİ OLARAK JAPONYA'YA BAKMAK: SÂMİZÂDE SÜREYYÂ BEY'İN *DAY NIPPONU*

LOOKING AT JAPAN AS A MODEL OF “DESIRABLE MODERNIZATION” FROM
THE PERSPECTIVE OF AN OTTOMAN INTELLECTUAL: SÂMİZÂDE SÜREYYÂ
BEY'S *DAY NIPPON*

Fatma TEKİN MUHSİN¹

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana
Bilim Dalı

ÖZET

Modernleşirken Batı'nın kültürünün mü teknolojisinin mi alınacağı, benliğini kaybetmeden modernleşmenin mümkün olup olmadığı gibi bir dizi aşına olunan soru silsilesi, bugün dahi entelektüel ve akademik tartışmalardaki kayda değer yerini korumaktadır. Batılılaşma olarak modernleşmenin nasıl olması gerektiğiyle ilgili sorgulamaların kökenleri, Fransız Devrimi ile Sanayi Devrimi gibi gelişmeler sonucunda, Batı'nın ekonomik, siyasi ve askerî anlamda dünya ölçeğinde kazandığı avantajlı hiyerarşik konumun Batı dışı toplumlar için Batılılaşmayı bir zorunluluk olarak dayattığının söylenebileceği 18. yüzyılın ilk yarısına kadar götürülebilir. Batılılaşma, bu tarihten itibaren Osmanlı aydınlarının fikir dünyasını meşgul eden baskın bir tema hâline gelmiş, Japonya ise Meiji Restorasyonu ile aldığı sosyoekonomik ilerleyiş ivmesinin yanı sıra 1905 yılında Rusya'ya karşı kazandığı askerî zafer nedeniyle normatif bir ilgi nesnesine dönüşerek yazılı basında öne çıkmaya başlamıştır.

Bu bildirinin amacı, sonraları Erdoğan soyadını alacak olan gazeteci yazar ve çevirmen Sâmizâde Süreyyâ Bey'in 1917 yılında yayımlanan *Day Nippon* (Büyük Japonya) eserinden yapılacak alıntıların değerlendirilmesi yoluyla “makbul modernleşme” örneği olarak Japonya modernleşmesinin bir Osmanlı aydınının gözünden panoramasını sunmaktır. Sâmizâde Süreyyâ Bey, kendi milletini de gururlu, vatanperver, çalışkan ve yaradılıştan kanaatkâr gibi çeşitli sıfatlarla, yer yer özcülüğe varan şekilde betimlediği Japon milleti gibi “yükselmiş ve mutlu” görmeyi arzulamakta, Japonya'nın “milliyetinin kendisine ait olan kısmını muhafaza ederek” bilimsel ve teknolojik açıdan yetkinleştiğini iddia ettiği ilerlemesinde, Osmanlı toplumu için “ders-i ibret” görmektedir. *Day Nippon* (Büyük Japonya)'un satırları arasına bakmak, yaşadığı toplumun içinde bulunduğu buhranlı durumdan çıkış yolları üzerine düşünen bir aydının duygu ve düşünce evrenine birincil kaynaktan tanık olma ve bugün parçası olduğumuz modernleşme öyküsü üzerine yeniden düşünme fırsatı vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Japonya, Sâmizâde Süreyyâ Bey, Batılılaşma, Meiji Restorasyonu

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4816-244X>

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi

ABSTRACT

A series of familiar questions—such as whether modernization should entail the adoption of Western culture or merely its technology, and whether it is possible to modernize without losing one’s cultural identity—continue to occupy a significant place in contemporary intellectual and academic debates. The roots of inquiries into how modernization as Westernization ought to unfold can be traced back to the first half of the eighteenth century, when developments such as the French Revolution and the Industrial Revolution enabled the West to attain a hierarchically advantageous economic, political, and military position on a global scale, thereby rendering Westernization an apparent necessity for non-Western societies. From this period onward, Westernization emerged as a dominant theme in the intellectual world of Ottoman thinkers. Japan, in turn, began to attract particular attention in the Ottoman press as a normative object of interest, not only due to the socioeconomic momentum it gained through the Meiji Restoration, but also because of its military victory over Russia in 1905.

The aim of this paper is to present a panorama of Japanese modernization as an example of “desirable modernization” from the perspective of an Ottoman intellectual, through an analysis of selected excerpts from *Day Nippon* (Great Japan), published in 1917 by journalist, writer, and translator Sâmizâde Süreyyâ Bey—who would later adopt the surname Erdoğan. Sâmizâde Süreyyâ Bey expresses a desire to see his own nation become “elevated and happy,” much like the Japanese nation, which he depicts—at times in an essentialist manner—as proud, patriotic, industrious, and inherently frugal. He regards Japan’s progress, which he claims was achieved by preserving “that part of its nationality that belongs to itself” while attaining scientific and technological competence, as a “lesson to be learned” for Ottoman society. Reading between the lines of *Day Nippon* (Great Japan), offers the opportunity to witness, through a primary source, the emotional and intellectual universe of an Ottoman intellectual reflecting on possible paths out of the profound crisis faced by his society, while also inviting a reconsideration of the modernization narrative of which we are part today.

Keywords: Modernization, Japan, Sâmizâde Süreyyâ Bey, Westernization, Meiji Restoration

KURUMSAL YAPILAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE FIKIH EĞİTİMİ
INSTITUTIONAL STRUCTURES AND THE TEACHING OF ISLAMIC LAW IN
TURKEY

Doç. Dr. Abdulbasit SALTEKİN

Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

ORCID NO: ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-7840>.

ÖZET

Fıkıh eğitimi, İslâm ilim geleneğinde yalnızca teorik bir bilgi aktarımı değil, aynı zamanda dinî hayatın sahih biçimde sürdürülmesini temin eden temel bir tedris faaliyeti olarak görülmüştür. Türkiye’de fıkıh eğitimi, tarihsel süreç içerisinde farklı kurumsal yapılar bünyesinde varlığını sürdürmüştür; Osmanlı medrese geleneğinden Cumhuriyet dönemi ilahiyat fakültelerine uzanan çizgide önemli dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşüm, fıkıh ilminin muhtevasını ve öğretim yöntemlerini olduğu kadar, onu taşıyan kurumsal çerçeveyi de derinden etkilemiştir.

Osmanlı döneminde fıkıh eğitimi, medreseler aracılığıyla klasik metinler, mezhep merkezli öğretim ve usûl temelli bir anlayış çerçevesinde yürütülmüştür. Müderris–talebe ilişkisi, metin–şerh–haşiye silsilesi ve uygulamaya dönük kazuistik yöntem, fıkıh ilminin sürekliliğini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise yüksek din öğretiminin ilahiyat fakülteleri çatısı altında yeniden yapılandırılmasıyla birlikte, fıkıh eğitimi akademik disiplinler sistemi içine dâhil edilmiş; ders içerikleri, kredi sistemi ve bilimsel yöntemlerle yeniden düzenlenmiştir. Bu süreçte klasik fıkıh mirasının nasıl muhafaza edileceği ve modern akademik beklentilerle nasıl telif edileceği temel bir tartışma alanı olmuştur.

Bunun yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle Din İşleri Yüksek Kurulu ve hizmet içi eğitim faaliyetleri yoluyla, fıkıh eğitiminin uygulamaya dönük boyutunu temsil eden önemli bir kurumsal aktör olarak öne çıkmaktadır. Böylece Türkiye’de fıkıh eğitimi; ilahiyat fakülteleri, imam-hatip okulları ve Diyanet teşkilatı arasında çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Bu bildiri, söz konusu kurumsal yapıların fıkıh eğitiminin muhtevası, yöntemi ve hedefleri üzerindeki etkisini tarihsel ve analitik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh Tedrisatı, İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Medrese Geleneği.

ABSTRACT

The teaching of Islamic law (fiqh) has historically been regarded not merely as a theoretical transmission of knowledge but as a foundational educational activity aimed at preserving the sound practice of religious life. In Turkey, fiqh education has been sustained within different institutional frameworks over time, undergoing significant transformations from the Ottoman madrasa tradition to the modern faculties of theology established during the Republican period. These transformations have profoundly affected not only the content and methodology of fiqh education but also the institutional settings in which it has been conducted.

During the Ottoman period, fiqh education was primarily carried out within madrasas through a curriculum centered on classical texts, madhhab-based instruction, and an uşul-oriented approach. The pedagogical relationship between teacher and student, the use of foundational texts together with their commentaries and glosses, and a case-based method rooted in legal practice ensured the continuity of the fiqh tradition. With the establishment of faculties of theology in the Republican era, fiqh education was reorganized within a modern academic framework, incorporating credit-based systems, standardized curricula, and contemporary scholarly methodologies. This restructuring raised important questions regarding the preservation of the classical fiqh heritage and its integration with modern academic expectations.

In addition to higher religious education, the Presidency of Religious Affairs (Diyanet) has emerged as a key institutional actor in the practical dimension of fiqh education. Through the High Council of Religious Affairs and various in-service training programs, Diyanet contributes to the applied transmission of fiqh knowledge and its implementation in religious guidance and public service. Consequently, fiqh education in Turkey exhibits a multi-layered institutional structure encompassing faculties of theology, imam-hatip schools, and the Diyanet organization.

This paper aims to analyze the impact of these institutional structures on the content, methodology, and objectives of fiqh education in Turkey, offering a historical and analytical perspective on the interaction between tradition, institutional continuity, and contemporary educational demands.

Keywords: Teaching of Islamic Law, Faculties of Theology, Presidency of Religious Affairs (Diyanet), Madrasa Tradition

GENÇ YETİŞKİNLERDE YAŞAM BOYU KARDEŞ İLİŞKİLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ TUTUMLARININ BAZI SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF LIFELONG SIBLING RELATIONSHIPS AND ATTITUDES
TOWARD GENDER ROLES IN YOUNG ADULTS IN TERMS OF CERTAIN
SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Kübranur Cavıldak

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü

ORCID: 0009-0007-5020-0368

Selçuk Aslan Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-7039-9788

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, genç yetişkinlerde yaşam boyu kardeş ilişkileri ile toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırma betimsel nitelikte bir tarama çalışmasıdır. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversite öğrencileri oluşturmakta olup, örneklemi ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen 368 genç yetişkin üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Sosyodemografik Bilgi Formu, Yaşam Boyu Kardeş İlişkileri Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalarda kadın katılımcıların Yetişkin Davranışları ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum puanlarının erkek katılımcılara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyine göre yapılan karşılaştırmalarda Yetişkin Duyguları, Yetişkin Bilişselliği, Çocukluk Duyguları, Çocukluk Davranışları ve Yaşam Boyu Kardeş İlişkileri puanlarında anlamlı farklılıklar saptanmış; bu boyutların tamamında lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcıların ortalama puanlarının diğer gruplara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Medeni duruma göre yapılan karşılaştırmalarda, evli olmayan katılımcıların ilgili tüm boyutlarda evli katılımcılara kıyasla daha yüksek ortalama puanlara sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaşam boyu kardeş ilişkileri ile toplumsal cinsiyet rolleri tutumu arasında pozitif yönlü, çok zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu ve yaşam boyu kardeş ilişkilerinin toplumsal cinsiyet rolleri tutumundaki varyansın %12'sini açıkladığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: kardeş ilişkileri, yaşam boyu kardeş ilişkileri, toplumsal cinsiyet rolleri, genç yetişkinler, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

The aim of this study is to examine lifelong sibling relationships and gender role attitudes in young adults in terms of various sociodemographic variables. This study was designed as a descriptive survey model. The population of the research consists of university students in Türkiye, and the sample includes 368 young adult university students selected through convenience sampling. Data were collected using the Sociodemographic Information Form, the Lifelong Sibling Relationships Scale, and the Gender Roles Attitude Scale.

According to the findings, female participants scored significantly higher than male participants in Adult Behaviors and Gender Roles Attitude scores. Significant differences were found in Adult Emotions, Adult Cognition, Childhood Emotions, Childhood Behaviors, and Lifelong Sibling Relationships based on education level, with postgraduate participants showing lower mean scores compared to other groups. Comparisons based on marital status revealed that unmarried participants had significantly higher scores across related dimensions than married participants. Additionally, a positive but very weak significant relationship was found between lifelong sibling relationships and gender role attitudes, and lifelong sibling relationships were found to predict 12% of the variance in gender role attitudes.

Keywords: sibling relationships, lifelong sibling relationships, gender roles, young adults, university students

GİRİŞİMCİLİK SERMAYESİNİN FİNANSAL İNOVASYONDAKİ ROLÜ THE ROLE OF VENTURE CAPITAL IN FINANCIAL INNOVATION

Natig TEYMUROV

İstanbul Nişantaşı üniversitesi/Uluslararası işletmecilik

Doç. Dr. Gözde MERT

İstanbul Nişantaşı üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

ÖZET

Girişimcilik sermayesi, yenilikçi fikirlerin ekonomik değere dönüşmesinde kritik bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Dijitalleşme ve teknolojik dönüşümle birlikte finansal inovasyon, sürdürülebilir ve rekabetçi iş ekosistemleri için giderek daha önemli hâle gelmektedir. Girişim sermayesi, yalnızca finansal kaynak sağlamakla kalmaz; stratejik rehberlik, risk paylaşımı ve yönetim uzmanlığı sunarak girişimlerin etkinliğini artırır. Bu bağlamda, girişimcilik sermayesi ile finansal inovasyon arasındaki etkileşimi anlamak, akademik araştırmalar ve politika önerileri açısından değerli bilgiler sağlamaktadır.

Bu çalışma, girişimcilik sermayesinin finansal inovasyon süreçlerindeki rolünü literatür incelemesi yöntemi ile ele almaktadır. Çalışma kapsamında, girişimcilik finansmanı, finansal inovasyon stratejileri ve girişim sermayesinin bu süreçlerdeki önemi üzerine mevcut akademik çalışmalar sistematik olarak değerlendirilmiştir. Literatürdeki bulgular, girişim sermayesinin finansal inovasyon projelerinde kritik bir kaynak ve yönlendirici unsur olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sermaye sağlama süreçleri ile stratejik karar alma ve risk yönetimi arasındaki ilişki teorik olarak ortaya konmaktadır.

Bu çalışmada, literatür incelemesi girişimcilik sermayesinin finansal inovasyon süreçlerindeki önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma, akademisyenler ve politika yapımcılar için girişimcilik finansmanı ve finansal inovasyonun teorik çerçevesini anlamada değerli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik Sermayesi, Finansal İnovasyon, Girişimcilik, Finansal Yönetim, Stratejik Rehberlik, Risk Yönetimi.

ABSTRACT

Venture capital stands out as a critical tool in transforming innovative ideas into economic value. With digitalization and technological transformation, financial innovation is becoming increasingly important for sustainable and competitive business ecosystems. Venture capital not only provides financial resources but also enhances the effectiveness of ventures by offering strategic guidance, risk sharing, and management expertise. In this context, understanding the interaction between venture capital and financial innovation provides valuable insights for academic research and policy recommendations.

This study examines the role of venture capital in financial innovation processes through a literature review. The study systematically evaluates existing academic work on entrepreneurship financing, financial innovation strategies, and the importance of venture capital in these processes. The findings in the literature demonstrate that venture capital is a critical resource and guiding element in financial innovation projects. Furthermore, the relationship between capital provision processes and strategic decision-making and risk management is theoretically presented.

In conclusion, the literature review emphasizes the importance of venture capital in financial innovation processes. This study offers valuable insights for academics and policymakers in understanding the theoretical framework of entrepreneurship financing and financial innovation.

Keywords: Venture Capital, Financial Innovation, Entrepreneurship, Financial Management, Strategic Guidance, Risk Management.

LAKAP KELİMESİNİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE ARAP DİLİ VE EDEBİYATI AÇISINDAN İNCELENMESİ

THE DEFINITION, HISTORICAL DEVELOPMENT, AND EXAMINATION OF THE
WORD "NICKNAME" FROM THE PERSPECTIVE OF ARABIC LANGUAGE AND
LITERATURE

Yüksek Lisans Öğrencisi Havva ŞİŞECİ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

ORCID NO:0009-0008-0515-6879

ÖZET

Bu çalışma, lakap kavramını tanımı, tarihsel gelişimi ve dilsel boyutları çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Lakap, bireyin fiziksel, ahlaki, toplumsal veya kültürel özelliklerine dayanarak asıl adına ek olarak verilen ve kimlik belirleyici işlev üstlenen bir adlandırma biçimidir. Sözlük ve terim anlamları incelendiğinde, lakabın yalnızca bireysel bir nitelendirme aracı olmadığı; aynı zamanda toplumsal algıyı, kültürel değerleri ve tarihsel bağlamı yansıtan önemli bir dil unsuru olduğu görülmektedir.

Çalışmada, lakapların oluşturulma yöntemleri ve sınıflandırılması ele alınmış; övgü, yergi ve ayırt edici nitelik taşıyan lakapların farklı kullanım alanları ortaya konulmuştur. Arap toplumunda lakap verme geleneğinin kökenleri incelenerek, bu geleneğin Cahiliye döneminden İslam dönemine geçiş sürecinde geçirdiği dönüşüm değerlendirilmiştir. İslamiyet’le birlikte lakapların ahlaki ve değer merkezli bir içerik kazandığı tespit edilmiştir.

Araştırmada ayrıca Kur’an-ı Kerim’de kullanılan lakaplar ile Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sahabeleri için kullandığı lakaplar ele alınmış; bu kullanımların mesajı güçlendiren ve bireyin şahsiyetini yücelten bir dil işlevi üstlendiği belirlenmiştir. Cahiliye ve İslam dönemi şairlerinin lakapları, edebî kimlik ve toplumsal statü açısından değerlendirilmiş; hadis ilminde raviler için kullanılan lakapların ise rivayetlerin güvenilirliğini sağlamada önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur. Emevîler ve Abbasîler döneminde kullanılan lakaplar, siyasi meşruiyet ve otoriteyi temsil eden sembolik unsurlar olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak bu tez, lakabın dil, tarih, din ve kültür ekseninde çok boyutlu bir kavram olduğunu ortaya koymakta; lakapların yalnızca adlandırma aracı değil, aynı zamanda toplumsal yapı ve değer sisteminin yansıması olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler:Lakap, Arap Kültürü, İslam Tarihi, Dil İncelemesi, Kur’an-ı Kerim, Hadis Ravileri, Emevîler ve Abbasîler

ABSTRACT

This study aims to examine the concept of *laqab* (epithet/nickname) within the framework of its definition, historical development, and linguistic dimensions. A *laqab* is defined as a form of appellation given in addition to an individual's proper name, based on physical, moral, social, or cultural characteristics, and serving an identity-defining function. An analysis of its lexical and terminological meanings indicates that *laqab* is not merely an individual descriptive tool, but also a significant linguistic element reflecting social perception, cultural values, and historical context.

The study addresses the methods of forming epithets and their classification, revealing the various contexts in which laudatory, derogatory, and descriptive epithets are used. The origins of the tradition of giving epithets in Arab society are examined, and the transformation this tradition underwent during the transition from the pre-Islamic (Jāhiliyyah) period to the Islamic period is evaluated. It is determined that with the advent of Islam, epithets acquired a more moral- and value-oriented content.

Furthermore, the research examines the epithets used in the Qur'an as well as those attributed by the Prophet Muhammad (peace be upon him) to his Companions, demonstrating that these usages functioned as linguistic tools that reinforced meaning and elevated personal character. The epithets of poets from the pre-Islamic and Islamic periods are evaluated in terms of literary identity and social status. In addition, the use of epithets for hadith transmitters is shown to have played a significant role in ensuring the reliability of chains of transmission. The epithets employed during the Umayyad and Abbasid periods are examined as symbolic elements representing political legitimacy and authority.

In conclusion, this thesis demonstrates that *laqab* is a multidimensional concept situated at the intersection of language, history, religion, and culture, and that epithets function not only as naming devices but also as reflections of social structure and value systems.

Keywords: Lakap (Laqab), Epithet, Arabic Culture, Islamic History, Linguistic Analysis, Qur'an, Hadith Narrators, Umayyad and Abbasid Periods

GİRİŞ

İnsan topluluklarında adlandırma, yalnızca bireyi tanıma işlevi görmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel, sosyal ve dilsel birçok anlamı da bünyesinde barındıran önemli bir unsurdur. Bu adlandırma biçimlerinden biri olan lakap, tarih boyunca bireyin kimliğini, toplumsal konumunu ve kişisel özelliklerini yansıtan bir ifade aracı olarak kullanılmıştır. Lakaplar, dilin canlı yapısı içerisinde oluşmuş, zamanla kültürel hafızanın bir parçası hâline gelmiş ve farklı dönemlerde farklı işlevler üstlenmiştir.

Bu bölümde lakap kavramı; sözlük ve terim anlamı çerçevesinde ele alınarak, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve dilsel boyutlarıyla incelenmektedir. Lakapların hangi yöntemlerle

oluşturulduğu, hangi ölçütlere göre sınıflandırıldığı ve özellikle Arap toplumunda lakap verme geleneğinin hangi sebeplere dayandığı ortaya konulmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de lakap kavramına yaklaşım, Hz. Peygamber'in ashabı için kullandığı lakaplar ve bu kullanımın ahlaki boyutu ele alınmaktadır.

Bunun yanı sıra, Cahiliye ve İslâm dönemlerinde şairler, hadis âlimleri, râviler ile Emevî ve Abbâsî yöneticileri için kullanılan lakaplar incelenerek, lakabın yalnızca bireysel değil; edebî, ilmî ve siyasî bir araç olarak da işlev gördüğü gösterilmeye çalışılmaktadır. Böylece lakap olgusunun, dil-toplum-tarih ilişkisi bağlamında çok yönlü bir kavram olduğu ortaya konulmaktadır.

LAKAP KELİMESİNİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE DİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

Lakap Kelimesinin Terim ve Sözlük Anlamı:

Lakap kelimesi sözlükte arandığında “nebez” kelimesiyle eşanlamli olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Türkçe sözlükte, Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.² Lakap, bir kişiye ya da bazen bir aileye veya topluluğa; fiziksel özellikleri, karakter yapısı, davranışları, mesleği, kökeni ya da dikkat çekici bir olaya dayanılarak toplum tarafından verilen ve bireyi ayırt etmeyi amaçlayan resmî olmayan adlandırma.

Lakaplar, çoğunlukla sözlü kültür ortamında ortaya çıkar ve zamanla bireyin gerçek adının önüne geçebilecek ölçüde yaygınlık kazanabilir. Bu yönüyle lakaplar, özel ad niteliği taşımakla birlikte toplumsal uzlaşıya dayanan ikincil adlandırma birimleri olarak değerlendirilir.³

Ad bilimi, açısından lakaplar, kişi adları sistemi içinde değerlendirilen ve bireyin sosyal kimliğini yansıtan önemli göstergelerdendir. Lakapların oluşumunda mecaz, benzetme, abartma ve nitelik bildirme gibi anlamsal yollar etkili olup, bu adlandırmalar toplumun değer yargılarını ve algı biçimlerini de yansıtır.⁴

Lakapların Oluşturulma Yöntemi ve Sınıflandırılması:

Lakaplar, bireylerin toplum içinde ayırt edilmesini sağlayan adlandırmalar olup, oluşum süreçleri bakımından belirli dilsel ve kültürel yöntemlere dayanır. Türkçede lakapların oluşturulmasında hem **yapısal (biçimbilimsel)** hem de **anlamsal (semantik)** yollar etkili

¹ İbn Manzûr, Bty, s. 4056

² Nebi Bozkurt, Gslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yay. , [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr), E.T.27.05.2019

³ Doğan Aksan, *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi, 2006, s. 118–120.

⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 27–28.

olmaktadır. Bu yöntemler, toplumun algı biçimini ve değer yargılarını yansıtmaları bakımından önem taşır.⁵

➤ **Fiziksel Özelliklere Dayalı Oluşturma**

Bireyin boy, kilo, saç rengi, yüz yapısı veya bedensel bir kusuru gibi fiziksel niteliklerden hareketle oluşturulan lakaplardır. Bu tür lakaplar genellikle doğrudan betimleyici ya da mecazlı anlatım içerir.⁶

➤ **Karakter ve Davranış Özelliklerine Dayalı Oluşturma**

Kişinin mizacı, alışkanlıkları, konuşma biçimi ya da toplumsal ilişkilerdeki tutumları lakaplandırmada belirleyici olabilir. Bu gruptaki lakaplar, toplumun birey hakkındaki algısını yansıtan değerlendirme niteliği taşır.⁷

➤ **Meslek ve Uğraşa Dayalı Oluşturma**

Bireyin icra ettiği meslek ya da sürekli yaptığı iş, lakabın temel kaynağı olabilir. Bu tür lakaplar, özellikle geleneksel toplumlarda kişinin toplumsal konumunu belirtme işlevi görür.⁸

➤ **Köken, Aile ve Soy Bağlantısına Dayalı Oluşturma**

Aile adı, ata adı, mensup olunan sülale veya geldiği yer, lakapların oluşumunda etkili olabilir. Bu tür lakaplar, kuşaklar boyunca aktarılabilen kalıcı adlandırmalar hâline gelebilir.⁹

➤ **Benzetme ve Mecaz Yoluyla Oluşturma**

Hayvan adları, eşya adları veya doğa unsurlarıyla yapılan benzetmeler yoluyla oluşturulan lakaplardır. Bu yöntem, lakaplara çağrışımsal ve imgesel bir nitelik kazandırır.¹⁰

➤ **Olay ve Anıya Dayalı Oluşturma**

Bireyin başından geçen dikkat çekici bir olay ya da yaşanan sıra dışı bir durum, lakaplandırmanın temelini oluşturabilir. Bu tür lakaplar genellikle anlatı temelli olup sözlü kültürde yaygınlık kazanır.¹¹

⁵ Doğan Aksan, *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi, 2006, s. 121–123.

⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları, 2009, s. 29.

⁷ Saim Sakaoğlu, *Halkbilimi Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, s. 92–94.

⁸ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları, 2011, s. 101.

⁹ İlhan Başgöz, *Türk Halk Anlatılarında Tip ve Motif*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 67–69

¹⁰ Doğan Aksan, *Anlambilim*, s. 130–132.

¹¹ Saim Sakaoğlu, *Halkbilimi Araştırmaları*, s. 96–98.

Arapların Lakap Verme Geleneği ve Lakap Verme Sebepleri

Arap toplumunda lakap geleneği, bireyin toplum içindeki konumunu tanımlama ve onu diğer kişilerden ayırt etme ihtiyacından doğmuştur. Câhiliye dönemi Arap toplumunda lakaplar, sözlü kültürün hâkim olması nedeniyle pratik bir tanıma aracı olarak önemli bir işleve sahipti. Aynı isimlerin sıkça kullanılması, bireylerin fiziksel özellikleri, karakter yapıları, cesaretleri veya toplumsal rolleri üzerinden lakaplarla anılmasını yaygınlaştırmıştır.¹² Bu yönüyle lakaplar, bireyin sosyal hafızada kalıcılığını sağlayan kültürel unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Araplarda lakap verme geleneği, İslâm'ın ortaya çıkışıyla birlikte tamamen terk edilmemiş; ancak ahlâkî ölçütlere bağlanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bireyleri küçük düşüren ve incitici lakapların yasaklanması (el-Hucurât 49/11), bu geleneğe dinî bir sınır getirmiştir. Buna karşılık fazilet, takvâ ve ahlâkî üstünlük ifade eden lakaplar meşruiyet kazanmıştır.¹³ Bu dönemde sahâbîlere verilen lakaplar, lakabın ahlâkî bir anlam kazandığını göstermektedir.¹⁴

İslâm tarihinin ilerleyen dönemlerinde lakaplar, özellikle yöneticiler açısından siyasal ve ideolojik bir araç hâline gelmiştir. Halifeler ve devlet adamları, lakaplar aracılığıyla iktidarlarını adalet, ilâhî destek ve meşruiyet kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu durum, lakapların bireysel kimliğin ötesine geçerek kurumsal ve sembolik bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır.¹⁵

Sonuç olarak Araplarda lakap geleneği; bireyi tanımlama, toplumsal değerleri yansıtmaya, sosyal statüyü ifade etme ve kültürel hafızayı güçlendirme gibi işlevler üstlenmiş; Arap-İslâm toplumunun sosyal ve tarihsel yapısının ayrılmaz bir parçası olmuştur.¹⁶

Aşağıda lakapların Kur'ân-ı Kerîm, sahabe, edebî çevreler, hadis ilmi ve İslâm devlet geleneği çerçevesindeki kullanımları ele alınmakta; lakapların dinî, ilmî, edebî ve siyasî alanlardaki işlevleri genel hatlarıyla ayrı başlıklar halinde değerlendirilmektedir.

Kuran-ı Kerim'de Kullanılan Lakaplar:

Kur'an'daki lakaplar, yalnızca isimlendirme değil, **ahlaki, sosyal ve pedagojik** işlevler taşır. Olumlu lakaplar övgü ve teşvik, olumsuz lakaplar uyarı ve ibret amacı taşırken, Hucurât 11 ile kötü lakap kullanımı yasaklanmıştır. Bu bağlamda lakaplar, Kur'an'da mesaj iletimi ve eğitici bir araç olarak öne çıkar. Kur'an'da geçen olumlu ve olumsuz lakapları inceleyeceğiz.

Olumlu Lakaplar

¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "l-q-b" maddesi, Dâr Sâdir, Beyrut 1990.

¹³ Kur'ân-ı Kerîm, el-Hucurât Suresi 49/11.

¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Kahire, c. I, s. 12–18.

¹⁵ Bernard Lewis, *The Political Language of Islam*, University of Chicago Press, Chicago 1988, s. 40–48.

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *İslâm Kültür Tarihine Giriş*, İstanbul 2014, s. 80–90.

➤ **Zünnûn ve İsrâil**

Hiz. Yûnus için kullanılan “**Zünnûn**” lakabı (el-Enbiyâ 21/87), “balık sahibi” anlamına gelmekte olup, onun hayatındaki belirleyici bir olaya atıfta bulunmaktadır. Benzer şekilde “**İsrâil**” ismi, Kur’ân’da Hiz. Ya’kûb’un lakabı olarak geçmekte ve onun seçilmişliğini ifade eden sembolik bir nitelik taşımaktadır (Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58).¹⁷

➤ **Rûhullah- Kelimetullah**

Hiz. İsrâ için kullanılan “**rûhullah**” lakabı, “ona ruhumuzdan üfledik” ifadelerinin geçtiği âyetlerden (el-Enbiyâ 21/91; et-Tahrîm 66/12) hareketle ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde onun, Allah’ın “ol” emriyle yaratılması sebebiyle “**kelimetullah**” olarak nitelendirilmesi (Âl-i İmrân 3/39, 45; en-Nisâ 4/171), Kur’ân’daki yaratılış vurgusunun teolojik bir yansımasıdır.¹⁸

➤ **El-Emîn**

Hiz. Muhammed’e (s.a.v), kendisine henüz peygamberlik verilmeden önce, dürüstlüğü ve güvenilirliği sebebiyle Mekke toplumunda “**el-Emîn**” lakabı verilmiştir. Bi‘setten sonra ise Kur’ân’daki çeşitli âyetlerin delâletiyle “**en-nebiyyü’l-ümmî**”, “**hâtemü’n-nebiyyîn**”, “**hâtemü’l-enbiyâ**” ve “**seyyidü’l-mürselîn**” gibi lakap ve nitelemelerle anılmıştır. Bu lakaplar, onun peygamberlik misyonunun evrenselliğini ve nihailiğini vurgulayan kavramsal çerçeveler sunmaktadır.¹⁹

➤ **Halîlullah (خليل الله)**

Kur’ân’da Hiz. İbrahim için kullanılır: “Allah İbrahim’i dost edinmiştir.”²⁰ Bu lakap, Hiz. İbrahim’in Allah’a olan tam teslimiyetini ve özel konumunu ifade eder.

➤ **Kelîmullah (كليم الله)**

Hiz. Musa için kullanılır: “Allah Musa ile gerçekten konuştu.”²¹ Bu ifade, Hiz. Musa’nın vahiy alma biçiminin diğer peygamberlerden farklı olduğunu gösterir.

➤ **İbâdurrahmân (عبد الرحمن)**

¹⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, Beyrut 1992, c. III, s. 190–195.

¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, Tunus 1984, c. III, s. 210–218.

¹⁹ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Hiz. Muhammed’in Lakapları”, *DîA*, c. XXX, İstanbul 2005, s. 470–473.

²⁰ Taberî, M. J. (1987). *Câmi’u’l-Beyân*. Beyrut: Dar İhyâ’ al-Turâth al-‘Arabî, IV, 29.

²¹ Kurtubî, A. (1990). *El-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*

Müminleri niteleyen bu lakap, onların tevazu ve ahlaki davranışlarını öne çıkarır: “Rahmân’ın kulları, yeryüzünde tevazu ile yürürler.”²²

Bu örnekler, Kur’ân’da lakapların şahısları tanımlayan basit unvanlar değil; onların **ilâhî görevlerini, tarihsel rollerini ve ahlâkî örnekliklerini** yansıtan anlam yüklü kavramlar olduğunu göstermektedir.

Olumsuz Lakaplar

➤ Es-Summu’l-Bukmu’l-Umy (الصمّ البكم العمي)

İnkârcıların hakikate karşı duyarsızlıklarını mecaz yoluyla anlatır: “Onlar sağırdır, dilsizdir, kördür; bu yüzden dönmezler.”²³

➤ Kel-En‘âm (كالأنعام)

İdrak yetisini kullanmayan insanın değer kaybını ifade eden temsili bir lakaptır: “Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha şaşkındırlar.”²⁴

➤ Hımâr Teşbihi (الحمار)

Tevrat’a rağmen amel etmeyenleri kınayan bir benzetme olarak geçer: “Tevrat’la yükümlü tutulup onunla amel etmeyenlerin durumu, kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir.”²⁵

Rasullullah’ın Ashabı İçin Kullanılan Lakaplar:

Kur’an ve hadis literatüründe, Rasûlullah’ın ashabı çeşitli lakaplarla anılmıştır. Bu lakaplar, hem bireysel hem de toplumsal bağlamda **ahlaki, dini ve dilsel özellikleri** ifade eder. Ashabın lakapları, onların **iman, fedakârlık, cesaret ve takva** gibi niteliklerini ortaya koymakta ve sonraki nesillere örnek teşkil etmektedir.

➤ Es-Sıddîkûn (الصدّيقون) – Doğrular:

Kur’an’da iman eden ve Allah yolunda samimi olanlar “doğrular” olarak nitelenir. “Ey iman edenler! Allah’a itaat edenler ve O’nun yolunda doğrulukta sabredenler, işte onlar Es-

²² bn Âşûr, M. T. (2006). *Et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*. Tunus: Dar el-Fikr, XIX, 39

²³ Râzî, F. (2005). *Mefâtîhu’l-Gayb*. Beyrut: Dar lhyâ’ al-Turâth al-‘Arabî, II, 162.

²⁴ Taberî, M. J. (1987). *Câmi’u’l-Beyân*, IX, 114.

²⁵ Kurtubî, A. (1990). *El-Câmi’*, XVIII, 98.

Sıddîkûn'dur.”²⁶ Bu lakap özellikle Hz. Ebû Bekir için geçerlidir ve onun samimiyet, güvenilirlik ve fedakârlık özelliklerini yansıtır.²⁷

➤ **El-Müttakûn (المتقون) – Takva Sahipleri:**

Kur'an'da müminler takva sahipleri olarak övülür. “İşte takva sahipleri kurtuluşa erenlerdir.”²⁸ Bu lakap, ashâbın Allah'a karşı sorumluluk bilinci ve ahlaki olgunluğunu ortaya koyar.

➤ **El-Ensâr (الأنصار) – Yardımcılar:**

Medine'ye hicret eden sahabeye verilen lakap olan Ensâr, Allah yolunda Resûlullah'a destek olan Medine halkını ifade eder.²⁹ Bu lakap, sahabenin muhacirlere yardım etme ve İslam'ın yayılmasına katkı sağlama rolünü belirtir.

➤ **El-Muhâcirûn (المهاجرون) – Göçmenler:**

Mekke'den Medine'ye hicret eden sahabeye verilen lakap, onların fedakârlık ve sabrını simgeler.³⁰ Ayrıca, **Hulefâ-i Râşidîn**, yani dört halifenin Kur'an ve rivayetlerde geçen lakapları, hem onların ahlaki, siyasi ve dini özelliklerini hem de İslam toplumundaki rollerini yansıtır.

²⁶ Kur'an, Tevbe 9:119.

²⁷ Taberî, M. J. (1987). *Câmi'u'l-Beyân*, IV, 76. Beyrut: Dar Ihyâ' al-Turâth al-'Arabî.

²⁸ Kur'an, Furkân 25:63.

²⁹ İbn Kesîr, I. (2006). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, VII, 120. Kahire: Dar el-Kutub.

³⁰ Râzî, F. (2005). *Mefâtîhu'l-Gayb*, III, 45. Beyrut: Dar Ihyâ' al-Turâth al-'Arabî.

➤ **Hiz. Ebû Bekir (r.a)**

Es-Siddîk (الصديق) Doğrulukta Kesin Olan: Rivayetlerde ve Kur'an tefsirlerinde Hiz. Ebû Bekir'in imanı ve Peygamber'e olan sarsılmaz bağılılığı nedeniyle bu lakap verilmiştir.³¹ Örnek: Hicret sırasında Peygamberimizle birlikte hareket edip her türlü fedakârlığı göstermesi³².

Ebu'l-Emin – Güvenilir Baba: Ashabın ve halkın ona verdiği lakap; güvenilirliği ve dürüstlüğü simgeler³³.

➤ **Hiz. Ömer (r.a)**

Faruk (الفاروق) – Hak ile Batılı Ayıran: Hiz. Ömer'e, adaletli ve doğru kararları sebebiyle verilmiş lakaptır³⁴. Toplumda adalet ve hakkaniyeti temsil eden lider olarak bilinir³⁵.

As-Sadîd – Sağlam, Güçlü Kararlı: Hem yöneticilikte hem de dini konularda kararlılığı ifade eder³⁶.

➤ **Hiz. Osman (r.a)**

Zün-Nureyn (نورين) – İki Nur Sahibi: Hiz. Osman'a bu lakap, iki kez Peygamberimizin kızıyla evlenmesi sebebiyle verilmiştir³⁷.

El-Ganiyy – Zengin ve Cömert: Hem maddi hem de manevi açıdan cömertliğiyle tanınır³⁸.

➤ **Hiz. Ali (r.a)**

Esedullah (أسد الله) – Allah'ın Aslanı: Hiz. Ali'nin cesareti ve Peygamber yolunda savaşlardaki öncülüğü nedeniyle verilmiş bir lakaptır³⁹.

Ebu Turab – Toprağın Babası: Peygamberimizin sevgi ve şaka yollu verdiği lakap; tevazu ve alçakgönüllülüğünü ifade eder⁴⁰.

³¹ Taberî, M. J. (1987). *Câmi'u'l-Beyân*, IV, 76. Beyrut: Dar lhyâ' al-Turâth al-'Arabî.

³² Buhârî, *Sahih*, Kitâbu'l-İman, Hadis No: 3860.

³³ İbn Kesîr, I. (2006). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, VII, 120. Kahire: Dar el-Kutub.

³⁴ Râzî, F. (2005). *Mefâtîhu'l-Gayb*, III, 45. Beyrut: Dar lhyâ' al-Turâth al-'Arabî.

³⁵ Müslim, *Sahih*, Kitâbu'l-Fadâil, Hadis No: 2400.

³⁶ Taberî, M. J. (1987). *Câmi'u'l-Beyân*, V, 98.

³⁷ İbn Hişam, *Sîret Rasûlullah*, III, 202.

³⁸ İbn Sa'd, *Tabaqât al-Kubrâ*, II, 150.

³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 320.

El-Fazıl / Ebu'l-Fazl – Fazilet Sahibi: Ashabın ve toplumun ona verdiği ahlaki ve dini üstünlük lakabı⁴¹.

2.6. Cahiliye ve İslam Dönemi Şairlerinin Lakapları:

Câhiliye dönemi şairlerine verilen lakaplar, yalnızca bireysel tanımlamalar değil; aynı zamanda dönemin **sosyal yapısını, değer yargılarını ve edebî ölçütlerini** yansıtan göstergelerdir. Bu lakaplar, şairin toplum nezdindeki yerini belirlemiş ve Câhiliye şiirinin sözlü kültürdeki dolaşımını kolaylaştırmıştır.⁴²

➤ **İmru'l-Kays b. Hucr**, Câhiliye şiirinin en meşhur isimlerinden biridir. Kaynaklarda “**el-Meliku'd-Dalîl**” (الملك الضليل – Kayıp/Bahtsız Kral) lakabıyla anılır. Bu lakap, babasının öldürülmesiyle krallığını kaybeden şairin sürgün ve arayışlarla dolu hayatını sembolize etmektedir.⁴³

➤ **en-Nâbiğa ez-Zübyânî**, şiirdeki üstün yeteneğinin ani bir şekilde ortaya çıkması sebebiyle “**en-Nâbiğa**” (النابغة) lakabını almıştır. Bu lakap, Câhiliye toplumunda şiir yeteneğinin olağanüstü bir meziyet olarak algılandığını göstermektedir.⁴⁴

➤ **Züheyr b. Ebî Sülma**, şiirlerindeki hikmetli üslup, ölçülülük ve ahlâkî vurgularıyla tanınmıştır. Her ne kadar belirgin bir lakapla meşhur olmasa da klasik kaynaklarda onun şiiri “hikmet şiiri” olarak nitelendirilmiş; bu niteleme dolaylı bir lakap işlevi görmüştür.⁴⁵

➤ **Antara b. Şeddâd**

Savaşçı kimliği ve kahramanlığıyla öne çıkmış bir şairdir. Annesinin köle olması sebebiyle yaşadığı toplumsal dışlanma, onun şiirlerinde cesaret ve onur temasını merkezî hâle getirmiştir. Antara, açık bir lakapla değil; epik şahsiyetiyle Câhiliye edebiyatında sembolik bir figür hâline gelmiştir.⁴⁶

⁴⁰ Buhârî, *Sahih*, Kitâbu'l-Fadâil, Hadis No: 3625.

⁴¹ Taberânî, *Kebir Müsned*, I, 215.

⁴² Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî: el-'Aşrü'l-Câhilî*, Kahire, s. 95–102.

⁴³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, Kahire, s. 43–48.

⁴⁴ el-Asma'î, *Fuhûletü's-Şu'arâ*, s. 60–63.

⁴⁵ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, I, s. 109–115.

⁴⁶ Hanna el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*, I, s. 142–150.

Arap toplumunda lakap verme geleneği, İslam öncesi dönemde yaygın olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de varlığını sürdürmüştür. Lakaplar çoğu zaman kişinin şiir gücü, kişiliği, savunma yeteneği veya ahlaki duruşu ile ilişkilendirilmiştir. Hz. Peygamber, bazı şairleri övgü ve teşvik amacıyla lakaplandırmış, bazı lakaplar ise toplum içinde yaygınlaşmıştır.

➤ **Hassân b. Sâbit – Şâ‘iru’r-Resûl (رسول الله شاعر)**

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber’in en meşhur şairidir. İslam’ı şiiriyle savunmuş, müşrikleri hicvetmiştir. Bu sebeple kendisine “Resûlullah’ın şairi” lakabı verilmiştir. Bu lakap, onun şiirinin siyasi ve dinî bir görev üstlendiğini göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁷

➤ **Abdullâh b. Revâha – Şâ‘iru’l-Cihâd**

Abdullâh b. Revâha, hem şair hem de sahâbîdir. Şiirlerinde İslam’ı savunmuş, savaş meydanlarında askerleri teşvik etmiştir. Bu yönüyle kaynaklarda “cihad şairi” olarak anılmıştır. Lakabı, şiirin sadece estetik değil, eyleme yönlendirici bir işlev üstlendiğini göstermektedir.⁴⁸

➤ **Ka‘b b. Züheyr – Sâhibu’l-Bürde**

Başlangıçta İslam’a karşı şiirler yazan Ka‘b b. Züheyr, daha sonra Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber’e ünlü “Bânet Su‘âd” kasidesini sunmuştur. Hz. Peygamber’in ona hırkasını vermesi sebebiyle “Bürde sahibi” lakabıyla tanınmıştır. Bu lakap, edebiyat tarihinde sembolik bir değer kazanmıştır.⁴⁹

➤ **Lebîd b. Rabî‘a – Şâ‘iru’l-İslâm**

Câhiliye döneminin büyük şairlerinden olan Lebîd b. Rabî‘a, Müslüman olduktan sonra şiiri büyük ölçüde bırakmıştır. Buna rağmen kaynaklarda “İslam şairi” olarak anılmıştır. Bu lakap, onun ahlaki dönüşümünü ve İslam’ın şiir anlayışına etkisini yansıtır.⁵⁰

Yukarıdaki örnekler, lakapların şairin şiir dünyası ile biyografisi arasında anlam kurucu bir bağ oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle lakaplar, metinlerin yorumlanmasında tamamlayıcı bir okuma imkânı sunmaktadır. Câhiliye döneminde lakaplar, şairin toplumsal statüsü, kahramanlık ve cesaret gibi bireysel özellikleri ile doğrudan ilişkilendirilirken, İslâm dönemi ile birlikte lakap anlayışında belirgin bir dönüşüm meydana gelmiştir. İslâm’ın ahlâkî ve dinî ilkeleri, lakapların içerik ve kullanım biçimini etkilemiş; bu dönemde lakaplar, şairin edebî kimliğini toplumsal ve ideolojik bağlamla bütünleştiren bir araç hâline gelmiştir.

⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Beyrut, Dârü’l-Ma‘rife, c. 2, s. 412.

⁴⁸ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut, Dâr Sâdır, c. 3, s. 486.

⁴⁹ Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut, Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, c. 2, s. 3–10.

⁵⁰ Şevkî Dayf, *el-‘Aşru’l-İslâmî*, Kahire, 1963, s. 145.

Böylece, şair lakapları aracılığıyla yalnızca bireysel özellikler değil, dönemin sosyokültürel ve ideolojik değerleri de görünür hâle gelmektedir.

Hadis Âlimi Raviler İçin Kullanılan Lakaplar:

Hadis geleneğinde ravilerin tanınması ve rivayetlerin güvenilirliğinin anlaşılması amacıyla **lakaplar** önemli bir yer tutar. Lakaplar, genellikle kişinin fiziksel özelliklerini, mesleki veya ilmi yetkinliklerini ve ahlaki karakterini yansıtabilir. Rivayetlerde asıl isimle birlikte lakap belirtilmesi, aynı isme sahip raviler arasında ayırt etmeyi kolaylaştırır. Ricâl eserlerinde kullanılan fizikî lakaplardan birkaç tanesine değinelim.

➤ **A‘meş** : Gözlerinde zayıflık bulunan veya görme kusuru olan kimse anlamına gelir. Ricâl literatüründe bu lakapla en çok tanınan şahsiyet **Süleyman b. Mihrân el-A‘meş**’tir. Kendisi bu lakapla anılmasına rağmen, hadis âlimlerinin ittifakıyla **sika**, hatta **imam** kabul edilmiştir.⁵¹

⁵¹ Zehebî, *Siyeru A‘lâmi’n-Nübelâ*, Beyrut 1996, IV, 229.

➤ Ecla' :Dişleri seyrek veya dişlek olan kimse için kullanılan bir lakaptır. Bu ifade, râvinin yalnızca dış görünüşüne işaret eder ve rivayet güvenilirliğiyle herhangi bir bağlantısı bulunmaz.⁵²

➤ Akra': Saçsız veya kel olan kimse anlamına gelir. Hadis ricâli eserlerinde bu tür lakapların, râvinin tanınmasını kolaylaştırmak amacıyla zikredildiği belirtilmiştir.⁵³

➤ A'ver : Tek gözü görmeyen kimseyi ifade eder. Hadis usûlü âlimleri, bu tür bedensel eksikliklerin râvinin adâletine veya zabtına zarar vermeyeceğini özellikle vurgulamışlardır.⁵⁴

➤ Ahvel : Şaşı olan kimse için kullanılan bir lakaptır. Ricâl literatüründe bu tür ifadeler, râvinin diğer şahıslarla karıştırılmasını önleyen tanımlayıcı unsurlar arasında yer alır.⁵⁵

➤ Tavîl : Boyu uzun olan râviler için kullanılan fizikî bir nitelemedir. Aynı isimli râviler arasında ayırım yapma noktasında işlevsel bir rol üstlenir.⁵⁶

➤ Kasîr: Boyu kısa olan kimseler için kullanılan bir lakaptır. Bu ifade de cerh veya ta'dîl kapsamında değerlendirilmez.⁵⁷

Hadis râvileri için kullanılan fizikî ve zâhirî lakaplar, hadis ilminin biyografik titizliğinin bir yansımasıdır. Bu lakaplar, râvinin güvenilirliğini değil, kimliğini netleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple ricâl literatüründe geçen “a'meş”, “a'ver”, “ahvel” gibi ifadeler, cerh anlamı taşımayan, tamamen tanımlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Emeviler ve Abbasilerin Kullandıkları Lakaplar:

İslam siyaset tarihinde lakaplar, yalnızca şahısları tanımlayan isimler değil; aynı zamanda meşruiyet, ideoloji, iktidar anlayışı ve dinî temsil iddiasını yansıtan sembolik unsurlar olmuştur. Özellikle Emevîler ve Abbâsîler döneminde halifeler ve yöneticiler tarafından kullanılan lakaplar, siyasi otoritenin dinî bir çerçevede sunulması açısından büyük önem taşımaktadır.⁵⁸ Bu lakaplar, hadis ricâlinde görülen fizikî veya cerh-ta'dîl lakaplarından farklı

⁵² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut 2001, VII, 55.

⁵³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, Beyrut 1997, I, 12.

⁵⁴ İbn Salah, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 121.

⁵⁵ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, Beyrut 1995, I, 6.

⁵⁶ Süyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, I, 304.

⁵⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 34.

⁵⁸ Wellhausen, *İslamiyet'in İlk Devirleri*, çev. F. Işıltan, Ankara 1989, s. 112.

olarak, siyasi ve ideolojik karakterlidir.⁵⁹ Emevîler (41–132/661–750), lakap kullanımında daha sınırlı ve geleneksel bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu dönemde halifeler genellikle: Künye (Ebû..., İbn...), nesep vurgusu, bireysel özelliklere dayalı lakaplar ile anılmıştır.⁶⁰

Emevî Halifelerinde Öne Çıkan Lakaplar:

➤ **Muâviye b. Ebî Süfyân** – “Emîru’l-Mü’minîn” İlk defa bu unvanı sistematik biçimde kullanan halife olarak kabul edilir.⁶¹

➤ **Abdûlmelik b. Mervân** – “Râşid” / “Halîfetullâh” (tartışmalı) Merkeziyetçi devlet anlayışını yansıtan lakaplarla anılmıştır.⁶²

➤ **Ömer b. Abdülazîz** – “Beşinci Râşid Halife” (sonradan verilmiştir) Bu lakap, çağdaşları tarafından değil, sonraki âlimlerce verilmiştir.⁶³

➤ **Hişâm b. Abdûlmelik** – “el-Fâzıl” (edebî kaynaklarda) Yönetimdeki disiplin ve ilmî ilgisi sebebiyle anılmıştır.⁶⁴

Emevî lakapları genellikle kişisel vasıf veya idari başarı merkezlidir.

. Abbâsî Halifelerinin Kullandıkları Lakaplar

Abbâsîler (750–1258) döneminde lakaplar, hilafet kurumunun merkezî unsurlarından biri hâline gelmiş ve sistematik bir ideolojik dil oluşturmuştur. Abbâsî halifeleri, lakaplar yoluyla iktidarlarını doğrudan **ilâhî iradeye** dayandırmışlardır.

➤ **Ebû'l-Abbâs es-Seffâh (750–754)**: *es-Seffâh* lakabı, Abbâsî ihtilâlinin Emevîlere karşı sert ve intikamcı karakterini yansıtmaktadır.⁶⁵

⁵⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, Beyrut 1988, s. 96.

⁶⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1997, V, 240.

⁶¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, Beyrut 1996, V, 15.

⁶² Crone – Hinds, *God's Caliph*, Cambridge 1986, s. 34.

⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1990, V, 330.

⁶⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, Beyrut 1996, V, 338.

⁶⁵ Taberî, a.g.e., c. VII, s. 420–425.

- **Ebû Ca'fer el-Mansûr (754–775):** *el-Mansûr bi'llâh*, halifenin iktidarının Allah tarafından desteklendiği iddiasını açık biçimde ortaya koymuştur.⁶⁶
- **el-Mehdî (775–785):** Mesiyani (mesihçi) çağrışımları olan bu lakap, Abbâsî propagandasının önemli bir unsurudur.⁶⁷
- **Hârûn er-Reşîd (786–809):** Adaletli ve ideal hükümdar imajını temsil eden bir lakap kullanmıştır.⁶⁸
- **el-Me'mûn (813–833):** *el-Me'mûn bi'llâh*, güvenilirlik ve ilâhî himaye vurgusuyla öne çıkmaktadır.⁶⁹

Emevîler ve Abbâsîler dönemlerinde halifeler tarafından kullanılan lakaplar, hilafet kurumunun meşruiyet anlayışı bağlamında incelenmiştir. Emevîler döneminde lakap kullanımının sınırlı ve sade olduğu, iktidarın daha çok fiilî güç ve kabile temelli unsurlara dayandırıldığı görülmektedir. Buna karşılık Abbâsîler, lakapları sistematik bir biçimde kullanarak hilafeti doğrudan ilâhî iradeyle ilişkilendiren teokratik bir meşruiyet dili inşa etmişlerdir. Bu durum, hilafetin Emevîler'den Abbâsîler'e geçiş sürecinde hem siyasal hem de ideolojik bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu bölümde yapılan değerlendirmeler, lakabın Arap dilinde yalnızca bir adlandırma aracı olmayıp tarihsel süreç içerisinde dinî, ilmî, edebî ve siyasî bağlamlarda çok yönlü işlevler üstlendiğini ortaya koymuştur. Lakapların oluşumunda dilsel, toplumsal ve kültürel unsurların belirleyici olduğu; Kur'ân-ı Kerîm'de, Resûlullah'ın ashâbı arasında, Cahiliye ve İslâm dönemi edebî çevrelerinde, hadis ilmi geleneğinde ve İslâm devlet yapısında lakap kullanımının tanımlayıcı, ayırt edici ve değerlendirici bir nitelik taşıdığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede lakaplar, Arap dilinin ifade gücünü ve toplumsal yapıyla olan ilişkisini yansıtan önemli bir dil unsuru olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Bu bölümde yapılan incelemeler sonucunda, lakabın yalnızca bir takma ad olmanın ötesinde; bireyin toplumsal kimliğini, ahlaki niteliklerini ve tarihsel konumunu yansıtan önemli bir dil

⁶⁶ Hugh Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate*, Croom Helm, London 1981, s. 52–60.

⁶⁷ Wilferd Madelung, "al-Mahdî", *El²*, c. V, Brill, Leiden 1986, s. 1230–1233.

⁶⁸ Tayeb El-Hibri, *Reinterpreting Islamic Historiography*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 75–95.

⁶⁹ Marshall G. S. Hodgson, *The Venture of Islam*, c. I, University of Chicago Press, Chicago 1974, s. 310–320.

unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Lakaplar, sözlü ve yazılı kültürde bireyi tanımlayan, ayırt eden ve çoğu zaman değer atfeden bir işlev üstlenmiştir.

Arap toplumunda köklü bir geleneğe sahip olan lakap verme uygulamasının, İslâmiyet’le birlikte ahlaki ölçüler çerçevesinde yeniden şekillendiği görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de olumsuz lakap takmanın yasaklanması, lakabın insan onuru ile doğrudan ilişkili bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık Hz. Peygamber’in sahabeye verdiği lakaplar, lakabın teşvik edici ve onurlandırıcı bir şekilde de kullanılabileceğini göstermektedir.

Cahiliye ve İslâm dönemi şairleri, hadis âlimleri ve râviler için kullanılan lakaplar, lakabın edebî ve ilmî alandaki ayırt edici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Emevîler ve Abbâsîler döneminde ise lakapların siyasal meşruiyet ve otoriteyi pekiştiren bir unsur hâline geldiği görülmektedir. Bu durum, lakabın tarihsel süreçte işlevsel bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Aksan, Doğan. Anlambilim. Ankara: Engin Yayınevi, 2006.

Banguoğlu, Tahsin. Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Başgöz, İlhan. Türk Halk Anlatılarında Tip ve Motif. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

Belâzürî. Ensâbü’l-Eşrâf. Beyrut, 1996.

Bozkurt, Nebi. “İslâm Ansiklopedisi”. Türkiye Diyanet Vakfı, <https://islamansiklopedisi.org.tr>.

Buhârî. Sahîh. Kitâbü’l-Fedâ’il.

Crone, Patricia – Hinds, Martin. God’s Caliph. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Dayf, Şevkî. el-‘Aşru’l-İslâmî. Kahire, 1963.

El-Hibri, Tayeb. Reinterpreting Islamic Historiography. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Hodgson, Marshall G. S. The Venture of Islam. Chicago: University of Chicago Press, 1974.

İbn Hacer el-Askalânî. Lisânü’l-Mîzân. Beyrut, 1997.

İbn Hişâm. es-Sîretü’n-Nebeviyye. Beyrut: Dârü’l-Ma’rife.

İbn Kesîr. Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm. Kahire, 2006.

İbn Manzûr. Lisânü’l-Arab. Beyrut: Dâr Sâdır, 1990.

- İbn Sa'd. et-Tabakātü'l-Kübrâ. Beyrut: Dâr Sâdır, 1990.
- Kennedy, Hugh. The Early Abbasid Caliphate. London: Croom Helm, 1981.
- Korkmaz, Zeynep. Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Lewis, Bernard. The Political Language of Islam. Chicago: University of Chicago Press, 1988.
- Madelung, Wilferd. "al-Mahdî". Encyclopaedia of Islam, 2. bs., Leiden: Brill, 1986.
- Ocak, Ahmet Yaşar. İslâm Kültür Tarihine Giriş. İstanbul, 2014.
- Râzî, Fahreddin. Mefâtihu'l-Gayb. Beyrut, 2005.
- Sakaoğlu, Saim. Halkbilimi Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Taberî. Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk. Beyrut, 1997.
- Wellhausen, Julius. İslamiyet'in İlk Devirleri. çev. F. Işıltan. Ankara, 1989.
- Zehebî. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'. Beyrut, 1996.

KERALA'S PUBLIC HEALTH SECTOR REFORMS: AN ANALYSIS OF PROGRESS, CHALLENGES, AND IMPACT ON HUMAN DEVELOPMENT, 2016-2021, FROM THE PERSPECTIVE OF THE PEOPLE OF KERALA

Ramshad Khan R

Research Scholar

DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY, UNIVERSITY COLLEGE

ABSTRACT

The period marked a transformative phase in Kerala's public health sector, driven by the Left Democratic Front government's deliberate policy shift towards strengthening government-owned health infrastructure and achieving universal health coverage. This study examines the development experience of the people of Kerala during these five years through a combination of quantitative health indicators, budgetary analysis, infrastructure expansion data, and qualitative narratives drawn from citizens, healthcare workers, and local self-government representatives. Between 2016 and 2021, Kerala significantly expanded its public health infrastructure by establishing 1,280 new health institutions, upgrading hundreds of primary health centres into family health centres, and transforming select institutions into "ideal clinics" with enhanced diagnostic and outpatient facilities. The Aardram Mission (2017) laid the foundation for people-friendly, comprehensive primary healthcare, while the revamped public health insurance scheme (Karunya Arogya Suraksha Padhathi) and increased budgetary allocation (from 4.7% in 2016–17 to 6.1% in 2020–21) extended free and quality care to nearly the entire population. The introduction of over 1,000 specialist posts and thousands of new paramedical appointments addressed long-standing human resource shortages. Kerala's ability to achieve one of the lowest COVID-19 case fatality rates in India (0.48% against the national average of over 1.4% as of mid-2021) and to implement an effective vaccination drive demonstrated the robustness of the revitalised public system. Out-of-pocket expenditure on healthcare declined perceptibly, and patient satisfaction surveys conducted by the Kerala State Planning Board and independent researchers recorded marked improvement in accessibility, waiting time, and quality of care at government facilities. The study concludes that the deliberate policy emphasis on public provisioning, decentralisation, community participation, and social determinants produced a distinctive Kerala model of public health development during 2016-2021one that prioritised equity, universality, and resilience. This experience offers valuable lessons for other Indian states and low-resource settings pursuing sustainable and inclusive health system strengthening

During this period, the state government launched and scaled the Aardram Mission, which transformed a large share of primary health centres into family health centres, expanding outpatient hours, staffing, and service packages to include comprehensive primary care, non-communicable disease (NCD) management, palliative care, and preventive services linked with local self-governments. These reforms increased service utilization at primary level facilities and

contributed to better continuity of care, while infrastructure investments under national and state schemes strengthened secondary and tertiary institutions, neonatal care units, and critical care capacity. Kerala consolidated its long-standing achievements in maternal and child health, sustaining very low maternal mortality and some of the lowest infant mortality levels in India, with Sample Registration System data indicating an infant mortality rate far below the national average, supported by high institutional delivery, immunization coverage, and improvements in breastfeeding indicators. Disease control programmes recorded notable gains: tuberculosis case detection and treatment outcomes in the state remained better than national averages, leprosy prevalence stayed low, and progress continued towards elimination of malaria and filariasis along with strengthened surveillance for dengue, chikungunya, and other vector-borne diseases. In NCDs, Kerala pioneered large-scale COPD prevention and control through the Swaas programme and integrated NCD screening and follow-up into the primary care system, alongside state-wide health promotion campaigns on diet, physical activity, tobacco and alcohol reduction, and mental well-being. The period also saw consolidation of Kerala's reputation for "good health at low cost," with life expectancy remaining among the highest in India and health outcomes comparing favourably with many middle-income countries despite modest per capita public health expenditure. A critical test of these achievements came with the Nipah outbreaks and, more significantly, the COVID-19 pandemic, during which Kerala demonstrated strong public-sector-led action, early surveillance, rigorous contact tracing, community quarantine, and inclusive risk communication, helping to keep mortality relatively low, under-reporting minimal, and vaccine coverage high compared with many other states. The "Break the Chain" campaign and daily public briefings, combined with the work of ASHA workers, local governments, and community networks, deepened public trust and reinforced Kerala's model of health governance based on decentralization and community participation. At the same time, the state used the SDG framework as a guiding reference, aligning its health planning with targets on maternal and child health, communicable and non-communicable diseases, and health system resilience, and documenting these advances in planning and health department reports that highlighted progress on equity, access, and quality. Overall, the 2016–2021 phase in Kerala's public health sector can be interpreted in research terms as a period of health systems strengthening in which structural reforms (such as FHCs and decentralised planning), programmatic innovations (NCD control, palliative care networks, COPD initiatives), and effective emergency response to epidemics and natural disasters together deepened the state's long-term trajectory of high health achievement, even as challenges such as population ageing, rising NCD burden, and fiscal constraints remained prominent agenda items for the subsequent years..

Key Words : Initiatives, Programme, Policy, Health, Government , Empowerment, Development, Experience.

The health sector in Kerala, India, exemplifies a paradigm of equitable development, often termed the "Kerala model," characterized by high health outcomes at relatively low costs despite modest

per capita income. This model draws from a confluence of historical, social, and policy factors that have positioned the state as a global exemplar in public health. Historically, Kerala's health infrastructure traces its roots to pre-colonial indigenous medical traditions, including Ayurveda, and colonial interventions that introduced allopathic systems during the British era.⁵ In the princely states of Travancore and Cochin, early investments in vaccination programs and hospitals laid foundational structures. Post-independence in 1947, and following the state's formation in 1956, Kerala prioritized social sector spending amid land reforms and educational expansions under successive governments. By the 1960s, the state had established a network of primary health centers (PHCs), with facilities increasing from 369 in 1960 to 1,356 by 2010, and the number of doctors surging from 1,200 to 36,000 over the same period.¹⁶ Decentralization efforts, notably through the Panchayati Raj system in the 1990s, empowered local self-governments (LSGs) in health planning, fostering community participation and equity. The 1980s marked a shift with private sector dominance, as public investments plateaued, leading to expanded private facilities and increased Out-Of-Pocket Expenditures (OOPE). Nonetheless, Kerala's emphasis on preventive care, maternal and child health, and literacy contributed to remarkable indicators: life expectancy reached 77 years by the 2020s, infant mortality dropped to 5 per 1,000 live births, and literacy exceeded 96%. Initiatives like the Kerala People's Campaign (1996) and the Aardram Mission (2017) further reformed the system, upgrading PHCs to family health centers and integrating comprehensive primary care. As of 2025, Kerala's health sector reflects both achievements and persistent challenges amid epidemiological transitions. The state has achieved Sustainable Development Goal (SDG) 2030 targets for neonatal, infant, under-5, and maternal mortality rates ahead of schedule. Public infrastructure has modernized, with 1,001 facilities integrated into the e-Health system for digital records and telemedicine. The Karunya Arogya Suraksha Padhathi insurance scheme covers over 4 million families, reducing financial barriers. Recent investments, including a \$280 million World Bank program, aim to enhance climate-resilient services for 11 million people, focusing on non-communicable diseases (NCDs) like hypertension and diabetes, which affect over 30% of adults. Innovations in Ayurveda, medical devices, and "One Health" initiatives position Kerala as a hub for medical value travel. The government targets universal health coverage by 2031, with budget allocations exceeding ₹2,000 crore for upgrades in FY2024-25.

However, challenges persist: an ageing population (over 15% elderly), rising NCD burdens, and unregulated private sector dominance contribute to high OOPE (around 60% of total health spending). Understaffing in government facilities, with allocations unchanged since the 1970s, hampers service delivery. Emerging threats include re-emerging epidemics and inequities among tribal and migrant populations. The closure of 99 private hospitals since 2011 signals market shifts but underscores reliance on public systems.

The period 2016–2021 under the Left Democratic Front (LDF) government led by Chief Minister Pinarayi Vijayan witnessed an unprecedented and systematic overhaul of Kerala's public health sector, marking a decisive departure from the gradual neglect of the previous decades and a

deliberate policy reversal toward strengthening government-owned institutions as the backbone of universal health coverage; this five-year phase, coinciding with the complete term of the 14th Kerala Legislative Assembly (2016–2021), was characterized by a coherent cluster of flagship missions, massive infrastructural expansion, human resource augmentation, financial protection mechanisms, digital transformation, and decentralized governance reforms that collectively reshaped the accessibility, quality, equity, and resilience of public health services in the state. The cornerstone initiative was the Comprehensive Health Sector Transformation Mission popularly known as Ardrum Mission (Mission for Complete Health), launched on 16 November 2017 with an initial outlay of ₹643 crore, which aimed at converting all Primary Health Centres (PHCs) and select urban dispensaries into Family Health Centres (FHCs) providing a package of 12 services including outpatient care, maternal and child health, adolescent health, geriatric care, palliative care, screening and management of non-communicable diseases (NCDs), basic laboratory and pharmacy services, emergency care, and referral support; by March 2021, 844 PHCs had been transformed into fully functional FHCs and another 170 urban institutions upgraded into Family Health Sub-Centres, each staffed with at least one medical officer, three staff nurses, a pharmacist, a lab technician, and a JHI/JPHN, thereby shifting the paradigm from episodic curative care to comprehensive primary healthcare at the grassroots level. Parallely, the government introduced the concept of “Ideal Clinics” (Namukku Aarogyam Clinics) in selected institutions where advanced diagnostic facilities, specialist consultations in medicine, gynaecology, paediatrics, and ophthalmology, digital X-ray, ECG, and ultrasound services were made available even at the sub-centre level; by 2021, 132 such Ideal Clinics were operational, significantly reducing the need for patients to travel to district hospitals for routine investigations. To ensure continuity of care at secondary and tertiary levels, the government launched the OPD Transformation Project under Ardrum, modernising outpatient departments in 78 government hospitals with queue management systems, patient waiting areas with basic amenities, digital token systems, and separate counters for senior citizens, pregnant women, and differently-abled persons; the project also introduced colour-coded referral pathways and standardised clinical protocols, thereby reducing waiting time from an average of 3–4 hours in 2016 to less than 45 minutes by 2020 in most transformed facilities. A major bottleneck historically faced by the public health system acute shortage of specialist doctors was addressed through the creation and filling of 1,152 new specialist posts (including 312 in general medicine, 228 in paediatrics, 192 in gynaecology, 144 in anaesthesiology, and others in orthopaedics, psychiatry, dermatology, and radiology) between 2017 and 2021, supplemented by the appointment of 5,248 staff nurses, 1,872 pharmacists, 1,104 lab technicians, and hundreds of other paramedical staff on regular and contract basis, taking the total new appointments in the health department to over 20,000 during the period, the highest in any five-year span in Kerala’s history. Financial protection was dramatically expanded through the complete restructuring of the state’s health insurance architecture: the earlier fragmented schemes (Rashtriya Swasthya Bima Yojana, Karunya Benevolent Fund, and others) were merged and universalised into the Karunya Arogya Suraksha Padhathi (KASP) launched in 2019, which provided cashless treatment up to ₹5 lakh per family per year for secondary and tertiary care to

every resident of Kerala irrespective of BPL/APL status, covering 42 lakh families (virtually the entire population except income-tax payees who could opt in); by 2021, over 6.5 lakh patients had availed treatment worth ₹2,800 crore under KASP, and empanelment of 1,042 hospitals (including 712 private facilities) ensured that even the poorest could access super-speciality care without catastrophic expenditure. The state health budget exhibited a clear pro-public tilt, rising from 4.7 % of total expenditure in 2016–17 to 6.1 % in 2020–21, with capital expenditure on medical and public health increasing from ₹486 crore in 2016–17 to ₹1,973 crore in 2020–21, enabling the establishment of 1,280 new health institutions (including 524 sub-centres, 522 PHCs/FHCs, and several CHCs and taluk hospitals) and the comprehensive renovation of 1,152 existing institutions under the Ardrum infrastructure component. Digital health received focused attention through the e-Health Kerala project, which by 2021 had enrolled over 3.2 crore unique patients in the statewide electronic health record system, implemented queue management and online appointment systems in all medical college hospitals and most general/district hospitals, rolled out telemedicine services in 170 FHCs and all taluk hospitals, and introduced the “e-Health Card” for cashless transactions under KASP; the SatheeVAN tele-ICU network connecting 52 peripheral hospitals with medical college hubs and the Disha tele-radiology project further strengthened critical care delivery. Decentralisation and community ownership were reinforced through the transfer of all PHCs and a significant share of taluk hospitals to local self-government institutions (panchayats and municipalities) along with untied funds averaging ₹25–40 lakh per institution annually, enabling local bodies to undertake need-based infrastructure improvements, appoint guest staff, and organise health campaigns; the reconstituted Hospital Management Committees (HMCs) and Rogi Kalyana Samithis with elected representatives, public nominees, and donor members played a pivotal role in monitoring quality and addressing grievances. Specialised vertical programmes were simultaneously strengthened: the Navakerala Karma Padhathi allocated ₹1,200 crore for NCD clinics in every FHC, the Thalikulam Project introduced comprehensive geriatric care packages, the palliative care policy was expanded to cover all panchayats through 1,050+ community-based units, and the transgender health policy (2019) established dedicated clinics and sensitisation modules. Mental health services were scaled up with the creation of 14 District Mental Health Programme units, 28 new psychiatry OPDs, and the “Manasanthi” community mental health programme. The state’s preparedness was severely tested by the Nipah outbreak (2018–2019) and the devastating floods of 2018 and 2019, followed by the COVID-19 pandemic from early 2020; the revitalised public health machinery—strengthened surveillance through IDSP, rapid response teams in every district, field-level epidemic control cells under LSGs, and a robust public hospital network—enabled Kerala to register one of the lowest case fatality rates in India (0.48 % against the national 1.4 % as of June 2021) and achieve over 98 % first-dose and 85 % second-dose COVID vaccination coverage by December 2021, with reverse quarantine, community kitchens, and psychosocial support demonstrating the effectiveness of the decentralised, people-centric model. Independent surveys by the Kerala State Planning Board (2020) and academic studies (Kutty et al., 2021; Sadanandan, 2021) documented a perceptible decline in out-of-pocket expenditure (from 72 % in 2014 to approximately 48 % by 2020–21),

increased patient footfall in government hospitals (from 2.8 crore OPD cases in 2015–16 to 4.1 crore in 2019–20), and markedly higher satisfaction scores on parameters of waiting time, staff behaviour, availability of medicines, and cleanliness. Thus, the 2016–2021 initiatives collectively constituted a historically significant effort to reclaim public provisioning in health, reverse the earlier trend of privatisation, and construct a resilient, equitable, and comprehensive public health system that not only withstood multiple crises but also offered a replicable model of social democratic health policy for other Indian states.

Conclusion.

The achievement of many of the SDG targets and achievement of very impressive Indicators especially in maternal and child health indicate success in tackling traditionally prioritized and epidemiologically important conditions. However, Kerala is now facing an epidemiological transition compounded with an ongoing demographic transition. The major burden is thus from Non-communicable diseases while the Communicable diseases continue to pose threats, and consequently require systemic attention. Even as people achieve traditional public health indicators there is a need to shift the focus beyond mortality

Towards morbidity and quality indicators. Similarly, the changing epidemiological pattern Has important implications for health system design. Kerala is facing outbreaks of several new infectious diseases. While the most prominent among them are vector borne diseases like Dengue and Chikungunya, Kerala has also seen outbreak of food borne diseases like Hepatitis and more recently (and of more concern) air borne outbreaks of diseases like H1N1, Nipah and now COVID. This changing pattern of diseases poses a challenge to redesign the health system that was traditionally geared to tackle diseases that were not very infections from person to person to highly infectious airborne diseases. This highlights the need for strengthening the Infection Control mechanisms in the health system, as well as at the community level spearheaded by LSG and other community-based groups. The developmental model of Kerala has been recognized worldwide. The thrust on decentralization has resulted in remarkable social dividends. However, it is true now as in 1995 when first described, that there are groups termed as “outliers” who have not benefitted from this development These groups include Scheduled Tribes, Scheduled Castes and coastal communities, transgender communities, and persons with disability among others. They continue to have poorer outcomes, access to relatively poorer infrastructure and human resource serving them, feel alienated and have a trust deficit that leads to poorer uptake of services. This combined with the larger structural determinants which lead to their precarious existence causes ill health and poor health to be concentrated among these Marginalized communities. Apart from this there continues to be a gender disadvantage As recognized by the health policy document. After decades of attempts at tackling these Inequities, it is time to reflect not only on ways to tackle these inequities but on the reasons for their persistence and endurance. The unique nature of issues faced by governments in Kerala is the need to engage with these challenges in a development context which nationally and internationally favours market based solutions and development paradigms that generate inequity. This larger paradigm of development includes a commodification of health

services and a consumption-based Paradigm of health care, rather than a health promoting paradigm based on planetary Health. The general direction is of privatization. In contrast, Kerala is committed to public system strengthening, especially the public health sector and is unique among Indian states with the continued commitment of the state to the welfare of its citizens through public sector lead action. In the next five years we need to move in the direction of universal health coverage through mechanisms of public sector strengthening with a focus to reach the groups unreached so far as a key thrust of the 14th Five Year Plan. It is well recognized that while the traditional diseases and conditions that faced us in the Earlier epidemiological pattern were largely (not fully) amenable to health sector intervention using an “episodic illness” framing and design, the illnesses that now affect the community are life long and thus require a shift in system design as well.

Reference

1. Surendran, A. T. (2025). Health in Kerala: Exploring achievements and remaining challenges. PMC, PMC11966890. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11966890/>
2. Kerala State Planning Board. (n.d.). Medical and public health. <https://spb.kerala.gov.in/sites/default/files/inline-files/Medical%20and%20Public%20Health%20Layout.pdf>
3. Author(s). (n.d.). The performance of public health care system in Kerala. Journal of Research in Technology, Development and Delivery, Article 3193. <https://jrtd.com/index.php/journal/article/download/3193/2385/4815>
4. Lekha, T. R. (2025). Healthcare providers’ perspectives on the organization of primary care services in Kerala. Frontiers in Public Health, 10(1480710). <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1480710>
5. Author(s). (n.d.). Public perception of service quality on public healthcare in Kerala. Revista Electrónica de Veterinaria. <https://veterinaria.org/index.php/REDVET/article/download/845/541/>
6. Muraleedharan, M. (2022). Emerging challenges in the health systems of Kerala, India. Journal of Health Research, 36(2), 242. <https://doi.org/10.1108/JHR-09-2021-0075>
7. Kutty, V. R. (2000). Historical analysis of the development of health care facilities in Kerala State, India. Health Policy and Planning, 15(1), 103–111. <https://doi.org/10.1093/heapol/15.1.103>
8. National Centre for Disease Control. (2024). State action plan on climate change and human health: Kerala. Ministry of Health and Family Welfare. <https://ncdc.mohfw.gov.in/wp-content/uploads/2024/05/12.SAPCCHH-VERSION-1-KERALA.pdf>
9. Directorate of Health Services, Kerala. (2021). Kerala health: Making the SDG a reality. <https://dhs.kerala.gov.in/wp-content/uploads/2021/02/Book-Kerala-Health-Making-the-SDG-a-reality-1.pdf>

- 10.National Health Systems Resource Centre. (2021). Health dossier: Kerala.
https://nhsrcindia.org/sites/default/files/practice_image/HealthDossier2021/Kerala.pdf
- 11.National Health Systems Resource Centre. (2021). Health dossier: Kerala.
https://nhsrcindia.org/sites/default/files/practice_image/HealthDossier2021/Kerala.pdf
- 12.Directorate of Health Services, Kerala. (2022). Health at a glance 2020-21.
<https://dhs.kerala.gov.in/wp-content/uploads/2022/12/Health-@-a-Glance-Report-20-21-final-pdf.pdf>
- 13.Kerala State Planning Board. (2021). Kerala development report 2021.
<https://spb.kerala.gov.in/sites/default/files/inline-files/Kerala-Development-Report-2021.pdf>
- 14.Surendran, A. T., & Others. (2025). Health in Kerala: Exploring achievements. Springer Medizin. <https://www.springermedizin.de/health-in-kerala-exploring-achievements-and-remaining-challenges/50826636>
- 15.Kerala Kaumudi. (2025, September 8). Kerala's massive achievement in public health sector.
<https://keralakaumudi.com/en/news/mobile/news.php?id=1605858&u=editorial>
- 16.Gokuldas, P. (2024). Migration-led development in Kerala: Looking beyond growth and remittances. Gokhale Institute of Politics and Economics. <https://gipe.ac.in/migration-led-development-in-kerala-looking-beyond-growth-and-remittances>
- 17.Franke, R. W. (1997). On Kerala's development achievements. In Oxford Academic.
<https://academic.oup.com/book/33020/chapter/280486077>
- 18.Exotic India Art. (2025). Rethinking development: Kerala's development experience (Set of 2 volumes). <https://www.exoticindiaart.com/book/details/rethinking-development-kerala-s-development-experience-set-of-2-volumes-bad196/>
- 19.Centre for Development Studies. (n.d.). Kerala's development experience: Its implications for finance. CSES India. <https://csesindia.org/wp-content/uploads/2020/08/Kerala%E2%80%99s-Development-Experience-Its-Implications-for-Finance-Thirteenth..>

INNOVATIVE AND INTERDISCIPLINARY STRATEGIES IN GUIDANCE AND COUNSELLING FOR PROMOTING SUSTAINABLE EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH TECHNOLOGY

MUSA MOHAMMED

Department of Educational Psychology
Dr Umar Sanda Ahmadu College of Education, Minna

JIMADA ABDULRAHMAN

Department of Educational Psycho
Department of Educational Psychology

Dr Umar Sanda Ahmadu College of Education, Minna

Abstract

The growing complexity of educational systems in the 21st century necessitates the adoption of innovative and interdisciplinary strategies, particularly within guidance and counselling practice. This paper examines how the integration of technology can enhance sustainable counselling services in educational settings. As students face diverse academic, social, and emotional challenges, traditional counselling approaches often fall short of meeting their evolving needs. The study explores the application of digital tools—such as virtual counselling platforms, data analytics, and mobile technologies—in improving service delivery, accessibility, and responsiveness. It further emphasizes the role of interdisciplinary collaboration among counsellors, educators, and information technology experts in designing effective, learner-centered interventions. Sustainable practices such as digital literacy, ethical engagement with technology, and culturally responsive counselling are discussed as key components of modern practice. The paper concludes that embedding technological innovation in counselling not only enhances student well-being and academic performance but also aligns with broader goals of sustainable education. Recommendations are made for institutional policy reforms, capacity building, and infrastructural investment to support this transformation in guidance and counselling practice.

Keywords: Guidance and Counselling, Innovation in Education, Interdisciplinary Approach, Sustainable Practices, Educational Technology, Student Support, Digital Counselling

KARANLIK BİR YÖNETİM TARZI: MANTAR YÖNETİM
A DARK MANAGERIAL PRACTICE: MUSHROOM MANAGEMENT

Doktora Öğrencisi Alper Ali GÖKBULUT

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0000-0003-3630-8296

ÖZET

Bu çalışma, örgütlerde benimsenen yönetim ve liderlik tarzlarının bilgi paylaşımı, çalışan tutumları ve örgütsel performans üzerindeki etkilerini, mantar yönetim yaklaşımı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüz örgütlerinde artan rekabet, belirsizlik ve değişim ortamı, yöneticilerin bilgi yönetimi ve iletişim biçimlerini daha kritik hâle getirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, bilgiyi sınırlı biçimde paylaşan, karar alma süreçlerini merkezileştiren ve çalışan katılımını kısıtlayan mantar yönetim anlayışı; otokratik, katılımcı, dönüşümcü, otantik ve serbest (laissez-faire) liderlik tarzlarıyla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Literatür bulguları, mantar ve otokratik yönetim anlayışlarının örgütsel güven, motivasyon ve performans üzerinde ağırlıklı olarak olumsuz sonuçlar doğurduğunu; buna karşılık açıklık, güven, yetkilendirme ve katılıma dayalı liderlik yaklaşımlarının çalışan performansını ve örgütsel etkinliği desteklediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, serbest liderlik tarzının denetim ve yönlendirme eksikliği nedeniyle çoğu örgütsel bağlamda performans üzerinde olumsuz etkiler yaratabildiği görülmektedir. Sonuç olarak, yöneticilerin bilgi paylaşımını örgütsel koşullar ve çalışan sorumlulukları doğrultusunda dengeli biçimde yönetmelerinin ve benimsedikleri liderlik tarzlarının örgütsel çıktılar üzerindeki etkilerini gözetmelerinin, sürdürülebilir örgütsel başarı açısından kritik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mantar yönetim, liderlik tarzları, bilgi paylaşımı, çalışan performansı, örgütsel etkinlik.

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of managerial and leadership styles on information sharing, employee attitudes, and organizational performance within the framework of the mushroom management approach. In today's organizations, increasing competition, uncertainty, and rapid change have rendered managers' approaches to information management and communication increasingly critical. In this context, mushroom management—characterized by restricted information sharing, centralized decision-making, and limited employee participation—is discussed in comparison with autocratic, participative, transformational, authentic, and laissez-faire leadership styles. The findings indicate that mushroom management and autocratic leadership styles predominantly produce negative outcomes in terms of organizational trust, employee motivation, and performance. In contrast, leadership approaches grounded in transparency, trust, empowerment, and participation are found to enhance employee performance and organizational effectiveness. However, the results also suggest that laissez-faire leadership may lead to negative performance outcomes in many organizational contexts due to insufficient guidance, control, and feedback. Overall, the study emphasizes that managers' ability to balance information sharing in line with organizational conditions and employee responsibilities, as well as their awareness of how leadership styles influence organizational outcomes, plays a crucial role in achieving sustainable organizational success.

Keywords: Mushroom management, leadership styles, information sharing, employee performance, organizational effectiveness.

GİRİŞ

İnsan, yönetme ve yönetilme ihtiyacını sürekli olarak hisseden ve yaşamına çeşitli metaforlar aracılığıyla anlam yükleyen sosyal bir varlık olarak, gelişen ve değişen dünyada belirlediği amaçlara ulaşmak için kesintisiz bir çaba içerisinde. Günümüz örgütlerinde artan rekabet koşulları, teknolojik gelişmeler ve belirsizlik ortamı, örgütleri daha etkin karar alma ve bilgi yönetimi süreçlerini benimsemeye zorlamakta; bu durum yönetim anlayışları ve liderlik tarzlarının çalışan davranışları ve örgütsel çıktılar üzerindeki etkilerinin daha yakından incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda yöneticilerin bilgiyi çalışanlarla paylaşma düzeyi, yalnızca iş süreçlerinin etkinliğini değil, aynı zamanda çalışanların tutumlarını, motivasyonlarını, performanslarını ve örgüte yönelik algılarını da doğrudan etkileyen belirleyici bir unsur hâline gelmiştir.

Bununla birlikte, bilgi paylaşımı, katılım ve şeffaflık ilkelerini benimsemekten uzak; merkeziyetçi yapının baskın olduğu, hiyerarşik ilişkilerin derinleştiği ve kapalı iletişim anlayışının hâkim olduğu yönetim tarzlarından biri olan mantar yönetim anlayışı, adını mantarların karanlık bir ortamda, sınırlı girdilerle hızlı biçimde yetiştirilmesine dayanan metafordan almakta; çalışanların örgütsel amaçlar, politikalar ve risklere ilişkin bilgilere erişiminin sınırlandırıldığı, karar alma süreçlerine dâhil edilmediği ve yöneticiler ile çalışanlar arasında ağırlıklı olarak tek yönlü bir iletişimin benimsendiği (Herman, 1997: 66; Kılıç & Olgun, 2017: 107), güç mesafesinin yüksek olduğu bir yönetim tarzını ifade etmektedir. Literatürde, bu tür kapalı ve merkezî yönetim anlayışlarının çalışanların motivasyonu, performansı ve örgütsel bağlılığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabildiği; buna karşılık açıklık, güven ve katılımcılığa dayalı yönetim yaklaşımlarının örgütsel etkinliği desteklediği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, söz konusu kuramsal çerçeveden hareketle mantar yönetim yaklaşımını ele alarak, çalışanlar ve örgütler üzerindeki olası etkilerini farklı sektörlerden çalışmalar incelenerek literatür bulguları ışığında bütüncül bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır.

Mantar Yönetim

Örgütlerde yönetim anlayışı ve uygulanan yönetim tarzları ile çalışanların bu uygulamaları algılama biçimleri, örgütsel süreçler üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Benimsenen liderlik stilleri; çalışanların tutum ve davranışları, iş performansları ve genel örgütsel çıktılar üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Bu çerçevede, çalışan davranışlarını örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda yönlendirmeyi başaran yönetim yaklaşımları, kaynakların etkili ve verimli kullanımını desteklerken; çalışan katılımını ve motivasyonunu sınırlayan bazı yönetim anlayışları ise örgütsel etkinlik ve verimlilik düzeyini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Son yıllarda yönetim bilimine dahil olan anlayışlar arasında yer alan, ilk kez 1981 yılında Kinder tarafından yayınlanan “The Soul of a New Machine” kitabında bahsedildiği bilinen mantar yönetim kavramı (Damar & Eryeşil, 2023: 149), mantarların üretim sürecinden esinlenerek ortaya çıktığı, mantarların karanlık bir ortamda, su ve gübre ile beslenerek kısa bir sürede yetiştirilmesinin sağlanması fikriyle yönetim bilimine adapte edildiği bilinmektedir (Kılıç & Olgun, 2017: 107). Buradaki asıl düşünce, çalışanların bir mantar olduğu düşünülerek karanlık bir ortamda gübrelerin üzerlerine örtülmesi ve yeterli olgunluğa eriştiğinde tüketilmek için yetiştirilen organizmalar olarak görülmesidir. Bu yönetim tarzında temel amaç, yöneticilerin bilgiyi çalışanlarla paylaşmaksızın onlara yalnızca çalışma şartlarını yerine

getirecek gerekli kaynakları sağlayarak örgütsel katkı ve performans çıktısı elde etmek istemesidir (Akduru & Arslantaş, 2021: 69).

İşletmelerde üretilen bilgilerin, çıktıların, tecrübelerin, faaliyetin devamlılığı ve paydaşların kendilerini değerlendirmesi açısından önemli olduğu bilinse de (Özdemir, 2019:581-582), mantar yönetimde talimatlar ve yönlendirmeler vardır, astlar motive edilmezler, genellikle onlarla katı ve mesafeli ilişkiler kurulur. Çalışanların iş konusunda yorum yapması, fikir beyan etmeleri, meraklı olmaları, kendi fikirlerini sunmaları ve savunmaları istenen bir durum değildir. Bu sebeple mantar yönetim tarzı içine kapanık bir yapının oluşmasına yol açmakta ve yöneticilerin yalnızca kendi beklentileri doğrultusunda görevlerini yerine getiren çalışanları istemelerine yol açmaktadır (Çetinkaya & Altıntaş, 2021: 783).

Mantar yönetim anlayışı, şeffaflık, katılımcılık ve demokratik yönetim ilkeleriyle çelişen yapısı ile yöneticilerin çalışanlarla örgütsel amaçları paylaşmadığı, sorgulama ve eleştiriyi kabul etmediği, çalışanların sadece iş performansı ortaya koymak için örgütsel aidiyet geliştirmeksizin çalıştıkları bir yönetim tarzıdır (Yorgancıoğlu ve ark., 2020: 2). Bu yönetim anlayışında çalışanların yalnızca kendilerine verilen görevleri yerine getirmeleri beklenirken, kendilerine yöneticiler tarafından bu görevlerin amacı ve performans sonuçlarına ilişkin bilgilendirme yapılmaması ve geri bildirim mekanizmalarının etkin biçimde işletilmemesi, çalışanların motivasyon düzeylerinde düşüşe sebep olabilmektedir. Bu durum, çalışanlarda işi bırakma niyetinin artması ve örgüte yönelik güven duygusunun zayıflaması; yöneticiler açısından da güç zehirlenmesi ve otoriter tutumların pekişmesi risklerini de beraberinde getirmektedir. Öte yandan, örgüt içi iletişim kanallarının yetersizliği, çalışanları alternatif iletişim yollarına yönlendirmekte; bu durum örgüt içinde dedikodu ve benzeri etkileşimlerin artmasına neden olarak örgütsel verimliliği olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Akduru & Arslantaş, 2021: 69).

Mantar yönetim tarzı aslında John Case ve Jack Stack'ın 1993'te ortaya koyduğu, finansal ve yönetsel bilgilerin çalışanlarla şeffaf bir biçimde paylaşılmasına dayanan bir yönetim tarzı olan Open Book Management (Açık Kitap Yönetim) tarzının tam tersidir. Bu yönetim tarzında daha iyi bir iş performansı elde etmek için çalışanların katılımının sağlanması, açık iletişimin elverişli hale getirilmesi desteklenmektedir. Böylelikle çalışanların örgütün amaç ve hedeflerini daha iyi anlamalarının, çalışan-örgüt uyumunu güçlendirerek iş tatmini ve örgütsel bağlılığı artıracacağı; bunun da çalışanların iş performansına olumlu yansıyacağı düşünülmektedir (Broughton & Thomas, 2012: 2; Hamstra ve ark., 2018: 595).

Bir örgütün sürdürülebilir bir başarı elde edebilmesi ve örgütlerin temel yapı taşlarından biri olan, örgüt performansında çok önemli bir rol oynayan çalışanların (Farooqui & Nagendra, 2014: 123) bireysel hedeflerine ulaşabilmesi için örgüt ile çalışanlar arasında karşılıklı uyumun sağlanması gerekmektedir. Çalışanların örgüt içi uyumlarının yüksek olması örgüt içinde birçok olumlu sonuçları da beraberinde getirecektir (Morley, 2007: 111). Bu uyumun örgüt performansını hem direkt hem de dolaylı olarak pozitif yönde etkilediği (Lee & Bang, 2012; Vilela, ve ark., 2008; Hoffman & Woehr, 2006), hatta yöneticiler ve çalışanlar arasındaki uyumun da çalışanların örgütün belirlediği hedeflere ulaşmaları için kritik bir rol oynamakta olduğu (Saeed ve ark., 2014: 243) ve yöneticilerin örgüt içindekilerle uyumları arttıkça çalışanların da örgütle uyumlarının artacağı ve performanslarının olumlu yönde etkileneceği (Hamstra ve ark., 2019: 594) düşünülmektedir. Bununla birlikte, yöneticiler ile çalışanlar arasındaki uyum düzeyinin çalışanların örgütsel hedeflere ulaşması açısından kritik bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Örgütlerde yöneticilerin benimsedikleri yönetim tarzlarının çalışanlar üzerinde önemli etkiler oluşturduğu bir gerçektir. Başarılı bir yöneticinin, çalışanları örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirmesi, bu amaçlara bağlı kalarak onları motive etmesi, performansı destekleyici bir

çalışma ortamı ile uygun bir yönetim tarzı oluşturması gerektiği ve bunun çalışan performansı üzerindeki belirleyici bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Dhawan, 2025; Hussain & Khalil, 2025; Ay & Keleş, 2017). Orta ve üst düzey yöneticilerin astlarına yönelik tutum ve davranışları, çalışanların algılarını, tutumlarını ve iş davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Astlarını yetersiz ve isteksiz olarak algılayan yöneticilerin liderlik ettiği çalışanlarla, astlarını yetkin ve istekli olarak değerlendiren yöneticilerin yönetimindeki çalışanlar arasında performans açısından anlamlı farklılıklar bulunduğu bilinmektedir (Özdevecioğlu ve ark., 2014: 2).

Yönetim Tarzları ve Performans

Çalışanlarla iletişimden oldukça uzak ve hiyerarşik yapının baskın olduğu bir yönetim tarzı olan mantar yönetim, çoğunlukla araştırmacılar tarafından olumsuz bir yönetim anlayışı olarak değerlendirilmektedir. Mantarların karanlıkta yetiştirilmesi metaforundan ortaya çıkan bu yaklaşımda yöneticiler, çalışanlarla bilgi paylaşımını sınırlamakta, karar alma süreçlerini çalışanları herhangi bir sürece dâhil etmeden merkezileştirmekte ve onlardan sadece performans beklemektedir. Bu yönetim tarzında çalışanlar, örgütsel amaçlardan ve karar süreçlerinden habersiz bırakıldığından motivasyon ve örgütsel bağlılıklarının olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Kahya & Ceylan, 2019; Mumcu & Aras, 2021; Saedi, 2025).

Mantar yönetim tarzı aslında otokratik liderlikle benzerlikleri olan bir yaklaşımdır. Otokratik liderlikte de yetki ve karar alma gücünün tamamen liderde toplandığı, örgütsel hedeflerin, politika ve planların belirlenmesinde çalışanların görüşlerine yer verilmediği bilinmektedir. Bu yaklaşımda lider, alınan karar ve talimatlara eksiksiz uyum beklemekte; çalışan motivasyonu ise çoğunlukla zorlayıcı, yasal ya da ödüllendirici araçlar yoluyla sağlanmaktadır. Otokratik liderlik, geleneksel ve hiyerarşik yapılarda yetişmiş, otoriteye saygıyı benimseyen çalışanlar tarafından daha kolay kabul edilebilmekte; liderin merkezîyetçi uygulamalarla sorumluluk ve otoriteyi üstlendiği, standartları belirlediği ve performansı geri bildirimler yoluyla yönlendirdiği bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Altan & Özpehlivan, 2019: 211). Ancak bu yapı, çalışan katılımını ve içsel motivasyonu sınırlayarak uzun vadede performans çıktıları üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Otokratik ve mantar yönetim tarzlarının performans üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabildiği yaklaşımlarının aksine, literatürde örgütsel ve bireysel performansı destekleyen yönetim tarzlarının da bulunduğu görülmektedir. Çalışanların örgütsel karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik eden, açıklık ve yetkilendirmeye dayalı bir liderlik yaklaşımı olan katılımcı (demokratik) liderlik yaklaşımı, rekabetçi ortamda örgütsel başarıyı desteklemek amacıyla çalışanların karar alma süreçlerine katılarak verimliliğe katkıda bulunduğu savunulmaktadır (Wang ve ark., 2022:2). Ayrıca Akpoviroro ve ark. (2018), liderlerin bilgi paylaşım düzeyi yüksek olduğunda katılımcı liderlik ile çalışan performansı arasındaki ilişkinin güçlendiğini, bilgi paylaşımının düşük olduğu durumlarda ise bu ilişkinin zayıfladığını ortaya koymuşlardır.

Benzer biçimde, dönüşümcü liderlik çalışanları daha yaratıcı, strese dayanıklı, esnek ve değişime açık bireyler hâline getirerek örgütsel katkıyı uzun vadede güçlendirmektedir (Bass & Riggio, 2006). Bu liderlik tarzı, çalışanların adalet algısını ve karşılıklı anlayışı artırmakta; iş yaşamı kalitesini geliştirerek örgüt içinde gelişim ve büyümeyi destekleyen iyileştirmeleri kapsamaktadır (Korejan & Shahbazi, 2016). Dönüşümcü liderlerin vizyonlarını açık biçimde ifade etmeleri, güven ve saygı uyandıran rol model davranışlar sergilemeleri ve çalışanların bireysel gelişimine rehberlik etmeleri işletme performansı üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Fırat & Yeşil, 2020).

Pozitif, doğru, şeffaf ve etik değerlere dayanan bir liderlik yaklaşımı olan otantik liderlik ise kendini tanıyan, alçakgönüllü, sürekli gelişime açık, çalışanlarının iyiliğini gözetken ve etik temelli bir güven ortamı oluşturan liderlik anlayışını ifade etmektedir (Güvener & Ayhan, 2023:

396). Literatürde yer alan çalışmalar, algılanan otantik liderliğin çalışanların iş performansını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Öztürk ve ark., 2025; Güler & Cinnioğlu, 2021; Wong & Laschinger, 2013).

Buna karşılık, serbest (laissez-faire) liderlik, liderin müdahalesinin asgari düzeyde olduğu ve çalışanlara geniş bir hareket alanı tanıyan bir liderlik tarzı olarak tanımlanmaktadır. Bu yönetim tarzının çalışanların deneyimli ve yüksek sorumluluk bilincine sahip olduğu sınırlı durumlarda etkili olabildiği ancak çoğu zaman örgütsel bağlamda rol çatışması, rol belirsizliği ve iş arkadaşları arasında yaşanan çatışmaları artırarak örgüt içi uyumsuzluğa yol açtığı bilinmektedir (Skogstad ve ark., 2007). Ayrıca denetim, yönlendirme ve geri bildirimin yetersiz olması; düşük üretkenlik, performans düşüşü, hedeflere ulaşmada gecikme ve artan maliyetler gibi olumsuz sonuçları beraberinde getiren serbest liderliğin, örgütsel etkinliği zayıflatan bir yönetim tarzı olarak değerlendirilmesine de neden olmaktadır (Ulukök & Merdan, 2022: 376).

Bu doğrultuda, örgütlerde benimsenen yönetim ve liderlik tarzlarının çalışanların tutum, davranış ve performansları üzerinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle bilgi paylaşımının sınırlı olduğu, çalışanların karar süreçlerine dâhil edilmediği ve kontrolün merkezileştiği mantar yönetim ve otokratik liderlik yaklaşımlarının performans çıktıları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabildiği; buna karşılık katılımcı, dönüşümcü ve otantik liderlik gibi açıklık, güven ve yetkilendirmeye dayalı yaklaşımların örgütsel ve bireysel performansı desteklediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, serbest (laissez-faire) liderlik tarzının da çoğunlukla denetim ve yönlendirme eksikliği nedeniyle etkinliği sınırlayan bir yönetim anlayışı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, farklı yönetim ve liderlik tarzlarının çalışan performansı üzerindeki etkilerinin önemi anlaşılmaktadır.

Mantar yönetimin yukarıda sayılan olumsuz taraflarının yanında, çalışanların karar verme aşamasına katılmamalarının iş stresini olabildiğince azaltacağı (Kılıç, 2015: 85); örgütlerde yoruma kapalı bir ortamın örgüt içinde dedikodu ve çalışanlar arası çatışmalardan kaynaklı kaosu önlenmesi, bilgi paylaşımının kısıtlı olması sebebiyle örgüt mahremiyetinin korunması (Kılıç & Olgun, 2017: 107) gibi olumlu tarafları da bulunmaktadır. Ayrıca Kılıç (2015) bu yaklaşımla ilgili yöneticilerin kendilerini mutlak bilgi sahibi olarak konumlandıklarını, çalışanları sorgulamayan ve pasif unsurlar olarak görerek onların örgüte katkılarını sınırlandıran, çalışanların sadece örgüte odaklanmalarını sağlayıp onların kendilerinin önüne geçmelerini engelleme düşüncesinde olabileceklerini belirtmiştir.

Literatür Taraması

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, mantar yönetim anlayışının farklı sektör ve örgütlerde çeşitli örgütsel ve bireysel çıktılar üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Türkiye’de bir ilde sağlık çalışanları ve yöneticiler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, yöneticilerin %84’ünün mantar yönetim tarzını uyguladığı, çalışanların ise %87’sinin yöneticilerinin mantar yönetim davranışı sergilediğini algıladıkları tespit edilmiştir (Kılıç, 2015). Benzer şekilde Paçal ve Kalfaoğlu (2024), belediye çalışanlarının orta düzeyde mantar yönetim algısına sahip olduklarını; çalışanların daha çok fikirlerine değer veren ve iletişime açık liderlerle çalışmayı tercih ettiklerini, ayrıca kadın çalışanların erkek çalışanlara kıyasla yetersiz bilgi paylaşımı ve yetersiz iletişime daha fazla maruz kaldıklarını ortaya koymuştur.

Mantar yönetim anlayışının çalışan tutumları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda ise ağırlıklı olarak olumsuz sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Mumcu ve Aras (2021), Türkiye’de bir devlet üniversitesinde görev yapan araştırma görevlileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, mantar yönetim tarzının örgütsel sinizmi pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Tekin ve Birincioğlu (2017) da Türkiye’de iki kamu üniversitesinde yürüttükleri araştırmalarında, söz konusu üniversitelerde kısmen mantar yönetim anlayışının uygulandığını

ve özellikle araştırma görevlilerinin bu durumdan olumsuz etkilendiğini tespit etmiştir. Tekin ve Özbey (2024) ise çalışmalarında mantar yönetim anlayışının çalışanların yeniliğe yönelik dirençlerini artırdığını ve yeniliğe açıklık düzeylerini azalttığını ortaya koymuşlardır.

Çalışanların psikolojik durumları ve davranışsal çıktıları bağlamında ele alınan araştırmalarda da benzer sonuçlar dikkat çekmektedir. Külekçi ve ark. (2020), iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde mantar yönetiminin aracı rolünü incelemiş; mantar yönetiminin hem iş stresi hem de işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bozkır ve Fidan (2021) ise mantar yönetim anlayışının çalışanların iş performansı ve enerji düzeylerini olumsuz etkileyerek duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin artmasına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Tekstil sektöründe gerçekleştirilen bir çalışmada da mantar yönetiminin daha yoğun uygulanmasının çalışan performansında azalmaya neden olduğu saptanmıştır (Kahya & Ceylan, 2019).

Akduru ve Arslantaş (2021)'in, turizm, sağlık ve bankacılık sektörlerinde yaptıkları araştırmada ise mantar yönetim algısının en yüksek sağlık sektöründe, ikinci sırada bankacılık sektöründe ve en düşük düzeyde ise turizm sektöründe olduğunu ortaya koyulmuştur.

Yorgancıoğlu Tarcan ve ark. (2020), sağlık profesyonelleri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada mantar yönetim tarzı ve algılanan yönetici desteğinin çalışan performansı üzerindeki etkisini incelemiş; mantar yönetim tarzının iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu da literatürde sınırlı sayıda da olsa mantar yönetim anlayışının bazı örgütsel çıktılar üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koyan çalışmaların mevcut olduğunu göstermektedir.

Mantar yönetim yaklaşımının ulusal literatürde 2017 yılından itibaren araştırmacıların dikkatini çekmeye başladığı, genellikle literatür incelemesi tarzında çalışmaların bulunduğu, uluslararası literatürde bu konuya ilişkin çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Saedi (2025), kamu örgütlerinde mantar yönetim tarzını ele aldığı çalışmada, mantar yönetim anlayışının örgütsel güvenin azalmasına, örgütsel kötümserliğin artmasına, hizmetten ayrılma eğilimine ve düşük performans düzeylerine yol açtığını vurgulamıştır. Chegeni (2025)'nin kamu kurumlarında gerçekleştirdiği araştırmada ise mantar yönetim anlayışının psikolojik, ilişkisel, performansa ilişkin, yapısal ve yönetsel olmak üzere beş temel sonucu bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışma bulgularına göre bu yönetim yaklaşımı; örgütsel verimliliğin azalmasına, karar alma süreçlerinin niteliğinin zayıflamasına, yaratıcılık ve yenilikçilik düzeyinin düşmesine ve örgütsel hata oranlarının artmasına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yöneticilerin örgüt içinde giderek yalnızlaşması, yönetsel güvenilirliklerinin azalması, yönetsel etkinliğin düşmesi, yönetici-çalışan ilişkilerinde gerilimin artması ve liderlik fırsatlarının kaybedilmesi de mantar yönetimin ortaya çıkardığı önemli yönetsel sonuçlar arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, mantar yönetim tarzında örgütlerde yöneticilerin çalışanlarla çoğunlukla tek yönlü iletişim kurduğunu, bilgiyi sınırlı ölçüde paylaştığını ve çalışanlardan ağırlıklı olarak performans beklentisi içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır. Bilginin işletmeler açısından stratejik bir unsur olması, tüm bilgilerin çalışanlarla sınırsız biçimde paylaşılmasını gerekli kılmamakla birlikte; bilginin kasıtlı olarak saklandığı mantar yönetim anlayışının örgütsel güveni, motivasyonu ve verimliliği olumsuz etkilediği görülmektedir. Öte yandan, işletmeye ait tüm bilgilerin paylaşılması da örgüt içinde dedikodu, bilgi kirliliği ve stratejik bilgilerin dışarıya sızması gibi riskler doğurabilmektedir. Bu nedenle bilgi paylaşımının kapsamı; örgütsel koşullar, sektörün yapısı ve çalışanların sorumlulukları dikkate alınarak dengeli bir biçimde belirlenmelidir. Çalışma bulguları, benimsenen yönetim ve liderlik tarzlarının performans çıktıları üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Mantar ve otokratik yönetim

anlayışlarının performansı olumsuz etkilediği; açıklık, güven ve etkileşim, şeffaflığa dayalı, etiğe önem veren dönüşümcü ve otantik liderlik gibi yaklaşımların performansı desteklediği; buna karşılık yöneticinin rehberlik ve geri bildirimden uzak kaldığı serbest (laissez-faire) liderlik durumlarında da performansın olumsuz yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, yöneticilerin hangi bilgileri, kimlerle ve ne zaman paylaşacaklarını bilmeleri ve benimsedikleri liderlik özelliklerinin örgütsel performans üzerindeki etkilerini kavramaları, etkili ve sürdürülebilir yönetim uygulamaları açısından kritik bir önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda mantar yönetim anlayışının liderlik kuramlarıyla ilişkilendirilerek teorik temellere dayalı biçimde ele alınmasının, literatüre önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akduru, H. E., & Arslantaş, C. (2021). Mantar yönetim yaklaşımının örgüte karşı sapkın davranışlara etkisi üzerine sektörlerarası bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 67–84.

Akpoviro, K. S., Kadiri, B., & Owotutu, S. O. (2018). Effect of participative leadership style on employee's productivity. *International Journal of Economic Behavior*, 8(1), 47–60.

Altan, S., & Özpehlivan, M. (2019). Otokratik ve katılımcı liderlik anlayışının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkisi: Sivil toplum kuruluşları üzerine bir araştırma. *The Journal of Social Science*, 3(5), 208–229.

Ay, F. A., & Keleş, K. (2017). Etkileşimci ve dönüşümcü liderlik tarzlarının işten ayrılma niyeti ve iş performansı üzerinde etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 193–203.

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership*. 2nd Ed., New York: Psychology Press.

Bozkır, A., & Fidan, A. (2021). Spor işletmelerinde mantar yönetim anlayışının çalışanların tükenmişlik düzeyleri üzerine etkisi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 18–31.

Broughton, A. C., & Thomas, J. (2012). Embracing open-book management to fuel employee engagement and corporate sustainability. *University of North Carolina, Kenan-Flagler Business School*, 1-14.

Chegeni, F. F. (2020). Analyzing the consequences of mushroom management in public organizations. *Evolution*, 34(117), 241–282.

Çetinkaya, F. F., & Altıntaş, M. (2021). Whistleblowing (erdemli raporlama) ve mantar yönetimi arasındaki ilişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 781–793.

Damar, A., & Eryeşil, K. (2023). Örgütlerde mantar yönetim (Bölüm 7). F. Bal & O. E. Ufacık (Eds.), *Yönetim & organizasyon alanından seçme yazılar* (ss. 147–162). Özgür Yayınları.

Dhawan, B. P. (2025). The impact of leadership styles on employee motivation and performance. *MSW Management Journal*, 35(1), 1–15.

Farooqui, M. S., & Nagendra, A. (2014). The impact of person–organization fit on job satisfaction and performance of the employees. *Procedia Economics and Finance*, 11, 122–129.

Fırat, İ., & Yeşil, S. (2020). Dönüşümcü liderlik özelliklerinin işletmenin yenilik yeteneği ve performansı üzerindeki etkisi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 40–57.

Güler, M., & Cinnioğlu, H. (2021). Algılanan otantik liderlik davranışının çalışanların örgütsel bağlılık ve performans düzeylerine etkisi: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 3(2), 124–139.

Güvener, H., & Ayhan, E. (2023). Otantik liderlik, kolektif etkinlik ve performans ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(36), 393–415.

Hamstra, M. R. W., Van Vianen, A. E. M., & Koen, J. (2019). Does employee perceived person–organization fit promote performance? The moderating role of supervisor perceived person–organization fit. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(5), 594–601.

Herman, R. E. (1997). *The process of excelling: The practical how-to guide for managers and supervisors*. Oakhill Press.

Hoffman, B. J., & Woehr, D. J. (2006). A quantitative review of the relationship between person–organization fit and behavioral outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 68(3), 389–399.

Hussain, S., & Khalil, Q. (2025). The impact of leadership styles on employee performance in organizational settings. *International Research Journal of Management and Social Sciences*, 6(3), 49–54.

Kahya, V., & Ceylan, E. (2019). İş performansını artırmada yeni bir yaklaşım: Mantar yönetimi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(45), 3773–3781.

Kılıç, T. (2015). Mushroom management theory: Sample of health sector. *Academy of Strategic Management Journal*, 14, 85–92.

Kılıç, T., & Olgun, H. (2017). Mantar yönetim yaklaşımı. *Journal of Organizational Behavior Research*, 2(2), 106–113.

Korejan, M. M., & Shahbazi, H. (2016). An analysis of the transformational leadership theory. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 8(3), 452–461.

Külekci, M. K., Özbozkurt, O. B., & Bahar, E. (2020). The mediating role of mushroom management within the impact of job stress on intention to leave. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 361–371.

Lee, W. L., & Bang, H. (2012). High performance work systems, person–organization fit and organizational outcomes. *Journal of Business Administration Research*, 1(2), 129–138.

Morley, M. J. (2007). Person–organization fit. *Journal of Managerial Psychology*, 22(2), 109–117.

Mumcu, A., & Aras, M. (2021). The mediating role of interactional justice on the effect of mushroom management on organizational cynicism. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 300–316.

Özdemir, F. S. (2019). Finansal raporlama standartlarının bilgi asimetrisini azaltıcı rolüne dair teorik inceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(3), 581–602.

Özdevecioğlu, M., Akın, M., Karaca, M., & İştahlı, B. (2014). Kötü niyetli yönetim algılamasının çalışanların performansları üzerindeki etkisinde duygusal zekânın rolü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 1–18.

Öztürk, F., Taş, D., Yiğit, K., & Çiçek, H. (2025). Algılanan otantik liderlik ve iş yeri arkadaşlığının iş performansı üzerine etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 32(2), 265–285.

Paçal, S., & Kalfaoğlu, S. (2024). Belediye çalışanlarının mantar yönetim algısının ölçülmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 33–43.

Saedi, A. (2025). Designing mushroom management style model in government organizations using the structural-commentary approach. *Public Organizations Management*, 13(51), 71–86.

Saeed, I., Waseem, M., Sikander, S., & Rizwan, M. (2014). The relationship of turnover intention with job satisfaction, job performance, leader–member exchange, emotional intelligence and organizational commitment. *International Journal of Learning and Development*, 4(2), 242–256.

Skogstad, A., Einarsen, S., Torsheim, T., Aasland, M. S., & Hetland, H. (2007). The destructiveness of laissez-faire leadership behavior. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12(1), 80–92.

Tekin, E., & Birincioğlu, N. (2017). Araştırma görevlilerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin kadro türü ve demografik özellikler açısından incelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (19), 171–196.

Tekin, E., & Özbey, K. Y. (2024). Yükseköğretim kurumlarında mantar yönetim anlayışının bireysel yenilikçiliğe etkisi üzerine bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 76–95.

Ulukök, E., & Merdan, E. (2022). Laissez-faire liderlik: Alanın bir haritası ve bibliyometrik bir analiz. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 6(2), 371–396.

Vilela, B. B., González, J. A. V., & Ferrín, P. F. (2008). Person–organization fit, OCB and performance appraisal: Evidence from matched supervisor–salesperson data set in a Spanish context. *Industrial Marketing Management*, 37(8), 1005–1019.

Wang, Q., Hou, H., & Li, Z. (2022). Participative leadership: A literature review and prospects for future research. *Frontiers in Psychology*, 13, 924357. doi: 10.3389/fpsyg.2022.924357

Wong, C. A., & Laschinger, H. K. S. (2013). Authentic leadership, performance, and job satisfaction: The mediating role of empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, 69(4), 947–959.

Yorgancıoğlu Tarcan, G., Erigüç, G., Kartal, N., Koca, G. Ş., & Karahan, A. (2021). The effect of mushroom management style and perceived supervisor support on employee performance: An application with university hospital employees. *The International Journal of Health Planning and Management*, 36(2), 532–544.

**KLASİK FETVA GELENEĞİNDEN FETVA KURULLARINA: KOLEKTİF
İCTİHADA GEÇİŞ**
FROM THE CLASSICAL FATWA TRADITION TO FATWA COUNCILS: THE
TRANSITION TO COLLECTIVE İJTİHÂD

Doç. Dr. Abdulbasit SALTEKİN
Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

ORCID NO: ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-7840>.

ÖZET

Fetva, İslâm hukukunda mükelleflerin dinî ve hukukî fiillerini yönlendiren temel normatif araçlardan biridir ve tarih boyunca icthad kurumu ile yakın bir ilişki içinde gelişmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde fetva faaliyeti, müstakil bir kurum hüviyetine sahip olmayıp vahiy, sünnet ve doğrudan irşad çerçevesinde icra edilmiştir. Bu dönemde hüküm verme, tebliğ ve fetva fonksiyonları tek merkezde birleşmiş durumdadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahâbe, karşılaştıkları yeni meselelerde nasların ışığında re'y, kıyas ve istişâre yöntemlerine başvurarak fetva vermiştir. Özellikle kamuya ilişkin meselelerde istişâreye dayalı karar alma pratiği, kolektif icthadın erken örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Tâbiîn ve müteahhirîn dönemlerinde fetva faaliyeti, büyük ölçüde müctehid fakihlerin şahsî ilmî ehliyetine dayanmış; mezheplerin teşekkülüyle birlikte fetva, mezhep içi usûl, tercih ve tasnif mekanizmaları çerçevesinde kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bununla birlikte klasik dönemde fetva pratiği esasen bireysel müftîler üzerinden yürütülmüş, kolektif icthad daha çok ilmî müzakereler ve istişâre ile sınırlı kalmıştır. Osmanlı döneminde Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin bir ilim heyeti tarafından hazırlanması, fikhî hükümlerin kolektif bir anlayışla tedvin edilmesi bakımından önemli bir kırılma noktası teşkil etmiştir.

Modern dönemde toplumsal ilişkilerin karmaşıklaşması, yeni hukukî ve sosyal meselelerin ortaya çıkması ve fetvanın kamusal etkisinin artması, bireysel fetva pratiğinin sınırlarını daha belirgin hâle getirmiştir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Kuveyt Fetva Kurulu ve Mecma'u'l-Fıkh el-İslâmî gibi ulusal ve uluslararası fetva kurulları, kolektif icthad anlayışını kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Bildiri, klasik bireysel fetva geleneğinden kurumsal fetva yapılarına geçişi tarihsel bir süreklilik içinde ele alarak, kolektif icthadın fetvada isabet, istikrar ve güvenilirlik açısından taşıdığı önemi fikhî bir perspektifle değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fetva, İctihad, Kolektif İctihad, Fetva Kurulları, Mecelle, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mecma'u'l-Fıkh.

ABSTRACT

Fatwa occupies a central position in Islamic law as a normative instrument guiding the religious and legal conduct of legally responsible individuals (mukallafün). Closely linked to the institution of ijthād, fatwa issuance has historically reflected broader transformations in legal authority, methodology, and institutional structures within Islamic jurisprudence. During the

lifetime of the Prophet Muḥammad (peace be upon him), the functions of legislation, adjudication, and legal guidance were unified in his person, grounded directly in revelation (waḥy), Prophetic practice (sunnah), and divinely guided judgment. In this foundational period, the concept of fatwa did not exist as an independent institution; rather, legal clarification was embedded within prophetic instruction and direct moral guidance.

Following the Prophet's death, the Companions (ṣaḥāba) assumed responsibility for responding to new legal questions through interpretive reasoning (ra'y), analogy (qiyās), and consultation (shūrā). Although many fatwas were issued individually by prominent Companions, collective deliberation—especially in matters of public concern—played a significant role, providing early precedents for communal legal reasoning. This duality between individual ijtihād and consultative decision-making continued into the period of the Successors (tābi'ūn), where regional legal practices and scholarly circles further shaped the contours of fatwa activity.

With the emergence and consolidation of the classical legal schools (madhāhib), fatwa became increasingly systematized within established methodological frameworks. The authority of the mufti was defined by scholarly qualification, mastery of legal theory (uṣūl al-fiqh), and adherence to school-based doctrines. Despite this institutional maturation, classical fatwa practice largely remained centered on individual jurists, while collective ijtihād functioned primarily through scholarly consultation, debate, and the accumulation of authoritative opinions within the schools.

A significant shift toward institutionalized collective reasoning can be observed in the Ottoman period with the codification of the Majalla al-Aḥkām al-'Adliyya. Prepared by a scholarly committee, the Majalla represents a landmark example of collective juristic effort aimed at translating Ḥanafī legal doctrine into a coherent legal code. This experience foreshadowed modern developments in collective fatwa-making.

In the contemporary period, rapid social change, technological advancement, and the emergence of complex legal and ethical issues have exposed the limitations of purely individual fatwa issuance. As a result, collective ijtihād has been institutionalized through national and international fatwa councils, such as the High Council of Religious Affairs of the Turkish Directorate of Religious Affairs (Diyanet), the Kuwaiti Fatwa Council, and the Islamic Fiqh Academy (Majma' al-Fiqh al-Islāmī). These bodies bring together jurists and specialists from various disciplines, enabling a more comprehensive evaluation of modern issues while enhancing consistency, public trust, and legal reliability. This paper argues that the transition from classical individual fatwa practices to institutionalized collective ijtihād represents not a rupture with tradition, but a historically grounded evolution within Islamic legal thought.

Keywords: Fatwa, Ijtihād, Collective Ijtihād, Fatwa Councils, Majalla al-Aḥkām al-'Adliyya, Diyanet, Islamic Fiqh Academy.

MACROECONOMIC IMPLICATIONS OF INSTITUTIONAL QUALITY: EMPIRICAL EVIDENCE FROM INFLATION BEHAVIOR IN NIGERIA

Ogunseye, Timothy Oluwalogbon, Ph.D

Department of Banking and Finance, Federal Polytechnic Ilaro, Ilaro City PMB 50, Nigeria

Isiaka, Najeem Ayodeji

Department of Banking and Finance, Federal Polytechnic Ilaro, Ilaro City PMB 50, Nigeria

ABSTRACT

The traditional determinant of inflation was largely focused on both monetary and fiscal policies and factors, ignoring the role of structural and institutional quality. As a result, this study investigated the role of institutional quality on the inflation rate in Nigeria, covering the period from 2000 to 2024. Data on regulatory quality, control of corruption, political stability, rule of law, government efficiency, and inflation rate were gathered from Worldwide Governance Indicators (WGI) and World Bank Indicators. Due to the existing failure of the static model to capture the dynamics of inflation in the long run, this study employed a dynamic model, such as the Dynamic Ordinary Least Squares method, to analyze the data with the aid of E-views. From the statistical analysis, it was revealed that the rule of law has a significantly negative relationship with the inflation rate in Nigeria. Also, the study found that control of corruption has a positive but insignificant impact on the inflation rate in Nigeria. However, the study revealed that political stability has no significant impact on inflation in Nigeria. The study therefore concluded that institutional quality significantly influenced the inflation rate in the long run but had a marginal effect in the short run within the period under review. Therefore, the study recommends that poor regulatory quality and political stability disrupt the effectiveness of monetary and fiscal policies, leading to uncertainty in the inflation rate target. As a result, the government should enhance regulatory quality in policy implementation. The Nigerian government should intensify efforts to improve the regulatory environment.

Keywords: Institutional quality, Inflation rate, DOLS, Regulatory quality, and Government effectiveness

MOLLA AHMED CEZERÎ HAYATI VE DÎVAN ADLI ESERİ
MOLLA AHMED CEZERÎ'S LIFE AND HIS WORK ENTITLED DÎVAN

Muhteşem KIZIL

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0009-0007-0599-6352

ÖZET

Asr-ı saadetten günümüze kadar nice âlimler yetişmiş ve birçoğu ömürlerini Kur'ân ve sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması ve öğretilmesi noktasında ciddi çaba sarfetmişlerdir. Bu alimlerin kaleme aldıkları eserlerin bir kısmı bize ulaşmış, bir kısmı ise gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bölgemizde de gerek yaşantısı ve gerekse eserleriyle örnek alınması gereken değerli birçok ilim adamı yetişmiştir. Molla Cezerî 16. yüzyıllarda bölgemizde tanınmış ve önemli izler bırakmış ilim adamı ve tasavvuf ehlinden olan bir zattır. Düşünce dünyamıza edebiyattan felsefeye birçok konuyu ihtiva eden ve bizlere Dîvân eserini miras bırakan Molla Cezerî sadece bir şair değil, aynı zamanda İslam düşüncesinin birçok disiplinine vakıf bir Sûfî düşünürdür. Dîvân'ı, içerdiği nazari konularla İslam düşünce tarihinde bu kapsamda ve vecizlikte yazılmış nadir eserlerden birisidir. Molla Cezerî Dîvân'ında, XVII. yüzyılın genel karakterini yansıtarak tasavvuf düşüncesini merkeze alıp İslam felsefesinin diğer (Meşşâî, İsrâkî) yönelimlerinin tümüne veciz ifadelerle yer vermiş ve hakikate ulaşmanın ancak mecaz ile mümkün olabileceğini her fırsatta vurgulamıştır. Şark insanının öne çıkan hususiyetlerinden birisi, toplumda kabul görmüş yüce şahsiyetleri, mistik bir atmosfer içinde teneffüs etmektir. Tarihte isminden bahsettiren Ahmed-i Hani, Fakiy-i Teyrân gibi bazı âlim edebiyatçıları hakkında yazılı bilgiler sınırlı olmakla birlikte, şifahî kültürle gelen birçok menkıbe bulunmaktadır. Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Molla Ahmed el-Cezerî'de de aynı durum söz konusudur. Hayatı ve Dîvanı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki bu şahıslar hem yazdıkları eserlerle hem de insanların teveccühünü kazanmakla, kendilerini nesilden nesile aktarılan, övgüyle bahsedilen bir platforma taşımışlardır.

Anahtar Kelimeler: Cezerî, Dîvan, Nakşibendiyye, Felsefe, Ahmed-i Hani, Fakiy-i Teyran

ABSTRACT

From the Era of Bliss (*Asr al-Sa'ādah*) up to the present day, numerous scholars have emerged, many of whom devoted their lives to ensuring that the Qur'an and Sunnah were understood and taught correctly. Some of the works authored by these scholars have reached us, while others still await discovery. In our region as well, many esteemed scholars—whose lives and writings serve as exemplary models—have been raised. Among them is Molla Cezerî, a renowned scholar and figure of Sufism who lived in the 16th century and left significant traces in our region. Molla Cezerî, who bequeathed to us his *Dîwân*, a work encompassing many subjects from literature to philosophy and enriching our intellectual tradition, is not only a poet but also a Sufi thinker well-versed in numerous disciplines of Islamic thought. His *Dîwân*, with its theoretical content, is among the rare works in the history of Islamic thought written with such scope and conciseness. In it, Molla Cezerî reflects the general intellectual character of the 17th century, placing Sufi thought at the center while also concisely incorporating the other major orientations of Islamic philosophy (Peripatetic and Illuminationist). He consistently emphasizes that attaining truth is possible only through metaphor. One of the distinguishing characteristics of the people of the East is their tendency to experience esteemed and widely respected figures within a mystical atmosphere. Although written information about certain scholar-literati who made their mark in history—such as Ahmad-i Hânî and Feqiyê Teyran is limited, numerous narratives have been transmitted through oral tradition. The same situation applies to Molla Ahmed al-Cezerî, the main subject of our study. Little information is available about his life and his *Dîwân*. However, it should be remembered that these figures, through both their writings and the esteem they earned among people, elevated themselves into a realm where they are mentioned with praise and transmitted from generation to generation.

Key Words: Molla Ahmed Cezerî, Dîvân, Manifestation, Sûfî, Trut, Naqshbandiyya

RESTRUCTURING AND OPTIMIZATION OF ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEMS AND IMPLEMENTATION OF ADVANCED MARKETING APPROACHES

Nigar HÜSEYNOVA

Azerbaijan State University of Economics, Faculty of Business and Management, Business and
Logistics Department, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7940-8628>

ABSTRACT

This article looks into the challenges and imperatives associated with restructuring and optimizing an enterprise management system, especially for integrating new and advanced marketing approaches. The modern business environment is so different from the traditional one that the management model needs constant adaptation in order for the organization to be agile, competitive, and responsive to new market dynamics. Conventional management structures are either at the foundation or become rigid and inefficient in front of technological disruption, alteration in consumer behavior, and increased global competition. This paper aims to put forward an argument that in such an environment, a strategic reconfiguration of the management structure becomes unavoidable for enterprise success through process reengineering, digital transformation, and the fostering of cross-functional collaboration.

The study further states that, together with management optimization, advanced marketing strategies—such as data-driven decisionmaking, personalized customer engagement, brand positioning, and effective use of digital platforms—are all key to ensuring market adaptability and sustaining business growth. The article uses case studies and practical examples from Azerbaijani enterprises to illustrate the synergistic enhancement of organizational performance that results when modern management theories are combined with innovative marketing techniques. The findings reveal that enterprises embracing a multidimensional restructuring agenda, which encompasses both renewal of the management system and sophisticated approaches to marketing, are able to benefit from heightened operational efficiency, better use of resources, and more solid market positioning. Moreover, such enterprises show a greater degree of resilience in response to external shocks and are better positioned to capitalize on emerging opportunities.

This paper provides new insights for academics, practitioners, and policymakers concerned with organizational transformation by offering a multidisciplinary framework that bridges management science and marketing innovation. In the end, it is argued that only through holistic optimization of management systems and marketing practices can firms sustain competitive advantage and ensure long-term viability in today's complex, dynamic business environment.

Keywords: Enterprise management restructuring, Process optimization, Advanced marketing, pproaches, Digital transformation, Multidisciplinary integration, Organizational performance, Competitive advantage

INTRODUCTION

In the contemporary global economy, enterprises face unprecedented volatility, technological disruption, and rapidly shifting consumer preferences. Traditional management paradigms have become inadequate for addressing modern business complexities. As competition intensifies globally, enterprises must fundamentally reconsider their structures, processes, and market strategies to maintain relevance and achieve sustainable growth, with 74% of organizations now considering digital transformation critical.

Organizational restructuring is driven by converging forces: technological advancements in artificial intelligence, data analytics, and digital platforms have altered business operations fundamentally. Consumer behavior has evolved dramatically, with 80% expecting personalized brand experiences. Globalization has intensified competitive pressures, requiring continuous innovation and adaptation.

Business process reengineering (BPR) represents a critical restructuring component, involving fundamental rethinking and radical redesign of core processes to improve cost, quality, service, and speed. However, 50-70% of reengineering projects fail due to lack of management commitment. Projects with executive sponsorship demonstrate 73% success rates and can explain over 30% of variance in organizational performance.

Digital transformation has emerged as essential for management optimization, facilitating enhanced decision-making, streamlined workflows, and superior customer engagement. While 56% of executives report ROI exceeding expectations, only 30% of transformation efforts succeed. Organizations with effective change management achieve 143% of expected ROI versus 35% without it. Companies adopting BPR report 35% reduction in cycle time and 22% lower costs, while combining automation with AI achieves 45% higher efficiency.

Cross-functional collaboration constitutes another fundamental dimension. Organizations with strong teamwork are 1.5 times more likely to report above-average growth and five times more likely to be high-performing. Companies practicing collaboration increase productivity by 25% and achieve 30% reduction in turnaround time, with connected teams demonstrating 21% higher profitability and 71% higher project success rates.

Advanced marketing approaches are equally critical for competitiveness. Data-driven marketing leverages customer information to optimize campaigns, with personalized campaigns yielding 80% higher ROI. Personalized emails generate 29% higher open rates and 41% higher click-through rates, while personalized calls-to-action convert 202% better. Product recommendations can increase conversion rates by 288-320%.

Strategic brand positioning creates sustained competitive advantage. Research shows 81% of consumers require brand trust before purchasing, while consistent brand presentation drives 10-20% revenue increases. Effective positioning can achieve 60% higher consumer engagement and 25% increase in purchase intent [7] [12].

This paper examines the synergistic relationship between management restructuring and advanced marketing, arguing that sustainable competitive advantage requires integrated optimization across both domains. Through theoretical frameworks, empirical research, and Azerbaijani enterprise examples, the study demonstrates how holistic transformation drives superior performance outcomes.

RESEARCH AND FINDINGS

Management System Restructuring: Theoretical Foundations and Practical Imperatives

Enterprise management system restructuring represents a strategic imperative, as traditional organizational structures often inhibit competitive performance. Business Process Reengineering (BPR), emerging in the early 1990s, provides a foundational framework involving fundamental rethinking and radical redesign of core processes to improve cost, quality, service, and speed [4].

The BPR approach encompasses four phases: diagnosis, analysis and evaluation, reengineering and redesign, and continuous evaluation. The diagnosis phase identifies inefficiencies, redundancies, and waste in workflows, while reengineering redesigns processes through work reorganization, new technologies, modified responsibilities, and adjusted business rules.

Despite potential benefits, BPR faces significant challenges. Research indicates 50-70% of reengineering projects fail, with improper information systems reengineering, ineffective redesign, IT investment issues, training problems, and consultant misuse collectively explaining 69.8% of failures. However, five firm characteristics—organizational flexibility, resource availability, executive commitment, change ability, and IT/BPR skill—decisively impact success likelihood [9].

Projects with C-suite backing demonstrate 73% success rates. Properly executed BPR explains over 30% of variance in organizational performance, with successful implementations reporting 35% reduction in cycle time, 22% lower costs, and 50% faster implementation with software tools [1]. Companies combining robotic process automation with AI achieve 45% higher efficiency. A 2024 global retailer reduced fulfillment time by 60% using BPR with IoT sensors and AI, boosting revenue by \$120 million [6].

Digital transformation has emerged as central to management optimization, encompassing comprehensive organizational change beyond technology adoption. Organizations invest 7.5% of revenue on average in digital transformation, with spending reaching \$2.5 trillion in 2024 and forecasted to hit \$3.9 trillion by 2027.

However, only 30% of transformation efforts succeed. Despite challenges, 63% of executives report improved profitability, and 56% report ROI exceeding expectations in productivity, cost-cutting, and customer engagement. Change management is critical: organizations with effective

programs achieve 143% of expected ROI versus 35% without. Companies focusing on culture change are five times more likely to see major improvements.

Organizational agility represents another critical dimension. Implementing agile transformation unlocks 30-50% improvement in operational metrics including time to market, planning time, and issue-resolution speed. Organizations achieving agility maturity above 3.5 are significantly more likely to be top-quartile performers. Those with strong cross-functional teamwork are 1.5 times more likely to report above-average growth and five times more likely to be high-performing.

Cross-functional collaboration enhances organizational agility by breaking down silos that create information barriers and slow decision-making. The performance benefits are substantial: companies increase productivity by 25%, reduce turnaround time by 30%, and improve employee satisfaction by 25%. Connected teams show 21% higher profitability, 36% greater likelihood of outperforming competitors, and 71% higher project success rates. Well-coordinated teams are 50% more efficient, with Google reporting 20% productivity increase from cross-departmental teamwork.

Cross-functional collaboration improves innovation rates by 30%, shortens development cycles by 25%, and reduces operational costs by 20%. One global consulting firm lifted productivity by 76% by breaking down silos. Organizations with high collaboration reduce project cycle times by 30%, improve customer satisfaction by 20%, and are 21% more likely to achieve above-industry profitability [8] [18].

Agile frameworks such as Scrum, Kanban, and Lean provide structured approaches for iterative work processes, enabling effective project management, real-time response to changes, and incremental value delivery. Resource optimization ensures optimal allocation of assets across functions, with advanced management software providing visibility for forecasting, capacity planning, and real-time reporting.

Advanced Marketing Approaches: Data-Driven Strategies and Customer Centricity

Marketing practice has evolved significantly through technological advancement and changing consumer expectations. Contemporary strategies leverage sophisticated data analytics, personalization technologies, and integrated digital platforms for superior business outcomes. Data-driven marketing represents a fundamental shift from broad-based approaches to precise, targeted strategies informed by comprehensive customer insights.

Data-driven marketing utilizes behavioral patterns, preferences, demographics, purchase histories, and engagement metrics to optimize campaign performance. This approach enables enhanced audience targeting, improved customer experience through personalized interactions, higher conversion rates, and better real-time decision-making. The strategic importance is evident as 70% of marketers planned to increase performance marketing spend in 2024, with data-driven marketing for paid advertising rising from 29% in 2022 to 41% in 2024.

Performance tracking enables real-time measurement of click-through rates, conversion rates, and engagement, allowing businesses to link marketing efforts directly to outcomes. By

understanding customer behavior drivers, marketers optimize strategies to focus on effective tactics and channels, reducing waste and increasing efficiency.

Hyper-personalization has emerged as critical for marketing effectiveness. AI algorithms analyze behavior patterns and real-time interactions to deliver personalized recommendations. Personalized campaigns yield 80% higher ROI compared to generic approaches. Personalized emails generate 29% higher open rates and 41% higher click-through rates, with personalized CTAs converting 202% better. Personalized product recommendations increase conversion rates by 288-320% and account for 31% of e-commerce revenues, increasing average order value by 369%.

Consumer expectations validate personalization's importance: 80% are more likely to purchase from brands offering personalized experiences, with 75% increased purchase likelihood from personalized recommendations. Personalization boosts revenues by 10-15%, increases customer lifetime value by 30%, and drives 38% more consumer spending.

Customer-centric approaches place customer needs at the center of business decisions, requiring deep understanding through research, personalized experiences, multi-channel engagement, and continuous feedback incorporation. Organizations implementing customer-centric approaches demonstrate superior resilience and greater ability to capitalize on growth opportunities [15].

Brand positioning enables organizations to establish distinctive identities and competitive advantages. Research shows 81% of consumers need brand trust before purchasing. Brands with consistent presentation experience 10-20% revenue increases, with 60% of companies reporting branding consistency added 10-20% to revenue growth. Effective digital marketing tactics drive 60% increase in consumer engagement, while targeted brand strategies achieve 25% increase in purchase intent [5] [14] [20].

Digital platform utilization has become essential for marketing execution. Modern platforms provide comprehensive capabilities for targeting, campaign management, and performance tracking. Email marketing generates \$36-\$40 for every \$1 spent (3,600%+ ROI), while PPC advertising returns \$2 for every \$1 spent (200% ROI). Conversion rate optimization tools achieve 223% median return, and videos on landing pages increase conversions by up to 86% [13].

Marketing automation streamlines repetitive tasks and enables personalized marketing at scale, while predictive analytics forecasts future behaviors, allowing organizations to anticipate customer needs. Organizations leveraging these tools demonstrate improved efficiency, enhanced engagement, and superior campaign performance.

Multidisciplinary Integration: Synthesizing Management and Marketing Excellence

Integration of strategic management and advanced marketing represents a critical yet underexplored area of organizational practice. While traditional approaches treat these as separate functional areas, contemporary business environments demand holistic strategies that align internal management capabilities with external market engagement to achieve sustainable competitive advantage [2].

Theoretical frameworks emphasize synergistic relationships between management and marketing functions. Resource-based view theory demonstrates that competitive advantage derives from leveraging superior internal resources and capabilities to deliver customer value, connecting strategic capability-building with marketing execution. Dynamic capabilities theory highlights organizations' abilities to integrate and reconfigure competencies to address rapidly changing environments, emphasizing alignment between strategic management and market-facing activities.

Holistic marketing integrates all aspects of marketing with business strategy through internal marketing that aligns employees, integrated communication ensuring consistent messaging, relationship marketing building long-term connections, and societal marketing promoting welfare. These dimensions mirror strategic management goals of alignment, coherence, and stakeholder value creation.

Empirical research supports strategic integration benefits. Organizations practicing alignment between management and marketing demonstrate superior performance across revenue growth, profitability, market share, customer satisfaction, and employee engagement. Integration delivers strategic consistency through unified corporate vision, enhanced adaptability via feedback loops between market intelligence and strategy, resource optimization through coordinated allocation, and innovation acceleration through collaboration.

Organizations implementing integrated approaches maintain continuous environmental scanning, develop coordinated resource allocation processes considering internal capabilities and market opportunities, and foster cultures valuing cross-functional collaboration and collective achievement. These capabilities enable enterprises to respond rapidly to market changes, capitalize on opportunities, and sustain competitive advantages [10].

Evidence from Azerbaijani Enterprises: Digital Transformation and Market Performance

Azerbaijan's economic development trajectory provides valuable context for examining enterprise management restructuring and marketing innovation. The government has prioritized economic diversification, private sector development, and entrepreneurship, implementing substantial reforms for SMEs. However, significant gaps remain in digital transformation and advanced management practices.

Small and medium enterprises contribute 14.9% of value added and 45% of employment. The COVID-19 pandemic accelerated digital transformation recognition and exposed enterprise vulnerabilities. While larger firms demonstrated greater resilience, smaller enterprises showed more flexibility in maintaining employment: 58.8% of large firms reduced employment compared to 29% of small firms and 22.9% of medium firms [3].

The economic impact was substantial. Seventy-five point three percent of small firms experienced demand decreases compared to 59.6% of large firms, with 65.5% of SMEs requiring government assistance. Despite challenges, the crisis catalyzed digital adoption: 66% of SMEs started or increased online activity and 37% started or increased remote work.

Azerbaijan's digital infrastructure has improved substantially, though regional differences persist. The Small and Medium Business Development Agency and Innovation and Digital Development Agency strengthened institutional support. The government introduced an economic support package of 4% of GDP, including tax breaks, mortgage support, and utility assistance [19].

Strategic initiatives reflect commitment to digital transformation. The Concept of Digital Development (January 2025) emphasizes creating conducive environments for digitalization. The "Polyhedron-Digital Radar of Azerbaijan" provides comprehensive digitization assessment. From 2000 to 2023, GDP increased fivefold and foreign investments exceeded \$100 billion, reflecting transition from oil-dependent models toward diversified, technology-enabled growth [11].

A new digitalization program launched in 2024 features "digiMATE," a platform helping businesses assess digital maturity and develop individual roadmaps. The program includes training, seminars, and financial support based on digital index scores. Organizations proactively adopting digital solutions achieved improved customer interaction, enhanced service quality, more accurate market segmentation, and increased adaptability.

Successful Azerbaijani enterprises demonstrate strong leadership commitment, strategic investment in digital capabilities and training, systematic process optimization, effective change management, and integration of marketing with operational improvements. Challenges include digital divide with low broadband connectivity, regional differences, digital skills gaps, and slow regulatory reforms. Despite these obstacles, digitalization can help SMEs access new markets, lower costs, increase productivity, and boost competitiveness. The OECD identified five policy action areas: increasing digital awareness, understanding SME needs, reinforcing support services, ensuring service quality, and creating conducive ecosystems [16] [17].

CONCLUSION

This paper has examined critical imperatives and strategic benefits associated with restructuring enterprise management systems and implementing advanced marketing approaches. The analysis demonstrates that sustainable competitive advantage depends on integrated optimization across both domains, with neither alone sufficient for long-term organizational success.

The research establishes key conclusions supported by empirical evidence. First, traditional management structures have become inadequate for modern business complexities. While 50-70% of reengineering projects fail due to lack of planning and leadership, organizations with executive sponsorship achieve 73% success rates and explain over 30% of performance variance. Successful restructuring yields 35% cycle time reduction, 22% lower costs, and 45% higher efficiency with RPA and AI.

Second, digital transformation enables competitive advantage despite implementation challenges. Only 30% of efforts succeed, yet 63% of executives report performance improvements, with 56% exceeding ROI expectations. Success hinges on change management:

effective programs achieve 143% expected ROI versus 35% without. The strategic importance is evident as 74% consider it critical and companies invest 7.5% of revenue.

Third, organizational agility through cross-functional collaboration generates substantial advantages. Organizations with strong teamwork are 1.5 times more likely to report above-average growth and five times more likely to be high-performing. Benefits include 25% productivity increase, 30% turnaround time reduction, 21% profitability increase, and 30% innovation improvement. Agile transformation unlocks 30-50% operational improvement.

Fourth, advanced marketing approaches deliver exceptional ROI. Personalized campaigns yield 80% higher ROI, personalized CTAs convert 202% better, and product recommendations increase conversions by 288-320%. Email marketing generates \$36-\$40 per \$1 spent. Consumer expectations reinforce this: 80% expect personalization and 81% require brand trust.

Fifth, strategic brand positioning drives measurable advantages. Consistent brands experience 10-20% revenue increases, effective tactics drive 60% engagement increases, and targeted strategies yield 25% purchase intent increases.

Sixth, integrating management optimization with marketing advancement generates synergistic benefits exceeding isolated improvements. Organizations aligning strategic processes with marketing demonstrate superior performance across operational efficiency, financial outcomes, market positioning, and resilience.

Seventh, Azerbaijani enterprises illustrate transformation opportunities and challenges. SMEs contributing 14.9% of value added and 45% of employment face digital gaps. However, COVID-19 catalyzed adoption: 66% increased online activity and 37% increased remote work. Government initiatives including digiMATE demonstrate institutional commitment.

Practical implications are clear. Enterprises must adopt holistic transformation agendas encompassing management restructuring and marketing innovation. Leadership commitment is essential, with C-suite support achieving 73% success. Organizations invest 7.5% of revenue on average, with change management driving 143% expected ROI.

In conclusion, restructuring management systems and implementing advanced marketing represent fundamental imperatives for organizational survival. Organizations implementing comprehensive transformation achieve substantial improvements: 30-50% operational enhancement, 25% productivity increase, 80% higher marketing ROI, 10-20% revenue growth, and 143% ROI with change management. Integration creates synergistic capabilities enabling enterprises to compete effectively, adapt continuously, and create sustained stakeholder value. Organizations embracing holistic transformation with strategic clarity, leadership commitment, and systematic execution position themselves for enduring competitive advantage in complex, dynamic markets.

REFERENCES

1. Arokodare, M. A., & Asikhia, O. U. (2020). Strategic agility: Achieving superior organizational performance through strategic foresight. *Global Journal of Management and Business Research*, 20(A3), 7-16.
2. Barney, J. B., & Hesterly, W. S. (2021). *Strategic management and competitive advantage: Concepts and cases* (7th ed.). Pearson Education.
3. BCG. (2024). *Process optimization and digital transformation analytics*. Boston Consulting Group.
4. BCG. (2025). *Business process reengineering and sustainability integration*. Boston Consulting Group.
5. Cheng, J. M. S., & Dogan, E. (2008). An exploratory comparison of Chinese and US consumers' shopping behaviors and the Internet. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 20(1), 52-63.
6. Eccles, R. G., Ioannou, I., & Serafeim, G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Management Science*, 60(11), 2835-2857.
7. Exploding Topics. (2019). *Global branding and positioning agencies study*. <https://explodingtopics.com>
8. Gartner. (2024). *Cross-functional collaboration and project cycle time reduction*. Gartner Research.
9. Harvard Business Review. (2024). *BPR initiatives tied to ESG objectives*. Harvard Business Publishing.
10. Hunt, S. D. (2000). *A general theory of competition: Resources, competences, productivity, economic growth*. Sage Publications.
11. IDC. (2024). *Digital transformation spending forecast 2024-2027*. International Data Corporation.
12. Kapferer, J. N. (2012). *The new strategic brand management: Advanced insights and strategic thinking* (5th ed.). Kogan Page Publishers.
13. KPMG. (2024). *Digital transformation ROI survey*. KPMG International.
14. Marq. (2024). *Brand consistency and revenue growth study*. <https://www.marq.com>
15. McKinsey & Company. (2024). *Growing through a customer-centric business model*. McKinsey Digital.
16. OECD. (2022). *Promoting enterprise digitalisation in Azerbaijan*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/6a612a2a-en>
17. Small and Medium Business Development Agency of Azerbaijan. (2022). *SME digital transformation initiatives*. Government of Azerbaijan.

18. Spanjol, J., Cui, A. S., Nakata, C., Sharp, L. K., Crawford, S. Y., Xiao, Y., & Watson-Manheim, M. B. (2024). Fueling innovation management research: Future research directions and opportunities. *Journal of Product Innovation Management*, 41(4), 628-651.
19. World Economic Forum. (2024). From oil to algorithms: Azerbaijan's journey to digital transformation. <https://www.weforum.org/stories/2024/07/azerbaijan-digital-transformation/>
20. Yoo, B., Donthu, N., & Lee, S. (2000). An examination of selected marketing mix elements and brand equity. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28(2), 195-211.

ÇEVRE SOSYOLOJİSİNDE KAVRAMSAL KESKİNLİK: DOĞA-ÇEVRE-EKOLOJİ AYRIMI ÜZERİNE BİR ANALİZ

CONCEPTUAL PRECISION IN ENVIRONMENTAL SOCIOLOGY: AN ANALYSIS OF
THE NATURE-ENVIRONMENT-ECOLOGY DISTINCTION

Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK

Karabük Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID NO: 0000-0001-6165-5009

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ

Karabük Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID NO: 0000-0002-7648-8992

ÖZET

Bu çalışma, çevre sosyolojisi bağlamında sıklıkla birbirinin yerine kullanılan “doğa”, “çevre” ve “ekoloji” kavramlarını kavramsal ve söylemsel düzeyde ayrıştırmayı amaçlamaktadır. Çevrecilik tartışmalarında bu üç kavram arasındaki sınırların belirsizleşmesinin hem analitik hem de normatif düzeyde bulanıklığa yol açtığı; aynı olgunun “doğa sorunu”, “çevre sorunu” ya da “ekolojik kriz” olarak adlandırılmasının farklı siyasal ve iktisadi konumlanışları ima ettiği ileri sürülmektedir. Bildiri, mekânsal sınıflandırma mantığından ve söylem çözümlemesinden hareketle, doğa-çevre-ekoloji ayrımını sosyolojik bir matris içinde yeniden kurmaktadır.

Kavramsal çerçevede doğa, insan ve kültürün dinamik müdahalesinden görece bağımsız işleyen coğrafi bütünlükleri ifade eden; pastoral ve romantik söylemlerle idealize edilen, aynı zamanda “doğal kaynak” ve “doğal sermaye” kavramları eşliğinde iktisadi bir çerçeveye çekilen bir kavram olarak ele alınmaktadır. Çevre ise insan pratikleriyle doğrudan şekillenen, kentleşme, kirlilik, tüketim ve mekânsal düzenlemeler etrafında tanımlanan, “eğitim”, “bilinç” ve “sürdürülebilirlik” söylemleriyle iç içe geçmiş bir alan olarak analiz edilmektedir. Ekoloji kavramı ise bir yandan canlıların ve fiziki çevrelerinin ilişkilerini inceleyen bilimsel disiplin, diğer yandan tahakküm, adalet ve sistem eleştirisi temelli yaklaşımların (siyasal/sosyal ekoloji) kavramsal zemini olarak tartışılmaktadır.

Bulgular, her kavramın yalnızca tanımsal değil, aynı zamanda normatif ve politik yük taşıdığını göstermektedir. Doğa söylemi koruma ve romantik idealizasyonu, çevre söylemi bireysel sorumluluk ve yaşam tarzı düzenlemesini, ekoloji söylemi ise ilişkisel bütünlük ve yapısal dönüşüm talebini öne çıkarmaktadır. Sonuç olarak çalışma, bu üçlü ayrımı netleştirmenin çevre sosyolojisinin kavramsal araçlarını keskinleştirdiğini ve çevreci söylemlerin farklı düzeylerde ürettiği adalet, demokrasi ve ekonomi tasavvurlarını daha görünür kıldığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğa, Çevre, Ekoloji, Çevre Sosyolojisi

ABSTRACT

This study aims to conceptually and discursively differentiate the terms “nature,” “environment,” and “ecology,” which are frequently used interchangeably within the field of environmental sociology. It argues that the blurring of boundaries among these three concepts in environmental debates generates ambiguity at both analytical and normative levels; referring to the same phenomenon as a “problem of nature,” an “environmental problem,” or an “ecological crisis” implies distinct political and economic positions. Drawing on a logic of spatial classification and discourse analysis, the paper reconstructs the nature–environment–ecology distinction within a sociological matrix.

Within the conceptual framework, nature is understood as geographical totalities that operate relatively independently of dynamic human and cultural intervention; it is idealized through pastoral and romantic discourses, while simultaneously being incorporated into an economic framework through notions such as “natural resources” and “natural capital.” Environment, by contrast, is analyzed as a domain directly shaped by human practices—urbanization, pollution, consumption, and spatial regulation—and intertwined with discourses of “education,” “awareness,” and “sustainability.” The concept of ecology is discussed both as a scientific discipline that examines the relationships between living organisms and their physical surroundings, and as the conceptual ground for approaches based on critiques of domination, justice, and systemic transformation (political/social ecology).

The findings demonstrate that each concept carries not only definitional but also normative and political weight. The discourse of nature foregrounds conservation and romantic idealization; the discourse of environment emphasizes individual responsibility and lifestyle regulation; and the discourse of ecology highlights relational totality and demands for structural transformation. In conclusion, the study argues that clarifying this tripartite distinction sharpens the conceptual tools of environmental sociology and renders more visible the differing imaginaries of justice, democracy, and economy produced by environmental discourses at multiple levels.

Keywords: Nature, Environment, Ecology, Environmental Sociology

GİRİŞ

Çevre sosyolojisi literatüründe “doğa”, “çevre” ve “ekoloji” kavramlarının çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı, hatta aynı olgunun farklı boyutlarını işaret eden bu kavramların söylemsel düzeyde iç içe geçtiği görülmektedir. Oysa bu üç kavram yalnızca terminolojik farklılıklar değil, aynı zamanda farklı mekânsal tahayyülleri, farklı ontolojik kabul ve normatif çerçeveleri de ifade etmektedir. Pepper’ın (2008: 34) vurguladığı gibi çevrecilik çalışmalarında yapılan sınıflandırmalar çok çeşitli olmakla birlikte, mekânsal nitelikli ayrımlar en yaygın kullanılan sınıflandırma biçimidir. Doğa, çevre ve ekolojiye ilişkin kavramsallaştırmalar, tam

da bu mekânsal mantık üzerinden, insan–doğa ilişkisine yönelik siyasal, toplumsal ve iktisadi içeriklerle birlikte biçimlenir.

Bu makalenin çıkış noktası, söz konusu kavramların günlük dilde ve kimi akademik metinlerde birbirine karışmasının, çevre sosyolojisi açısından analitik bir bulanıklığa yol açtığı tespittir. Doğa ile çevrenin, çevre ile ekolojinin eşanlamlıymış gibi kullanılması hem kavramlarla ilişkili değer dünyalarını hem de bu kavramların ima ettiği siyasal ve iktisadi pozisyonları görünmez kılabilmektedir. Oysa doğa, çevre ve ekoloji, insan–mekân–iktidar ilişkisini farklı düzlemlerden kodlayan ve çevreci söylemlerin içine yerleşerek bu söylemlere yön veren kavramsal düğüm noktalarıdır.

Bu çalışma, doğa, çevre ve ekoloji kavramları arasındaki ayrımı çevre sosyolojisi bağlamında netleştirmeyi ve bu ayrımın söylemsel karşılıklarını tartışmayı amaçlamaktadır. Makalede, doğa kavramının romantik/pastoral ve iktisadi okumaları, çevre kavramının insan-merkezli ve kent odaklı çerçevesi, ekoloji kavramının ise hem bilimsel hem siyasal kullanımları ele alınacaktır. Analiz, ağırlıklı olarak ikincil literatüre ve bu literatürde yer alan kavramsal ayrımlara dayanan kuramsal-söylemsel bir çözümleme niteliğindedir; belirli bir ülkeye ya da kurumsal aktöre odaklanan ampirik bir araştırma sunmayı hedeflememektedir.

Makalede önce kavramsal çerçeve sunulacak; ardından bulgular bölümünde üç kavramın söylemsel kullanımları ve aralarındaki ilişkiler çözümlenecektir. Sonuç bölümünde ise kavramsal ayrımın çevre sosyolojisine ve genel olarak çevrecilik tartışmalarına katkısı tartışılacak, olası araştırma yönleri kısaca işaret edilecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğa, çevre ve ekoloji kavramlarının ayrıştırılmasında ilk adım, bu kavramların mekânsal ve ilişkisel boyutlarının açığa çıkarılmasıdır. Keleş vd.’nin (2012: 49) ve Connelly & Smith’in (2003: 14) işaret ettiği üzere doğa kavramı, insan ve kültürün dinamik müdahalesiyle biçimlenmeyen ya da en azından bu müdahaleden görece bağımsız işleyen coğrafi alanları ifade eder. Bu anlamda doğa, kendi iç düzenini ve örgütlenmesini sürdüren, insan pratiklerine indirgenemeyen bir bütünlük olarak kavranır. İnsan müdahalesi, doğanın işleyişini kökten dönüştürmekten ziyade, en fazla onun içsel tutarlılığını ve sürekliliğini korumaya dönük ve bu anlamda sınırlandırılmış bir müdahale olarak tahayyül edilir. Doğa kavramı ile toplum arasındaki sınır, bu nedenle geçirgenliği düşük, daha katı bir ayrım olarak kurgulanır.

Çevre kavramı ise doğa kavramından farklı olarak, insan ve kültürün mekânsal müdahalelerini doğrudan içeren bir kavramsallaştırmadır. Çevre, insan–toplum ile insan dışı canlı ve cansız varlıkların ilişkisinin mekânı, daha doğrusu insan pratiğinin doğayla kesiştiği, onu dönüştürdüğü ve yeniden düzenlediği coğrafi alan olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede çevre, insan eylemlerine açık, hatta bu eylemler tarafından şekillendirilen bir alanı işaret eder; çevre

ile toplum arasındaki sınır, doğa kavramına kıyasla çok daha geçirgen ve dinamiktir. Kentleşme, sanayi üretimi, altyapı, ulaşım ve tüketim kalıpları, çevre kavrayışının merkezî unsurları hâline gelir.

Doğa kavramsallaştırmasının söylemsel düzeyde taşıdığı yükler, çevre sosyolojisi açısından özel bir önem taşır. Garrard'ın (2016: 59–61) belirttiği pastoral gelenek, doğayı kırsal–şehir karşıtlığı temelinde idealleştirerek kırsal mekânı romantik bir sığınak olarak sunar. Pastoral söylem, doğayı geçmişe duyulan nostaljinin taşıyıcısı hâline getirirken modern kentin kirlenmişliğine, yabancılaştırıcı niteliğine karşı “saf” bir dışarıyı tahayyül eder. Wilderness (yaban hayat) kavramsallaştırması ise insan eli değmemiş, kendi kendine yeten ve insan kültürünün araçlarına ihtiyaç duymayan doğa imgesini üretir (Payne, 1996). Bu iki söylem, farklı zaman kipleriyle çalışır: pastoral söylem geçmişin kaybına yas tutarken, yaban hayat kurgusu şimdinin tahribatına karşı alternatif bir mekânsal ve etik ufuk arayışını ifade eder.

Ekoloji kavramı, bu iki kavramdan farklı olarak başlangıçta biyoloji içinde gelişmiş bir bilimsel terimdir. En dar anlamıyla ekoloji, canlı varlıkların birbirleriyle ve fiziki çevreleriyle ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Bu çerçevede ekoloji hem doğayı hem çevreyi, karşılıklı etkileşim ve döngüler içeren bir sistem olarak kavramlaştırır. Ancak ekoloji kavramı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dar bilimsel sınırlarını aşarak, siyasal ve ideolojik içerik taşıyan bir söylemin de taşıyıcısı hâline gelmiştir. Siyasal ekoloji, sosyal ekoloji vb. yaklaşımlar, ekolojiyi yalnızca doğal süreçlerin betimi olarak değil, aynı zamanda tahakküm ilişkilerinin, adalet sorunlarının ve toplumsal dönüşüm taleplerinin analitik çerçevesi olarak ele alır.

Bu noktada “mekânsal sınıflandırma” olarak adlandırılabilir bir çerçeve önem kazanır (Pepper, 2008). Doğa, çevre ve ekoloji kavramları, bir yandan farklı mekânsal düzlemleri (insan öncesi/insan dışı alanlar; insan pratiklerinin doğrudan şekillendirdiği alanlar, canlılar ve çevreleri arasındaki ilişkiler bütünü) işaret ederken, diğer yandan farklı normatif kurgularla (romantik, iktisadi, yönetsel, sistem eleştirel) iç içe geçer. Çevre sosyolojisinin görevi, bu kavramsal düzlemleri birbirinden koparmak değil; aralarındaki farkları ve kesişimleri netleştirerek, çevreci söylemlerin hangi kavram üzerinden nasıl bir dünya tasavvuru kurduğunu açığa çıkarmaktır.

Bu makalede kavramsal çerçeve, doğa–çevre–ekoloji ayrımını bir “kavramsal matris” olarak ele almaktadır. Bu matriste doğa, koruma ve hammadde/sermaye söylemleriyle; çevre, eğitim–bilinç–sürdürülebilirlik söylemleriyle; ekoloji ise siyaset ve doğal bütünlük söylemleriyle ilişkili üç farklı ama kesişen odak olarak okunacaktır.

BULGULAR

Mekânsal sınıflandırma ve söylemsel çözümleme birlikte ele alındığında, doğa kavramının çevre sosyolojisi bağlamında iki temel anlam kümesi etrafında yoğunlaştığı görülmektedir:

romantik/pastoral bir doğa tasavvuru ve iktisadi/doğal kaynak temelli bir doğa tasavvuru. Romantik/pastoral tasavvurda doğa, modernitenin bozucu etkilerinden azade kırsal mekânla özdeşleşen, insana ahlaki ve estetik bir sığınak sunan bir dışarı olarak kurgulanır. Bu kurguda doğa, kaybedilmiş bir bütünlüğün, sade bir yaşamın ve “otantik” ilişkilerin mekânı olarak idealleştirilir. Bu idealleştirme, bir yandan çevreci duyarlılığı besleyen güçlü bir motivasyon kaynağı oluştururken, diğer yandan doğayı durağan, tarihdışı ve insan pratiğinden bağımsız bir alan olarak tahayyül etme riskini de taşır. Toplumsal eşitsizlikler, üretim ilişkileri ve iktidar ağları, romantik doğa imgesinin arka planına itilerek görünmezleşebilir.

İktisadi/doğal kaynak temelli doğa tasavvuru ise doğayı, insan yaşamının maddi temelini sağlayan “doğal varlıklar” bütünü olarak kavramlaştırır. Bu söylemde doğa, su, toprak, orman, biyolojik çeşitlilik vb. unsurlar üzerinden somutlaştırılır ve çoğu zaman “doğal kaynak”, “doğal sermaye” gibi kavramlarla birlikte kullanılır. Bu kayma, doğanın soyut ve tanımlaması güç bir bütünlük olmaktan çıkarılıp, insan için sağladığı kullanım değerleri üzerinden yeniden tanımlanması anlamına gelir. Böylece doğayı koruma fikri, giderek “doğal varlıkları koruma” ve nihayetinde “kaynakları sürdürülebilir kullanma” söylemine evrilir. Bu söylem, doğayı koruma motivasyonunu tamamen ortadan kaldırmasa da doğa-insan ilişkisinin asimetrik, insan-merkezli niteliğini pekiştirir; doğa, yaşamın kendisi kadar üretim ve büyüme süreçlerinin de vazgeçilmez hammadde olarak araçsallaştırılır.

Çevre kavramı ise bu iki uç arasında, daha doğrudan insan odaklı ve gündelik pratiklere gömülü bir çerçeve sunar. Çevre, insan yaşamının mekânsal bağlamı olarak, kentleşme, kirlilik, atık yönetimi, hava ve su kalitesi gibi somut sorunlar üzerinden tartışılır. Çevre söylemleri, büyük ölçüde eğitim, bilinç, farkındalık ve sürdürülebilirlik gibi anahtar kelimeler etrafında şekillenir. Burada çevreyi korumak, çoğu zaman bireysel ve kolektif pratiklerin yeniden düzenlenmesi, “bilinçli tüketim”, enerji tasarrufu, geri dönüşüm gibi davranış kalıplarıyla ilişkilendirilir. Bu çerçevenin avantajı, çevre sorunlarını soyut bir ekolojik kriz söyleminden çıkararak, gündelik hayat pratiklerine ve somut mekânsal düzenlemelere bağlamasıdır. Ancak aynı çerçeve, çevre sorunlarının yapısal, sınıfsal ve küresel boyutlarını tali kılma riskini de taşır; çevre krizi, bireysel sorumluluk ve yaşam tarzı tercihlerine indirgenebilir.

Ekoloji kavramı, bu bağlamda daha kapsayıcı bir perspektif sunar. Bir yandan canlılar ve çevreleri arasındaki ilişkileri konu edinen bilimsel bir disiplin olarak ekoloji, doğa ve çevre kavramlarını sistemik bir bütünlük içinde düşünmeyi mümkün kılar. Ekolojik ilişkiler, belirli bir mekân değil, çoklu mekânsal ölçeklerde işleyen döngüleri, geri besleme mekanizmalarını ve bağımlılık ağlarını görünür kılar. Öte yandan ekoloji, siyasal söylem içinde kullanıldığında, yalnızca insan-çevre ilişkisine değil, insan-insan ve insan-diğer türler arasındaki tahakküm ilişkilerine de odaklanan bir eleştirel çerçeve üretir. Bu anlamda ekoloji, çevreye kıyasla daha az antropomerkezci, (Eckersley, 2003) sistemi oluşturan tüm unsurların karşılıklı bağımlılığına vurgu yapan bir kavramsal zemindir.

Siyasal ekoloji ve sosyal ekoloji gibi yaklaşımlar, ekoloji kavramını doğrudan kapitalist üretim ilişkileri, mülkiyet biçimleri, devlet yapıları ve küresel eşitsizlik ağlarıyla ilişkilendirir. Çevre sorunları, bu yaklaşımlarda basitçe “yanlış politikalar”ın ya da “yetersiz bilinç”in sonucu olarak değil, belirli bir toplumsal üretim tarzının ve tahakküm biçimlerinin zorunlu sonucu olarak analiz edilir. Dolayısıyla ekoloji söylemi, çevre söylemine kıyasla daha açık bir sistem eleştirisi ve dönüşüm talebi içerir; çevreyle ilgili sorunları ekonomi politik çerçevesinde yeniden okur.

Bu üç kavram arasındaki ilişkiler, bir kavramsal matris üzerinden de özetlenebilir. Doğa, söylemsel düzeyde çoğu zaman “koruma” ve “hammadde/kaynak” kavramlarıyla yan yana gelir; çevre, daha çok “eğitim”, “bilinç” ve “sürdürülebilirlik” terimleriyle birlikte kullanılırken; ekoloji, “siyaset”, “adalet”, “doğal bütünlük” ve “tahakküm” gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Bu durum, her bir kavramın yalnızca tanımsal değil, aynı zamanda normatif ve politik bir yük taşıdığını gösterir. Örneğin aynı olguyu “doğa sorunu”, “çevre sorunu” veya “ekolojik kriz” olarak adlandırmak, yalnızca kelime tercihi değil, aynı zamanda hangi düzeyde müdahale öngörüldüğüne ve kimin sorumlu sayıldığına dair bir konum alıştır.

Çevre sosyolojisi açısından önemli olan nokta, bu kavramlar arasındaki ayrımı keskinleştirerek normatif hiyerarşiler kurmak değil; aksine her bir kavramın belirli bağlamlarda sağladığı analitik imkânları ve kör noktaları görünür kılmaktır. Doğa kavramı, romantik ve iktisadi yorumlarıyla birlikte, modern insanın kayıp bütünlük ve sınır arzularını açığa çıkarırken; çevre kavramı, kent merkezli ve yönetsel odaklı yapısıyla, bireysel ve yerel ölçeklerdeki düzenlemeleri düşünmeyi kolaylaştırır. Ekoloji ise bu iki düzlemi, çok ölçekli ilişkiler ve tahakküm eleştirisi perspektifinden bir araya getiren, daha sistemik ve radikal bir çerçeve sunar.

SONUÇ

Bu çalışma, doğa, çevre ve ekoloji kavramlarının çevre sosyolojisi bağlamında taşıdığı farklı anlam katmanlarını ve bu kavramlar etrafında inşa edilen söylemsel kodları tartışarak, kavramsal bir netleştirme hedeflemiştir. Giriş bölümünde, çevrecilik tartışmalarında bu kavramların birbirinin yerine kullanılmasıyla oluşan analitik belirsizliğe dikkat çekilmiş; kavramsal çerçevede mekânsal sınıflandırma ve söylem çözümlemesi birlikte ele alınarak, doğa-çevre-ekoloji ayrımının ontolojik ve normatif temel hatları ortaya konmuştur. Bulgular bölümünde ise doğa kavramının romantik/pastoral ve iktisadi/kaynak temelli iki ana söylem eksenine; çevre kavramının insan-merkezli, kent ve yaşam tarzı odaklı çerçevesi; ekoloji kavramının ise hem bilimsel disiplin hem de siyasal eleştiri aracı olarak taşıdığı çift anlamlı yapı ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, çevrecilik söyleminin bu kavramlar etrafında farklı yönere açıldığını göstermektedir. Doğa söylemi hem güçlü bir koruma motivasyonu hem de romantik bir idealizasyon taşır; doğayı kimi zaman insan pratiklerinden yalıtılmış, saf bir bütünlük gibi tahayyül ederek toplumsal-tarihsel boyutları gölgeleyebilir. Çevre söylemi, çevre sorunlarını

bireysel davranışlar, kent mekânı ve sürdürülebilirlik ideali üzerinden somutlaştırır; ancak sistemik üretim ilişkileri ve küresel eşitsizlik boyutları bu çerçevede arka plana itilebilir. Ekoloji söylemi ise, doğa ve çevreyi, canlılar arası ve insan-insan ilişkileriyle birlikte bir tahakküm ve adalet sorunu olarak ele alır; bu niteliğiyle çevre sosyolojisi için en geniş analitik çerçeveyi sunar, fakat bu kez de gündelik pratiklerin özgül mikro bağlamlarını ihmal etme tehlikesi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, doğa, çevre ve ekoloji kavramlarının ayrımını netleştirmek, çevre sosyolojisinin kavramsal araç setini zenginleştirmekte ve çevreci söylemlerin eleştirel çözümlemesi için daha keskin bir analitik mercek sunmaktadır. Aynı olgunun farklı kavramlarla adlandırılmasının, farklı siyasal ve iktisadi sonuçlara işaret ettiği; örneğin bir maden projesinin “doğa tahribatı”, “çevre sorunu” ya da “ekolojik kriz” olarak kodlanmasının hem mücadele repertuarını hem de meşruiyet çerçevesini dönüştürdüğü açıktır. Bu nedenle çevre sosyolojisi çalışmalarında kavramsal özen, yalnızca terminolojik titizlik değil, aynı zamanda hangi dünya tasavvurunun, hangi adalet anlayışının ve hangi siyasal stratejinin tercih edildiğine dair örtük bir seçimdir.

Gelecek çalışmalar, burada ortaya konan kavramsal ayrımı ampirik düzeye taşıyarak, farklı aktörlerin (devlet kurumları, sosyal hareketler, bilim insanları, medya vb.) doğa, çevre ve ekoloji kavramlarını hangi bağlamlarda, hangi eşlik eden kavramlarla kullandığını ayrıntılı söylem analizleriyle inceleyebilir. Böylece çevreciliğin yalnızca içerik olarak değil, dilsel ve sembolik düzlemde de nasıl inşa edildiği, daha somut ve çok boyutlu bir biçimde haritalandırılabilir. Bu haritalandırma, hem çevre sosyolojisinin kavramsal derinliğini artıracak hem de ekolojik kriz karşısında geliştirilen farklı toplumsal ve siyasal pozisyonların daha açık ve eleştirel bir biçimde tartışılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Connolly, J., Smith, G. (2003). Politics and the Environment From Theory to Practice. London: Routledge.

Eckersley, R., (2003), Environmentalism And Political Theory: Toward an Ecocentric Approach. London: ULC.

Garrard, G. (2016). Ekoeleştirir, (Çev: Ertuğrul Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.

Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2012). Çevre Politikası. Ankara: İmge.

Payne, D. G. (1996). Voices In The Wilderness, University Press of New England: London.

Pepper, D. (2008). Modern Environmentalism: An Introduction. London: Routledge.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN SOSYAL MEDYA PLATFORMLARINDAKİ BENLİK İNŞASINA ETKİSİ: MEDYA VE İLETİŞİM PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME¹

THE IMPACT OF GENDER ON SELF-CONSTRUCTION IN SOCIAL MEDIA PLATFORMS: A MEDIA AND COMMUNICATION PERSPECTIVE²

Tülay SEZER

Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Tezli Yüksek Lisans Programı
Öğrencisi, Elazığ/TÜRKİYE
ORCID: 0009-0003-9846-3408

Özet

Bu çalışma, toplumsal cinsiyetin sosyal medya platformlarında benlik inşası süreçleri üzerindeki etkisini medya ve iletişim perspektifinden incelemektedir. Dijital platformlar, bireylerin kimliklerini yalnızca ifade ettikleri değil, aynı zamanda toplumsal normlar doğrultusunda yeniden ürettikleri ve dönüştürdükleri kültürel alanlar olarak işlev görmektedir. Sosyal medya kullanıcıları, toplumsal cinsiyet normlarına uygun ya da bu normlara meydan okuyan benlik sunumları aracılığıyla dijital kimliklerini inşa etmektedir. Araştırma, bireylerin sosyal medya ortamlarında kendilerini sunarken toplumsal cinsiyet normlarından nasıl etkilendiklerini, bu platformların toplumsal cinsiyet algılarını nasıl şekillendirdiğini ve dönüştürdüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı çalışmanın bulguları, toplumsal cinsiyet ile dijital benlik inşası arasındaki ilişkinin çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Dijitalleşme süreciyle birlikte iletişim pratikleri köklü bir dönüşüm geçirmiş, sosyal medya platformları bireylerin gündelik yaşamlarının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca iletişim biçimlerini değil, kimliğin nasıl kurulduğunu, sunulduğunu ve algılandığını da derinden etkilemiştir. Geleneksel medyada kimlik temsilleri büyük ölçüde gazeteciler, editörler ve medya kurumları tarafından belirlenirken, sosyal medya ile birlikte bireyler kimlik üretim sürecinin aktif öznesi hâline gelmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, dijital benlik inşasının en belirleyici unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Kadınlık, erkeklik ve toplumsal cinsiyetin diğer görünüşleri; sosyal medya platformlarında görsel, söylemsel ve performatif pratikler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Medya ve iletişim çalışmaları açısından bu süreç, ideoloji, temsil, güç ve hegemonya ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu çalışma, sosyal medya platformlarında toplumsal cinsiyetin benlik inşası üzerindeki etkisini inceleyerek, dijital iletişim ortamlarının toplumsal cinsiyet algılarının yeniden üretimi ve dönüşümündeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, sosyal medya, benlik inşası, dijital kimlik, medya, iletişim.

¹ Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Osman Vedüd Eşidir danışmanlığında gerçekleştirdiğim "Toplumsal Cinsiyetin Sosyal Medya Platformlarındaki Benlik İnşasına Etkisi: Medya ve İletişim Perspektifinden Bir İnceleme" adlı tez çalışmasından üretilmiştir.

² This study is derived from my master's thesis entitled "The Impact of Gender on Self-Construction in Social Media Platforms: A Media and Communication Perspective," conducted under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Osman Vedüd Eşidir at the Department of Journalism, Institute of Social Sciences, Fırat University.

ABSTRACT

This study examines the impact of gender on self-construction processes within social media platforms from a media and communication perspective. In digital environments, individuals actively construct and negotiate their identities through self-presentations that either reproduce dominant gender norms or challenge them. Social media platforms function not merely as technological tools but as cultural spaces where gendered meanings are produced, circulated, and contested. The study aims to explore how gender norms shape users' identity performances, how these platforms influence perceptions of gender, and how digital self-construction contributes to the transformation of traditional gender roles. Employing a mixed-methods approach that integrates quantitative survey data with qualitative content analysis, the findings reveal a complex and dynamic relationship between gender, media representation, and digital identity construction. The results indicate that social media both reinforce hegemonic gender norms and provide opportunities for alternative and counter-hegemonic identity expressions. With the process of digitalization, communication practices have undergone a profound transformation, and social media platforms have become an integral part of individuals' everyday lives. This transformation has not only altered modes of communication but has also deeply influenced how identity is constructed, presented, and perceived. While identity representations in traditional media were largely shaped by journalists, editors, and media institutions, the rise of social media has positioned individuals as active agents in the process of identity production. In this context, gender emerges as one of the most significant determinants of digital self-construction. Femininity, masculinity, and other expressions of gender are continuously reproduced on social media platforms through visual, discursive, and performative practices. From the perspective of media and communication studies, this process is directly linked to relationships of ideology, representation, power, and hegemony. This study aims to examine the impact of gender on self-construction within social media platforms and to reveal the role of digital communication environments in the reproduction and transformation of gender perceptions.

Keywords: Gender, social media, self-construction, digital identity, media representation, journalism.

**TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN AFET İSTATİSTİKLERİNİN KAMU YÖNETİMİ
VE TOPLUMSAL DİRENÇLİLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**
EVALUATION OF DISASTER STATISTICS IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF
PUBLIC ADMINISTRATION AND SOCIAL RESILIENCE

Öğr. Gör. Dr. Kemal TORPUŞ

Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-2204-0666,

Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜNDÜZ ZEYBEKOĞLU

Sinop Üniversitesi, Boyabat Meslek Yüksekokulu, Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı

ORCID: 0000-0001-9585-3759

ÖZET

Son yıllarda dünya genelinde, iklim değişikliği, hızlı kentleşme ve nüfus artışı gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle afetlerin hem sıklığında hem de etkilerinde artış yaşandığı bilinmektedir. Dolayısıyla yapılan bu çalışmada, EM-DAT veri tabanı özelinde Türkiye’de meydana gelen afetlerin sıklıklarına yönelik değerlendirme yapılmıştır. Araştırma tanımlayıcı şekilde planlanmıştır. Araştırmanın verileri 20.12.2025 tarihinde EM-DAT veri tabanından indirilmiştir. Veriler Excel formatında indirilmiş olup çalışma Türkiye odağında yürütüldüğü için Türkiye olacak şekilde filtreleme yapılmıştır. Çalışma verilerinin analizinde joinpoint regresyon analizi ve frekans analizi tercih edilmiştir. Çalışmanın verileri açık erişimli veri tabanından elde edildiği için etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır. 1900-2025 yılları arasında Türkiye’de EM-DAT veri tabanına kayıt edilme kriterleri taşıyan 215 doğa kaynaklı 177 adet teknoloji kaynaklı olmak üzere 392 adet afet olayının kayıt altında alındığı görülmüştür. Can kaybı açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’de en yıkıcı depremlerin sırasıyla 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler (53.000 ölüm) ile 1939 Erzincan (32.962 ölüm) ve 1999 Gölcük depremlerinin (17.127 ölüm) olduğu belirlenmiştir. Yıllık afet sayısındaki eğilimin değerlendirilmesi amacıyla yapılan joinpoint regresyon analizi sonucunda 1975, 2004 ve 2009 yıllarında anlamlı kırılma noktalarının olduğu görülmüştür (1975: $p<0.001$; 2004: $p<0.001$; 2009: $p=0.007$). 1975–2004 döneminde yıllık artış hızı belirgin biçimde yükselmiş ($APC=+6.47\%$), 2004–2009 döneminde düşüşe geçmiş ($APC=-14.72\%$) ve 2009 yılı sonrasında yeniden artış eğilimi gözlenmiştir ($APC=+2.17\%$). Afetlerin son yıllardaki artış eğilimi dikkate alındığında, afet öncesi risk azaltma ve hazırlık çalışmalarının önem kazandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, toplumsal afet dirençliliğinin artırılmasına yönelik toplum temelli uygulamaların hayata geçirilmesinin başarılı bir afet yönetim sürecine katkı sunacağı söylenebilir. Sonuç olarak, ulusal düzeyde meydana gelen afetlere ilişkin verilerin

değerlendirilmesinin afet türleri özelinde planların hazırlanmasına katkı sağlayabileceği ve politika yapıcılar ile afet yönetiminden sorumlu kurum ve kuruluşlar için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Afet İstatistikleri, Türkiye’de Yaşanan Afetler

ABSTRACT

In recent years, it is known that both the frequency and impact of disasters have increased worldwide due to various factors such as climate change, rapid urbanization, and population growth. Therefore, this study evaluates the frequency of disasters occurring in Turkey, specifically within the EM-DAT database. The research was planned as a descriptive study. The research data was downloaded from the EM-DAT database on December 20, 2025. The data was downloaded in Excel format, and since the study focused on Turkey, filtering was done to include Turkey. Joinpoint regression analysis and frequency analysis were preferred in the analysis of the study data. Since the study data was obtained from an open-access database, ethical committee approval was not required. It was observed that between 1900 and 2025, 392 disaster events were recorded in Turkey in the EM-DAT database, including 215 natural disasters and 177 technology-related disasters that met the registration criteria. In terms of loss of life, the most devastating earthquakes in Turkey were determined to be the 2023 Kahramanmaraş earthquake (53,000 deaths), the 1939 Erzincan earthquake (32,962 deaths), and the 1999 Gölcük earthquake (17,127 deaths), respectively. A joinpoint regression analysis conducted to assess the trend in the annual number of disasters revealed significant turning points in 1975, 2004, and 2009 (1975: $p<0.001$; 2004: $p<0.001$; 2009: $p=0.007$). The annual rate of increase was significantly higher during the 1975–2004 period ($APC=+6.47\%$), decreased during the 2004–2009 period ($APC=-14.72\%$), and a renewed upward trend was observed after 2009 ($APC=+2.17\%$). Considering the increasing trend of disasters in recent years, it can be stated that pre-disaster risk reduction and preparedness efforts have gained importance. In this context, it can be said that implementing community-based practices aimed at increasing societal disaster resilience will contribute to a successful disaster management process. Consequently, it is thought that the evaluation of data on disasters occurring at the national level can contribute to the preparation of plans specific to disaster types and can provide guidance for policymakers and institutions and organizations responsible for disaster management.

Keywords: Disaster, Disaster Management, Disaster Statistics, Disasters in Turkey

**TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPLARININ GÖLGESİNDE TUTKULU BİR ARAYIŞ:
TUTKULU PERÇEM'DE KADINLIK TEMSİLLERİ**
A PASSIONATE QUEST IN THE SHADOW OF GENDER NORMS:
REPRESENTATIONS OF WOMANHOOD IN TUTKULU PERÇEM

Dr. Arş. Gör. Hamide DEĞER TARTIK
Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ÖZET

Sevgi Soysal'ın Tutkulu Perçem kitabında kadınlık hallerini, kadınlık durumunu ele almayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle Soysal'ın düşünsel izleğine değinilecektir. Dönemi itibarıyla dünyada 68 Hareketi, yükselen özgürlük talepleri, toplumsal mücadele biçiminin sol merkezli bir dünya tasavvuru Soysal'ı da etkilemiştir. Cumhuriyet değerleriyle yüklü, modern, laik, eğitim sisteminden geçmiş ancak sol bakışın egemen olduğu politik mücadele biçimini benimsemiştir. Bu nedenle Soysal'ın sol değerlerle bezeli dünya görüşünde kadının yerini netleştirmek biraz güçleşmektedir.

Birinci dalga kadın hareketi ile kadınların boşanma, evlilik miras gibi medeni ve sosyal hakların taleplerine Türkiye'de Cumhuriyet ile beraber kadın üzerinden şekillenen bir modernleşme çizgisine sahiptir. Kadının gelecek neslin yetiştiriciliği, çalışma hayatına dahil ancak esas görevinin modern, eğitilmiş olarak aile ve ev kadınlığı vasfına seçme ve seçilme hakkı eklenmiştir. Dolayısıyla kadının ev içi rollerle sınırlanmasına, ulus devlet değerlerinin temsili ve devamlılığı misyonu eklenmiştir.

Soysal, toplumcu gerçekçi yönüyle beraber bu sınırlandırmaya karşı çıkan ve bunu sorgulayan bir tutum takınmıştır. Ancak Soysal'ın kadınlık hallerine, durumlarına dair ilk zihinsel performansı daha çok varoluşçu bir arayış olarak nitelendirilebilmektedir. Kadının özgürleşmesi, kocasız, çocuksuz 'bilmemne'sizleşmesi daha ziyade modern bireyin sancıları şeklinde okunmaktadır. Kadını sıkıştıran, özgürlüğünü kısıtlayan ataerkil, dini, ideolojik yapı ve sisteme karşı henüz sıkı ve net bir sorgulamasının olmadığı söylenebilmektedir. Hayata bakışını şekillendiren daha çok sol ideolojik düşünsel bir arka plan olması hasebiyle, tutkuları perçemlerinde gezen kadının bireysel arayışını varoluşsal şekilde betimlediği söylenebilmektedir.

Bu bağlamda eldeki çalışma; Soysal'ın henüz toplumsal cinsiyet kalıplarının reddi/sorgulamasına dair bir farkındalık oluşturmadığı, tutkulu bir arayışın peşinde olduğu kadınlık durumunu Tutkulu Perçem kitabındaki hikayeler üzerinden araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sevgi Soysal, Tutkulu Perçem, Toplumsal Cinsiyet, Kadınlık Durumu, Kadın Hareketi.

ABSTRACT

This study aims to examine the states and conditions of womanhood in Sevgi Soysal's *Tutkulu Perçem* by first addressing the author's intellectual trajectory. In the context of its historical period, the global influence of the 1968 Movement, rising demands for freedom, and a left-oriented vision of social struggle also shaped Soysal's outlook. Educated within a modern, secular system imbued with Republican values, Soysal nonetheless adopted a form of political engagement dominated by a leftist perspective. For this reason, identifying the position of women within her worldview, structured around socialist values, remains a complex task.

In Türkiye, the demands of the first-wave women's movement—such as rights related to divorce, marriage, and inheritance—intersected with a Republican modernization project that positioned women as central symbols of modernity. While women were encouraged to participate in public and professional life, their primary role was defined as that of the modern, educated wife and mother, with political rights such as suffrage appended to this framework. Consequently, domestic roles were reinforced through an additional mission: representing and reproducing the values of the nation-state.

Alongside her commitment to social realism, Soysal adopted a critical stance toward this restrictive framework and questioned its limits. However, her early engagement with women's conditions and experiences can be characterized more accurately as an existential search rather than a fully articulated feminist critique. Women's emancipation—understood as becoming free from the identities of wifehood, motherhood, or other prescribed roles—is depicted primarily through the lens of the modern individual's existential anxieties. At this stage, Soysal does not yet offer a systematic or explicit interrogation of the patriarchal, religious, ideological, and structural forces that constrain women's freedom.

Given that her perspective is shaped predominantly by a leftist ideological background, Soysal portrays women whose passions “wander through their bangs” as figures engaged in individual, existential quests. In this sense, *Tutkulu Perçem* reflects a phase in which women's experiences are articulated through personal searching rather than a conscious rejection of gender norms.

Accordingly, this study investigates the representations of womanhood in *Tutkulu Perçem*, focusing on a period in which Soysal had not yet developed a clear awareness or critique of socially constructed gender roles, but instead depicted women in pursuit of an intense and passionate search for selfhood through the stories in the collection.

Keywords: Sevgi Soysal, *Tutkulu Perçem*, Gender, Condition of Womanhood, Women's Movement.

**BANKA ÇALIŞANLARINDA TERS MOBBING DAVRANIŞLARI İLE SESSİZ
İSTİFA EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**
EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN REVERSE MOBBING BEHAVIORS
AND QUIET QUITTING TENDENCIES AMONG BANK EMPLOYEES

Öğr. Gör. Dr. Bedirhan ELDEN
Kayseri Üniversitesi, Pınarbaşı MYO
ORCID NO: 0000-0001-5955-1606

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, banka çalışanlarının yöneticilerine yönelik tersine mobbing davranışları ile sessiz istifa eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Tersine mobbing, çalışanların yöneticilerine yönelik olumsuz tutum ve davranışlarda bulunmaları olarak tanımlanmakta; sessiz istifa ise çalışanların görev tanımları dışında çaba göstermemesi ve örgütsel bağlılığının azalması şeklinde görülmektedir. Araştırma, Kayseri, Nevşehir ve Sivas illerinde görev yapan 312 banka çalışanı üzerinde yürütülmüştür. Veriler, Çetin (2024) tarafından geliştirilen Tersine Mobbing Ölçeği ile Yıldız ve ark. (2024) tarafından uyarlanan Sessiz İstifa Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Bulgular, tersine mobbing ile sessiz istifa arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Özellikle iletişim ve itibar boyutundaki tersine mobbing davranışlarının sessiz istifayı en güçlü biçimde yordadığı saptanmıştır. Sonuç olarak, çalışan kaynaklı mobbing davranışlarının örgüt içi iletişimi zayıflattığı, yönetsel güveni azalttığı ve sessiz istifa eğilimlerini artırdığı görülmüştür. Araştırma, örgütlerde iki yönlü psikolojik taciz dinamiklerinin anlaşılması açısından literatüre önemli katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tersine mobbing, Sessiz istifa, Örgütsel davranış, Banka çalışanları

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the relationship between reverse mobbing behaviors and quiet quitting tendencies among bank employees. Reverse mobbing refers to negative attitudes and behaviors directed by employees toward their managers, while quiet quitting represents employees' reduced emotional commitment and avoidance of efforts beyond formal job descriptions. The study was conducted with 312 bank employees working in Kayseri, Nevşehir, and Sivas provinces of Türkiye. Data were collected using the Reverse Mobbing Scale developed by Çetin (2024) and the Quiet Quitting Scale adapted into Turkish by Yıldız et al. (2024). The findings revealed a positive and significant correlation between reverse mobbing and quiet quitting. Particularly, the "communication and reputation" dimension of reverse mobbing was found to be the strongest predictor of quiet quitting tendencies. The results indicate that employee-driven mobbing behaviors weaken organizational communication, reduce managerial trust, and increase quiet quitting tendencies. This study contributes to the organizational behavior literature by highlighting the bidirectional nature of psychological harassment dynamics within organizational contexts.

Keywords: Reverse mobbing, Quiet quitting, Organizational behavior, Bank employees

**PROFESYONEL SES EĞİTİMİ ÇERÇEVESİNDE NEFES, SÖZ VE MÜZİK
AÇISINDAN METOD YAKLAŞIMLARI**
METHODOLOGICAL APPROACHES TO BREATH, LYRICS, AND MUSIC WITHIN
THE FRAMEWORK OF PROFESSIONAL VOICE TRAINING

Dr. Öğr. Üyesi Hilmi YAZICI
Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı
ORCID NO: 0000-0003-3958-857X

ÖZET

İnsan sesi en temelde bireyler arasındaki iletişimin ilk unsuru olarak değerlendirilmekle beraber, insanın varoluşu ile önem kazanan sanatsal anlatım biçimlerinin de temel aracı olmuştur. Tiyatro, opera gibi sanatsal süreçlerin ana malzemesi olan ses, yine dil ögesi ile anlam kazanarak sanat formlarının farklı şekillerde gelişim göstermesine olanak sağlamıştır. Bu çerçevede, sözlü aktarıma dayalı sanat formlarının ses ve dil öğeleri ile ortaya konduğu açıktır ve dil ögesi ve unsurları ile sesin anlam ifade eden bir araç haline geldiği görülür. Sanatın her dalında olduğu gibi opera sanatında da bu iki unsurun etkin kullanımına yönelik çalışmalar ve geliştirici egzersizler yapılmaktadır. Opera, bir sanat formu olarak en temelde dil ve ses öğelerini temel araçlar olarak kullandığı için bu tür egzersizlere yönelik en açık tespitler de bu sanat dalına dair çalışmalar aracılığı ile görülebilir. Bu noktada, hem sesin sağlıklı ve verimli kullanımı hem de dil öğelerinin doğru ve verimli kullanımına yönelik pek çok çalışma ve yöntem mevcuttur. Bunlardan biri olan ve opera sanatına yönelik eğitim sürecinin önemli gereçlerinden biri olan Vaccai metodu her iki unsur için de önemli işaretler sağlamaktadır.

İtalyan besteci ve şan eğitmeni Nicola Vaccai (1790 – 1848) tarafından oluşturulan Vaccai metodu şarkı söyleme becerisinin geliştirilmesi çerçevesinde 15 ders şeklinde kurgulanmış bir metottur. 15 ders şeklinde planlanan ve farklı amaçlara yönelik toplamda 22 şarkı içeren metot, müzikal ve teknik anlamda şarkıcılık becerisinin geliştirilmesini hedeflemektedir ve temel olarak “Bel Canto” stilinin gerekliliklerine dayalı bir yol sunmaktadır. Farklı ses renkleri için farklı tonalitelere düzenlenmiş edisyonları mevcuttur ve herhangi bir metot uygun görülen tona transpoze edilerek seslendirilebilir. Buna yönelik bilgiyi metodunun giriş kısmında N. Vaccai bizzat iletmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ses Eğitimi, Opera, Vokal, Nefes, Şan Metodu

ABSTRACT

The human voice, while fundamentally regarded as the primary element of communication between individuals, has also served as the principal medium of artistic expression whose significance emerged alongside human existence. Voice, which constitutes the core material of artistic processes such as theatre and opera, gains meaning through its association with language, thereby enabling the development of artistic forms in diverse ways. Within this framework, it is evident that art forms based on oral transmission are realized through the elements of voice and language, and that voice becomes a meaningful instrument through linguistic components and structures. As in all branches of art, studies and developmental exercises aimed at the effective use of these two elements are also conducted in the art of opera. Since opera, as an art form, fundamentally employs voice and language as its primary tools, the clearest observations regarding such exercises can be identified through studies specific to this discipline. At this point, numerous studies and methods exist that address both the healthy and efficient use of the voice and the accurate and effective utilization of linguistic elements. One such method, the Vaccai method—an essential pedagogical resource in opera training—offers significant insights into both of these components.

The Vaccai method, developed by the Italian composer and vocal pedagogue Nicola Vaccai (1790–1848), is structured as a method consisting of 15 lessons designed to enhance singing technique. Planned as a sequence of 15 lessons and comprising a total of 22 songs serving different pedagogical purposes, the method aims to develop vocal performance skills both musically and technically, and fundamentally presents an approach grounded in the principles of the Bel Canto style. Editions arranged in different keys for various voice types are available, and any exercise within the method may be transposed into a suitable key for performance. Nicola Vaccai himself explicitly states this information in the introductory section of the method.

Keywords: Vocal Training, Opera, Vocal, Breath, Vocal Method

**YENİ BİR KADEH DUASI NÜSHASI ÜZERİNE
(VATİKAN DEVLET KÜTÜPHANESİ TÜRKÇE ESERLER KATALOĞU,
VATICANA TURC 13)**

A NEWLY IDENTIFIED MANUSCRIPT OF THE CUP PRAYER: VATICANA TURC 13
IN THE VATICAN LIBRARY CATALOGUE OF TURKISH WORKS

Öğr. Gör. Dr. Çiğdem KALEGERİ

Mersin Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü,
0000-0002-9567-6534

Öğrt. Dr. Ömer Anıl DÜŞMEZ

Fatih İslam Seçen Bilim Ve Sanat Merkezi
0000-0001-8581-9979

ÖZET

Dua, Türk kültüründe zamanla estetik ve işlevsel yönleriyle gelişmiş, çok katmanlı bir ifade biçimine dönüşmüştür. Bu çok katmanlı yapı özellikle bazı dualarda belirginleşmektedir. Bunlardan biri olan Kadeh Duası, geleneksel İslâmî dua kalıplarının ötesine geçerek halk anlatılarını, eski inanç unsurlarını ve sembolik anlamları birleştirmektedir. Kadeh Duası'nın ortaya çıkışı, sözlü kültürle iç içe gelişen anlatılar aracılığıyla biçimlenmiştir. Bu dua, hem sahilik tartışmaları hem de halk inancı yönüyle Türk kültür tarihinde özel bir yer tutmaktadır. Klasik Türk edebiyatında ise Kadeh Duası, bir mazmun olarak ele alınmış ve sembolik bir unsur hâline gelmiştir. Bu çalışmada incelenen Kadeh Duası metni, Vatikan Devlet Kütüphanesi Türkçe Eserler Kataloğu'nda "Vaticana Turc 13" numarasıyla kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında müstensihle dair herhangi bir bilgi yoktur. Metin, harekeli biçimde hazırlanmıştır. Her sayfada yedi satır bulunmaktadır. Eserde yazım ve hareke hatalarına sıkça rastlanmaktadır. Çalışmada daha önce incelenmemiş "Vaticana Turc 13" numarasıyla kayıtlı Kadeh Duası metninin transkripsiyonu yapılmış, ardından metin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Daha sonra metnin yazım, ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri incelenmiştir. Dil özellikleri ve metinde yer alan arkaik unsurlar dikkate alındığında yazmanın Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olduğu ve büyük olasılıkla 16. ya da 17. yüzyılda hazırlandığı söylenebilmektedir. Ayrıca bu yazma, mevcut Kadeh Duası nüshaları arasında en kapsamlı örneklerden biri olması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadeh Duası, Vatikan Devlet Kütüphanesi, Eski Anadolu Türkçesi

ABSTRACT

In Turkish culture, prayer has gradually developed into a multi-layered form of expression that embodies both aesthetic and functional dimensions. This complexity is particularly evident in the Kadeh Duası (Goblet Prayer), which extends beyond conventional Islamic forms by incorporating elements of folk tradition, ancient beliefs and symbolic meanings. Formed within the context of oral culture, the Kadeh Duası occupies a unique place in Turkish cultural history, reflecting both debates on authenticity and its close connection to popular belief. In classical Turkish literature, it was gained symbolic value. The manuscript analyzed in this study is preserved in the Vatican Library's Catalogue of Turkish Works under the registration number "Vaticana Turc 13". The catalog does not identify the copyist. Written with diacritics and consisting of seven lines per page, the text contains numerous spelling and vocalization errors, suggesting limited scribal training. This study which is not examined before provides the transcription and Modern Turkish translation of the manuscript and examines its orthographic, phonological, and morphological characteristics. Linguistic evidence indicates that the work belongs to the later phase of Old Anatolian Turkish and was likely produced in the 16th or 17th century. The "Vaticana Turc 13" manuscript is significant as one of the most comprehensive known versions of the Kadeh Duası.

Keywords: Cup Prayer, Vatican Library, Old Anatolian Turkish

AİLE MERKEZLİ BİR TOPLUM TASAVVURU OLARAK ÜTOPYALAR: YENİ ATLANTİS ÜZERİNE BİR İNCELEME

UTOPIAS AS VISIONS OF A FAMILY-CENTERED SOCIETY: AN EXAMINATION OF
NEW ATLANTIS

Doç. Dr. Enes Battal KESKİN

Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-0228>

ÖZET

Ütopya düşüncesi, ideal toplum tasavvurlarının oluşturulmasında önemli bir araç olmuştur. Ütopyalar, ideal toplum tasavvurlarını kurgularken aileye yüklenen anlam ve işlevler üzerinden toplumsal düzeni yeniden tanımlamaktadırlar. Bu bildiri, Yeni Atlantis'te aileye yüklenen anlamı ve ailenin toplumsal düzen içindeki rolünü konu edinmektedir. Çalışmanın temel amacı, Yeni Atlantis ütopyasında aile merkezli toplumsal yapının nasıl kurgulandığını ortaya koymak ve bu yapının ütopyacı ideal toplum hedefleriyle ilişkisini değerlendirmektir.

Yeni Atlantis'te Devletin, aileyi çoğaltmayı temel bir kamusal değer olarak görmesi, çok çocuklu ailelerin törenler, ekonomik ayrıcalıklar ve ödüllerle onurlandırılması, aile içi uyuşmazlıkların kamusal denetim altında çözülmesi, ideal toplum düzeninin aile üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca evlilik dışı ilişkilerin ve eşcinselliğin reddedilmesi, çokeşliliğe hoşgörü gösterilmemesi ile evliliğin ahlaki bir zorunluluk olarak ele alınması, Bacon'ın ideal toplumunda bireysel arzuların toplumsal düzen lehine sınırlandırıldığını ortaya koymaktadır.

Literatürde, Yeni Atlantis'in bilim yönü üzerine çok fazla çalışma bulunmakla birlikte, aile ekseninde sistematik bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Çalışmanın önemi tam bu noktada, Yeni Atlantis literatüründe ihmal edilen aile boyutunu merkeze alarak, eserin ütopya geleneği içindeki konumuna yeni bir yorum kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Bildiride nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada, metin üzerinde aile merkezli toplum tasavvuru, kavramsal bir çerçeve üzerinden yorumlanmıştır. Yeni Atlantis metni, aile açısından detaylı biçimde incelenmiş, eser ile ilgili literatür taraması yapılarak konunun kuramsal arka planı oluşturulmuştur. Çalışma, Yeni Atlantis'te ailenin yalnızca biyolojik bir birlik değil, aynı zamanda ahlaki disiplinin, toplumsal ve siyasal istikrarın temel taşı olarak kurgulandığını göstermektedir.

Bacon'ın ütopyasında aile, devlet tarafından kutsanan ve desteklenen bir kurum olarak ideal toplumun sürekliliğini sağlayan merkezi bir işlev üstlenmektedir. Sonuç olarak bildiri, Bacon'ın Yeni Atlantis ütopyasının ütopya geleneği içinde ailenin merkezi rolüne dair önemli bir düşünsel model sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Yeni Atlantis, bilimsel

ilerleme ve ahlaki düzeni bir arada ele alırken aileyi toplumsal örgütlenmenin merkezine yerleştiren özgün bir ütopya örneği sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Aile, Aile Merkezli Ütopya, Francis Bacon, Yeni Atlantis

ABSTRACT

Utopian thought has long served as an important instrument for constructing visions of the ideal society. In formulating such visions, utopias often redefine social order through the meanings and functions attributed to the family. This paper focuses on the significance assigned to the family in New Atlantis and examines its role within the broader social order depicted in the text. The primary aim of the study is to reveal how a family-centered social structure is constructed in Bacon's utopia and to evaluate the relationship between this structure and the utopian ideal of society.

In New Atlantis, the state's recognition of family expansion as a fundamental public value, the honoring of large families through ceremonies, economic privileges, and symbolic rewards, and the resolution of familial conflicts under public supervision all indicate that the ideal social order is organized around the family. Furthermore, the rejection of extramarital relationships and homosexuality, the intolerance of polygamy, and the treatment of marriage as a moral obligation demonstrate that individual desires are deliberately constrained in favor of social order in Bacon's ideal society.

Although the literature on New Atlantis has predominantly concentrated on its scientific dimensions, systematic analyses focusing on the family are notably scarce. This study seeks to fill that gap. Its significance lies precisely in foregrounding the neglected family dimension within New Atlantis scholarship and offering a new interpretive perspective on the work's place within the utopian tradition. Employing a qualitative research methodology, the study conducts a conceptual and thematic analysis of the text with particular attention to family-centered social organization, supported by a review of relevant secondary literature.

The findings demonstrate that in New Atlantis the family is not merely a biological or private unit, but a foundational institution of moral discipline, social cohesion, and political stability. In Bacon's utopia, the family functions as a state-sanctioned and supported institution that ensures the continuity of the ideal society. In conclusion, this paper demonstrates that Bacon's utopia, New Atlantis, offers a significant conceptual model regarding the central role of the family within the utopian tradition. In this context, New Atlantis presents a distinctive example of a utopia that integrates scientific progress and moral order by placing the family at the center of social organization.

Keywords: Utopia, Family, Family-Centered Utopia, Francis Bacon, New Atlantis

GLOBALIZATION AND THE MULTICULTURALISM POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

VÜSALƏ ƏLİYEVƏ

Bakı Slavyan Universitetinin
İctimai Elmlər kafedrası,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
<https://orcid.org/0009-0001-1429-2521>

Summary

In the modern world, where globalization processes are rapidly expanding, the ideas of multiculturalism serve the mutual enrichment of cultures, civilizations, religions and languages, and the peaceful coexistence of nations in a single global space. Currently, more than 80 minority peoples live in the territory of the Republic of Azerbaijan. These minority peoples belong to Caucasian-speaking, Iranian-speaking, Turkic-speaking groups and are included in the ethno-confessional composition of the country's population. Among them are the Uds, Ingiloy, Khinal, Grigs, and Buduks. Some of these minorities were the original inhabitants of Azerbaijan, while others settled on the country's lands as a result of socio-political processes that took place at different stages of history.

The Republic of Azerbaijan, which has a multi-ethnic population, considers the protection of the rights and freedoms of minorities as one of the main directions of state policy, and with the decree of September 16, 1992 "On the protection of national minorities, minority peoples and ethnic groups living in the Republic of Azerbaijan, state assistance to the development of language and culture", it provided wide opportunities for the cultural development of minorities and considered the protection of their rights as the main task of the legal state. Decree No. 212 dated September 16, 1992 "On state assistance to the development of national minorities, languages and cultures living in the Republic of Azerbaijan" states: "In order to protect the political, economic, social, cultural rights and freedoms of representatives of national minorities, small peoples and ethnic groups living in the territory of the Republic of Azerbaijan, as defined in the Constitution of the Republic of Azerbaijan, and to closely assist in their implementation, issues related to national relations and the tasks arising from this decree shall be comprehensively considered within the framework of the activities of ministries and departments. Comprehensive conditions shall be created for the implementation of these rights. During the years of Heydar Aliyev's rule, alphabets of national minorities and textbooks in their native languages were prepared. Funds were allocated from the state budget for the publication of their books and newspapers, conditions were created for the creation of programs and materials in their native languages on the republican radio, local, private televisions and newspapers, and full legal guarantees were given to the free and independent activity of all different confessions. During the years of Heydar Aliyev's rule, alphabets of national minorities and textbooks in their native languages were prepared. Funds were allocated from the state budget for the publication of their books and newspapers, conditions were created for the creation of programs and materials in their native languages on the republican radio, local, private televisions and newspapers, and full legal guarantees were given to the free and independent activity of all different confessions. The work done shows that after 1993, despite the severe economic problems at that time, complex and systematic care was provided at the state level to the specific issues of national minorities.

Keywords: multiculturalism, civilization, ethnic, national, cultural

**QLOBALLAŞMA VƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MULTİKULTRALİZİM SİYASƏTİ**

Açar sözlər: multikulturalizm, sivilisasiya, etnik, milli, mədəni

Qloballaşma proseslərinin sürətlə vüsət aldığı müasir dünyada multikulturalizm ideyaları mədəmiyyətlərin, sivilisasiyaların, dinlərin və dillərin bir-birini qarşılıqlı zənginləşdirməsinə, millətlərin vahid qlobal məkanda sülh şəraitində birgə yaşamasına xidmət edir. Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası ərazisində 80-dən çox azsaylı xalq yaşayır. Bu azsaylı xalqlar qafqazdilli, irandilli, türkdilli qruplara aid olub, ölkə əhalisinin etnokonfessional tərkibinə daxililər. Onların sırasında udilər, ingiloyları, xınalıqları, qızıları, buduqları göstərmək olar. Bu azsaylı xalqların bir hissəsi Azərbaycanın köklü əhalisi olub, başqa bir hissəsi isə tarixin müxtəlif mərhələlərində baş verən sosial-siyasi proseslərin nəticəsi olaraq ölkə torpaqlarında məskunlaşmışdılar.

XX əsrin əvvəllərində görkəmli etnoqraf, Vəlii Baharlı göstərmişdi ki, cürbəcür millətlərin yaşadığı Azərbaycan etnoqrafiya muzeyidir(30,s24). Polietnik əhaliyə malik olan Azərbaycan Respublikası azsaylı xalqların hüquq və azadlıqlarının qorunmasını dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olduğunu götürərək, 1992-ci il 16 sentyabr fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıqlar, azsaylı xalqlar və etnik qrupların qorunması, dil və mədəniyyətin inkişafına dövlət yardımı haqqında” azsaylı xalqların mədəni inkişafına geniş imkanlar vermiş, onların hüquqlarının qorunmasını hüquqi dövlətin əsas vəzifəsi kimi götürmüşdür. “Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıq, dil və mədəniyyətlərin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında” 16 sentyabr 1992-ci il tarixli 212 sayılı fərmanında deyilir: “Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan milli azlıq, azsaylı xalq və etnik qrupların nümayəndələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında müəyyən edilən siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni hüquqlarını və azadlıqlarını qorumaq, onların həyata keçirilməsinə yaxından kömək göstərmək məqsədilə nazirlik və idarələrin fəaliyyət çərçivəsində milli münasibətlərlə bağlı məsələlərlə, bu fərmandan irəli gələn vəzifələrə hərtərəfli baxılsın. Həmin hüquqların həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli şərait yaradılsın. Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində milli azlıqların əlifbaları, doğma dillərində dərslikləri hazırlandı. Kitablarının, qəzetlərinin nəşri üçün dövlət büdcəsindən vəsait ayrıldı, respublika radiosunda, yerli, özəl televiziyalarda və qəzetlərdə doğma dillərində veriliş və materiallar yaradılmasına şərait yaradıldı, müxtəlif konfessiyaların hamısının sərbəst və azad fəaliyyət göstərməsinə tam hüquqi təminat verildi. Görülən işlər sübut edir ki, 1993-cü ildən sonra milli azlıqların spəfik məsələlərinə o vaxt ağır iqtisadi problemlərin olmasına baxmayaraq dövlət səviyyəsində kompleks və mümtəzəm qayğı göstərilmişdir (28,s.79).

Beləliklə müasir dövrdə həllini tapası yalnız bir əsas məsələ qalırdı: hüquqi və siyasi müstəvidə multikulturalizmin yerini müəyyən etmək. Və bunu ulu öndər H.Əliyev etdi. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçdi və öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Bu mərhələ siyasi mərhələ idi. H.Əliyev Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi oldu. “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq” deyən ulu öndər bütün sonrakı siyasi fəaliyyətini bu sərvətin əbədi olması istiqamətinə yönəltdi (1).

Azərbaycanın multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində ən vacib olanı bu məsələnin hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmasıdır. Belə ki, multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlülük) prinsipi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Bununla bağlı “Bərabərlik hüququ” (maddə 25, bənd 3), “Milli məsubiyyət hüququ” (maddə 44, bəndlər 1,2), “Ana dilindən istifadə hüququ” (maddə 45, bəndlər 1,2) və başqa maddələri göstərmək olar. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsində göstərilir ki, dövlət irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həkərlər ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı

olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial məsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır. (2, s.9). Konstitusiyasının 44-cü maddəsində isə deyilir: “I.Hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. II.Hec kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz”(2, s.13). Konstitusiyasının 45-ci maddəsində milli azlıqların ana dilindən istifadə hüququ təsbit edilmişdir. “I.Hər kəsin ana dilindən istifadə etmək hüququ vardır. Hər kəsin istədiyi dildə tərbiyə və təhsil almaq, yaradıcılıqla məşğul olmaq hüququ vardır. “II.Heç kəs ana dilindən istifadə hüququndan məhrum edilə bilməz”(2, s.13).

H.Əliyev haqlı olaraq multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi hesab edirdi. O Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının, o cümlədən etnik-mədəni, dini dəyərlərinin qorunmasını demokratiyanın mühüm prinsipi olan əsas insan hüquq və azadlıqları kontekstində görürdü. O, etnik milliyətçiliyə alternativ kimi bütövlükdə Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin yüksəlişini şərtləndirən və multikulturalizmin əsas mənəvi bazası olan azərbaycanlılıq prinsipini milli ideologiya kimi irəli sürdü. Azərbaycançılıq ideologiyası isə dinindən, dilindən, irqindən asılı olmadan ölkədə yaşayan bütün vətəndaşları birləşdirir. Azərbaycan Respublikasının prezidentinin dediyi kimi, həqiqətən də “Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumik da, başqası da- bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır”. Bu sözlər bu gün də son dərəcə əhəmiyyətlidir və belə bir aydın siyasi həqiqəti aktuallaşdırır: biz, yəni Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar məhz bir yerdə, məhz azərbaycanlı olaraq dünya üçün maraq kəsb edə bilərik. Biz ayrı-ayrılıqda heç kim üçün maraqlı deyilik! (1)

Məlum olduğu kimi, bir sıra Qərb ölkələri, o cümlədən Böyük Britaniya, Fransa, Almaniya uzun illər apardıqları multikulturalizm siyasətindən bu gün rəsmi şəkildə imtina edirlər. İmtinanın əsas səbəbini ümumi şəkildə Böyük Britaniyanın Baş naziri Devid Kameron 5 fevral 2011-ci il tarixində Münhendə təhlükəsizlik üzrə keçirilən konfransındakı çıxışında Böyük Britaniyada məskunlaşmış əcnəbilərin yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya etmək istəməmələri ilə izah etmişdir. Bəlkə də çox güman ki., bu siyasi bəhanədir. Bəlkə də ölkələrdə iflasa uğrayan multikulturalizm siyasətçilərinin özlərinə bəvərat qazandırmaq cəhdidir.

Göründüyü kimi, bir necə Qərb ölkəsinin dövlət başçılarından multikulturalizmin iflasa uğradığı bir dövrdə Azərbaycan Respublikası bu məsələyə ölkənin ümumi inkişafının mühüm məqsədlərindən biri olan demokratik inkişafın, insanların hüquq azadlıqlarının müdafiə olunmasının tərkib hissəsi kimi yanaşır.

Milli azlıqlar öz milli mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qruplarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər. Hazırda respublikamızda onlarla milli mədəniyyət mərkəzləri fəaliyyət göstərir ki, onların sırasında “Birlik” cəmiyyəti rus icması, Ukrayna cəmiyyəti, Alman-Azərbaycan cəmiyyəti, Azərbaycan-slavyan mədəniyyət mərkəzi, avar cəmiyyəti, tat mədəniyyət mərkəzi, dağ yəhudilərinin icması, Polonia polyak mədəniyyət mərkəzi və başqaları fəaliyyət göstərirlər. İslam dinini, pravoslavlığı və iudaizmi özündə birləşdirən “Üç qardaş” təşkilatının Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərməsi multikultural mədəniyyətin daşıyıcısı olan dövlətimizin tolerantlıq ənənələrinə hörmətlə yanaşmasının bariz nümunəsidir.

Tarix boyu müxtəlif dinlərə etiqat edən insanlar Azərbaycanda sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamışlar. Azərbaycanda mövcud dini icmalar arasında daim möhkəm dözümlülük, qarşılıqlı anlaşma olmuş, milli, irqi, dini ayrı-seçkilik müşahidə olunmamışdır. Müxtəlif dinlərə etiqat edən insanlar mehriban bir ailə kimi yaşamışlar. Bu humanist ənənə bu gündə qorunub saxlanır. Respublikamızda sinaqoq və kilsələr birgə fəaliyyət göstərir, insanlar dini ayinləri sərbəst yerinə yetirirlər. Son dövrlər məscidlərlə bərabər sinaqoq və kilsələr də inşa edilir. Digər tərəfdən din və mədəniyyətlərə dözümlü münasibət Azərbaycan xalqının təbiətindən, insanpərvərliyindən, xoş məramından irəli gəlir.

Multikulturalizmi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti kimi dəyərləndirsək bu siyasətin həyata keçirilməsində BMT, ATƏT, AŞ, Aİ, İƏT və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa xüsusi önəm verir. Azərbaycan Respublikası BMT, ATƏT, AŞ, Aİ, İƏT və bu kimi

digər beynəlxalq təşkilatların milli və dini azlıqların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində qəbul etdiyi konvensiyalara qoşulmuşdur. Məsələn AŞ-nın “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında” Çərçivə Konvensiya 1 fevral 1995-ci il tarixində Azərbaycan hökuməti tərəfindən imzalanmış və 16 iyun 2000-ci il tarixli Qanunla ratifikasiya edilmişdir. Azərbaycan Respublikası 26 noyabr 2009-cu il tarixli Qanunla UNESCO-nun “Mədəni özünüifadə müxtəliflərin qorunması və təşviqinə dair” Konvensiyasına qoşulmuşdur. Bu Konvensiya ölkəmizdə 15 may 2010-cu ildə qüvvəyə minmişdir. Multikulturalizm Azərbaycan Respublikasının daxili siyasətinin mühüm istiqaməti kimi ölkənin xarici siyasət fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir. Bu özünü ilk novbədə ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasında göstərir. Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətində əldə etdiyi uğurlar dünya ölkələri tərəfindən etiraf olunur. Azərbaycanın multikulturalizm və tolerantlıq sahəsindəki təcrübəsinə artan maraq onun bəzi xarici siyasətçilərin dedikləri kimi “Azərbaycan Respublikası dünyaya neftlə, təbii qazla bərabər tolerantlığı da ixrac edən ölkə imicinin qazanmasına səbəb olmuşdur”. Bir sözlə multikulturalizm- Azərbaycan Respublikasının uğurlu xarici siyasətinin mühüm amili kimi çıxış edir. BMT-nin Cenevrədəki Baş Qərargahında –Millətlər Sarayında İnsan Hüquqları Şurasının Azlıq məsələləri üzrə Forumunun 5-ci sessiyasında çıxış edən azərbaycan nümayəndəsi çıxışında etnik və dini azlıqlarının müdafiəsi sahəsində milli qanunvericiliyinə və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət siyasətinin etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunması, millətlərarası və dövlətlərarası münasibətlərin sivil normalar əsasında tənzimlənməsi, tolerantlığın daha da möhkəmləndirməsi təməlinə inkişaf etdiyini iddia edir. “...postsovet məkanında milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımı haqqında prezident fərmanı ilk dəfə Azərbaycanda imzalanmışdır. Azərbaycan Konstitusiyasında ölkəmizdə yaşayan azlıqların dil, mədəniyyət, din azadlığı, təhsil və digər hüquqlarının təsbit olunduğunu vurğulamış, demişdir ki, Azərbaycan prezidentinin fərmanı ilə təsdiq edilmiş “İnsan hüquqları müdafiəsi üzrə Milli fəaliyyət Planı”nda milli azlıqların mədəni irsinin inkişafı Azərbaycan hökumətinin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycanda milli azlıqlar həm parlamentdə, həm də icra hakimiyyəti orqanlarında geniş təmsil olunurlar. Azərbaycan dövlətinin milli siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri ölkəmizdə yaşayan bütün milli azlıqların dil və mədəniyyətinə müvafiq dəstəyin göstərilməsidir. Azərbaycanın milli azlıqların məskunlaşdığı bir sıra rayonlarda ali təhsil müəssisələri və kolleclərin filialları açılmış, ölkənin radio və televiziya kanallarında milli azlıqların dillərində verilişlər yayımlanır. Həmin ərazilərdə yerli kanallar fəaliyyət göstərir. Milli azlıqların dillərində qəzet və jurnallar nəşr olunur. (14).

Bu gün müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunurlar. Milli azlıqların sıx yaşadağı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarda rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiya məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır”(26).

Azərbaycan dövlətinin xarici multikulturalizm siyasətində “Bakı prosesi” mühüm yer tutmuşdur. “Bakı prosesi”-mədəniyyətlər arasında dialoqun inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutan bir təşəbbüsdür. Bu təşəbbüs Azərbaycan Prezidenti 2008-ci il 2-3 dekabr tarixində Bakıda Avropa və ona qonşu regionların mədəniyyət nazirlərinin “Mədəniyyətlərarası dialoq və ona qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” mövzusunda keçirilmiş konfransında irəli sürülmüşdür. Bu konfransda ilk dəfə olaraq 10 islam ölkəsinin də iştirak etməsi ilə yeni bir formanın əsası qoyulmuşdur. Ümumilikdə 48 ölkənin, 8 beynəlxalq təşkilatın və bir sıra beynəlxalq qeyri- hökumət təşkilatlarının yüksək səviyyəli nümayəndələrinin iştirak etdikləri bu konfransda Azərbaycanın təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq “Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə dair Bakı Bəyannaməsi” qəbul edilmiş, beləliklə də sivilizasiyalar arasında dialoqun inkişafını

nəzərdə tutan “Bakı prosesi”nin və bu prosesin uğurla davam etdirilməsi məqsədilə Azərbaycan tərəfindən təklif edilən “Sənədçilər dialoq naminə” layihəsinin əsası qoyulmuşdur.

“Bakı prosesi”nin davamlılığını təmin etmək məqsədilə 2009-cu ilin oktyabr ayında Bakıda keçirilmiş İÖT ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin VI konfransına Azərbaycanın təşəbbüsü ilə islam ölkələri ilə yanaşı, 10-dan çox Avropa dövlətinin təmsilçisi də dəvət olunmuşdur. Konfransda Avropa Şurasına üzv dövlətlərlə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin iştirakı ilə “Mədəniyyətlərarası dialoq” mövzusunda “dəyirmi masa” keçirilmiş və birgə kommünike qəbul edilmişdir. 2010-cu il sentyabr ayında BMT-nin Baş Məclisinin 65-ci sessiyasında çıxışı zamanı Azərbaycan Respublikasının prezidentinin Bakıda Ümumdünya mədəniyyətlərarası Dialoq Forumun keçirilməsi təşəbbüsünü elan etməsi “Bakı prosesi”nin regional bir təşəbbüsdən global hərəkətə çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, Azərbaycanın mədəni-siyasi yüksəlişinə son dərəcə vacib məqamlardan biri məhz 2011-ci ildən bəri mütəmadi olaraq Bakıda Beynəlxalq Humanitar Forumun keçirilməsidir.

Prezident İlham Əliyev 28 fevral 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşavirinin xidmətini yaratdı. Prezident İlham Əliyevin multikulturalizim siyasətinin növbəti əhəmiyyətli addımı Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmasına dair 15 may 2014 cü il tarixində imzaladığı fərman oldu. Bu mərkəzin yaradılmasının əsas məqsədi ölkəmizdə əsrlər boyu formalaşmış tolerantlığın, etnik-mədəni, dini müxtəlifliyin qorunması və çiçəklənməsini təmin etmək, habelə Azərbaycanı dünyada multikulturalizm mərkəzi kimi tanıtmmaq və mövcud multikultural modellərini tədqiq və təşviq etməkdir (24).

NƏTİCƏ

Qloballaşan dünyada multikulturalizm anlayışının tədqiqi ilə bağlı aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar.

Araşdırmalardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, multikulturalizm- çoxmədəniyyətçilik olub, ölkədə etnik-mədəni dəyərlərin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə yönələn bir siyasətdir. Əhalisinin böyük hissəsinin müsəlmanlar təşkil edən Azərbaycan digərdin və mədəniyyətlərə dözümlülük baxımından dünyanın bir çox ölkələrindən fərqlənir. Belə ki, Azərbaycanda tarixən bir çox xalqlar, etnik azlıqlar məskunlaşmışdır. Əsrlər boyu onlar multikulturalizm xalqının ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamış, özlərinin etnik xüsusiyyətlərini, dinlərini və adət-ənənələrini qoruyub saxlayaraq bu günümüzədək yaşatmışlar.

İnkişafda olan multikulturalizmin Azərbaycan təcrübəsinin bütün dünyaya siyasi cəsarətlə nümayişi ona gətirib çıxartmışdılar ki, bu gün artıq Yer kürəsinin hər yerində ədalətsevər insanlar ölkəmizi sarsılmaz multikultural dövlət imici əldə etmiş mərkəz kimi tanıyır. Qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan multikulturalizmi ölkəmizin siyasi simasının əsas cizgilərindən birinə çevrilmişdir.

Tolerantlıq həm də bu gün hər bir ölkənin demokratiklik səviyyəsini müəyyən edən amillərdən birinə çevrilib. “Dini etiqad azadlığı haqqında” AR Qanununa edilən düzəlişlər, mərhum prezident Heydər Əliyev tərəfindən ölkədə əsası qoyulan “Tolerantlıq Günü”nün hər il qeyd edilməsi, “Sivilizasiyaların dialoqu” mövzusunda Bakıda keçirilən beynəlxalq konfranslar, tolerantlıq və dini dözümlülüyn möhkəmlənməsinə yönələn qanunvericiliyin beynəlxalq hüquq normalarına uyğunlaşdırılması, 2006-cı ildə Bakıda keçirilən “İslamda dözümlülük” mövzusunda beynəlxalq konfrans, İSESKO-nun 2009-cu il üçün Bakı şəhərini İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı elan edilməsi, son dörd ildə paytaxtımızda I, II, III və IV beynəlxalq humanitar forumların keçirilməsi bu sahədə dövlətin apardığı siyasətin tərkib hissəsidir. Azərbaycan bu gün dünyaya istər tolerantlıq baxımından yeni model bəxş edib. Dünyada “sivilizasiyaların toqquşması” prosesinin cəryan etdiyi, müxtəlif ölkələrdə cəmiyyətdaxili parçalanmalar nəticəsində dini, etnik zəmində konfliktlərin yaşandığı bir vaxtda Azərbaycan sabit və tolerant mühiti ilə diqqət çəkir.

Beləliklə müasir Azərbaycan sivilizasiyalararası dialoqun, qlobal siyasi, iqtisadi, mədəni problemlərin müzakirə olunduğu məkana çevrilib. Dünya iqtisadi forumu, Krans Montana Forumu, Cənubi Qafqaz Forumu, “Eurovision” musiqi yarışması, Beynəlxalq Humanitar Forum, Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu, Dini Liderlərin Ümumdünya sammiti, Birinci Avropa oyunları, Formula 1, COP29 və digər nüfuzlu tədbirlərə ev sahibliyi edən Bakı şəhəri artıq dünyanın qlobal səciyyəli mərkəzlərindən biri kimi qəbul olunur.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K.M. Ulu Öndər Azərbaycan multikulturalizmin siyasi banisi kimi. “Azərbaycan” qəzeti, 23.07.2014
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Bakı: Qanun, 2003, 48 s.
3. “Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıqlar, azsaylı xalqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətin inkişafına dövlət yardımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 16 sentyabr 1992-ci il tarixli Fərmanı http://e-qanun.az/files/framework/data/7/f_7762.htm
4. Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası” (Azərbaycan hökuməti tərəfindən 1995-ci il fevralın 1-də imzalanmış və 2000-ci il 16 iyun tarixli Qanunla ratifikasiya edilmişdir) <http://diaspora.gov.az/index.php?options=content&id=270>
5. Azərbaycan Respublikasının UNESCO-nun “Mədəni özünümüdafiə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair” Konvensiyanın qoşulmasına dair 26 noyabr 2009-cu il tarixli Qanunu [/http://www.e-qanun.az/files/framework/data/19/f_19041.htm](http://www.e-qanun.az/files/framework/data/19/f_19041.htm)
6. “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı” (27 dekabr 2011-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş) [/http://www.president.az/articles/4017](http://www.president.az/articles/4017)
7. Baxşəliyeva G. Dini radikalizm meyillərinin qarşısının alınması milli maraqlara xidmət edir. SRATEJİ TƏHLİL Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətinə, beynəlxalq münasibətlərə dair analitik jurnal, Say 2 (9), 2014, ss19-25
8. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (15 may 2014-cü il).
9. Birinci Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun rəsmi açılış mərasimindən İlham Əliyevin çıxışı. [/http://www.president.az/articles/3310](http://www.president.az/articles/3310)
10. I Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumun materialları, Bakı, 7-9 aprel, 2011; http://bakuforum-icd.az/files/downloads/doc_393529c607c00b7f298f0c8d26e6c4c5.pdf
11. Dördüncü Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun rəsmi açılış mərasimindən İlham Əliyevin nitqi. [/http://www.president.az/articles/3308](http://www.president.az/articles/3308)
12. Tolerantlıq (sənədlər, konsepsiyalar) Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət komitəsi tərəfindən nəşr olunmuşdur. Bakı, 2014, s.10-18.
13. Əliyev H. “Müsrəqillik yolu”, Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997 [/http://ebooks.preslib.az/pdfbooks/independ.pdf](http://ebooks.preslib.az/pdfbooks/independ.pdf)
14. Əli Həsənov: Azərbaycanda etnik və dini azlıqların hüquq və azadlıqları dövlət səviyyəsində qorunur [/http://news.lent.az/news/109377](http://news.lent.az/news/109377)
15. “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmaq barədə”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 31 may 1996-cı il tarixli Qanunu, http://www.justice.gov.az/view_hr.php?id=15
16. İkinci Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun rəsmi açılış mərasimindən İlham Əliyevin çıxışı. [/http://president.az/articles/6335](http://president.az/articles/6335)

17. II Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumun materialları, Bakı, 29 may-01 iyun, 2013; <http://bakuforum-icd.az/dc/id/55/langf/en/>
18. İiyasov R. Multikulturalizm və özünü dərkən fəlsəfi əlaqəsi /Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun materialları (4-5 oktyabr 2012-ci il) Bakı : Şərq-Qərb, 2013,544 s. /[http://bakuforum.org/wp-content/uploads/Forum2012\(kitab\)_mobile.pdf](http://bakuforum.org/wp-content/uploads/Forum2012(kitab)_mobile.pdf)
19. Üçüncü Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumun rəsmi açılış mərasimindən İlham Əliyevin çıxışı. /<http://www.president.az/articles/9894>
20. M. Əliyevanın UNESCO Baş Konfransının prezidenti, Macarıstanın UNESCO yanında daimi nümayəndəsi Katalin Boqyayla görüşdə çıxışı
<http://www.bakuforum.org/ru/>
21. Məmmədşad İ. Multikulturalizm fəlsəfi problem və ideologem kimi.
<http://www.phillaw-az.org/news/4072>
22. Müasir dövrdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi və mənəvi inkişafın harmoniyası” – Dəyirmi masanın materialları.
http://anl.az/down/meqale/yeni_az/2014/sentyabr/393407/htm
23. Multikulturalizm Azərbaycanda dövlət siyasətinin ən önəmli istiqamətlərindən biridir. “Xalq qəzeti” 27 noyabr 2014.
24. “Multikulturalizm: nailiyyətlər və problemlər” mövzusunda maraqlı müzakirələr aparılmışdır. “Azərbaycan” qəzeti, 12 oktyabr, 2011
25. Niftiyev N. Azərbaycanın etnik mənzərəsi: narahatçılığa əsas varmı? IV yazı
<http://modern.az>
26. Nəcəfov E. Rusiyada Azərbaycanlı əmək miqrantlarının problemləri və onların həlli yolları //Fəlsəfə elmi-nəzəri jurnal, s. 130-136.
27. Orucov H. Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət. Bakı: Şərq-Qərb, 2002, 171 s.
28. Tolerantlıq (sənədlər, konsepsiyalar) Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət komitəsi tərəfindən nəşr olunmuşdur. Bakı, 2014.
29. Vəlili (Baharlı) M. Azərbaycan (Coğrafi-təbii, etnoqrafik və iqtisadi mülahizət). Bakı: Azərneşr, 1993, 208 s.
30. Алиев М. Исламского- христианский диалог: история, современность и перспектива. Баку, 2007
31. Бондырева С.К., Колесов Д.В. Толерантность. М., Издательство МПСИ.,2003.

SEC DAVASI SÜRECİNİN XRP FİYATINA ETKİSİ
THE IMPACT OF THE SEC CASE ON THE XRP PRICE
Hüseyin DEMİRHAN

Nevşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID NO: 0000-0003-3372-0832

ÖZET

Ripple Coin (XRP), Ripple Labs tarafından 2012 yılında geliştirilen ve özellikle sınır ötesi ödemelerde likidite sağlayarak işlem maliyetlerini düşürürken transfer hız ve güvenliğini artırmayı amaçlayan bir dijital varlıktır. Kripto para kavramı genellikle merkezi olmayan ağ sistemlerine ve madencilik içeren konsensus mekanizmalarına dayanırken, Ripple kripto para piyasasındaki benzerlerinin aksine merkezi bir şirket tarafından yönetilirken Kendine has ve madencilik sistemine gerek duymayan bir konsensus mekanizması kullanır. Kısaca xrp finansal kurumlar için geliştirilmiş, hızlı ve düşük maliyetli uluslararası para transferi sağlayan blokzincir tabanlı bir ödeme protokolü ve dijital para birimidir. Madenciliği yapılmaz, arzı önceden üretilmiştir.

2020 Yılında ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nun (SEC), Ripple Labs'a yasal statünün belirsizliği kapsamında dava açmıştır. Bu dava süreci hem Ripple hem de diğer kripto para türleri açısından oldukça önemli sonuçlar doğurabileceği düşüncesi ile yakından takip edilmiştir. 2025 Yılı itibari ile dava sürecinde Ripple lehine görülebilecek bazı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Xrp fiyatlarının bahsi geçen davanın açıldığı ve dava ile ilgili negatif beklentilerin hâkim olduğu dönemlerde baskılandığı ve aksine dava sürecinde pozitif gelişmeler yaşandığı dönemlerde ise bu baskının ortadan kalkarak fiyatlara pozitif yansıdığı söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, SEC davasının yarattığı belirsizlik ve pozitif/negatif beklenti süreçlerinin xrp fiyatları üzerindeki incelemektir. Olay etkisi analizi, davanın ilk aşaması olan 2020 yılının son dönemlerinde piyasada oluşan panik ve belirsizliğin xrp fiyatları üzerinden anlamlı bir negatif şok yarattığını göstermektedir. Bununla birlikte 2023-24 dönemlerinde dava sürecinde Ripple Labs açısından lehte kazanımlar elde edilmesi sayesinde oluşan iyimser beklenti ile fiyat baskısı ortadan kalkmış dava süreci bu dönemden itibaren fiyat destekleyici bir rol üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Xrp, Ripple Labs, SEC, Ripple Dava Süreci

ABSTRACT

Ripple Coin (XRP) is a digital asset developed by Ripple Labs in 2012, specifically designed to reduce transaction costs while increasing transfer speed and security by providing liquidity, particularly in cross-border payments. While the concept of cryptocurrency generally relies on decentralized network systems and consensus mechanisms involving mining, Ripple, unlike its counterparts in the cryptocurrency market, is managed by a centralized company but uses its own consensus mechanism that does not require a mining system. In short, XRP is a blockchain-based payment protocol and digital currency developed for financial institutions, providing fast and low-cost international money transfers. It is not mined; its supply is pre-produced.

In 2020, the US Securities and Exchange Commission (SEC) filed a lawsuit against Ripple Labs regarding the uncertainty of its legal status. This legal process was closely followed, as it was believed to have significant consequences for both Ripple and other cryptocurrencies. As of 2025, some developments in the legal process began to emerge that could be seen as favorable to Ripple. It can be said that XRP prices were suppressed during the period when the lawsuit was filed and negative expectations prevailed, and conversely, this pressure disappeared and positively impacted prices during periods when positive developments occurred in the legal process.

The aim of this study is to examine the impact of uncertainty and positive/negative expectations created by the SEC lawsuit on XRP prices. Event impact analysis shows that the panic and uncertainty in the market during the initial phase of the lawsuit in late 2020 created a significant negative shock to XRP prices. However, in 2023-2024, the optimistic expectations created by Ripple Labs' favorable outcomes in the lawsuit process eliminated the price pressure, and the lawsuit process took on a price-supporting role from that point onwards.

Keywords: XRP, Ripple Labs, SEC, Ripple Case Process

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADIN BASININDA “AİLESEL FEMİNİZM”: KADINLAR ALEMİ GAZETESİ ÖRNEĞİ
“FAMILIAL FEMINISM” IN THE OTTOMAN WOMEN’S PRESS DURING THE
SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD: THE CASE OF KADINLAR ÂLEMİ
NEWSPAPER

Semanur ULU TÜRK

Gebze Teknik Üniversitesi Strateji Bölümü Y.L.

ORCID NO: 0009-0008-5985-3717

Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ORCID NO: 0000-0001-5936-7374

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat ile başlatılabilecek modernleşme çalışmaları 1908 devrimi ile hız kazanmış ve II. Meşrutiyet döneminin sağladığı görece özgürlük alanında pek çok alanda düzenleme ve talepler gündeme gelmiştir. Siyasi devrimi toplumsal devrimle tahkim etmek isteyen Jön Türkler kadının toplumsal konumu ve ailenin yapısının değişmesi gerektiğine düşünüyordu. Bu düşünce II. Meşrutiyet döneminde kadınların seslerinin daha çok duyulmasını ve taleplerinin dile getirilebilmesini sağlamış, Türk kadın hareketlerinin filizlenmesine zemin hazırlamıştır. Dönemin kadın hareketleri özgün bir karaktere sahip olup müsavat-ı tamme (tam eşitlik) ve siyasal hak taleplerinden ziyade ataerkil düzeni tehdit etmeyecek bir şekilde konumlanmıştır. Nicole Van Os’un geleneksel toplumsal düzeni tümüyle reddetmeden kadınların toplumsal hayattaki konumunu iyileştirmeyi hedefleyen özgün bir feminizm olarak kavramsallaştırdığı “ailesel feminizm” bildirinin kavramsal çerçevesini teşkil etmektedir. Ailesel feminizm yaklaşımı geç Osmanlı döneminde kadınların hak taleplerinin valide, eğitilmiş ve vatansever çocukların yetiştiricisi sıfatlarıyla temellendirilmeye çalışmalarını açıklamada işlevseldir. 1908 öncesinde yayımlanan süreli yayınlar, içerik bakımından radikal nitelikler taşımamakta ve yapısal toplumsal değişimleri açık biçimde talep etmemekteydi. 1908 Devriminden sonra yayımlanmaya başlayan dergi ve gazetelerin hem erkek hem kadın yazarları kadının toplumsal konumunu daha açık tartışmaya başlamışlardır. Kadınlar Alemi gazetesinde yayımlanan yazılar da bu tartışmalar etrafında dönmekle birlikte radikal bir kadın hakları söylemi geliştirememiştir. Bildiride Kadınlar Alemi gazetesinden seçilen metinler kavramsal çerçeve ile ilişkili olarak söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş, kadınların aile içindeki konumu, eğitimi ve kamusal alanda temsili üzerine geliştirilen söylemler çözümlenmiştir. Bu bildiri, Kadınlar Alemi örneğinde II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketlerinin “ailesel feminist” karakterinin kadınların hak arayışlarını rejimin aileyi ve toplumu güçlendirme idealiyle uzlaştırmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Ailesel Feminizm, Kadın Hakları, Modernleşme

ABSTRACT

Modernization efforts in the Ottoman Empire, which can be traced back to the Tanzimat reforms, gained momentum with the 1908 Revolution, and the relative sphere of freedom provided by the Second Constitutional Period brought various reforms and demands to the agenda across multiple fields. The Young Turks, who sought to consolidate political revolution with social transformation, believed that the social position of women and the structure of the family needed to be reconfigured. This perspective enabled women's voices to be heard more prominently and their demands to be articulated during the Second Constitutional Period, thereby laying the groundwork for the emergence of the Turkish women's movement. The women's movements of the period possessed a distinctive character and, rather than advocating *müsavat-ı tamme* (full equality) or explicit political rights, positioned themselves in a manner that did not directly challenge the patriarchal order. The concept of "familial feminism," first articulated by Nicole Van Os as a distinctive form of feminism that aims to improve women's position in social life without completely rejecting the traditional social order, constitutes the conceptual framework of this paper. The familial feminism approach is particularly useful in explaining how women's rights claims in the late Ottoman period were grounded in their roles as mothers, educated wives, and figure responsible for raising patriotic children. Periodicals published prior to 1908 were not radical in content and did not explicitly demand structural social change. Following the 1908 Revolution, however, both male and female contributors to newly established journals and newspapers began to discuss women's social position more openly. Although the texts published in *Kadınlar Âlemi* revolved around these debates, they did not develop a radical discourse on women's rights. In this paper, selected texts from *Kadınlar Âlemi* are analyzed through discourse analysis in relation to the conceptual framework, and the discourses developed regarding women's position within the family, their education, and their representation in the public sphere are examined. This study demonstrates, through the example of *Kadınlar Âlemi*, that the "familial feminist" character of women's movements during the Second Constitutional Period sought to reconcile women's struggles for rights with the regime's ideal of strengthening the family and society.

Keywords: Second Constitutional Period, Familial Feminism, Women's Rights, Modernization

GİRİŞ

II. Meşrutiyet'in ilanı, Batı'dan devşirilen hürriyet, eşitlik, adalet, katılım gibi modern terimleri toplumun gündemine taşımıştır. Tanzimattan beri bu kavramlar çevresinde yapılan tartışmalar olsa da 1908 devrimiyle birlikte bu kavramların daha geniş halk kitleleri tarafından müzakere edilmesinin önü açılmıştır. II. Meşrutiyetin sağladığı bu özgürlük ortamında örgütlenme imkanları artmış ve eleştiri ya da taleplerin yüksek sesle dile getirilmesi sağlanmıştır. Bu nedenle bu dönemde hem kurulan cemiyet sayısında hem de yayımlanan gazete ve dergilerin sayılarında büyük bir artış olmuştur. Van Os bu durumu "katılımcı vatandaş olma arzusu" olarak adlandırmaktadır. (Van Os, 2023) Katılımcı vatandaş olma arzusuyla girişilen bu faaliyetler bir yandan tebaadan vatandaşa geçen kitlelere yeni kimliklerini inşa etme imkanı tanırken öte

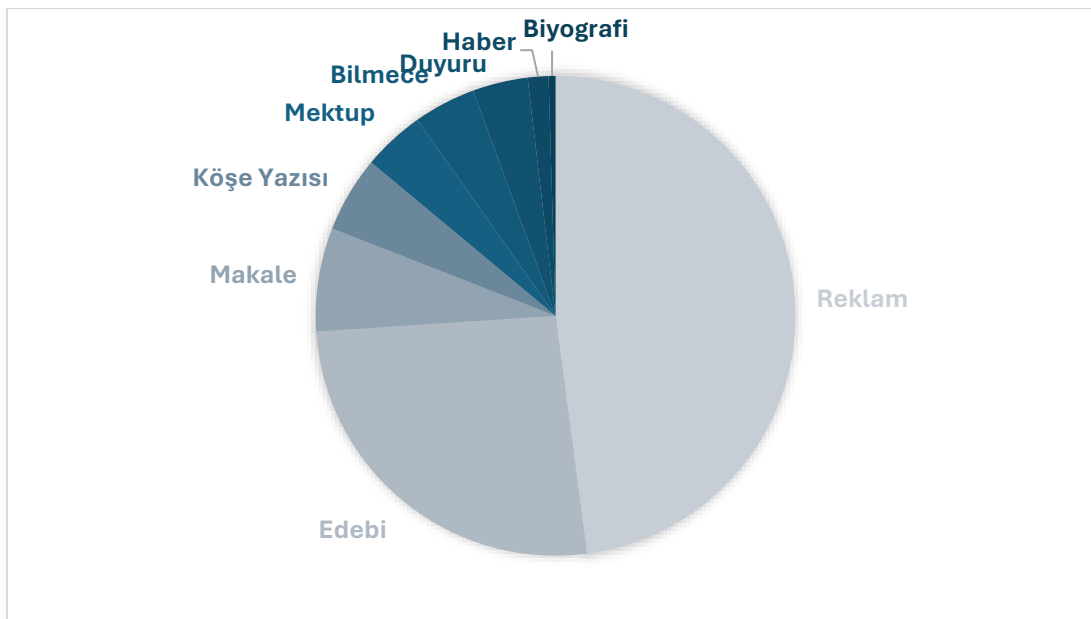
yandan Jön Türklerin siyasi konumunu ve ideolojisini güçlendirme ve yayması için bir araç olarak da işlev görüyordu. Esasen matbuat bu anlamda en işlevsel araçlardan biriydi. Anderson, modern ulusların inşasında gazetenin kurgusal yönüne dikkat çeker ve ulusun tahayyül edilmesinde gazetenin önemine dikkat çeker. (Anderson, 2015) Bu nedenle matbuat daha özeldir süreli yayınlar modern millet tahayyülünü kitlelere ulaştıran ve bir yanı sıra onlara yeni görevlerini de tevdi eden araçlardı.

Matbuat hayatındaki bu canlılık gazete ve dergi sayısında büyük bir patlamaya neden olmuştu. Tanıl Bora'nın aktardığına göre 1908'e kadar İstanbul'da üç gazete çıkarken, bu sayı iki ayda iki yüzü aşmıştır. (Bora, 2017) Bu üretken ortamda gündeme gelen en büyük değişiklikse kadınların da bu sahada kendilerine yer açmalarıydı. Bu dönemde kadınlara yönelik ya da kadınlar tarafından çıkarılan dergi ve gazetelerin sayısında yaşanan patlama yukarıda değinilen toplumsal dönüşümün bir parçası olacağının işaretiydi. Nitekim geleneksel anlayışta erkek egemen düzenin nesneleri konumunda olan kadınlar kamusal alanda görünür olmaya başlıyorlardı. II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketleri ve talepleri olsa da II. Meşrutiyet sonrası kadın hareketlerinin kimliği daha farklıdır. Çünkü ilkinin taşıyıcısı saray ve çevresinden üst sınıflara mensup ailelerin iyi eğitim almış kızlarıyken, yeni dönemde devletin açtığı kız okullarından mezun olan orta sınıftan ve/veya taşralı ailelerin kızları da bunlara katılmıştı. (Akagündüz, 2022) Bu durum ister istemez söylemlerin ve taleplerin rengini değiştiriyordu. Dönemin kadın gazete ve dergilerinde bu farkın izleri kolaylıkla sürülebilir. Kadınlar süreli yayınlar aracılığıyla siyasi ve toplumsal meseleler hakkındaki fikirlerini paylaşmış ve hak taleplerinde bulunmuşlardır. Talep edilen bu haklar daha çok kadının aile ve toplumdaki konumunun iyileştirilmesi, eğitim imkanlarının genişletilmesi, meslek edinebilmesine dair olup Avrupa'daki çağdaşlarının gündemlerinde olan siyasal hak talepleri geri planda tutulmuştur. (Berktaş, 2007) Genel perspektifte bakıldığında Çakır'a göre kadınların mücadelelerini, eylem ve taleplerini bize gösterecek en önemli kaynaklar, kadın dergileri ve dernekleridir. (Çakır, 2016)

II. Meşrutiyet dönemi kadın matbuatının özellikleri (Osmanlı) Kadınlar Alemi Gazetesi içinde geçerlidir. Bu nedenle dönemin kadın hareketinin karakterini incelemek için önemli bir örnektir. Kadınlar Alemi Gazetesi'nin adı dördüncü sayıdan itibaren Osmanlı Kadınlar Alemi olarak değişmiştir. 22 Mayıs-27 Temmuz 1914 tarihleri arasında dokuz sayı olarak çıkan gazete haftalık periyotlarla perşembe günleri yayımlanıyordu. Derginin adının hemen altında yer alan *"Perşembe günleri çıkar, içtimai, edebi resimli hanım gazetesidir."* (Kadınlar Alemi, 1914) ibaresi dördüncü sayıdan itibaren *"Osmanlı kadınlarının teali-i ve tekamülüne hadim, içtimai, edebi haftalık resimli hanım gazetesidir."* Şeklinde değişmiştir. Derginin kapağında heyet-i tahririye müdürü olarak belirtilen M. Ekrem, gazetenin ikinci sayısında Bir Hareket-i Meşum başlıklı yazısında daha önce Çocuk Duygusu gazetesinin sermuharri olduğu ve Kadınlar Alemi gazetesinin yalnızca kendisine ait olduğunu belirtmekle birlikte gazetenin başlık ve slogan değiştirdiği dördüncü sayısından itibaren kapakta sahib-i imtiyaz olarak Naci ismi göze çarpar. Gazetenin sorumlu müdürü A. Eşref, başyazarı ise Feriha Kamran isimli bir kadındır. Kadınlar Alemi başyazarı kadın olan ilk dergi olması yönüyle çağdaşlarından ayrılır. (Kurnaz,

2013) Feriha Kamran dışında gazetede yazılar yazan diğer kadın yazarlar: Emine Ferhunde, Fatma Zehra, Muazzez Salih, Selma Perihan, Raife Halil, Sadiye İclal, Yaşar Nezihe ve mektuplaşan iki arkadaş olan Reyhan ve Hadika'dır. Feriha Kamran dahil adı geçen kadın yazarlar hakkında pek fazla bilgi yoktur. Sadece Yaşar Nezihe kariyerini Kadınlar Alemi dışında da sürdürdüğü için hayatı ve eserleri bugün görece detaylı bilinen bir yazardır. Feriha Kamran başyazar olarak her hafta kadının toplumsal konumu, ailedeki yeri, kadın hakları ve eğitimi gibi konularda fikri yazılar kaleme almıştır.

Gazete mizanpaj olarak standart bir form yakalayamamıştır. Dördüncü sayıdan itibaren sayfa sayısı artmış pek çok reklam almıştır. Gördüğü rağbet nedeniyle ilk sayısından itibaren aynı dönemde yayımlanan Hanımlar Alemi Gazetesi'yle bir rekabete girmiş bu rekabet her iki gazetenin de sütunlarına taşınmıştır. (Kutkan, 2007)

Grafik 1: Kadınlar Alemi'nde yayımlanan yazıların türlere göre dağılımı

Gazetede yayımlanan yazıların türlere göre dağılımına bakıldığında reklamların sayı olarak büyük bir yer tuttuğu ama hacmen bu kadar yer kaplamadığı görülür. Bu reklamların kısa metinler olmasından kaynaklanmaktadır. Yine de reklam sayısındaki fazlalık bir yandan ticari hayattaki rekabetin bir yandan da gazetenin gördüğü rağbetin bir göstergesi olabilir. Reklamlardan sonra en çok yer verilen yazılar edebi olarak sınıflandırılan şiir, öykü, deneme, anı türündeki edebi kaygıyla yazılmış eserlerdir. Yani reklamları bir tür olarak dışarda bırakacak olursak gazetenin edebi tür ağırlıklı yayın yaptığını bunu da makale ve köşe yazısı türlerinde eserlerin takip ettiği görülür. Asıl fikre dayalı olan ve dönemin sosyal, siyasi atmosferine doğrudan değinen bu iki türdür. Gazetenin edebi tür ağırlıklı olmasının nedeni -yayımlanan resimlere de bakılırsa- tiraj kaygısı olması kuvvetle muhtemeldir. Bu dönemde romantizm akımının etkisinin yoğun olması, modernleşmenin ve Batı'ya benzeme çabalarının romantik edebi eserleri de İmparatorluğa taşıması göz önüne alınırsa bu kaçınılmaz bir stratejidir.

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı kadın hareketi, ne liberal feminizmin ne de radikal feminizmin tam olarak kapsayabildiği, kendine özgü bir karaktere sahiptir. Bu nedenle bu hareketin feminist olarak nitelenip nitelenemeyeceği öteden beri tartışılmıştır. Feminizmin tanımında kavramsal bir homojenlik olmaması bu tartışmanın en büyük nedenidir. Margot Badran'ın Mısırlı kadın hareketlerini incelerken inşa ettiği feminizm tanımına göre “feminizm kadınların cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları kısıtlamaların farkına varmayı içerir ve bu kısıtlamaları ortadan kaldırmak için çabalar. Kadınlar için yeni roller ile kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkileri yeniden düzenleyen, daha adil bir toplumsal cinsiyet sisteminin geliştirilmesini kapsar.” (Badran, 1995) Nicole Van Os, Badran'ın bu tanımından hareketle II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketini değerlendirirken kadınlar için “yeni roller içeren bir toplumsal cinsiyet sistemi geliştirmek” yerine mevcut sistemin parametrelerine sadık kalarak mevcut rollerin genişletildiğini, bu yeni rollerin de kadınların bireysel ihtiyaçları yerine aileye veya topluma faydalı olacağı gerekçesiyle meşrulaştırıldığını iddia eder. (Van Os, 2023) Bu nedenle klasik feminizm tanımlarının Geç dönem Osmanlı kadın hareketini tanımlamakta uygun olmadığını iddia ederek “ailesel feminizm” kavramını ortaya atar. (Van Os, 2005) Osmanlı kadın hareketinin “dinsel canlanış hareketinden esinlenen ailesel feminizmin özelliklerine benzeyen niteliklere sahip olduğunu söyleyen Van Os'a göre ailesel feminizm kadının bireysel haklarına değil toplumsal çıkara önem verilmesi, erkek ve kadının farklı görülmesi ve birbirinin tamamlayıcısı sayılması, kadının yerinin ailede olması gibi özelliklerle tanımlanabilir. (Van Os, 2009) Ailesel feminizm ataerkil toplumsal yapıyı kabul eder ve mutlak eşitlik ya da siyasi haklar peşinde koşmak yerine mevcut düzende kadınların statüsünü yükseltmeyi amaçlayan bir yönelimdir. (Van Os, 2009) Bu yönelimde kadınlar hak taleplerini aileyi ve toplumu geliştirme gerekçesine dayandırır. Örneğin eğitimin bireysel bir hak olarak talep edilmesinden ziyade eğitilmiş bir annenin vatana faydalı evlatlar yetiştireceği, iyi bir eş olacağı, aile ve toplumun ilerlemesini sağlayacağı gerekçeleri öne sürülür. Balkan Savaşları'nın da etkisiyle dönemi domine eden üç tarz-ı siyasetten Osmanlıcılık ve İslamcılık'ın etkisini kaybetmesi elde kalan tek güvenilir unsurun Türkler olması nedeniyle milliyetçiliğe yönelinmesine neden olmuştur. Jön Türkler'in de resmi olarak benimseyip kamuoyuna yaymaya çalıştığı bu ideolojinin de kadın hareketi üzerindeki etkisi yadsınmaz. Berktaş'ın bu konudaki “*“Kadın” meselesi, Cumhuriyet öncesinde de milliyetçi projenin bir parçasıdır ve hem Osmanlı hem de Cumhuriyet feminizmine esas rengini veren bu olgudur*” (Berktaş, 2009) tespiti meseleyi özetler niteliktedir. Kandiyoti'ye göre reformları toplumsal ilerleme aracı olarak kullanan milliyetçi hareketlerde, kadınları etkileyen reformların hedefi kadınların özerkliğini arttırmak değil, onları ulusal kalkınma hedeflerine daha etkin bir biçimde katmaktır. (Kandiyoti, 2022) Kadın ulus devletlerin ihtiyaçları ile bütünleştirilerek iktisadi kalkınma için değişimin ve milliyetçiliğin öncüllerinden biri olarak kabul edilmiştir. (Akagündüz, 2013) Nitekim kadın hakları talepleri eğitim örneğinde de değinildiği gibi milliyetçiliğe hizmet ettiği ölçüde meşru görülmüştür. Bu minvalde kadının rolleri arasında en çok öne çıkanlar annelik ve eşlik vazifeleri olmuştur. Rollerini tanımlayan kriter din ve gelenekten ulus-devlet ideolojisine doğru kaysa da kadın her iki durumda da “ana” ve sadık “eş” olarak, kendi başına ve kendisi için bir varlık olarak değil,

erkek için bir varlık olarak kurgulanmaktadır. (Berktaş, 2016) Bora'ya göre Kadın haklarında en ileri tavırları takınan, hatta bazen kendilerine feminist sıfatını yakıştıran erkekler bile, hakkı-hukuku annelik ve zevcelik görevleriyle kayıtlıyorlardı. (Bora, 2017) Bu bir yanıyla kadın sorununun dönemin ideolojik akımlarının, modernizmin (yani Batı kültürel modeline yöneliş) sınırlarını belirlediğini göstermektedir. (Göle, 2011) Bu dönemde kadın yazarlar ile erkek yazarların düşünceleri arasında kadının toplumsal konumu, ailedeki yeri, ev içi rolleri gibi konularda pek fazla farklılık yoktu. Erkeklerle beraber kadın yazarlar da kadın için en ideal mekânın ev olduğunu düşünüyor, kadınların ev içerisinde eşi ve çocuklarına karşı vazifelerini sıralıyorlardı. (Kurt, 2015)

Bu perspektiften bakınca ailesel feminizm, büyük ölçüde Osmanlı kadın hareketini açıklıyor görünmektedir. Ancak örneğin kadının ailedeki yeri konusunda dönemin kadın hareketi içinde yer alan isimler birbirinden farklı düşünebiliyordu. Bir kısmı bu tanıma tam uyacak şekilde kadının özel alana mahsus kalması gerektiğini savunurken bir kısmı kamusal alanda daha görünür olunması gerektiğini ama rollerinin sınırlanması gerektiğini düşünüyor. Yine de ne tam eşitliği talep eden ne de tam bir teslimiyeti kabul eden Osmanlı kadın hareketi özgün bir karaktere sahipti. Van Os bu özgünlüğü ailesel feminizm kavramıyla açıklarken Berktaş doğu ile “batının kesişim noktasında kurulan kadın imgesi” ile açıklıyor. (Van Os, 2009; Berktaş, 2016)

Bu bildirinin amacı Kadınlar Alemi Gazetesinde yer alan fikri ağırlıklı makale ve köşe yazısı türündeki seçilmiş yazıları nitel söylem analizi yöntemiyle çözümleyerek Osmanlı kadın hareketinin niteliğine dair çıkarımlar yapmaktır. Analizde, metinlerin salt içeriğine odaklanmayacak, dilde inşa edilen anlamlar, bu anlamların toplumsal bağlamı ve iktidar ilişkileriyle bağlantısı ele alınacaktır. Bu doğrultuda eleştirel söylem analizi tekniklerinden yararlanılmış; örneğin metinlerdeki dilsel tercihler üzerinden, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin nasıl yeniden üretildiği tartışılmıştır. Gazetede neşrolunan yazılar eğitim, aile, çalışma hayatı ve vatan sevgisi gibi konular içermekte olup dönemin kadın ideallerini ve taleplerini yansıması bakımından zengin bir içerik sunmaktadır. Buraya kadar Kadınlar Alemi Gazetesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan tarihsel koşullar açıklanarak analiz için zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu zemin üzerine “ailesel feminizm”in kavramsal çerçevesi oturtularak gazetede çizilen kadın imgesi ve bu bağlamda işlenen temalar irdelenecektir.

Analizde kuramsal çerçevenin kurulmasında Van Os'tan, söylemlerin tarihsel perspektifte değerlendirilmesi konusunda Fatmagül Berktaş ve Serpil Çakır'dan faydalanılmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketleri üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan Ümüt Akagündüz ile Kadınlar Alemi üzerine yapılmış sayılı çalışmaların müellifi olan Özlem Kutkan başlıca başvuru kaynaklarındandır. Referans alınan bu kaynaklar söylemlerin anlamlandırılmasında Deniz Kandiyoti, Serpil Sancar gibi araştırmacıların düşünceleriyle desteklenmiştir. Ayrıca kadın hareketinin Türk modernleşmesi projesiyle kesiştiği noktalarda Bora ve Berkes'in çalışmalarına başvurulmuştur.

YÖNTEM VE BULGULAR

Bu kuramsal çerçevede Milli Kütüphane arşivlerinden erişilen (Osmanlı) Kadınlar Alemi gazetesinin yayımlanan tüm sayılarına ulaşılarak çevirileri yapılmıştır. Bu gazetenin seçilmesindeki en önemli neden literatürde dönemin diğer kadın gazeteleri için detaylı çalışmalar bulunurken Osmanlı Kadınlar Alemi'ne yönelik çalışmaların birkaç karşılaştırmalı değerlendirme ve birkaç pasaj çevirisinden ibaret kalmış olmasıdır. Gazetede yayımlanan fikri yazılardan kadın hakları ve kadınların toplumdaki konumu ile ilgili olanlar meseleye doğrudan değinmeleri ve daha sağlıklı bir analize imkan tanımaları açısından seçilerek derin okuma yöntemiyle incelenmiştir. Metinlerin incelenmesinde nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve basın kaynaklarının tahlilinde sıkça tercih edilen söylem analizi yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın amacı, metinlerdeki ideal kadın temsillerinin, kamusal alan tahayyüllerinin ve aile merkezli modernleşmenin nasıl inşa edildiğini ortaya koymak olduğundan yalnızca temaların frekansına ya da içeriğin betimsel analizine odaklanan klasik içerik ya da tematik analiz yaklaşımları bu çalışma için yeterli değildir.

Metinlerin tarihsel bağlam ve söylemsel tercihlerle birlikte kazandığı anlam ve bu anlamların kadın kimliğinin inşasında üstlendiği işlev odak noktası olacağından bu çalışmada tarihsel bağlama duyarlı bir feminist söylem analizi tercih edilmiştir. Joan W. Scott'un toplumsal cinsiyeti tarihsel bir kategori olarak ele aldığı yaklaşımı kadına yönelik söylemlerin evrensel ve doğal değil belirli tarihsel koşullara göre şekillendiğini göstererek çalışmaya teorik bir zemin sunmaktadır. (Scott, 1986) Nancy Fraser'ın Habermas'ın kamusal alan tezini eleştirdiği çalışmasından doğan karşı-kamusal alan kavramsallaştırması ise kadın matbuatının erkek egemen kamusal alana eleştirel şekilde eklemlenen alternatif kamusal alanlar yarattığı çıkarımını yapmamıza olanak sağlamaktadır. (Fraser, 1990) Nicole Van Os'un yukarıda değinilen ailesel feminizm terimi kadınların hak taleplerinin radikal eşitlik yerine daha uzlaşmacı şekilde ve aile bağlamından hareketle dile getirilmesinin anlamlandırılması noktasında işlevseldir. Kadınlık, aile, modernleşme ve kamusal alan gibi kritik temaların etrafında şekillenen özgün karakterli Osmanlı kadınlığı tarihsel ve feminist bir perspektifle çözümlenerek dilde kurulan anlamların iktidar ilişkileriyle bağlantısı, toplumsal hiyerarşinin yeniden üretimindeki rolü değerlendirilecektir. Bu çerçevede çalışma metinlerden alınan ifadeleri belirtilen kuramsal çerçevede söylem analizi yöntemiyle tartışılarak, Kadınlar Alemi Gazetesi'nde ailesel feminizm bağlamında nasıl bir kadın imgesi kurulduğunu sorgulayacaktır. Bu sorgulama şu başlıklar altında gerçekleştirilecektir: kadın ve erkek arasındaki ontolojik farklılık varsayımı, Kadının kamusal alanla sınırlı ilişkisi, eşitlikçi taleplerin meşrulaştırılması veya gayrimeşrulaştırılması.

KADIN VE ERKEK ARASINDAKİ ONTOLOJİK FARKLILIK VARSAYIMI

Kadınlar Alemi'nin en belirgin söylemsel özelliklerinden biri özcü bir yaklaşımla kadın ve erkek arasında ontolojik farklılıklar olduğu varsayımından hareket etmesidir. Derginin hemen tüm sayılarında kadın ve erkek fitratının farklı olduğu üzerinde durulur. Düşünce yazıları bu kabul üzerinden şekillenir.

Gazetenin başyazarı Feriha Kamran'ın yazılarında bu ayrım söylem düzeyinde kolaylıkla tespit edilir. Gazetenin üçüncü sayısında kaleme aldığı bir yazıda *“Erkeklerimiz iyi bilsinler ki kadın kadındır, yoksa, erkek değil..”* (Feriha Kamran, 1914) ifadesine yer verse de tam olarak üzerinde durmayan yazar bir sonraki sayıda Yanlış Yol başlıklı yazısında bu düşüncelerin kristalize oluşunu görürüz. *“Biz hem ortada tahdis eden yanlışlığı izale, hem de efkarımızı bir derece izah etmek için bu satırları yazmağa başladık. Biz ne demiştik? Muhtasaran burada tekrar edelim: Kadın kadındır. Erkek kadını yekdiğerine mukayes olamaz. Kadının heyet-i içtimaiyede olan mevkii hiçbir vakit birleşmez. Erkeğin vezaifi ayrı, kadının vezaifi de keza ayrıdır. Kadın tabiatıyla ince yaratılmış, daima ince şeylerle istinas hasıl etmiştir.”* (Feriha Kamran, 1914) Bu ifadelerde iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi yazar toplumsal olarak kadın ve erkeği ortak bir karşılaştırma zemini bulunmayan iki ayrı kategori olarak ele almakta, kadın ve erkeğin görevlerinin varoluşsal olarak birbirinden farklı olduğu varsayımını dolaşıma sokmaktadır. İkinci husus ise *“kadının tabiatıyla ince yaratıldığı”*nı söyleyerek kadın ve erkek arasında doğal/biyolojik bir fark olduğunu belirtmesidir. Burada kullanılan *“ince yaratılış”* ifadesi, kadının fiziksel ve duygusal yapısının kırılgan olduğuna, erkeğin ise güçlü olduğuna gönderme yaparak cinsiyet farklılığı biyolojik ve ontolojik bir yazgı gibi sunulmaktadır. Kadınlar Alemi yazarları kadını narin, ince, şefkatli, merhametli gibi *“dişil”* sıfatlarla anmaktadır. (Kadınlara) *“verilen meziyetin hazin-i merhameti dai mes'elelerde rikkat-i kalbiye ile onu hal ve fasla ilerlemesi, ekeceği terbiyede pek başka bir maharet-i ruhiye ile çalışmasından”* (M. Raik, 1914) olduğunu belirten M. Raik de Feriha Kamran'ın ifadelerinde olduğu gibi kadına özsel bir nitelik atfetmektedir. Kadının toplumdaki yerini biyolojik farklılıkla temellendirme çabasında gazetede en dikkat çeken konu *“Kadın Gücü”*dür. Hem başyazar Feriha Kamran hem de gazetede hiciv türünde köşe yazıları kaleme alan *“Yeni Şair”* mahlasıyla yazıları yayımlanan yazar bu meseleye temas etmektedir. Her ikisi de kadınların ilerlemesi için pek çok yayın çıktığını pek çok dernek ve kulüp kurulduğunu belirterek bunları takdir ettiklerini ancak *“Kadın Gücü”* adıyla yeni bir risale çıkacağına dair duyumlar aldıklarını belirtiyorlar. Bu risale satır aralarından anlaşıldığına göre Türkçü çevreler tarafından kurulacak olup bu akıma karşı temkinli bir tavır takınan Kadınlar Alemi'nin eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Feriha Kamran, yayının adındaki güç ibaresini fiziksel güçle ilişkilendirerek eleştirmiş bu risalenin kadınları erkek gücüne has işlere karıştıracağı endişesi ile şu satırları yazmıştır: *“Mesela: O ince ve narin ellerin 20-30 kiloluk bir gülleyi fevkalade başının üzerinde taşıması mümkün müdür?... Vası' bir çayırda ayaklarındaki müthiş kunduralarla futbol müsabakaları icra eden bir kadın heyeti tasvir edilebilir mi?”* (Feriha Kamran, 1914) Yazının devamında kadın bedeninin fiziksel güç gerektiren eylemlere yatkın olmadığı savaşta top mermisi taşıyamayacakları gibi sahada futbol da oynayamayacaklarını belirterek kadın doğasının ince ve narin olduğu savı öne sürülmektedir. Aynı meselede Yeni Şair risalenin adına vurgu yaparak *“Fakat isminden birçok manalar istihraç edilebilir. Acaba kadınlar arasında müsaraalar mı tertip edecek? Kadınları pehlivanlığa mı alıştırarak? Yoksa kadın futbol takımları mı tertip edecek? Güllerle kadınlara idman mı tavsiye edecek?”* (Yeni Şair, 1914) demektedir. Aynı kaleminden çıkmış izlenimi veren bu iki pasaj, biyolojik farklılığı toplumsal cinsiyet inşasının meşruiyet kaynağı haline

getirmektedir. Kadın ve erkek arasındaki ontolojik farklılık varsayımı yalnızca biyolojik temellere dayanmamakta aynı zamanda ruhsal ve psikolojik nitelikler yönünden de her iki cinsiyetin birbirinden tamamen farklı olduğu iddia edilmektedir. M. Sabit bir yazısında “*kadında vücudu pek nadir, hatta ender olan sabır ve cesaret*” (M. Sabit, 1914) ifadesini kullanırken bu iddiadan hareket etmektedir. Biyolojik olarak farklı, fiziksel olarak zayıf ve narin olan kadının soyut düzlemde de sabır, cesaret gibi hasletlere sahip olmadığı düşünülüyordu.

Tabiatına aykırı hal ve hareketlerden menedilen kadına bir yandan da tabiatıyla ilişkilendirilerek meşrulaştırılan bazı görevler yüklenmekteydi. Kadının biyolojik var oluşunun ona tanıdığı üreme imkanı “anne” kimliğini de beraberinde getirmektedir. Kadın=anne denklemi yukarıda çizdiğimiz tarihsel bağlam da göz önüne alındığında Kadınlar Alemi’nin en önemli temalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anneliği kadınlık kimliğinin doğal ve vazgeçilmez bir parçası sayan bu zihniyet Feriha Kamran’ın En değerli kadın başlıklı yazısında kendini göstermektedir. Yazıda özetle iyi nesiller yetiştirmenin tamamen annelerin elinde olduğu, bu annelerin iyi eğitim alması ve bilinçlenmesinin bu nedenle gerekli olduğu vurgulanarak en değerli kadının vatanına hayırlı evlatlar yetiştiren anneler olduğu belirtilmektedir. Feriha Kamran bir başka yazısında “*..kadınlar, her şeyden evvel valide olmak ve insanların ilk muallimleri bulunmak itibarıyla körpe dimağlara karşı yapacakları telkinat cidden pek ehemmiyetlidir*” ((Feriha Kamran, 1914) diyerek kadının toplumdaki önemini annelik vazifesinin önemi ile ispatlamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım kadın kimliğine olduğu kadar anne kimliğine de “zorunlu ve doğal” bazı görevler atfetmektedir.

Raife Halil’in “*Çünkü: onlar bizim vazifelerimizi görmeyecekleri gibi bizler de onların vazifelerini ifa edemeyiz. Zira: onlar harbe gidebilir. Fakat biz gidemeyiz, onlar selamet-i memleket nokta-i nazarından çalışabilirler, lakin biz tesviye-i ihtiyacımız ve onların beka ve hüsn-ü terbiyelerinden başka hususâtı ile iştigal edemeyiz. Onlar vatani bilmüdafaa esbab-ı istirahatimizi te’min ederler. Biz de bu vatan müdafilerini yetiştirerek vatanın selametini te’min ederiz. Velhasıl onların vazifesi başka bizim vazifemiz yine başkadır. Şu kadar ki onlar vazifelerini bizden görecekları terbiye sayesinde ifa edebilirler.*” (Raife Halil, 1914) Satırları da hem kadın ve erkek arasındaki görev farklılığına işaret etmekte hem de kadın kimliğini doğal olarak annelikle eşitlemektedir.

Kadınlar Alemi kadın ve erkeğin karşılaştırılmaz iki ayrı tabiat olarak sunarken kadın ve erkeği birbirinin tamamlayıcısı olarak görmektedir. Kadınlık şefkat, hassasiyet, annelik, fedakarlık, mahremiyet gibi kavramlarla tanımlanırken erkeklik güç, cesaret, koruyuculuk ve kamusalılık ile ilişkilendirilmektedir. Joan Scott’un işaret ettiği gibi, toplumsal cinsiyet ayrımlarını doğal ya da değişmez kabul eden her söylem, aslında iktidar ilişkilerini meşrulaştıran bir işleve sahiptir. (Scott, 1986) Kadınlar Alemi bu söylemi benimserken mevcut tarihsel koşullarda radikal bir dönüşümü mümkün görmediklerinden hareketle Kandiyoti’nin “ataerkil pazarlık” olarak tanımladığı stratejik bir hamle olarak mı yoksa tamamen müesses nizamı koruma arzusuyla mı hareket ediyordu, bunun kesin bir cevabı yok. Kadınlar Alemi’nde gördüğümüz kadın hareketine klasik türden bir feminizm denilemeyeceği açıktır. Bu noktada Van Os’un ailesel feminizm şeklinde kavramsallaştırdığı türden bir feminizm tanımı ancak açıklayıcı

olabilir. Yukarıda irdelenen söylemlerle örtüşür şekilde ailesel feminizm kadın ve erkeğin farklı rollerle birbirinin tamamlayıcısı olarak tanımlandığı bir feminizm türüdür. (Van Os, 2009)

Kadınlık bu söylem aracılığıyla biyolojik öze dolayısıyla da annelik ve eşlik rollerine indirgenmektedir. Gazetenin genel söyleminin kadınlığı değişmez bir öz olarak tanımlaması, kadınların hak ve görevlerini bu öz çevresine sınırlaması kadınların kamusal/politik hak taleplerinin doğaya aykırı olduğu iddiasını da örtük şekilde içermektedir. Bu da bir sonraki bölümde değinilecek olan kadının kamusal alanla olan ilişkisindeki sınırlılıkları doğurmaktadır.

KADININ KAMUSAL ALANLA SINIRLI İLİŞKİSİ

Kadınlar Alemi, kadının kamusal alanda varlık göstermesini desteklemekte ancak bu görünürlüğe katı sınırlar çizmektedir. Bu kamusal varoluş bir erkek gibi olmamalı, kadının “öz”sel varoluşunun sınırlarını zorlamamalıdır. Toplum hayatına katılım cinsiyete atfedilen rollerle sınırlı kalmak kaydıyla gerçekleştirilmelidir. Feriha Kamran’ın Yanlış Yol başlıklı yazısında yer alan “*Filhakika kadının, vatanın bir cüz’ü layenfeki sıfatıyla, üzerine düşen bir vazifesi vardır: fakat erkekcesine değil; kadıncasına... Hududlardan sinesini bimehaba düşmanın kızgın kurşunlarına, güllelerine, şarapnellerine açan evlad-ı vatani, eksa etmek, aç bırakmamak, teşfiye etmek, dertlerine deva aramak gibi vezaiif kadının en mübrem vezaiifindendir. Erkekler düşmanla pençeleşirken kadınlar da erkeklere ince san’atlatıyla yardım etmekle mükelleftirler.*” (Feriha Kamran, 1914) pasajında bu söylem tecessüm etmektedir. Yukarıda değinildiği şekilde erkeğe özsel olarak vatani müdafaa etmek, cepheye savaşmak görevleri verilirken kadına yeni çocuklar doğurmak, tedavi etmek, bakım vermek, doyurmak gibi yardımcı ve destekleyici roller biçilmektedir. Nitekim son cümle kadınların “*yardım etmekle mükellef*” olduğunu belirterek bu yardımcı role vurgu yapmaktadır. Kadına vatanın ayrılmaz bir parçası olma payesi veren bu ifadeler vatana karşı görevlerini “*kadıncasına*” yerine getirmeleri konusunda kadınları uyarmaktadır.

Dönemin önemli bir kamusal alan tartışması da “park”tır. Park kültürü ile ilk defa tanışan Osmanlı toplumu için kadın ve erkeklerin rahatça aynı ortamda gezip dolaşması, haremlik selamlık ilkelerine riayet edilmemesi üstelik buraya giden kadınların giyimlerindeki modernleşme önemli bir sorun telakki edilerek tartışılmıştır. M. Raik esasen moda olgusunun kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirdiği yazısında “*Kadın serbest bir fikir; serbest söylemek, (park)ları süsleyecek, oraya bir şiir-i bedia serpecek kadar son moda (yırtmaçlı) çarşafkların arasından bacaklar mahremiyetini yırtacak kadar irtika etti*” (M. Raik, 1914) ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerden hem kadınların çarşafklarında yırtmaç bulunmasının yani giyimde moda tesiriyle meydana gelen değişimlerin hem de kadının park gibi umuma açık kamusal alanlarda varoluşunu ulu orta sergilemesinin yarattığı rahatsızlık anlaşılmaktadır. Kadın kamusal alana dahil olacaksa müesses nizamın sınırlarını zorlamadan, belirlenen kıyafetler içinde belirlenen roller dahilinde bunu gerçekleştirmelidir.

Raife Halil Kadınlıkla İtila başlıklı yazısının sonunda “*İşte bu husus nazar-ı teemmüle alarak badema bidati terk ile moda ve buna mümasil ve manevi ve maddi bir takım adet-ı sakimeyi bırakıp vatana münevver gençler yetiştirmeye gayret ve bu gayreti tek mil hemşirelerimize telkih için lazım gelen vesait müracaat eylemeli ve kadınlığın tealisi için teşkil eden cemiyet-i*

hayriyelere intisap ve muavenetten kaçınmayıp kadınlığı alaya çalışmalıyız.” (Raife Halil, 1914) Diyerek M. Raik’in moda eleştirisine destek verirken bir diğer yandan kadınların kadınlığın ilerlemesi için kurulan cemiyetlere katılmasını ve yardım etmesini salık vermektedir. Cemiyetler kamusal alanda kadının görünürlüğünün artmasındaki önemli kanallardan biridir. Osmanlı kadın hareketini nüvelerini basın ve cemiyetler kol kola oluşturmışlardır. (Van Os, 2023) Bu bilgi ışığında kadının kamusal alana dahil onaylanıyor görünmektedir. Ancak Raife Halil de bu katılım talebini vatanın çıkarları gerekçesiyle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Kamusal varoluş bireysel bir hak talebinden ziyade toplumun faydasının gerektirdiği için meşrulaşan bir talep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle Kadınlar Alemi kadının kamusal alanla ilişkisini tahkim etmek istemekte ancak bunu yaparken kadının özsel sınırlarını korumaya özen göstermektedir. Yani kadına bir yanıla kamusal alanda yer açan ve görece ilerici olan bu söylem bir yanıla bu alanı katı kurallarla çevreleyerek kadın ve erkeğin eşit bir zeminde buluşmasını engeller. Kadının kamusal alanda aile-değer ekseninde varlık gösterdiği sürece görünürlüğünün meşru sayılması Van Os’un ailesel feminizm tanımı ile örtüşmektedir. Kadının kamusal alana katılımı radikal bir dönüşüm değil aile merkezli toplum anlayışının bir yansıması ve kadının ev içi rollerinin bir uzantısı olarak kodlanmıştır.

EŞİTLİKÇİ TALEPLERİN MEŞRULAŞTIRILMASI VEYA GAYRİ MEŞRULAŞTIRILMASI

Kadınlar Alemi gazetesi yazarları kadının ne tür taleplerinin kabul ne tür taleplerinin reddedileceği hususunda adeta zımnî bir sözleşme yapmış gibidir. Aile, millet, değer noktalarını birleştirerek çizdikleri üçgenin içinde kalan talepler meşru görülürken dışında kalemler reddedilmektedir. Yazarlar bunu söylem boyutunda adeta bir manifestoya çevirirler. Bunu talepleri meşrulaştırma veya gayrimeşrulaştırma yoluyla yaparlar. Meşrulaştırmak için aile ve toplum faydası, asr-ı saadet dönemleri, Batı’nın gelişmiş toplumları referans alınırken, gayrimeşrulaştırma için alaya alma, cahillikle özdeşleştirme, küçümseme gibi söylemler araçsallaştırılır.

Kadınların eğitim alması, kültür ve bilgi seviyelerini yükseltmeleri meşru görülür ancak bu haklar aile ve toplum faydasıyla kayıtlıdır. Bu söylemi haklılaştırmak için Batı’nın ileri medeniyetlerinin durumları örnek gösterilir. Feriha Kamran’ın “*Bugün on yaşından daha küçük bir İngiliz çocuğu, vatan hakkında sorulacak bütün suallere memleketimizin en muktedir, en faal bir <<nasyonalist>>i kadar düzgün, ve pürüzsüz cevaplar verir. Zira, daha aile terbiyesini alırken şefik bir validenin nişter-i takyidi onun damarlarına vatan için pek sabit, ebed-i hayat fikirler telkih etmiştir.*” (Feriha Kamran, 1914) ifadelerinden bu çıkarımı yapmak mümkündür. Bu ifadelerden örnek alınan Batı medeniyetinin çocuk terbiyesine önem verdiği ve nitelikli evlatlar yetiştirdiği bunun da şefkatli ve eğitilmiş annelerin varlığı ile mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Böylece kadının toplum için önem arz etmesi annelik görevi ile meşrulaştırılmaktadır. Bu vesile ile annelik görevinin daha iyi yapılabilmesi için gereken eğitim, yüksek kültür gibi talepler de meşrulaşmaktadır.

Taleplerin gayrimeşrulaştırılmasında ise daha farklı bir söylem benimsenir. Yukarıda anılan Kadın Gücü risalesinin adı ile alay edilerek feminist vurgusu ile alay edilmesi gibi Türk kadını ifadesini de eleştirir Feriha Kamran. *“Bu memlekette en önde bir Türk kadınlığı yoktur. Evvela Osmanlı ve İslam, sonra bir Türk kadınlığı vardır.”* (Feriha Kamran, 1914) ifadeleri ile kadınların milliyetçi ideoloji ile ilişkisine net bir çizgi çeker ve bu yolla kadının siyasi oluşumlara katılımının ve siyasi hak taleplerinin önünü peşinen keser.

Gazete sayfalarında, kadınların eşitlik arayışına yönelik küçümseyici ifadeler sıkça yer alır Feriha Kamran, kadın ve erkeğin hak eşitliği fikrini eleştirirken hayali bir muhabata şöyle seslenir: *“Madem ki erkekler gibi kadınlar da birçok hakka maliktirler; niçin siz, erkeklerin haklarını mevki-i icraya vaz’ ettirmelerine mümanaat etmiyor da bizi men’e kalkışıyorsunuz? Ne kadar tuhaf! Demek kadınlık içinde kendisini erkek addeden kadınlar da varmış...”*. (Feriha Kamran, 1914) Bu sözler, kadınların erkeklerle aynı hakları talep etmelerini gülünç ve abes göstermeye yöneliktir. Kadınların hak aramasını, “kendini erkek addetme” gibi sunarak, böyle kadınları ya alaya almakta ya da onlara haddini bildirmektedir. Feriha Kamran devamında, *“Hakiki bir terbiyeye, geniş bir tahsile, münevver bir mefkûreye malik olan bir kadın nasıl olur da kendisini bir erkek add edebilir?”* (Feriha Kamran, 1914) diyerek eşitlik talebini cahillikle eş tutar. Buna göre ancak *“zavallı, cahil hemşirelerimiz”* böyle bir şeye kani olabilir; iyi eğitilmiş bir kadın asla kendini erkekle bir görme gafletine düşmez. Görüldüğü gibi burada modern eğitim almış kadını, feminist eşitlik talebinden uzak durmakla tanımlayan bir söylem kurulmuştur. Yani ailesel feminizmle örtüşür şekilde ilerencilik ile aileci muhafazakârlık iç içe geçirilmiştir.

Feriha Kamran’dan alınan bir başka pasajda farklı bir strateji ile karşılaşırız. *“<<Dünyanın her tarafında kadınlara serbestiyet verilmiştir, neden biz o haktan istifade etmeyelim?...>>Diyorlar. Halbuki düşünmüyorlar ki bizim dinimiz, bizim adetimiz, bizim tebaaimiz ve bizim görgülerimiz her milletten, her memleketten büsbütün başka, büsbütün ayrıdır. Biz de isteriz ki kadın daimi bir refah ve saadet içinde handan olsun, yaşasın. Biz de isteriz ki kadın serbest olsun, parlansın. Fakat her şeyin bir haddi olduğu gibi bu noktaların da birer haddi vardır. O had de mantığın daire-i selahiyetidir. Mantığın daire-i selahiyeti haricine çıkan her hareket bizim için gayr-i varid birer ameliyeden başka bir şey olamaz; ve binaenaleyh söner, mahv olur.”* (Feriha Kamran, 1914) Bu ifadelerde hak talebinin reddi dine ve geleneğe referansla yapılmaktadır. Kadının serbestliğini belirli sınırlar dahilinde onayladığını belirten yazar hakların ve özgürlüklerin mantık çerçevesi ile sınırlı olması gerektiğini vurgulayarak onaylamadığı türden eşitlikçi hak ve özgürlük taleplerini mantıksız olarak kodlamaktadır. Bu ifadelerde gayrimeşrulaştırma mekanizması alaya alma, küçümseme üzerinden değil; mantık, din ve geleneğe aykırılık üzerinden işlemektedir.

Kısacası Kadınlar Alemi sınırları iyi çizilmiş talepleri meşru görürken aile, millet, değer çizgilerinin dışına taşan talepler gayrimeşru olarak gören bir söylem inşa etmiştir.

SONUÇ

Tarihsel ve kuramsal bağlama ilişkin veriler ışığında yapılan bu çözümlemeler Kadınlar Alemi gazetesinin ideolojik konumunun muhafazakarlık ile modernizmin kesişim noktasında bulunduğunu göstermektedir. Gazete eşitlikçi talepleri reddetmesi ve ataerkil düzenin verili koşullarını kabul etmesi nedeniyle kuramsal tartışmalarda uzun süre boyunca feminizm dışında tutulan bir anlayışla kadın hakları ve özgürlüklerini savunmuştur. Van Os'un ailesel feminizm kavramı Kadınlar Alemi'nin düşünce yapısını açıklamakta son derece isabetlidir. Ataerkil düzenin kuralları içinde rollerini esnetmeyi dayalı bir kadın hareketi olarak ailesel feminizm Kadınlar Alemi'nin kadın ve erkek arasında inşa ettiği doğal ve zorunlu farkı ve kamusal alanda sınırlı var oluşu açıkladığı gibi hak taleplerinin sınırlarının aile ve toplum faydasına göre çizilmesini de vurgular. Osmanlı kadın hareketinin tarihsel özgünlüğü bu kavram etrafında tartışıldığında daha anlamlı bir hale gelmektedir.

Osmanlı kadın hareketinin özgün karakterini yansıtan Kadınlar Alemi kendi dönemine göre Kadın Dünyası kadar olmasa da cesur, bugünün perspektifinden ise temkinli bir yayın olarak değerlendirilebilir. Kadınlar varoluşsal olarak farklı ama toplum için vazgeçilmez varlıklar olarak görülmekte, hak talepleri meşrulaştırılmakta ama sınırları katı bir şekilde çizilmekte, Batı kadınının mücadelesi övülürken din, gelenek ve mantık çerçevesinde kalarak hareket etmeleri tavsiye edilmekteydi. Gazetenin bu tutumu kadın hareketine muhalif gibi değerlendirilebileceği gibi kadın hareketinin merkezinde de konumlandırılabilir. Bu konum gazetenin benimsediği söylemin benimsediği bir ideoloji mi olduğu yoksa hak ve taleplerin elde edilmesi için pragmatik bir zorunluluk olarak başvurulmuş bir strateji mi olduğuna göre değişir. Bu totolojik sorunun bize hatırlattığı şey ise tarihsel koşulların feminist söylemin biçimini belirlediğidir.

Aslında II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketi ve özelde Kadınlar Alemi gazetesi tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi eski ile yeninin, önce ile sonranın, dün ile yarının bir arada yer aldığı bu nedenle her iki tarafın da esinlerini bir arada görebildiğimiz köprü işlevi gören bir araçtır. Bu araç geçiş döneminin sancılarını, sorunlarını yansıtmaları bakımından önemlidir.

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- 1) Fehmi Razi, (330, 17 Temmuz). Hanımlara 2. *Kadınlar alemi*, Sene 1(9)
- 2) Feriha Kamran, (1330, 29 Mayıs). Türklük cereyanı önünde 1. *Kadınlar alemi*, Sene 1(2)
- 3) Feriha Kamran, (330, 10 Temmuz). Meşrutiyet ve kadınlar. *Kadınlar alemi*, Sene 1(8)
- 4) Feriha Kamran, (330, 12 Haziran). Yanlış yol. *Kadınlar alemi*, Sene 1(4)
- 5) Feriha Kamran, (330, 17 Temmuz). Kadın içtimaiyatı. *Kadınlar alemi*, Sene 1(9)
- 6) Feriha Kamran, (330, 19 Haziran). En değerli kadın. *Kadınlar alemi*, Sene 1(5)
- 7) Feriha Kamran, (330, 22 Mayıs). Kadınlığa doğru. *Kadınlar alemi*, Sene 1(1).
- 8) Feriha Kamran, (330, 26 Haziran). İtila-yı tedrici. *Kadınlar alemi*, Sene 1(6)
- 9) Feriha Kamran, (330, 3 Temmuz). Muadele-i içtimaiye. *Kadınlar alemi*, Sene 1(7)
- 10) Feriha Kamran, (330, 5 Haziran). Türklük cereyanı önünde 2. *Kadınlar alemi*, Sene 1(3)
- 11) Hadika, (330, 17 Temmuz). Hanım mektupları. *Kadınlar alemi*, Sene 1(9)
- 12) M. Raik, (330, 19 Haziran). Kadınlar, terbiye ve ahlak üzerine olan te'sirleri münasebetiyle ruh-u beşerin menbalarıdır. *Kadınlar alemi*, Sene 1(5)
- 13) M. Raik, (330, 22 Mayıs). Kadın hayatı. *Kadınlar alemi*, Sene 1(1).
- 14) M. Raik, (330, 29 Mayıs). Feryad-ı deruni. *Kadınlar alemi*, Sene 1(2).
- 15) Mahmud Sadık, (330, 26 Haziran). Zelzele-i Ruh. *Kadınlar alemi*, Sene 1(6)
- 16) Raife Halil, (330, 3 Temmuz). Kadınlıkta itila. *Kadınlar alemi*, Sene 1(7)
- 17) Reyhan, (330, 10 Temmuz). Hanım mektupları. *Kadınlar alemi*, Sene 1(8)
- 18) Yeni Şair, (330, 22 Mayıs). Hafta mektubu. *Kadınlar alemi*, Sene 1(1)

KAYNAKÇA

- 1) Akagündüz, Ü. (2013). Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918). *Folklor/Edebiyat*, 19(73), 63-80.
- 2) Akagündüz, Ü. (2017). *II. Meşrutiyet döneminde kadın olmak*. Libra Yayınları.
- 3) Badran, M. (1995). *Feminists, islam and nations: gender and the making of modern egypt*. New Jersey: Princeton University Press
- 4) Berktaş, F. (2009). *Osmanlı'dan cumhuriyet'e feminizm*. T. Bora, M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasi düşünce C.I cumhuriyet'e devreden düşünce mirası: tanzimat ve meşrutiyet'in birikimi* içinde (8. Baskı, ss. 348-361). İstanbul: İletişim Yayınları
- 5) Berktaş, F. (2016). Doğu ile batı'nın birleştiği yer: kadın imgesinin kurgulanışı. T. Bora, M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasi düşünce C.III modernleşme ve batıcılık* içinde (7. Baskı, ss. 275-285). İstanbul: İletişim Yayınları
- 6) Bora, T. (2017). *Cereyanlar (2. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 7) Çakır, S. (2016). *Osmanlı kadın hareketi (5.Basım)*. İstanbul: Metis Yay.
- 8) Göle, N. (2011). *Modern mahrem* (11. Basım). İstanbul: Metis Yayınları

- 9) Kandiyoti, D. (2022) *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar* (7. Basım). İstanbul: Metis Yayınları
- 10) Kurnaz, Ş. (2013). *Osmanlı kadınının yükselişi 1908-1918*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- 11) Kurt, S. K. (2015). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı kadın dergilerinde aile ve evlilik algısı. *Belleten*, 79(286), 1073-1098.
- 12) Kutkan, Ö. (2021). *Osmanlı basın tarihinde bir ilginç rekabet: hanımlar âlemi ve kadınlar âlemi gazeteleri*. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1007-1016.
- 13) Nancy Fraser (1990), Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25/26
- 14) Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>
- 15) Van Os, N. A. (2005). Ottoman Muslim and Turkish women in an international context. *European Review*, 13(3), 459-479.
- 16) Van Os, N. A. (2023). *Feminizm, hayırseverlik ve vatanseverlik*. (Çev. M. Kemaloğlu). İstanbul: Alfa Yayınları
- 17) Van Os, N.A.N.M. (2009). *Osmanlı müslümanlarında feminizm*. T. Bora, M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye’de siyasi düşünce C.I cumhuriyet’e devreden düşünce mirası: tanzimat ve meşrutiyet’in birikimi* içinde (8. Baskı, ss. 335-347). İstanbul: İletişim Yayınları

TRANSLATING THE MODERN SPORT OF THE NINJA: SHADOWS TO STADIUMS

Narjes Asgari Vartooni

(MA Student of Translation Studies; Department of English Language and Literature; University of Isfahan)

Dr. Mahmoud Afrouz

(Associate Professor; Department of English Language and Literature; University of Isfahan)

ABSTRACT

This presentation explores the complex process of translating the ancient art of Ninjutsu into the modern sport of "Ninja Athletics," bridging historical authenticity and contemporary appeal. It begins with the demystification of Hollywood stereotypes, clarifying the differences between the mythical image of the ninja—cloaked in black masks and magic—and the reality of their disciplined survival skills, espionage, and martial arts. A central challenge lies in terminology selection; for instance, choosing between "shinobi" (emphasizing endurance and spirit) and "Ninja" (highlighting the practitioner's outward image), as well as adapting concepts like "jutsu" (practical techniques for survival) versus "dō" (a philosophical way of life), which are often oversimplified in sports contexts. Our presentation delves into localization efforts, exemplified by the evolution of the Japanese show "Sasuke" into "American Ninja Warrior," where obstacles like the "Sōritsutatsu Kabe" become the thrilling "Warped Wall." The presentation also addresses the issue of accuracy in translating Shurikenjutsu rules for safety, metaphors from ancient scrolls (like "Cutting the Shadow" as striking blind spots), and physical instructions that transform abstract concepts such as "grounding energy" into practical equivalents within Western traditions. Special attention is given to "kunoichi" (female ninjas), avoiding fictional tropes in favor of empowering language for self-defense classes. In conclusion, the presentation addresses translating seemingly "magical" elements like Kuji-in as psychological tools, decoding ancient Densho scrolls, and expanding these concepts into digital realms such as virtual reality games. Ultimately, translators act as researchers, guardians, and storytellers who preserve the ninja heritage while ensuring its safe and engaging adaptation for global gyms, stadiums and screens.

Keywords: Sport Translation, cultural localization, Ninja, metaphorical expressions

İKİNCİL TRAVMATİK STRES, DUYGU DÜZENLEME, SIKINTIYA DAYANMA VE RUMİNASYON: YÜKSEK RİSKLİ MESLEK GRUPLARINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

Aysu ÜNVER

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Amasya

ORCID NO: 0009-0009-6902-5808

Dr. Öğr. Üyesi Nihan OSMANAĞAOĞLU

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-7157-7021

ÖZET

Meslekleri gereği travmatik yaşantıları olan bireylerle çalışan profesyoneller, ikincil travmatik stres (İTS) açısından yüksek risk altındadır. Ancak, bireysel farklılıklarından ötürü çalıştıkları travmatik materyalden etkilenme düzeyleri farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığı anlamak için, İTS'nin ortaya çıkışında rol oynayabileceği düşünülen psikolojik süreçlere de odaklanmak gerekmektedir. Bu bağlamda, bir kişinin travmatik materyali zihninde sürekli olarak düşünmesi anlamına gelen ruminasyon, olumsuz duygulara katlanma kapasitesi olarak tanımlanan sıkıntıya dayanma ve duyguları yönetme becerisini ifade eden duygu düzenleme, İTS gelişiminde kritik rol oynadığı düşünülen faktörlerdir. Bu çalışma, söz konusu olan bu değişkenler arasındaki ilişkileri farklı meslek grupları açısından karşılaştırarak incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın örneklemini oluşturan yetişkinler (N=224) İTS açısından yüksek riskli olarak değerlendirilen psikososyal destek sağlayan meslek elemanları (psikologlar, psikolojik danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları; N=86), İTS açısından yüksek riskli olarak değerlendirilen operasyonel destek sağlayan meslek elemanları (arama kurtarma, itfaiyeciler; N=73) ve İTS açısından düşük riskli bir kontrol grubundan (banka çalışanları, öğretmenler; N=65) oluşmaktadır. Katılımcılar, çevrimiçi anket yoluyla İkincil Travmatik Stres Ölçeği, Sıkıntıya Dayanma Ölçeği, Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği-Kısa Form ve Olumlu ve Olumsuz Ruminasyon Ölçeği'ni doldurmuştur. Korelasyon analizleri, İTS'nin tüm gruplarda tutarlı bir şekilde duygu düzenlemede güçlükleri ve olumsuz ruminasyon ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. İTS ayrıca yüksek riskli gruplarda sıkıntıya dayanma ile negatif ilişkililik, kontrol grubunda bu ilişki anlamlı bulunmamıştır. Tek yönlü ANOVA ve post-hoc karşılaştırmaları, gruplar arasında İTS ($F(2,221)=4,29$, $p=.015$), sıkıntıya dayanma ($F(2,221)=5,91$, $p=.003$) ve duygu düzenlemede güçlükleri ($F(2,221)=3,23$, $p=.042$) açısından anlamlı farklar olduğunu göstermiştir. Spesifik olarak, Psikososyal Destek grubu, Kontrol grubuna kıyasla anlamlı derecede daha yüksek İTS bildirmiştir. Sıkıntıya dayanma puanları incelendiğinde, Psikososyal Destek grubunun Operasyonel Destek grubundan, Kontrol grubunun ise yine Operasyonel Destek grubundan anlamlı derecede yüksek puan aldığı görülmüştür. Gruplar arasında olumlu ve olumsuz ruminasyon açısından anlamlı bir fark

bulunmamıştır. Bulgular, farklı meslek gruplarının farklı risk ve koruyucu faktör profilleri sergilediğini göstermektedir. Psikososyal Destek grubu, İTS puanlarına sahip olmasına rağmen en yüksek sıkıntıya dayanma puanını bildirerek potansiyel koruyucu faktörlere işaret etmektedir. İTS'yi azaltmaya yönelik müdahaleler, farklı yüksek riskli mesleklerin spesifik duygusal ve bilişsel özelliklerine göre uyarlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İkincil Travmatik Stres, Sıkıntıya Dayanma Kapasitesi, Duygu Düzenleme Güçlükleri, Ruminasyon

ABSTRACT

Professionals who work with traumatized individuals as part of their occupation are at high risk for secondary traumatic stress (STS). However, the degree to which they are affected by the traumatic material they work with can vary due to individual differences. To understand this variation, it is necessary to also focus on the psychological processes thought to play a role in the emergence of STS. In this context, rumination (the persistent mental rehearsal of traumatic material), distress tolerance (the capacity to withstand negative emotional states), and emotion regulation (the ability to manage emotions) are considered factors critical to the development of STS. This study aimed to examine the relationships between these variables by comparing them across different occupational groups. The adult sample (N=224) consisted of professionals assessed as high-risk for STS providing psychosocial support (psychologists, psychological counselors, social workers; n=86), professionals assessed as high-risk for STS providing operational support (search and rescue personnel, firefighters; n=73), and a low-risk control group (bankers, teachers; n=65). Participants completed the Secondary Traumatic Stress Scale, Distress Tolerance Scale, Difficulties in Emotion Regulation Scale-Short Form, and the Positive and Negative Rumination Scale via an online survey. Correlation analyses revealed that STS was consistently and positively correlated with difficulties in emotion regulation and negative rumination across all groups. STS was also negatively correlated with distress tolerance in the high-risk groups, but this relationship was not significant in the control group. A one-way ANOVA and post-hoc comparisons indicated significant differences between the groups on STS ($F(2,221)=4.29$, $p=.015$), distress tolerance ($F(2,221)=5.91$, $p=.003$), and difficulties in emotion regulation ($F(2,221)=3.23$, $p=.042$). Specifically, the Psychosocial Support group reported significantly higher STS than the Control group. Regarding distress tolerance scores, the Psychosocial Support group scored significantly higher than the Operational Support group, and the Control group also scored significantly higher than the Operational Support group. No significant differences were found between the groups on positive or negative rumination. The findings show that different occupational groups exhibit distinct risk and protective factor profiles. Despite experiencing STS, the Psychosocial Support group reported the highest distress tolerance, suggesting potential protective factors. Interventions aimed at reducing STS should be tailored to the specific emotional and cognitive characteristics of different high-risk professions.

Keywords: Secondary Traumatic Stress, Distress Tolerance, Difficulties in Emotion Regulation, Rumination

GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişmeler, iletişimin kolaylaşması ve küreselleşmenin etkileriyle, yaşanan olumsuz ve travmatik olaylar sadece doğrudan deneyimleyenleri değil, tanık olan veya bu kişilerle çalışan bireyleri de etkileyebilmektedir. Bu durum, özellikle doktorlar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve acil yardım ekipleri gibi meslek grupları için önemli bir risk oluşturmaktadır. Bu risk, İkincil Travmatik Stres (İTS) kavramıyla açıklanmaktadır. İlk kez Figley (1993) tarafından tanımlanan İTS, travmatik bir olayı doğrudan yaşamayan ancak bir şekilde (mesleki temas, haberler, yakınların deneyimleri vb.) tanık olan kişilerde görülen travmatik stres tepkileri olarak ifade edilir.

İTS'nin ortaya çıkışında bireysel farklılıklar önemli rol oynar. Bu farklılıkları anlamak için, ruminasyon (travmatik materyalin zihinde sürekli düşünülmesi), sıkıntıya dayanma kapasitesi (olumsuz duygulara katlanabilme becerisi) ve duygu düzenleme (duyguları yönetme becerisi) gibi psikolojik süreçlere odaklanmak gerekmektedir. Bu çalışma, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri, İTS açısından farklı risk profillerine sahip meslek grupları arasında karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın temel amacı, İTS ile duygu düzenleme güçlüğü, ruminasyon ve sıkıntıya dayanma kapasitesi arasındaki ilişkileri, aşağıdaki gruplar açısından incelemektir:

Psikososyal Destek Sağlayan Meslek Elemanları (psikolog, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanı; İTS riski yüksek, psikolojik eğitilmiş),

Operasyonel Destek Sağlayan Meslek Elemanları (arama kurtarma, itfaiyeci; İTS riski yüksek, psikolojik eğitimsiz),

Kontrol Grubu (banka çalışanı, öğretmen; İTS riski düşük).

Bu karşılaştırma, farklı meslek gruplarının İTS'ye karşı sergiledikleri risk ve koruyucu faktör profillerinin anlaşılmasına ve bu gruplara yönelik özelleştirilmiş müdahale programlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama ve karşılaştırma desenleri kullanılarak tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli, İTS, duygu düzenleme güçlüğü, ruminasyon ve sıkıntıya dayanma kapasitesi arasındaki ilişkilerin düzeyini belirlemeyi amaçlamaktadır. Karşılaştırma modeli ise, farklı risk gruplarındaki meslek elemanlarının bu değişkenler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek için kullanılmıştır.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini, 224 yetişkin katılımcıdan oluşmaktadır ve Tablo 1’de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Tüm Örneklem	1. Grup	2. Grup	3. Grup
N		224	86	73	65
Cinsiyet	Kadın	119 (%53,1)	68 (%79,1)	13 (%17,8)	38 (%58,5)
	Erkek	102 (%45,5)	18 (%20,9)	58 (%79,5)	26 (%40,0)
	Belirtilmemiş	3 (%1,3)	0	2 (%2,7)	1 (%1,5)
Yaş Aralığı		20-65	25-65	20-65	22-61
Yaş Ort.		33,08 (8,613)	30,73 (5,134)	33,52(10,40)	35,71(9,332)
Medeni hal	İlişkisi var	59 (%26,3)	27 (%31,4)	24 (%32,9)	8 (%12,3)
	İlişkisi Yok	32 (%14,3)	16 (%18,6)	10 (%13,7)	6 (%9,2)
	Evli	124 (%55,4)	43 (%50)	37 (%50,7)	44 (%67,7)
	Boşanmış	8 (%3,6)		2 (%2,7)	6 (%9,2)
	Dul	1 (%0,4)			1 (%1,59)
Eğitim düzeyi	Okur-yazar	1 (%0,4)			1 (%1,5)
	İlkokul	0			-
	Ortaokul	1 (%0,4)			1 (%1,5)
	Lise	13 (%5,8)		11 (%15,1)	2 (%3,1)
	Ön lisans	39 (%17,4)		36 (%49,3)	3 (%4,6)
	Lisans	125 (%55,8)	61 (%70,9)	22 (%30,1)	42 (%64,6)
	Lisansüstü	39 (%17,4)	25 (%29,1)	3 (%4,1)	11 (%16,9)
	Doktora	6 (%2,7)		1 (%1,4)	5 (%7,7)

Veri Toplama Araçları

Veriler, çevrimiçi anket yoluyla aşağıdaki ölçekler kullanılarak toplanmıştır:

İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ): Bride ve ark. (2004) tarafından geliştirilmiş, Yıldırım ve ark. (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. 17 madde, 3 alt boyuttan oluşan ölçeğin bu çalışmadaki iç tutarlılık katsayısı .92 olarak bulgulanmıştır.

Sıkıntıya Dayanma Ölçeği (SDÖ): Simons ve Gaher (2005) tarafından geliştirilmiş, Sargın ve ark. (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. 15 maddeden oluşan ölçeğin bu çalışmadaki iç tutarlılık katsayısı .88 olarak bulgulanmıştır.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form (DDGÖ-16): Gratz ve Roemer (2004) orijinalinden, Bjureberg ve ark. (2016) kısa formu, Yiğit ve Güzey (2017) Türkçe uyarlaması. 16 maddeden oluşan ölçeğin çalışmadaki iç tutarlılık katsayısı .94 olarak bulgulanmıştır.

Olumlu ve Olumsuz Ruminasyon Ölçeği (OORÖ): Yang ve ark. (2018) tarafından geliştirilmiş, Demirci ve Arslan (2022) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. 23 maddeden oluşan çalışmadaki iç tutarlılık katsayısı olumlu ruminasyon için .85, olumsuz ruminasyon için .87 olarak bulgulanmıştır.

Prosedür

Veriler Kasım 2024-Mayıs 2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı ve gizlilik ilkeleri hakkında bilgi verilmiş, gönüllülük esasına dayalı onamları alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 31 programı kullanılmıştır. Normallik varsayımı Kolmogorov–Smirnov ve Shapiro–Wilk testleri ile çarpıklık ve basıklık değerleri incelenerek değerlendirilmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda verilerin parametrik testler için uygun olduğu belirlenmiştir. Demografik değişkenlere ilişkin analizlerde, sürekli değişkenler (yaş ve deneyim süresi) için Pearson korelasyon analizi, ikili kategorik değişkenler için bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla kategori içeren değişkenler için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalar tek yönlü ANOVA ile yapılmış, anlamlı farklılık saptanan durumlarda farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey HSD post-hoc testi uygulanmıştır. Ayrıca, İTS düzeyine göre karşılaştırmalarda, ortalama kesme puanı esas alınarak oluşturulan düşük ve yüksek İTS grupları bağımsız örneklem t-testi ile karşılaştırılmıştır.

BULGULAR

Tüm gruplarda, İTS ile duygu düzenleme güçlüğü ve olumsuz ruminasyon arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($p < .001$). İTS ile sıkıntıya dayanma kapasitesi arasında ise Psikososyal Destek ve Operasyonel Destek gruplarında negatif yönde anlamlı ilişki bulunurken (sırasıyla $r = -.460$, $p < .001$; $r = -.296$, $p = .011$), Kontrol grubunda bu ilişki anlamlı değildir ($r = -.092$, $p = .468$). Çalışmada incelenen değişkenlere ilişkin detaylı korelasyonel ilişkiler Tablo 2’de görülebilir.

Tablo 2. Araştırmanın Psikolojik Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Pearson Korelasyon Katsayısı ile İncelenmesi

			İTS	DDGÖ	SDKÖ	OORÖ ¹	OORÖ ²
İTS	N(224)	<i>r</i>	1	.548***	-.261***	-.165*	.460***
		<i>p</i>		<.001	<.001	.014	<.001
	N ₁ (86)	<i>r</i>	1	.592***	-.460***	-.233*	.516***
		<i>p</i>		<.001	<.001	.031	<.001
	N ₂ (73)	<i>r</i>	1	.534***	-.296*	-.031	.453***
		<i>p</i>		<.001	.011	.798	<.001
	N ₃ (65)	<i>r</i>	1	.494***	-.092	-.302*	.427***
		<i>p</i>		<.001	.468	.014	<.001
DDGÖ	N(224)	<i>r</i>	.548***	1	-.357***	-.245***	.648***
		<i>p</i>	<.001		<.001	<.001	<.001
	N ₁ (86)	<i>r</i>	.592***	1	-.567***	-.284***	.604***
		<i>p</i>	<.001		<.001	.008	<.001
	N ₂ (73)	<i>r</i>	.534***	1	-.459***	-.147	.677***
		<i>p</i>	<.001		<.001	.215	<.001
	N ₃ (65)	<i>r</i>	.494***	1	-.178	-.382**	.690***
		<i>p</i>					
		<i>r</i>					
		<i>p</i>					

		<i>p</i>	<.001		.157	.002	<.001
SDKÖ	N(224)	<i>r</i>	-.261***	-.357***	1	.238***	-.327***
		<i>p</i>	<.001	<.001		<.001	<.001
	N ₁ (86)	<i>r</i>	-.460***	-.567***	1	.089	-.448***
		<i>p</i>	<.001	<.001		.414	<.001
	N ₂ (73)	<i>r</i>	-.296*	-.459***	1	.374**	-.398***
		<i>p</i>	.011	<.001		.001	<.001
OORÖ ₁	N(224)	<i>r</i>	-.092	-.178	1	.196	-.143
		<i>p</i>	.468	.157		.117	.256
	N ₁ (86)	<i>r</i>	-.165*	-.245***	.238***	1	-.289***
		<i>p</i>	.014	<.001	<.001		<.001
	N ₂ (73)	<i>r</i>	-.233*	-.284**	.089	1	-.376***
		<i>p</i>	.031	.008	.414		<.001
OORÖ ₂	N(224)	<i>r</i>	-.031	-.147	.374**	1	-.196
		<i>p</i>	.798	.215	.001		.096
	N ₁ (86)	<i>r</i>	-.302*	-.382**	.196	1	-.338**
		<i>p</i>	.014	.002	.117		.006
	N ₂ (73)	<i>r</i>	.460***	.648***	-.327***	-.289***	1
		<i>p</i>	<.001	<.001	<.001	<.001	
OORÖ ₂	N(224)	<i>r</i>	.516***	.604***	-.448***	-.376***	1
		<i>p</i>	<.001	<.001	<.001	<.001	
	N ₁ (86)	<i>r</i>	.453***	.677***	-.398***	-.196	1
		<i>p</i>	<.001	<.001	<.001	.096	
	N ₂ (73)	<i>r</i>	.427***	.690***	-.143	-.338**	1
		<i>p</i>	<.001	<.001	.256	.006	

Not. ****p*<.001, ** *p*<.05 **p*<.01, İTS: İkincil Travmatik Stres, DDGÖ: Duygu Düzenleme Güçlüğü, SDKÖ: Sıkıntıya Dayanma Kapasitesi, OORÖ₁: Olumlu-olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumlu Kısmı, OORÖ₂: Olumlu-Olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumsuz Kısmı.

Gruplar arası karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 3). Analiz sonuçlarına göre, İkincil Travmatik Stres (İTS) düzeyleri açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F(2,221)=4.29$, $p=.015$). Yapılan post-hoc analizleri, Psikososyal Destek grubunun İTS puanlarının Kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Sıkıntıya dayanma kapasitesi açısından da gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($F(2,221)=5.91$, $p=.003$). Buna göre, Psikososyal Destek grubu ile Kontrol grubunun sıkıntıya dayanma puanları, Operasyonel Destek grubuna göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Duygu düzenleme gücüğü değişkeni açısından yapılan analizlerde de gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($F(2,221)=3.23$, $p=.042$). Post-hoc sonuçları, Psikososyal Destek grubunun duygu düzenleme gücüğü puanlarının Operasyonel Destek grubundan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Ruminasyonun hem olumlu hem de olumsuz boyutları açısından yapılan karşılaştırmalarda ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 3. Araştırmada İncelenen Değişkenlerin Meslek Grupları Açısından Karşılaştırılması

		$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
İTS	N ₁ (86)	40,97	1,356	F(2,221)=4,293	.015*	N ₁ >N ₃
	N ₂ (73)	36,26	1,658			
	N ₃ (65)	35,38	1,429			
DDGÖ	N ₁ (86)	38,16	1,309	F(2,221)=3,227	.042*	N ₁ >N ₂
	N ₂ (73)	32,89	1,612			
	N ₃ (65)	36,09	1,669			
SDKÖ	N ₁ (86)	54,66	1,098	F(2,221)=5,905	.003*	N ₁ >N ₂ N ₃ >N ₂
	N ₂ (73)	48,96	1,360			
	N ₃ (65)	53,68	1,371			
OORÖ ¹	N ₁ (86)	29,81	.508	F(2,221)=.677	.509	
	N ₂ (73)	29,48	.737			
	N ₃ (65)	30,52	.619			
OORÖ ²	N ₁ (86)	26,55	.790	F(2,221)=.127	.881	
	N ₂ (73)	26,15	.888			
	N ₃ (65)	26,77	.490			

Not. *p<.05; İTS: İkincil Travmatik Stres, DDGÖ: Duygu Düzenleme Güçlüğü, SDKÖ: Sıkıntıya Dayanma Kapasitesi, OORÖ₁: Olumlu-olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumlu Kısmı, OORÖ₂: Olumlu-Olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumsuz Kısmı.

Tüm örnekleme ve her bir meslek grubunda ayrı ayrı yapılan karşılaştırmalar sonucunda (bkz. Tablo 4), yüksek İTS düzeyine sahip bireylerin, düşük İTS düzeyine sahip bireylere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek duygu düzenleme güçlüğü ve olumsuz ruminasyon puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Buna karşılık, yüksek İTS düzeyine sahip bireylerin sıkıntıya dayanma kapasitesi puanlarının anlamlı derecede daha düşük olduğu görülmüştür. Ancak, kontrol grubunda sıkıntıya dayanma kapasitesine ilişkin fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Olumlu ruminasyon açısından yapılan incelemelerde ise yalnızca kontrol grubunda, düşük İTS düzeyine sahip bireylerin olumlu ruminasyon puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Düşük ve Yüksek İTS Düzeylerinin Araştırmanın Diğer Değişkenleri ile Karşılaştırılması

		İTS	N	$\bar{X}$	Ss	<i>t</i>	<i>p</i>
DDGÖ	N(224)	Düşük	117	30,56	11,542	t(222)=-6,890	<.001
		Yüksek	107	41,63	12,506		
	N ₁ (86)	Düşük	36	33,11	9,780	t(84)=-3,483	<.001

SDKÖ	N ₂ (73)	Yüksek	50	41,80	12,449	t(71)=-4,204	<.001
		Düşük	42	27,64	12,888		
	N ₃ (65)	Yüksek	31	40,00	11,733	t(63)=-3,850	<.001
		Düşük	39	31,33	11,098		
	N(224)	Yüksek	26	43,23	13,718	t(222)=3,690	<.001
		Düşük	117	55,08	11,901		
	N ₁ (86)	Yüksek	107	49,72	9,574	t(84)=3,215	.002
		Düşük	36	58,61	10,029		
	N ₂ (73)	Yüksek	50	51,82	9,393	t(71)=3,148	.002
		Düşük	42	52,43	11,937		
	N ₃ (65)	Yüksek	31	44,26	9,462	t(63)=.883	.381
		Düşük	39	54,67	12,893		
OORÖ ¹	N(224)	Yüksek	26	52,19	7,489	t(222)=2,415	.008
		Düşük	117	30,73	5,480		
	N ₁ (86)	Yüksek	107	29,02	5,067	t(84)=1,291	.200
		Düşük	36	30,58	4,693		
	N ₂ (73)	Yüksek	50	29,26	4,690	t(71)=.973	.334
		Düşük	42	30,10	6,607		
	N ₃ (65)	Yüksek	31	28,65	5,846	t(63)=2,060	.043
		Düşük	39	31,54	4,811		
	N(224)	Yüksek	26	20,00	4,948	t(222)=-5,828	<.001
		Düşük	117	23,93	5,819		
	N ₁ (86)	Yüksek	107	29,27	7,822	t(84)=-2,713	.008
		Düşük	36	24,11	4,496		
OORÖ ²	N ₂ (73)	Yüksek	50	28,30	8,433	t(71)=-4,884	<.001
		Düşük	42	22,90	6,408		
	N ₃ (65)	Yüksek	31	30,55	6,874	t(63)=-2,743	.012
		Düşük	39	24,87	6,191		
	N(224)	Yüksek	26	29,62	7,700		
		Düşük	117	23,93	5,819		

Not. İTS: İkincil Travmatik Stres, DDGÖ: Duygu Düzenleme Güçlüğü, SDKÖ: Sıkıntıya Dayanma Kapasitesi, OORÖ₁: Olumlu-olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumlu Kısmı, OORÖ₂: Olumlu-Olumsuz Ruminasyon Ölçeğinin Olumsuz Kısmı.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, ikincil travmatik stresin ortaya çıkışında duygu düzenleme güçlüğü, olumsuz ruminasyon ve sıkıntıya dayanma kapasitesinin önemli rol oynadığını doğrulamıştır. Bulgular, farklı meslek gruplarının farklı risk ve koruyucu faktör profilleri sergilediğine işaret etmektedir.

En dikkat çekici bulgu, Psikososyal Destek grubunun, en yüksek İTS puanlarına rağmen, aynı zamanda en yüksek sıkıntıya dayanma kapasitesi puanını bildirmesidir. Bu durum, psikolojik eğitimin ve mesleki formasyonun, travmatik maruziyetin olumsuz etkilerini tamamen engellemese de, bireyi duygusal olarak daha dayanıklı kılan bir koruyucu faktör olabileceğini düşündürmektedir. Bu grup ayrıca en yüksek duygu düzenleme güçlüğü puanına sahiptir; bu da

yoğun duygusal içerikle çalışmanın duygu düzenleme sistemleri üzerinde bir yük oluşturabileceğini gösterebilir.

Operasyonel Destek grubunun (arama kurtarma, itfaiye) ise hem İTS hem de duygu düzenleme güçlüğü açısından Psikososyal Destek grubundan daha düşük, ancak sıkıntıya dayanma kapasitesi açısından da en düşük puanlara sahip olması, bu grubun duygusal tepkilerini bastırma veya farklı bir baş etme tarzı geliştirmiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu grubun psikolojik eğitim eksikliği, duygusal zorluklarla daha az farkındalıkla baş etmelerine neden oluyor olabilir.

Kontrol grubunda İTS ile sıkıntıya dayanma arasında anlamlı ilişki çıkmaması, travmatik maruziyetin düşük olduğu ortamlarda, bu iki değişkenin birbirinden daha bağımsız işliyor olabileceğini göstermektedir.

Ruminasyonun tüm gruplarda benzer düzeyde olması, bu bilişsel sürecin mesleki bağlamdan bağımsız, daha genel bir kişisel yatkınlık faktörü olabileceğine işaret eder. Ancak, olumsuz ruminasyonun tüm gruplarda İTS ile güçlü pozitif ilişkisi, İTS müdahalelerinde ruminatif düşünce örüntülerinin hedef alınmasının evrensel bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, ikincil travmatik stresle mücadelede "herkese uyan tek bir elbise" yaklaşımı yeterli değildir. Psikososyal ve operasyonel destek sağlayan meslekler, farklı duygusal ve bilişsel profile sahiptir. Etkili koruma ve müdahale stratejileri, bu farklılıkları tanıyarak, her grubun spesifik ihtiyaçlarına hitap edecek şekilde esnek ve çok yönlü olmalıdır.

KAYNAKLAR

Bride, B. E., Robinson, M. M., Yegidis, B., & Figley, C. R. (2004). Development and validation of the Secondary Traumatic Stress Scale. *Research on Social Work Practice*, 14(1), 27-35.

Demirci, İ., & Arslan, A. (2022). Olumlu ve Olumsuz Ruminasyon Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 112-120.

Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Brunner/Mazel.

Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41-54.

Sargın, A. E., Çelik, M., & Üneri, Ö. Ş. (2012). Sıkıntıya Dayanma Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 264-272.

Simons, J. S., & Gaher, R. M. (2005). The Distress Tolerance Scale: Development and validation of a self-report measure. *Motivation and Emotion*, 29(2), 83-102.

Yang, Y., Cao, S., Shields, G. S., Teng, Z., & Liu, Y. (2017). The relationships between rumination and core executive functions: A meta-analysis. *Depression and Anxiety*, 34(1), 37-50.

Yıldırım, A., Boysan, M., & Kefeli, M. C. (2018). Psychometric properties of the Turkish version of the Secondary Traumatic Stress Scale in a sample of psychiatric nurses. *Journal of Psychiatric Nursing*, 9(2), 105-111.

Yiğit, İ., & Güzey, M. (2017). Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği-Kısa Formu (DDGÖ-16)'nın Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 54(2), 125-131.

6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI AFET GÖNÜLLÜLERİNİN SAHADA DAHİL OLDUKLARI ÇALIŞMALARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISININ ETKİSİ¹

THE IMPACT OF GENDER PERCEPTION ON THE FIELD ACTIVITIES OF DISASTER
VOLUNTEERS AFTER THE FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKES

Dilara YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afet Eğitimi ve Yönetimi
ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID NO: 0009-0005-3132-2728

Dr. Öğr. Üyesi Elmaziye TEMİZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi

ORCID NO: 0000-0001-6346-6746

ÖZET

6 Şubat 2023 depremleri gibi geniş ölçekli afetlerde profesyonel müdahalenin yetersiz kaldığı alanlarda gönüllüler, sosyal sermayenin temel bir unsuru olarak toplumsal dayanışma ve güven ağlarının yeniden inşasında önemli bir rol üstlenmektedir. Türkiye’de AFAD ve çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sayıları milyonlara ulaşan bu gönüllü kitlesi, kriz yönetiminde fiziksel desteğin ötesinde, toplumsal cinsiyet algısı gibi dinamiklerin de şekillendirdiği stratejik bir sosyal destek mekanizması işlevi görmektedir. Bu çalışma, afet gönüllülerinin saha deneyimlerinden hareketle, afet sonrası sosyal sermaye inşası sürecinde toplumsal cinsiyet algısının bu sürece nasıl yön verdiğini ve gönüllülerin faaliyetlerini ne şekilde biçimlendirdiğini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desende yürütülmüştür. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiş olup, 6 Şubat 2023 depremleri sonrası sahada görev yapan ve afet farkındalığı eğitimi almış 16 gönüllüden oluşmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan görüşme formları aracılığıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Katılımcıların onamı ile ses kaydı alınarak toplanan araştırma verileri tematik analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, deprem sahasında görev dağılımında gönüllülerin eğitim durumu, tecrübe gibi özelliklerine göre değil toplumsal cinsiyet algılarına göre şekillendiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar kriz anında yeniden üretilen cinsiyete dayalı iş bölümünün, afet yönetimindeki operasyonel verimliliği ve sosyal ilişkileri doğrudan etkilediğini göstermektedir. Araştırma sonuçları doğrultusunda; afet yönetiminde toplumsal cinsiyet varsayımları yerine yetkinlik esaslı bir görev dağılımının benimsenmesi, sahadaki kadın gönüllülerin güvenliğini ve psikososyal sağlığını önceleyen destek mekanizmalarının

¹ Bu bildiri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BAP birimi tarafından 5057 Proje Koduyla desteklenen Afet Eğitimi ve Yönetimi Tezli Yüksek Lisans programında ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından yürütülen ve veri analiz süreci devam eden “Gönüllülerin Bakış Açısıyla Afet Durumlarındaki Sosyal Sermaye İnşasında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi” isimli tez çalışmasından üretilmiştir.

kurulması ve operasyonel etkinliği artırmak adına arama-kurtarma ekiplerinin cinsiyet dengesi gözetilerek standardize edilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Afet, gönüllülük, sosyal sermaye, toplumsal cinsiyet algısı, durum çalışması.

ABSTRACT

In large-scale disasters, such as the earthquakes of February 6, 2023, where professional intervention remains insufficient in certain areas, volunteers—as a fundamental element of social capital—play a crucial role in rebuilding social solidarity and trust networks. In Turkey, this volunteer force, reaching millions through AFAD and various non-governmental organizations, functions as a strategic social support mechanism shaped by dynamics such as gender perception, moving beyond mere physical assistance in crisis management. This study aims to conduct an in-depth examination of how gender perception guides the process of building social capital post-disaster and how it shapes the activities of volunteers based on their field experiences. The research was conducted using a case study design, which is a qualitative research method. The study group was determined using maximum variation sampling, a purposive sampling technique, and consisted of 16 volunteers who served in the field after the February 6, 2023, earthquakes and received disaster awareness training. Data were collected through semi-structured interviews using interview forms developed by the researchers. The research data, collected via voice recordings with the participants' consent, were analyzed using thematic analysis. Research findings reveal that the division of labor in the earthquake zone was shaped according to gender perceptions rather than characteristics such as volunteers' educational background or their experience. The results indicate that the gender-based division of labor during a crisis directly affects operational efficiency and social relations in disaster management. In line with the research results, it is recommended to adopt a competency-based division of labor instead of gender assumptions in disaster management, establish support mechanisms prioritizing the safety and psychosocial health of female volunteers in the field, and standardize search and rescue teams by considering gender balance to increase operational effectiveness.

Keywords: Disaster, volunteering, social capital, gender perception, case study.

GİRİŞ

Fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla insan yaşamını sekteye uğratan afetler, toplumların bu durumlarla başa çıkma kapasitelerini zorlayan yıkıcı olaylardır (Ergünay, 2009; Şikar, 2023). Bu tür felaketler karşısında toplulukların dayanıklılığını sağlayan en önemli unsurlardan biri sosyal sermaye olarak kabul edilmektedir. Sosyal sermaye, bireylerin ve grupların karşılıklı güven ve dayanışma ilişkileri sayesinde afetlere karşı direnç geliştirmelerine olanak

tanınmaktadır (Şen, 2022). Afetlere karşı toplumsal dayanıklılığın artırılması noktasında gönüllülük temeline dayanan sivil toplum kuruluşları (STK) ve bireysel gönüllü katılımı da önemli bir rol oynamaktadır (Sayın, 2023).

Gönüllü katılımı, afet sonrası yardımlaşmayı sağlarken toplumsal bağları da güçlendirmekte, dolayısıyla afet yönetiminde STK'ların önemi giderek artmaktadır. Bu kurumlar, toplumsal dayanıklılığı artıran sosyal sermaye kaynaklarını çoğaltmakta ve “devletten bağımsız, örgütlü ve gönüllülük temeline dayanan sivil toplum kuruluşlarının” önemini ortaya koymaktadır (Sayın, 2023). Ancak, alanyazında STK'ların bilgiye zamanında erişim eksikliği, karar alma süreçlerine katılımı yaşanan zorluklar, afet farkındalık düzeyinin düşüklüğü ve erken uyarı sistemlerinin yeterli olmaması gibi çeşitli engellerle karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir (Gül, 2021). Tüm bu zorluklara rağmen, gönüllülerin afet süreçlerindeki katkıları sosyal sermaye açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin sosyal sermaye dinamikleri üzerindeki etkisi ise bu alanda araştırılması gereken temel bir konudur. Toplumsal cinsiyet, bireylerin biyolojik cinsiyetlerinden bağımsız olarak sosyal roller, davranışlar ve beklentilerle tanımlanmakta ve bu roller afet süreçlerinde bireylerin risk algılarını, gönüllü katılım biçimlerini ve dayanıklılık stratejilerini doğrudan etkilemektedir (Dökmen, 2009; Hablemitoğlu, 2006). Bireylerin toplumsal yapı içerisindeki konumlarının davranışsal benzerlik ve farklılıkları belirlediğini savunan Sosyal Rol Teorisi (Eagly ve Wood, 2016), afet dönemlerinde inşa edilen sosyal sermayenin ve gönüllü katılımının neden toplumsal cinsiyet algısından bağımsız düşünülemeyeceğini kuramsal olarak ortaya koymaktadır. Dökmen'e (2009) göre roller, aile içindeki ve mesleki alandaki görevlerle birlikte şekillenir ve bu süreç, bireylerin toplumsal hayatta nasıl davranacaklarına dair belirleyici bir etkiye sahiptir. Geleneksel olarak kadınlar, ev içi sorumluluklarla ilişkilendirilirken; erkekler ise ekonomik ve kamusal alanlarda rol alarak afetlerde farklı görevler üstlenmektedir (Tezcan, 1997). Bu tür sosyal kalıplar, afet süreçlerinde kadınların ve erkeklerin karşılaştıkları zorlukları ve üstlendikleri rollerin çeşitliliğini belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin gözden geçirilmesi ve eşitliğin benimsenmesinin, afet anında ve sonrasında zarar görebilirliği azaltacağı düşünülmektedir (Ünür, 2021).

Türkiye gibi doğal afetlerin sıklıkla yaşandığı ülkelerde ise toplumun afet bilincinin artırılması ve afet yönetimine gönüllü katılımının teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin afet riskinin yüksek olması, toplumun her kesiminin afet süreçlerine dahil olmasını zorunlu hale getirmekte ve gönüllü katılımın teşvik edilmesini gerekli kılmaktadır (AFAD, 2023). Özellikle kadınların STK'lar ve gönüllü organizasyonlar aracılığıyla afet sürecine dahil olması, afet yönetiminde toplumsal bir bakış açısının geliştirilmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Bir başka ifadeyle kadınların afet yönetiminde gönüllü olarak yer alması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasına ve toplumda daha kapsayıcı bir bakış açısının gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu tür katılımın, toplumsal dirençliliği artırarak afet süreçlerinde sürdürülebilir risk yönetimini güçlendirdiği kabul edilmektedir. Okay ve

İlkkaracan'a (2018) göre kadınların gönüllü olarak afet süreçlerinde yer almasının, yalnızca afet sonrası dayanıklılığı artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de azaltmaya yardımcı olmaktadır.

Afet alanyazınında afet yönetiminde gönüllülüğün sosyal sermaye üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde ele alınmış olsa da toplumsal cinsiyetin bu süreçteki rolü daha az çalışılmıştır. Aydemir (2021) afet yönetiminde gönüllülerin, kamusal müdahalelerin yetersiz kaldığı durumlarda kritik bir destek sağladığını belirtmekte ve gönüllülerin afet öncesi risk azaltma ile afet sonrası iyileştirme süreçlerinde önemli roller üstlendiklerine vurgu yapmaktadır.

Araştırma Sahasındaki Mevcut Durum

Araştırma, 6 Şubat 2023 depremlerinin merkez üssü olan ve yıkımın en şiddetli yaşandığı illerden Kahramanmaraş'ta yürütülmüştür. Araştırma kapsamında Kahramanmaraş İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD) yetkilileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen kurumsal verilere göre, il genelindeki mevcut durum ve afet yönetimi kapasitesi aşağıda özetlenmiştir:

- **Kurumsal Kapasite ve Gönüllü Sayısı:** Kahramanmaraş İl AFAD Müdürlüğü Arama ve Kurtarma Biriminde 19 kadın ve 80 erkek olmak üzere toplam 99 AFAD çalışanı aktif görev yapmaktadır. Afet sürecinde il genelinde Kızılay, Milli Eğitim ve AFAD gönüllüsü olarak toplamda 8.152 kişi sahada aktif rol üstlenmiştir.
- **Yapı Sayısı ve Hasar Durumu:** Kahramanmaraş ilinde toplam bina sayısı 238.000'dir. Bu binaların 100.000'i hasarsız, 81.000'i az hasarlı, 6.000'i orta hasarlıdır. Deprem anında yıkılan bina sayısı 7.494, acil yıkım kararı verilen bina sayısı 4.334 ve ağır hasarlı bina sayısı 35.714 olarak kayıtlara geçmiştir. Toplam 376.000 bağımsız bölüm üzerinden yapılan incelemelerde, 238.000 az hasarlı, 24.500 orta hasarlı, 78.943 ağır hasarlı, 20.000 yıkık ve 13.000 acil yıkılacak bağımsız bölüm tespit edilmiştir.
- **Barınma ve İyileştirme Çalışmaları:** Afet sonrası süreçte Kahramanmaraş ili genelinde toplam 55 adet konteyner kent kurulmuş ve ilk etapta kırsalda 42.000 ve şehir merkezinde 70.000 olmak üzere yaklaşık 112.000 vatandaş bu alanlarda konaklamıştır. İyileştirme çalışmaları kapsamında kalıcı konutlara geçişlerin hızlanmasıyla birlikte, aktif konteyner kent sayısı 39'a, bu alanlarda barınan vatandaş sayısı ise yaklaşık 20.000'e düşmüştür.

Bu veriler, araştırmanın yürütüldüğü sahanın büyüklüğünü ve afet yönetiminin operasyonel yükünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Sunulan kurumsal veriler ve istatistikler, saha araştırmasının yürütüldüğü 10 – 18 Temmuz 2025 tarihleri arasında yetkili birimlerden alınan resmi durum raporlarına dayanmaktadır. Afet sonrası iyileştirme, yeniden inşa ve kalıcı konutlara geçiş süreçlerinin dinamik bir yapıya sahip olması ve verilerin günbegün değişmesi nedeniyle; çalışmada yer alan sayısal verilerin, araştırmanın gerçekleştirildiği tarih aralığındaki mevcut durumu yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada, afet yönetiminde gönüllü katılımının toplumsal cinsiyet bağlamında sosyal sermaye üzerindeki etkileri incelenerek toplumsal cinsiyetin gönüllü katılımı, afet müdahale süreçleri ve organizasyonel yapılar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması ile afet yönetimi ve sosyal sermaye alanyazınına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmada, gönüllülerin toplumsal cinsiyet algılarının afet sonrası dayanıklılık ve toplumun afetlere karşı direnç geliştirme kapasitesindeki rolünü anlamayı hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Gönüllülerin deneyimleri ışığında; afet dönemlerinde toplumsal cinsiyet rolleri ve dinamikleri nasıl tanımlanmakta ve anlamlandırılmaktadır?
2. Gönüllüler, afet müdahale ve iyileştirme süreçlerinde sosyal sermaye bileşenlerine (güven ağları ve yardımlaşma) duyulan ihtiyacı kendi tecrübeleri üzerinden nasıl betimlemektedir?
3. Afet bölgelerinde sosyal sermayenin yeniden inşası sürecinde toplumsal cinsiyetin üstlendiği roller, gönüllülerin bakış açısına göre bu sürecin işleyişini nasıl şekillendirmektedir?
4. STK çatısı altında gönüllülük yapmak, sosyal sermaye inşasındaki toplumsal cinsiyet temelli fırsat ve engellerin deneyimleniş biçimini nasıl dönüştürmekte veya farklılaştırmaktadır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma; afet durumlarında sosyal sermayenin işlevselliğini ve toplumsal cinsiyet rollerinin saha operasyonlarına etkisini, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında inceleyen nitel bir durum çalışmasıdır. Güncel bir olguyu kendi doğal ortamında, bağlamıyla birlikte ve çok yönlü veri kaynaklarıyla derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemi olan durum çalışması (Yıldırım ve Şimşek, 2021), çalışmanın amacına en uygun araştırma yöntemi olduğu için tercih edilmiştir. Araştırma; güven, dayanışma, katılım ve sosyal destek gibi sosyal sermaye bileşenlerinin, kriz anında toplumsal cinsiyet algılarıyla nasıl etkileşime girdiğini ortaya koymaya odaklanmaktadır. Bu çerçevede çalışma, afet sonrası oluşan sosyal ilişkiler ağını ve cinsiyete dayalı iş bölümünü, gönüllülerin deneyimlerine dayalı olarak çok boyutlu bir bakış açısı ele almaktadır.

Durum çalışmaları, incelenen olgunun sınırlarının net bir şekilde çizilmesini gerektirir (Yin, 2011). Bu çalışma kapsamında "durum"; zaman yönünden 6 Şubat 2023 depremlerini takip eden ilk altı aylık (yoğun müdahale ve erken iyileştirme) dönemle, mekân yönünden ise depremden etkilenen 11 ildeki aktif saha operasyonlarıyla sınırlandırılmıştır. Kapsam

yönünden ise çalışma, afet bölgesine dışarıdan gelen ve profesyonel/yarı profesyonel eğitim almış gönüllülerin "sosyal sermaye inşası" ve "toplumsal cinsiyet deneyimleri" ile sınırlandırılarak özgün bir çerçeveye oturtulmuştur.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, nitel araştırma yöntemlerinden amaçlı örnekleme tekniği ve maksimum çeşitlilik stratejisi kullanılarak belirlenmiştir. Katılımcılar afet farkındalığı eğitimi almış olan gönüllüler olup; depremin yıkıcı etkisi nedeniyle bölge halkının büyük çoğunluğunun afetzede konumuna düşmesi ve arama-kurtarma/yardım faaliyetlerine katılımının kısıtlı olması gerekçesiyle, Kahramanmaraş ili dışından bölgeye intikal eden kişilerden oluşturulmuştur. Çalışma grubu Türkiye'nin çeşitli illerinden gelerek sahada aktif görev alan, farklı meslek ve yaş gruplarına mensup katılımcıların karma bir profili üzerinden, amaçlı örnekleme dahilinde ulaşılabilirlik ve gönüllülük esası gözetilerek yapılandırılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler frekans (n) ve yüzde (%) dağılımları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	N	%
Kadın	8	50,0	Bekâr	9	56,3
Erkek	8	50,0	Evli	7	43,8
Öğrenim Durumu	Çocuk Sayısı				
Lise	2	12,6	Yok	3	42,86
Lisans	9	56,3	2 Çocuk	3	42,86
Yüksek Lisans	5	31,3	3 ve üzeri	1	14,28
Yaş Grubu					
18-24	1	6,3			
25-34	9	56,3			
35-44	4	25,0			
45-54	2	12,6			
Toplam	16	100,0			

Tablo 1'e göre araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan 16 gönüllüye ait demografik veriler incelendiğinde, katılımcı grubunun cinsiyet dağılımı açısından eşit olduğu (n=8 kadın, n=8 erkek; %50) görülmektedir. Katılımcıların öğrenim düzeyleri ele alındığında, büyük bir çoğunluğunun yükseköğrenim mezunu olduğu; %56,30'unun (n=9) lisans, %31,30'unun (n=5) ise lisansüstü eğitim derecesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Lise mezunu katılımcılar ise grubun %12,60'ını (n=2) oluşturmaktadır. Yaş dağılımı verilerine bakıldığında, gönüllüler ağırlıklı olarak genç-yetişkin kategorisinde yer almaktadır. En yüksek yoğunluk %56,30 (n=9) ile 25-34 yaş aralığında gözlemlenirken; bunu sırasıyla 35-44 yaş (%25,0; n=4), 45-54 yaş (%12,60; n=2) ve 18-24 yaş (%6,30; n=1) grupları izlemektedir. Medeni durum değişkeni açısından katılımcıların %56,30'u (n=9) bekâr, %43,80'i (n=7) evlidir. Katılımcıların

çocuk sahibi olma durumları incelendiğinde; çocuk sahibi olmayanlar ile iki çocuk sahibi olanların eşit oranda olduğu (%42,86; n=3), katılımcıların %14,28'inin (n=1) ise üç ve üzeri çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla demografik bilgi formu ile araştırmanın temel problemi olan afet sonrası müdahale, iyileştirme çalışmalarında sahada bulunan afet gönüllülerinin toplumsal cinsiyet algısına dayalı bir görevlendirme durumuna maruz kalıp kalmadıklarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için öncelikle ilgili Etik Kuruldan gerekli yasal izinler alınmıştır. Veriler, 2025 yılı temmuz ayında katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Gönüllülerin deprem bölgesine farklı illerden gelmiş olmaları nedeniyle, görüşmeler katılımcıların bulundukları şehirlerde veya araştırmacının erişim sağlayabildiği yerleşim yerlerinde, ulaşılabilirlik ilkesi gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde tüm katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve gizlilik ilkeleri hakkında detaylı bilgi sunulmuş; çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilerek yazılı onam alınmıştır. Görüşmeler, veri kaybını önlemek ve analiz sürecinde eksiksiz döküm sağlayabilmek amacıyla, katılımcıların rızası dahilinde ses kaydı altına alınarak dijital ortamda kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Analiz sürecine geçilmeden önce ses kayıtları yazıya dökülmüş ve veriler ham metin haline getirilmiştir. Etik standartlar gereği, katılımcıların gerçek isimleri yerine K1'den K8'e (Kadın) ve E1'den E8'e (Erkek) kadar uzanan kodlar atanarak tüm veriler anonimleştirilmiştir. Bulguların sunumunda katılımcıların meslek ve yaş bilgileri, bağlamsal derinliği korumak amacıyla genel ifadelerle korunmuş ancak kimlik ifşasına yol açabilecek kurum veya unvan bilgilerinden kaçınılmıştır.

Bu araştırmada toplanan verilerin analizi çok aşamalı olarak ve araştırmanın yorumlayıcı yaklaşımına uygun bir akışla ilerlemiştir. Analiz sürecine geçilmeden önce, yüz yüze yapılan ve ses kaydı alınan görüşmelerin tamamı, her bir katılımcının ifade derinliğini koruyacak şekilde ham metin haline getirilmiş ve etik kurallar gereği kodlarla anonimleştirilmiştir. Analizin ilk aşaması, görüşmelerden önce uygulanan Demografik Bilgi Formu verilerinin betimsel analiz ile özetlenmesiyle başlamıştır. Bu aşamada, üç farklı çalışma grubunun cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi değişkenlere ait frekans (n) ve yüzde (%) dağılımları hesaplanmış, tablolastırılmış (Tablo 1) ve nitel bulguların yorumlanacağı bağlamsal zemin oluşturulmuştur.

Elde edilen veriler tematik analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Braun ve Clark (2006) tarafından önerilen tematik analiz aşamaları takip edilerek oluşturulan temalar bulgulara sunulmuştur. Veri analizi sürecinde kuramsal bir çerçeveden (Sosyal Rol Teorisi) hareketle tümevarımcı kodlama yapılmıştır.

Araştırmanın İnanırlılığı ve Aktarılabirliği

Bu araştırmada elde edilen verilerin zenginliğini ve bağlamsal geçerliğini ortaya koymak amacıyla; inanırlılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kriterleri (Guba ve Lincoln, 1994) temel alınmıştır. Yin (2011) tarafından vurgulanan nitel araştırma disiplini doğrultusunda, araştırmanın savunulabilirliğini güçlendirmek için şu stratejiler izlenmiştir:

- **Veri Çeşitlemesi:** Araştırma bulgularının kapsamını genişletmek amacıyla tek bir veri kaynağına bağlı kalınmamış; gönüllü mülakatlarından elde edilen veriler, araştırmacıların saha gözlem notları ve STK'ların deprem sonrası faaliyet raporları ile desteklenerek "veri çeşitlemesi" sağlanmıştır.
- **Katılımcı Teyidi:** Elde edilen temaların ve yorumların katılımcıların deneyimleriyle örtüşüp örtüşmediğini belirlemek amacıyla, mülakat dökümlerinin ve temel bulguların bir kısmı katılımcılarla paylaşılmış ve yorumların doğruluğu teyit edilmiştir.
- **Uzman İncelemesi:** Analiz sürecinde yapılandırılan kod ve tema ağacı, araştırmacı dışında nitel araştırma yöntemleri ve toplumsal cinsiyet alanında uzman bir akademisyen tarafından incelenmiş; böylece analiz sürecinin sistematik bir denetimden geçmesi sağlanmıştır.
- **Betimsel Geçerlik ve Doğrudan Alıntılar:** Gönüllülerin anlatılarındaki özgünlüğü korumak amacıyla, bulgular bölümünde katılımcıların ifadelerine hiçbir yorum katılmaksızın yer verilmiştir. Doğrudan alıntılar yoluyla katılımcıların sesinin ve saha gerçekliğinin metne yansıtılması hedeflenmiştir.
- **Ayrıntılı Betimleme:** Okuyucunun bulguları farklı bağlamlarla ilişkilendirebilmesini sağlamak için; afet sahasındaki sosyal sermaye inşası ve toplumsal cinsiyet rolleri tüm boyutlarıyla, derinlemesine ve detaylı bir dille betimlenmiştir.
- **Teyit Edilebilirlik ve Yansıtıcılık:** Araştırmanın hazırlık aşamasından raporlanmasına kadar geçen tüm süreçler şeffaf bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Ayrıca araştırmacılar, analiz sürecinde kendi ön yargılarını ve toplumsal cinsiyete dair varsayımlarını asgariye indirmek amacıyla "paranteze alma" stratejisini kullanarak veriye olan yaklaşımını sürekli sorgulamıştır.

BULGULAR

6 Şubat 2023 depremleri sonrasında sahada aktif rol alan gönüllülerin deneyimlerinden elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sonuçları; saha pratiklerinin toplumsal cinsiyet rolleri, mesleki kimlikler, fiziksel yeterlilik algısı ve kriz anındaki kültürel kodlar tarafından dinamik bir biçimde şekillendirildiğini göstermektedir. Bu kapsamda

katılımcı ifadelerinden hareketle yapılandırılan beş ana tema ve bu temaları oluşturan unsurlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Temalar	Kodlar
Mekânsal Ayırışma ve İş Bölümü	İçerisi/Bakım ile Dışarısı/Güç ayrımı Lojistiğin cinsiyetli doğası "Düzenleyici" kadın ve "Uygulayıcı" erkek algısı
Beden Politikaları	Erkek bedeninin fiziksel güçle özdeşleşmesi Kadın bedeninin dar alan/enkaz operasyonundaki avantajı Profesyonel kimliğin cinsiyet rollerince ikincilleştirilmesi
Ataerkil Koruma Refleksi	Kadın gönüllülerin riskli alanlardan "koruma içgüdüsüyle" uzaklaştırılması Güvenlik krizlerinde kadınların geri plana çekilmesi
Duygusal Emek ve "Tampon" Rolü	Kadınların çatışma çözümü ve öfke kontrolündeki stratejik rolü Afetzedeyle bağ kurma Vicdani yük ve tükenmişlik.
Mahremiyet ve Kültürel Kodlar	Beden dokunulmazlığı ve cenaze hizmetlerinde mahremiyet Özel ihtiyaçların temininde kadın gönüllülerin "güven kapısı" olması

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Mekânsal Ayırışma ve İş Bölümü

Afet sahasındaki acil durum yönetimi, gönüllülerin yetkinliklerinden ziyade, toplumsal cinsiyetlerine atfedilen geleneksel rollere göre şekillenen bir iş bölümünü açığa çıkarmıştır. Katılımcı anlatıları, sahadaki görevlerin "içerisi/bakım" ve "dışarısı/güç" şeklinde ayrıştığını doğrulamaktadır. Depo ve hangar yönetiminde görev alan kadın katılımcılar, lojistik süreçlerin cinsiyetli doğasını vurgulamışlardır. Afet Yönetimi eğitimi alan bir kadın katılımcı, sahadaki iş bölümünü şu şekilde tarif etmiştir:

"Biz daha çok kıyafet bölümüne bakarken erkekler jeneratör taşımıyor, yük kısımlarıdır, onlara bakardı. Biz daha çok insani taraftaydık."

Bu ayırışma, erkek katılımcılar tarafından genellikle biyolojik bir zorunluluk ve verimlilik aracı olarak meşrulaştırılmaktadır. Bir erkek gönüllü, çadır kurulumu gibi ağır işlerde erkek gücünün tercih edilmesini şu sözlerle savunmuştur:

"Erkeğin yapısı olarak daha kabiliyetli olduğu için, ağır işler olduğu için... Malzeme dağıtımı işinde, mal indirip yükleme işinde erkek gücü istendiği için de bir nevi etkilediğini düşünüyorum."

Ancak, profesyonel arama-kurtarma eğitimi almış kadın katılımcıların deneyimleri, eğitimin bu geleneksel ayrımı esnetebildiğini göstermektedir. Bir STK bünyesinde görev yapan bir kadın katılımcı, teknik donanımın fiziksel güç farkını ortadan kaldırdığını belirtmiştir:

"Teknik donanımınız yeterli ise çok fiziksel gücün de fazla bir önemi kalmıyor. Biz bunun farkında olup eğitimlerimizi bu şekilde aldığımız için bizde böyle bir olay asla yaşanmadı."

Buna rağmen, sahadaki genel algı "kadınların düzenleyici", "erkeklerin uygulayıcı" olduğu yönündedir. Bir kadın öğretmen, kendisine verilen görevi toplumsal algıyla ilişkilendirmiştir:

"Doğrudan cinsiyetle bağlantılıydı. 'Kadınlar düzenlidir' algısı var ya, o yüzden tasnifişini bize yıktılar."

Bu durum, afet sahasındaki iş bölümünün sadece fonksiyonel bir tercih olmadığını, aksine toplumsal cinsiyet rollerinin mekânı 'kamusal/riskli' ve 'evcil/güvenli' olarak ikiye böldüğünü göstermektedir. Mekânsal olarak gerçekleşen bu ayrışma, doğrudan bireylerin bedensel yeterliliklerine dair geliştirilen algılarla pekiştirilmektedir.

Beden Politikaları: Fiziksel Güç, Teknik Yetkinlik ve Biyolojik Avantajlar

İş bölümünün mekânsal sınırları çizilirken, kadın ve erkek bedeni farklı kapasitelerle özdeşleştirilerek operasyonel sürecin içine dahil edilmektedir. Afet sahasında "iş yapabilirlik" kavramı genellikle erkek bedeniyle özdeşleştirilse de bulgular kadın bedeninin arama-kurtarma faaliyetlerinde kendine özgü avantajlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle dar alanlara girilmesi gereken durumlarda, kadın gönüllülerin fiziksel özellikleri operasyonel bir avantaja dönüşmüştür. Arama-kurtarma gönüllüsü olan bir kadın katılımcı, bu durumu şöyle açıklamıştır:

"Fiziksel yapımız itibariyle biz daha küçük boyutlardayız erkeklerden, bu sebeple enkaz içerisine girerken kadınlar daha öncelikle hareket ettik. Orada daha rahat hareket edip kazazedeye ulaşma anlamında daha avantajlıydık."

Buna karşın, mesleki kimliği "hemşire" olan bir katılımcı dahi, fiziksel güç gerektiren durumlarda "erkeklik performansının" gölgesinde kaldığını ve pasivize edildiğini hissetmiştir. Sedyeye taşıma sırasında yaşadığı deneyim, profesyonel kimliğin cinsiyet rolleri karşısında nasıl ikincilleştirildiğini göstermektedir:

"Fayda sağladım ama bazen 'Sen dur abla biz taşıyoruz' dediklerinde kendimi geri planda hissettim. Mesela sedye taşıırken elimden aldılar. Halbuki ben taşıyabilirdim."

Sahadaki erkek gönüllüler ise fiziksel güçlerini bir yetkinlik alanı olarak tanımlamışlardır. Vinç operatörü ve inşaat deneyimi olan bir katılımcı, uzmanlığının ve fiziksel kapasitesinin görevlendirilmesinde belirleyici olduğunu belirtmiştir:

"Benim bu yaşantım, hep böyle inşaatçı vesairedir, bazı el aletlerine yatkınlığımdan dolayı ben kendimi hep orada ön plana kendim attım zaten."

Ataerkil Koruma Refleksi ve Güvenlik

Afet sahasının kaotik ve "güvensiz" yapısı, erkek gönüllülerin kadın meslektaşlarına yönelik "koruyucu" bir rol üstlenmelerine, kadınların ise güvenli alanlara (sahra hastanesi, depo, envanter) çekilmesine neden olmuştur. Bir hemşire katılımcı, eğitilmiş olmasına rağmen enkazın tehlikeli bölgelerinden uzak tutulmasını "koruma içgüdü" olarak yorumlamıştır:

"Mesela enkazın çok tehlikeli, sarkıntılı kısımlarına erkekleri yolladılar, bizi daha güvenli alanda, sahra hastanesinde tuttular. Bu biraz koruma içgüdüydü sanırım."

Bu koruma refleksi, bazen operasyonel bir gereklilik olarak da sunulmuştur. Güvenlik sorunlarının yaşandığı durumlarda kadınların sahadan çekilmesi, katılımcılar tarafından bir güvenlik stratejisi olarak aktarılmıştır. Bir kadın katılımcı, dozer operatörü ile afetzedelerin kavgaya etmesinden sonra enkazdan indirildiklerini belirtmiştir:

"Bizi korumak için AFAD bizi enkazdan indirdi. Güvenlik sıkıntısı vardı."

Erkek katılımcılar için bu durum, kadınların konforunu sağlama misyonuna dönüşmüştür. Bir emekli asker, kadın gönüllülere özel alan tahsis etme çabasını şu şekilde anlatmıştır:

"Ona rahat etsin diye ayrı yer tahsis ettik ayrı tuvalet de tahsis ettik. Deprem bölgesinde kadın olmak zordu."

Bedensel performansın bu şekilde cinsiyetlendirilmesi, beraberinde sahadaki risklerin yönetiminde de farklı yaklaşımları getirmektedir. Fiziksel kapasiteye dair kabuller, kadınların 'korunması gereken', erkeklerin ise 'koruyan' olduğu bir güvenlik iklimine zemin hazırlamaktadır.

Duygusal Emek ve Kriz İletişiminde Kadınların "Tampon" Rolü

Bulgular, kadın gönüllülerin sadece "şefkat" göstermekle kalmayıp, kriz anlarında öfke kontrolü ve çatışma çözümü noktasında stratejik bir "tampon" görevi üstlendiğini göstermektedir. Özellikle gergin erkek afetzedelerle (aile babaları vb.) iletişimde, kadınların sakinleştirici rolü ön plana çıkmaktadır. Lisans öğrencisi bir kadın katılımcı, erkek gönüllülerin agresifleşebildiği durumlarda kadınların iletişimi devraldığını şu çarpıcı örnekle anlatmıştır:

"Gelen insanların birçoğu aile reisi olarak babalar geliyordu... Onlar da daha gergin geliyorlardı... Ben çok arkadaşımı kavganın ortasından çekip aldım. O öyle ani parlamalar yaşandığı için biz daha sabırlı ve sakin bu üslupta konuştuğumuz için... biz daha ön plana ister istemez düşüyorduk."

Bununla birlikte, afetzedelerin hikayelerini dinlemek ve acılarını paylaşmak, kadın gönüllüler üzerinde derin izler bırakarak, onların da benzer bir duygusal yıkım ve tükenmişlik hissetmelerine yol açabilmektedir. Çadır dağıtım listelerini yöneten bir gönüllünün yaşadığı vicdani yük, bu durumu özetlemektedir:

"Her tırdan sonra o kız bana gelip ağlardı. Kanka işte bebeği vardı, ona veremedim. Şunun engelli çocuğu vardı ona veremedim diye."

Erkekler ise duygusal süreçlerden ziyade "soğukkanlılık" ve "görev odaklılık" performansına sığınmışlardır:

"Erkekler ağlayan birini görünce ne yapacağını bilemiyordu bazen, biz sarılıp dinliyorduk."

Kadınların üstlendiği bu duygusal tampon rolü, sadece afetzedelerin psikolojik durumlarını yönetmekle kalmamakta, aynı zamanda kriz anında kültürel olarak hassas kabul edilen mahremiyet alanlarının yönetimini de mümkün kılmaktadır.

Afet Sahasında Mahremiyetin ve Kültürel Kodların Yönetimi

Toplumsal cinsiyet ayrımının, afet yönetiminde kültürel kodlara uygunluk ve mahremiyetin sağlanması açısından "işlevsel" bir zorunluluk olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve erkek gönüllülerin ayrışması, özellikle beden dokunulmazlığı ve özel ihtiyaçların temini noktasında krizi yönetilebilir kılmıştır. Bir erkek gönüllü, kadın cenazelerin enkazdan çıkarılması sırasında, mahremiyete saygı gereği kadın gönüllülerin devreye girdiğini belirtmiştir:

"Kadın cesedi çıktığı zaman biz ailesine saygıdan dolayı zaten bayan arkadaşlarımıza yardım ettiriyorduk. AFAD çalışanları tam enkazın içinden cesedi çıkartacak, biz tutmak yerine diyorduk ki bayan arkadaşlarımıza siz tutun."

Benzer şekilde, kadın afetzedelerin hijyenik ped veya iç çamaşırı gibi taleplerini erkeklere iletememesi, kadın gönüllülerin varlığını zorunlu kılmıştır. Bir erkek katılımcı, bu iletişimsizliği şu şekilde ifade etmiştir:

"Bir kadına karşı yaklaşımında kadın kendi cinsiyetine karşı daha olumlu yaklaşabiliyor... Bir erkek olarak bir kadına kendi ihtiyacını sormayız, rahat anlatamayabilir."

Bu durum, kadın gönüllülerin sadece "yardım eden" değil, aynı zamanda afetzede kadınlar için bir "güven kapısı" olduğunu göstermektedir:

"Kadın afetzedeler erkeklere anlatamadıkları dertlerini bana anlattılar. Bu bir güven kapısı açtı."

Sonuç olarak; afet sahasındaki mahremiyet yönetimi ve kültürel hassasiyetler, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünün sadece bir 'gelenek' değil, kriz anında operasyonel bir 'işlevsellik' olarak da kodlandığını göstermektedir. İncelenen beş tema bütüncül olarak değerlendirildiğinde; afet gönüllülüğü kapsamında inşa edilen sosyal sermayenin, toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Gönüllülerin saha deneyimleri; fiziksel güç, güvenlik ve duygusal emek gibi alanlarda cinsiyetlendirilmiş bir performans sergilemekte; bu durum ise profesyonel yetkinliklerin önüne geçerek kriz yönetiminin toplumsal inşasını belirlemektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 depremleri özelinde afet sahasının toplumsal cinsiyetten arındırılmış nötr bir alan olmadığını; aksine toplumsal cinsiyet rollerinin hem yeniden üretildiği hem de kriz yönetiminde stratejik bir araca dönüştürüldüğü dinamik bir zemin olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, afet gönüllülüğünde cinsiyetin sadece biyolojik bir değişken değil; iş bölümünü, güvenlik algısını ve duygusal emeği şekillendiren yapısal bir belirleyen olduğunu göstermektedir.

Geleneksel Rollerin Yeniden Üretimi ve Profesyonelleşmenin Etkisi

Araştırma bulguları, afet sahasındaki iş bölümünün Sosyal Rol Teorisi'nin (Eagly ve Wood, 2016) öngördüğü üzere büyük ölçüde "kamusal alan/erkek" (fiziksel güç, teknik, dışarı) ve "özel alan/kadın" (bakım, düzenleme, içerisi) dikotomisine göre şekillendiğini göstermektedir. Erkeklerin lojistik ve enkaz alanında, kadınların ise depo ve aşevlerinde konumlanması, gündelik hayattaki cinsiyet rejiminin kriz anında sahaya transfer edildiğini kanıtlamaktadır. "Erkeklerin biyolojik olarak daha güçlü olduğu" argümanı sahada meşru bir iş bölümü aracı olarak kullanılsa da profesyonel eğitim almış kadın katılımcıların deneyimleri bu algıyı sarsmaktadır. Teknik donanım ve eğitimin, biyolojik güç farkını minimize ettiği ve cinsiyet temelli iş bölümünü esnettiği görülmüştür. Bu durum, afet yönetiminde "kendiliğinden gelişen gönüllülük" ile "profesyonel gönüllülük" arasındaki makasın, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından belirleyici olduğunu düşündürmektedir.

"Koruyucu Erkeklik" ve Kadınların Faillik Alanının Sınırlandırılması

Sahadaki güvenlik endişeleri, erkek gönüllülerde ataerkil bir koruma refleksini tetiklemiş; bu durum kadınların hareket alanını kısıtlayan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Kadınların "güvenli alanlara" (sahra hastanesi, envanter) çekilmesi, her ne kadar gerçekçi güvenlik tehditlerine dayansa da profesyonel kadınların mesleki yetkinliklerini sergilemelerini engelleyen bir bariyer oluşturmuştur. Kadınların sedye taşımaya izin verilmemesi gibi örnekler, literatürdeki "yardımsever cinsiyetçilik" (benevolent sexism) kavramıyla örtüşmektedir; bu süreçte kadınlar korunurken aynı zamanda pasivize edilmekte ve sahadaki faillik alanları daraltılmaktadır.

Duygusal Emegın Çifte Yüğü ve Stratejik "Tampon" Rolü

Çalışmanın en çarpıcı sonuçlarından biri, kadınların kriz iletişiminde üstlendiğı "stratejik tampon" rolüdür. Kadın gönüllülerin, gergin ve öfkeli afetzedeler ile kurulan iletişimde "sakinleştirici" bir unsur olarak öne sürölmesi, krizin yönetilebilirliğı açısından işlevsel olsa da kadınlar üzerinde ağır bir duygusal yük yaratmaktadır. Erkeklerin "soğukkanlı kalma" performansı ile kadınların "dinleyen ve şefkat gösteren" performansı, afet sahasında duygusal emegın de cinsiyetlendiğini göstermektedir. Bu durum, kadın gönüllülerin ikincil bir travmatizasyon riskiyle daha fazla karşı karşıya kaldığına işaret etmektedir.

Mahremiyetin Yönetiminde Cinsiyetin İşlevselliğı

Bulgular, "toplumsal cinsiyet körü" bir afet yönetiminin, kültürel kodlar ve mahremiyet söz konusu olduğunda operasyonel başarısızlığa uğrayacağını ortaya koymaktadır. Kadın cenazelerin çıkarılması, hijyen malzemelerinin temini ve özel ihtiyaçların dile getirilmesi noktalarında, sahadaki cinsiyet ayrımı bir eşitsizlikten ziyade, insan onuruna yakışır bir yardım süreci için "işlevsel bir zorunluluk" olarak deneyimlenmiştir. Karma ekiplerin varlığı, afetzedelerin kültürel ve bedensel mahremiyet sınırlarının ihlal edilmemesi için hayati bir önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak 6 Şubat depremlerindeki gönüllülük deneyimleri, toplumsal cinsiyetin "çift yönlü bir kılıç" gibi işlediğini göstermektedir. Bir yandan geleneksel rollerin baskısı kadınların teknik ve fiziksel alanlardaki yetkinliklerinin göz ardı edilmesine yol açarken; diğer yandan kadınların hem fiziksel avantajları (dar alanlara erişim vb.) hem de iletişim becerileri krizin çözümünde kritik avantajlar sağlamıştır. Afet yönetimi; ne kadınları sadece "korunması gerekenler" veya "bakım verenler" olarak gören geleneksel bakışa, ne de cinsiyetler arası biyolojik ve kültürel farkları tamamen yok sayan mekanik bir yaklaşıma hapsolmalıdır. Etkin bir afet müdahalesi, toplumsal cinsiyete duyarlı (gender-sensitive) ve yetkinlik odaklı bir planlamayı gerektirir.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında şu öneriler geliştirilmiştir:

- **Karma Ekiplerin Standardizasyonu:** Mahremiyetin korunması ve her türlü ihtiyaca kapsayıcı şekilde cevap verilebilmesi için arama-kurtarma ve insani yardım ekiplerinin zorunlu olarak kadın-erkek karma yapıda oluşturulması gerekmektedir.
- **Görev Dağılımında Yetkinlik Esası:** Kriz anlarında görev dağılımı yapılırken toplumsal cinsiyet varsayımları yerine, gönüllülerin mesleki kimlikleri, sahip oldukları sertifikalar ve aldıkları eğitimler esas alınmalıdır.
- **Psikososyal Destek Mekanizmaları:** Duygusal emek yükünü sırtlayan ve kriz iletişiminde "tampon" görevi gören kadın gönüllüler için, duygusal tükenmişliğı önleyici özel psikolojik destek protokolleri kurulmalıdır.

- **Güvenlik Protokollerinin Geliştirilmesi:** Kadınların güvenlik gerekçesiyle sahadan tamamen çekilmesi yerine, onların güvenli bir şekilde operasyona devam etmelerini sağlayacak "toplumsal cinsiyete duyarlı güvenlik protokolleri" geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023). *2023 idare faaliyet raporu*. <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>

Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387-394. <https://doi.org/10.35341/afet.986933>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.

Eagly, A. H., & Wood, W. (2016). Social role theory of sex differences. A. Wong, M. Wickramasinghe, R. Hoogland ve N. A. Naples (Ed.), *The Wiley Blackwell encyclopedia of gender and sexuality studies* içinde. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss183>

Enarson, E. (2000). *Gender and natural disasters*. IPCC Working Group II.

Ergünay, O. (2009, Mart 11-12). *Doğal afetler ve sürdürülebilir kalkınma* [Bildiri sunumu]. Deprem Sempozyumu, Türkiye.

Ergünay, O. (2009). *Afet yönetimi*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Glick, P. & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>

Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (19.94). Competing paradigms in qualitative research. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research* içinde (s. 105-117). Sage.

Gül, M. (2021). Afet yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(44), 1613-1619. <https://doi.org/10.31589/JOSHAS.727>

Hablemitoğlu, Ş. (2006). *Toplumsal cinsiyet yazıları: Kadınlara dair birkaç söz*. Birharf Yayınları.

Okay, N. ve İlkaracan, İ. (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk yönetimi. *Resilience*, 2(1), 1-12. <https://doi.org/10.32569/resilience.431075>

Sayın, Z. (2023). Sosyal sermaye bağlamında kişisel gönüllülük deneyimlerinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 38-56. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.12.2295>

Şen, G. (2022). *Toplumda suç korkusu ve sosyal sermaye dinamikleri açısından afet direnci: Burdur-Antalya kent merkezi örneği* [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].

Şikar, A. (2023). *Afet sosyolojisinde sosyal sermayenin güven boyutunun incelenmesi: 2020 İzmir depremi örneği* [Yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi].

Tezcan, M. (1997). *Kültürel antropoloji*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görülebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-381.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. Guilford.

TELEVİZYON SOSYOLOJİSİNİN YENİDEN İNŞASI: PLATFORM KAPİTALİZMİ BAĞLAMINDA DİJİTAL MEDYA EKONOMİLERİ VE KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

RECONSTRUCTING THE SOCIOLOGY OF TELEVISION: DIGITAL MEDIA
ECONOMIES AND THE TRANSFORMATION OF THE PUBLIC SPHERE IN THE
CONTEXT OF PLATFORM CAPITALISM

Dr. Mustafa AKYÜREK

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Gazetecilik.

ORCID NO: 0000-0003-4439-9052

ÖZET

Bu çalışma, 2020 sonrası dönemde televizyon endüstrisinin platform kapitalizmiyle bütünleşmesi sonucunda ortaya çıkan yapısal ve sosyolojik dönüşümleri incelemektedir. Araştırmanın amacı, televizyonun yalnızca bir yayın aracı olmaktan çıkıp dijital ekosistemlerin merkezinde konumlanan bir toplumsal kurum haline gelişini anlamlandırmaktır. Bu bağlamda çalışma, televizyon sosyolojisinin klasik kavramsal çerçevesini yeniden düşünmeyi ve dijital platform ekonomilerinin medya üretimi, tüketimi ile kamusal alan üzerindeki etkilerini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Yöntem olarak nitel içerik analizi ve karşılaştırmalı medya incelemesi teknikleri kullanılmış; Avrupa Birliği medya düzenlemeleri (AVMSD, EMFA) ile Netflix, Amazon Prime ve Disney+ gibi akış platformlarının ekonomi-politik pratikleri birlikte değerlendirilmiştir. Çalışma, Stuart Hall'un "kodlama-dekodlama" modeli ile Manuel Castells'in "ağ toplumu" kuramını birleştirerek, televizyonun anlam üretimi süreçlerinin ve izleyici etkileşim biçimlerinin dijital bağlamda nasıl yeniden yapılandığını tartışmaktadır.

Sonuç olarak, platform kapitalizmi televizyonun ekonomik modelini, kültürel üretim biçimlerini ve kamusal işlevini köklü biçimde dönüştürmüştür. Televizyon artık lineer bir yayın modeli değil; veri temelli, algoritmik ve kişiselleştirilmiş bir iletişim formuna evrilmiştir. Bu dönüşüm, televizyon sosyolojisinin yalnızca içerik ya da izleme pratikleriyle değil, aynı zamanda altyapı, algoritmik gözetim ve medya özgürlüğü bağlamlarında yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Çalışma, dijitalleşen medya ortamında televizyonun toplumsal işlevini yeniden tanımlayarak, platform kapitalizmi çağında medyanın güç, kültür ve kamusal alanla ilişkisini açıklayan yeni bir sosyolojik çerçeve önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon sosyolojisi, platform kapitalizmi, dijital medya ekonomisi, kamusal alan, algoritmik kültür.

ABSTRACT

This study examines the structural and sociological transformations that emerged in the television industry following its integration with platform capitalism after 2020. The main objective is to conceptualize television not merely as a broadcasting medium but as a social institution positioned at the core of digital ecosystems. Accordingly, the research aims to rethink the classical framework of television sociology and analyze the effects of digital platform economies on media production, consumption, and the public sphere.

Methodologically, the study employs qualitative content analysis and comparative media studies. It evaluates European Union media regulations (AVMSD and EMFA) alongside the political economy practices of streaming platforms such as Netflix, Amazon Prime, and Disney+. Integrating Stuart Hall's "encoding/decoding" model with Manuel Castells's "network society" theory, the paper discusses how meaning-making processes and audience interaction patterns in television have been restructured within digital contexts.

The findings reveal that platform capitalism has fundamentally transformed the economic model, cultural production, and public function of television. Television has evolved from a linear broadcasting model into a data-driven, algorithmic, and personalized form of communication. This transformation necessitates reconsidering television sociology not only in terms of content and viewing practices but also in relation to infrastructure, algorithmic surveillance, and media freedom. Ultimately, the study redefines the social role of television in the digital age and proposes a new sociological framework that explains the relationship between media, power, culture, and the public sphere under platform capitalism.

Keywords: Television sociology, platform capitalism, digital media economy, public sphere, algorithmic culture.

AİLE İÇİ ÇATIŞMA ÇÖZME STRATEJİLERİNİN ORTAK KARAR ALMA SÜREÇLERİNDEKİ GÜÇ DİNAMİKLERİ PERSPEKTİFİ

THE IMPACT OF FAMILY CONFLICT RESOLUTION STRATEGIES ON POWER
DYNAMICS IN JOINT DECISION-MAKING PROCESSES

Selcan DİLMAÇ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı Yüksek Lisans
Programı

ORCID:0009-0000-9260-6828

ÖZET

Bu çalışma, aile içi çatışma çözme stratejilerinin eşler arasındaki ortak karar alma süreçlerinde ortaya çıkan güç dinamikleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Aile içi ilişkilerde çatışmanın kaçınılmaz bir olgu olduğu, ancak çatışmanın nasıl ele alındığının ilişkinin niteliğini ve karar süreçlerindeki güç paylaşımını belirlediği kabul edilmektedir. Bu bağlamda araştırma, aile içi çatışma çözme biçimlerinin karar alma süreçlerinde eşler arasındaki güç dengesiyle nasıl ilişkili olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Gottman'ın evlilik ve aile ilişkilerinde çatışma yönetimine ilişkin yaklaşımı ile Thomas ve Kilmann'ın çatışma çözme stilleri modeli temel alınarak oluşturulacaktır. Gottman'ın yapıcı ve yıkıcı çatışma örüntülerine ilişkin sınıflandırmaları, aile içi etkileşimlerin duygusal ve iletişimsel boyutunu açıklamada rehber olarak kullanılacaktır. Thomas ve Kilmann'ın iş birliği, uzlaşma, kaçınma, uyma ve rekabet temelli çatışma çözme stilleri ise bireylerin çatışma anındaki davranış eğilimlerini analiz etmek amacıyla ele alınacaktır.

Araştırma nicel yöntemle tasarlanacak olup, evli bireylerden oluşan bir örneklem üzerinde yürütülecektir. Veri toplama sürecinde Demografik Bilgi Formu, Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği ve Kararların Paylaşımı Ölçeği kullanılacaktır. Elde edilecek verilerin istatistiksel analizler yoluyla değerlendirilmesiyle, aile içi çatışma çözme stratejilerinin ortak karar alma süreçlerindeki güç paylaşımı üzerindeki yordayıcı rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın, aile içi ilişkilerde daha dengeli ve katılımcı karar alma süreçlerinin geliştirilmesine yönelik kuramsal ve uygulamalı katkılar sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile içi çatışma, çatışma çözme stratejileri, ortak karar alma, güç dinamikleri, evlilik ilişkileri

Abstract

This study aims to examine the impact of family conflict resolution strategies on power dynamics within joint decision-making processes between spouses. Conflict is considered an inevitable aspect of family relationships; however, the ways in which conflicts are managed play a crucial role in shaping relationship quality and power sharing during decision-making. In this context, the study seeks to reveal how different conflict resolution approaches are associated with power balance in marital decision-making processes.

The theoretical framework of the study will be based on Gottman's approach to marital conflict management and the Thomas–Kilmann Conflict Mode Model. Gottman's distinction between constructive and destructive conflict patterns will be used to explain emotional and communicative dynamics within family interactions. The Thomas–Kilmann model, which includes collaborating, compromising, avoiding, accommodating, and competing styles, will be employed to analyze individuals' behavioral tendencies during conflict situations.

The research will be designed using a quantitative methodology and conducted with a sample of married individuals. Data will be collected through a Demographic Information Form, the Conflict Behavior Styles Scale, and the Decision-Making Sharing Scale. Statistical analyses will be carried out to determine the predictive role of family conflict resolution strategies on power sharing in joint decision-making processes. The findings are expected to contribute both theoretically and practically to the development of more balanced and participatory decision-making dynamics within family relationships.

YEREL SEÇİMLERDE ADAY İMAJININ SEÇMENİN OY VERME DAVRANIŞINA ETKİSİ; 2019 YEREL SEÇİMLERİ BOLU İLİ ÖRNEĞİ

THE EFFECT OF CANDIDATE IMAGE ON VOTING BEHAVIOR IN LOCAL
ELECTIONS; THE CASE OF BOLU IN 2019 LOCAL ELECTIONS

Tuğba ÜLKER

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi

Orcid: 0000-0002-9476-6167

ÖZET

Dünya düzeninde yaşanan değişim ve gelişim ile birlikte hayatın her alanında olduğu gibi siyasi alanda da dönüşümler yaşanmıştır. Modern dünyanın getirisi olan bireyselleşmenin etkileri seçmen davranışlarına da yansımış ve seçmenlerin tercihlerinde dönüşümler yaşanmıştır. Geçmişte seçmenler tercihlerini daha çok ideoloji, siyasi parti gibi kavramlar üzerinden şekillendirirken artık daha rasyonel ölçütlere göre şekillendirmektedir. Bu durum seçimlerde adayların ve adayların seçmen algısındaki imajlarının önem kazanmasına sebep olmuştur.

Seçimlerde adayların önem kazanması yerel seçimlerde daha çok kendini göstermektedir. Halka en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimlerin belirlenmesini sağlayan yerel seçimlerde adaylar ve adayların seçmenlerdeki izlenimi her geçen gün önem kazanmaktadır. Aday imajı bileşenlerinin net ve belirgin olarak ortaya konulması pek mümkün değildir. Seçmenlerin zihninde bir adaya yönelik oluşan izlenimlerin tamamı anlamına gelen aday imajı, zamana, yere, toplumsal yapıya, şartlara ve siyasal kültüre göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple aday imajı ile ilgili genel geçerliliği olan net kriterlerin ortaya koyulması zorlaşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerden biri olan aday imajının yerel seçimlerde seçmenin oy verme davranışına olan etkisini ve aday imajının alt bileşenlerini tanımlamaktır. Bu amaçla çalışmada öncelikle seçmen davranışları ve seçmenin davranışlarını etkileyen faktörler ile ilgili teorik çerçeve çizilmiş daha sonra da bu faktörlerden biri olan aday imajının 2019 yerel seçimlerinde Bolu seçmeninin oy verme davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik saha araştırması yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Bolu Merkez’de ikamet eden ve 31 Mart 2019 seçimlerinde oy kullanmış bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada, amaçlı örneklem tekniği ile belirlenmiş 30 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma bulguları ışığında, Bolu’da 2019 yerel seçimlerinde aday imajının, seçmenlerin oy verme davranışında önemli bir faktör olduğu ve seçmenler için en önemli aday imajı bileşenlerinin samimiyet, dürüstlük ve tanınırlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aday İmajı, Yerel Seçimler, Seçmen Davranışı

ABSTRACT

Along with the change and development in the world, there have been transformations in the political field as well as in all areas of life. The effects of individualization, which is the outcome of the modern world, have also been reflected in the voting behavior and there have been transformations in the preferences of the voters. While , voters shaped their preferences more on concepts such as ideology and political party in the past, they now shape them according to more rational criteria. This situation has made the candidates and the images of the candidates on voter perception important in the elections.

The importance of candidates in elections becomes more evident in local elections. Candidates and their impression on the voters are gaining importance day by day in local elections which procure to determine the local governments which are the closest administrative unit to the people. The candidate image components are not possible to be presented clearly and distinctly. Candidate image which means all the impressions about a candidate in the minds of voters, differs according to time, place, social structure, conditions and political culture. For this reason, it is difficult to establish clear criteria with general validity regarding the candidate image.

The aim of this study is to define the effect of candidate image, which is one of the factors affecting voter behavior, on the voting voting behavior in local elections and the sub-components of candidate image. For this purpose, first of all, a theoretical framework was drawn about the voter behaviors and the factors affecting the voter's behavior. Then a field study was conducted to determine the effect of the candidate image which is one of these factors on the voting behavior of the Bolu voters in the 2019 local elections. The population of the research consists of individuals residing in Bolu Center and voting in the 31 March 2019 elections. In the research, in-depth interviews were conducted with 30 people determined by the purposeful sampling technique. In the light of the research findings, it has been concluded that the candidate image is an important factor in the voting behavior of the voters in the 2019 local elections in Bolu and the most important candidate image components for the voters are sincerity, honesty and recognition.

Key Words: Candidate Image, Local Elections, Voting Behavior

YENİ MEDYANIN EKONOMİSİ VE İŞ MODELLERİ: BİR DİJİTAL EKOSİSTEM ANALİZİ

THE ECONOMICS AND BUSINESS MODELS OF NEW MEDIA: AN ANALYSIS OF A DIGITAL ECOSYSTEM

Dr. Mustafa AKYÜREK

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Gazetecilik.

ORCID NO: 0000-0003-4439-9052

ÖZET

Bu çalışma, dijital platform ekonomilerinin dikkat, veri ve yaratıcılık ekseninde nasıl yeni bir ekonomik model oluşturduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, sosyal medya ve dijital platformların yalnızca iletişim araçları olmaktan çıkarak çok katmanlı ekonomik sistemlere dönüşümünü ekonomik, teknolojik ve toplumsal boyutlarıyla incelemektir.

Çalışma, 2019–2025 dönemi sosyal medya gelir raporları, OECD Digital Economy Outlook verileri ve platform bazlı ekonomik göstergeler üzerinde yürütülen ikincil veri analizi ve karşılaştırmalı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Meta, YouTube, TikTok ve LinkedIn gibi platformların ekonomik yapıları, gelir modelleri ve yaratıcı ekonomiye etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca, ‘izleme sermayeciliği’ ve ‘yaratıcı ekonomi’ kavramları teorik çerçeve olarak kullanılmıştır.

Bulgular, dijital platform ekonomilerinin dikkat ekonomisi ve veri ticarileştirmesi üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Reklam gelirlerinin toplam gelirlerin %90’ından fazlasını oluşturduğu, yaratıcı ekonominin 2024 itibarıyla yaklaşık 200 milyar dolar büyüklüğe ulaştığı belirlenmiştir. Meta’nın Andromeda ve GEM gibi yapay zekâ sistemleri, algoritmik hedeflemeyi güçlendirerek reklam verimliliğini artırmaktadır.

Sonuç olarak, yeni medya ekonomisi dikkat, veri ve yaratıcılık odaklı bütünleşik bir dijital ekosistemidir. Ancak GDPR, DMA ve ATT gibi düzenlemeler, bu yapının etik ve hukuksal sürdürülebilirliği açısından riskler doğurmaktadır. Bu çalışma, dijital ekonominin geleceğinde teknolojik kontrol, etik sorumluluk ve toplumsal denge arasındaki yeni ilişkilere ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya Ekonomisi, Dikkat Ekonomisi, Algoritmik Otorite, Veri Ticarileştirme, Yaratıcı Ekonomi

ABSTRACT

This study aims to analyze how digital platform economies construct a new economic model based on attention, data, and creativity. The main objective is to examine how social media and digital platforms have evolved from mere communication tools into multi-layered economic systems integrating economic, technological, and social dimensions.

The study was conducted through secondary data analysis and a comparative method, focusing on global social media revenue reports, OECD Digital Economy Outlook data, and platform-based economic indicators from 2019 to 2025. The economic structures and creative economy dynamics of major platforms such as Meta, YouTube, TikTok, and LinkedIn were analyzed. Additionally, the concepts of ‘surveillance capitalism’ and the ‘creator economy’ were employed as the theoretical framework.

Findings reveal that digital platform economies are primarily built upon attention and data monetization. Advertising revenues account for more than 90% of total income, while the creator economy reached an estimated value of 200 billion USD by 2024. Artificial intelligence systems like Meta’s Andromeda and GEM enhance algorithmic targeting and improve advertising efficiency.

In conclusion, the new media economy represents an integrated digital ecosystem focused on attention, data, and creativity. However, regulations such as GDPR, DMA, and ATT pose ethical and legal challenges to its sustainability. This study highlights the emerging relationship between technological control, ethical responsibility, and social balance in the evolving digital economy.

Keywords: New Media Economy, Attention Economy, Algorithmic Authority, Data Monetization, Creator Economy

**YEŞİLİN ÇOK BOYUTLU YÜZÜ: YEŞİL KAVRAMLAR VE YEŞİL YIKAMA
(GREENWASHING) PARADOKSU**
THE MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE OF GREEN: GREEN CONCEPTS AND THE
GREENWASHING PARADOX

Doktora Öğrencisi Alper Ali GÖKBULUT
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0000-0003-3630-8296

ÖZET

Bu çalışma, sürdürülebilirlik çerçevesinde öne çıkan yeşil kavramları bütüncül bir bakış açısıyla ele almakta ve bu kavramların uygulama sürecinde ortaya çıkan yeşil yıkama (greenwashing) olgusunu tartışmaktadır. Küreselleşme ve artan çevresel sorunlar, işletmeleri çevresel sorumluluklarını artırmaya yöneltirken; yeşil ekonomi, yeşil büyüme, yeşil tedarik zinciri yönetimi, yeşil lojistik ve yeşil pazarlama gibi yaklaşımlar sürdürülebilir dönüşümün temel unsurları hâline gelmiştir. Ancak çevre dostu uygulamalara yönelik artan ilgi, bazı işletmeler tarafından yanıltıcı veya abartılı çevresel iddiaların pazarlama aracı olarak kullanılmasına da zemin hazırlamıştır. Literatürde farklı sektörler, tüketici algıları ve sistematik derlemeler üzerinden ele alınan yeşil yıkama olgusu, tüketici güvenini zedeleyerek yeşil dönüşüm sürecini tehdit etmektedir. Bu çalışma, yeşil kavramlar ile yeşil yıkama arasındaki ilişkiyi kavramsal düzeyde inceleyerek şeffaflık, doğrulanabilirlik ve hesap verebilirlik ilkelerinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil ekonomi, yeşil büyüme, yeşil tedarik zinciri, yeşil pazarlama, yeşil yıkama.

ABSTRACT

This study examines key green concepts within the framework of sustainability and discusses the phenomenon of greenwashing that arises during their implementation. As globalization and environmental problems intensify, firms are increasingly encouraged to adopt environmentally responsible practices. In this context, approaches such as the green economy, green growth, green supply chain management, green logistics, and green marketing have become central to sustainable transformation. However, the growing focus on environmentally friendly practices has also led some firms to use misleading or exaggerated environmental claims. Greenwashing, widely discussed in the literature across different sectors and consumer perspectives, undermines consumer trust and threatens the green transition process. This study conceptually explores the relationship between green concepts and greenwashing and highlights the importance of transparency, verifiability, and accountability for credible sustainability practices.

Keywords: Green concepts, sustainability, greenwashing, green economy.

GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşme ve sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte iklim değişikliği, küresel ısınma ile hava ve su kirliliği gibi çevresel problemler küresel ölçekte daha belirgin hâle gelmiş; bu gelişmeler kamuoyu farkındalığını artırarak yatırımcılar, tüketiciler ve kamu otoriteleri başta olmak üzere çeşitli paydaşların işletmeler üzerinde çevresel performanslarını açıklamaları ve çevre dostu uygulamaları benimsemeleri yönünde baskı oluşturmaya neden

olmuştur. Artan çevresel farkındalık ve sürdürülebilirlik bilinci, tüketicilerin çevre dostu ürün ve hizmetlere olan talebini önemli ölçüde artırmış; bu durum “yeşil” kavramının ekonomik ve yönetsel süreçlerde kullanılan bir kavram haline getirmiştir. Bu bağlamda yeşil ekonomi, yeşil büyüme, yeşil tedarik zinciri yönetimi gibi kavramlar, çevresel sorumluluk ile ekonomik etkinliği birlikte ele alan yaklaşımlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak çevre dostu uygulamalara ve yeşil politikalara yönelik ilginin artması, bazı işletmeler tarafından çevresel performansla örtüşmeyen, eksik ya da abartılı iddiaların pazarlama aracı olarak kullanılmasına da zemin hazırlamıştır. Literatürde “yeşil yıkama (greenwashing)” olarak adlandırılan bu olgu, tüketicilerin güvenini zedeleyerek yeşil ürün ve hizmetlere yönelik şüpheleri artırmakta ve sürdürülebilir dönüşüm sürecinin bütününe tehdit etmektedir.

Yeşil yıkama ile ilgili literatür incelendiğinde; tüketici algıları, turizm, otomotiv ve moda gibi farklı sektörler odağında yapılan çalışmaların yanı sıra, konuya ilişkin sistematik derleme araştırmalarına da sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca yeşil yıkama olgusunun, yeşil kavramlar ve sürdürülebilirlik söylemi ile birlikte ele alındığı çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, yeşil yıkamanın yalnızca pazarlama temelli bir sorun olmadığını; yeşil dönüşümün güvenilirliğini etkileyen çok boyutlu ve yapısal bir mesele olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, sürdürülebilirlik çerçevesinde şekillenen yeşil kavramları bütüncül bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yeşil kavramının farklı alanlardaki kullanımları incelenirken, ikinci bölümünde yeşil yıkama olgusu nedenleri, türleri ve sonuçlarıyla birlikte tartışılmakta; böylece literatüre kavramsal bir katkı sunulması ve uygulayıcılar ile politika yapıcılar için yol gösterici bir çerçeve oluşturulması hedeflenmektedir.

Yeşil Kavramlar

Yeşil kelimesi, geleneksel olarak doğayı, bitki örtüsünü ve yenilenmeyi simgelerken; günümüzde yalnızca doğayı simgelemekle kalmayıp, çevre dostu yaklaşımlar ve ekolojik inovasyon gibi kavramları kapsayan geniş bir anlam evrenine dönüşmüştür. Yeşil kavramı renk anlamının dışında, siyasette, ekonomide özellikle sürdürülebilirlik alanında kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Çevresel zararların azaltılması ve çevrenin korunmasına yönelik uygulamaları içeren yeşil yaklaşım, sürdürülebilirlik anlayışı ile doğrudan ilintili bir kavram olarak ele alınmaktadır. Sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan yeşil ile ilgili en çok karşılaşılan kavramlar aşağıda sırasıyla ele alınacaktır.

Yeşil Ekonomi: Yeşil ekonomi, düşük karbon salınımı ile kalkınmayı hedefleyen, kaynak verimliliği sağlarken çevresel sistemi koruyan ve herkes için refah yaratmayı amaçlayan bir ekonomik modeldir. Yeşil ekonomi kavramının temeli, çevre konulu ilk küresel konferans olan 1972 Stockholm Konferansı’na dayanmaktadır (Küçük & Yüce Dural, 2022: 139-140). Ancak yeşil ekonomi kavramının küresel ölçekte tanıtıldığı 2012 Rio+20 Konferansı’nda Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yayımlanan raporda, gezegenin çevresel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulabileceği savunulmuş ve iklim kriziyle mücadele amacıyla Küresel Yeşil Yeni Uzlaşma politikaları önerilmiştir. (Barbier, 2012). Yeşil ekonomi, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlılıkları önemli ölçüde azaltırken, insan refahını ve sosyal eşitliği iyileştiren bir ekonomi (United Nations Environment Programme (UNEP), 2011) modelidir. Ayrıca Yeşil ekonomi, insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki yıkıcı etkilerini en aza indirmeyi ve bu yolla canlı yaşamının ve insan uygarlıklarının sürekliliğini güvence altına almayı hedefleyen bir ekonomik yaklaşımdır. Bu anlayış, sınırsız ekonomik büyüme ve kalkınma dogmasını sorgulamakta; Schumacher’in “küçük güzeldir” ilkesi doğrultusunda, büyük ölçekli üretim modelleri yerine doğayla uyumlu, yerel, insani ölçekte ve sürdürülebilir üretim-tüketim ilişkilerini esas alan ve daha küçük ölçeklerde üretim her zaman faydalı olacaktır (Şahin, 2021: 24).

Yeşil ekonomi, yenilenebilir enerji, atık yönetimi, temiz teknolojiler ve sürdürülebilir tarım gibi alanlara yapılan yatırımlar sayesinde çevresel tahribatın azaltılmasına, ekolojik sürdürülebilirliğin güçlendirilmesine ve doğal sermayenin korunup artırılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu özellikleriyle yeşil ekonomi, hem ekonomik büyümenin ve toplumsal refahın artırılmasında hem de doğal kaynakların daha verimli kullanılmasında temel bir unsur olarak görülmektedir (Bozkaya & Duran, 2024: 800). Yeşil ekonomi, sürdürülebilir bir gelecek amacıyla, doğaya zarar vermeksizin ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir.

Yeşil Büyüme: Yeşil büyüme kavramı ilk olarak 2005 yılında Asya-Pasifik ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirilen 5. Çevre ve Kalkınma Bakanlar Konferansı'nda gündeme gelmiş olsa da (Allen & Stuart, 2012: 33), kavramın geniş kitlelerce benimsenmesi 2008 ekonomik krizinin ardından gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2018: 82). OECD yeşil büyümeyi, doğal kaynakların devamlılığını güvence altına alarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etmek olarak tanımlarken; Dünya Bankası, doğal kaynakları verimli kullanan, çevresel etkileri azaltan ve doğal tehditlere karşı dayanıklılığı esas alan bir ekonomik büyüme modeli olarak tanımlamaktadır (Hickel & Kallis, 2020: 470). Yeşil büyüme, çevresel etkilerin önemli ölçüde azaltılmasına rağmen ekonomik büyümenin sürdürülebileceğini ifade etmektedir (Jacobs, 2013: 203).

Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi: Günümüzde çevresel sorunların insan yaşamı üzerindeki etkilerinin daha görünür hâle gelmesi geniş kapsamda çevresel farkındalığı artırmış; bu durum işletmeler üzerinde tedarik zinciri faaliyetlerini çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda hammadde tedarikinden üretim, dağıtım ve satış sonrası süreçlere kadar uzanan tüm aşamalarda çevreye duyarlı uygulamaların benimsenmesini ifade eden stratejik bir yaklaşım olarak yeşil tedarik zinciri yönetimi ön plana çıkmaktadır (Yaprak & Doğan, 2019: 1144).

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, çevresel unsurların tedarik zinciri yönetiminde giderek daha önemli bir rekabet faktörü hâline gelmesiyle birlikte küresel ölçekte artan bir ilgi görmektedir. Azalan doğal kaynaklar, artan atık miktarı ve çevresel kirlilik gibi sorunlar, işletmeleri çevresel duyarlılığı esas alan tedarik zinciri uygulamalarına yöneltmektedir. Bu bağlamda yeşil tedarik zinciri yönetimi; ürün ve hizmetlerin tasarım, üretim, dağıtım, kullanım ve yeniden kullanım süreçlerinin çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde yönetilmesini, atık azaltımı, geri dönüşüm, yeniden üretim ve tersine lojistik gibi uygulamaları kapsayan bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Güzel & Demirdöğen, 2015: 46).

Bu yaklaşımın temel amacı; enerji kullanımı, emisyonlar, kimyasal/tehlikeli maddeler ve katı atıklar başta olmak üzere ortaya çıkan atıkların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesidir. Tedarik zinciri boyunca yeşil tasarım, yeşil satın alma uygulamaları, toplam çevresel kalite yönetimi, çevreye duyarlı ambalajlama ve taşımacılık ile ürün yaşam döngüsünün sonunda yer alan azaltma, yeniden kullanım, yeniden üretim ve geri dönüşüm uygulamaları gibi çeşitli çevresel uygulamaların benimsendiği de görülmektedir. Bu kapsamda yeşil tedarik zincirini oluşturan faktörler aşağıdaki formülde sunulmuştur (Hervani ve ark., 2005: 334):

Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi= Yeşil Satın Alma+Yeşil Üretim/Malzeme Yönetimi+Yeşil Dağıtım/Pazarlama+Tersine Lojistik

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, ayrıca çevresel sorumluluğun tedarik zinciri aktörleri arasında yaygınlaştırılmasını teşvik ederek, sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel yükün azaltılmasına katkı sağlamayı da amaçlamaktadır (Hervani ve ark., 2005: 336).

Yeşil Lojistik: Lojistiğin, ürünlerin, hizmetlerin ve ilgili bilgilerin, müşteri gereksinimlerini karşılamak amacıyla, kaynağından tüketim noktasına kadar olan verimli ve etkili akışının ve depolanmasının planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesi süreci olarak tanımından

hareketle yeşil lojistik de bu faaliyetlerin çevresel etkilerinin sistematik olarak ölçülmesini, analiz edilmesini ve nihayetinde azaltılmasını amaçlamaktadır (Blanco & Sheffi, 2024: 147).

Yeşil lojistik, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar arasında sürdürülebilir bir dengenin tesis edilmesine katkı sağlaması nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde giderek artan bir önem kazanmaktadır. Bu yaklaşım, lojistik faaliyetlerin tüm aşamalarında kaynakların etkin ve verimli biçimde kullanılmasını ve çevresel etkilerin en aza indirilmesini amaçlayan planlama ve uygulamaları kapsamaktadır. Özellikle taşıma, depolama ve paketleme süreçlerinde ortaya çıkan çevresel olumsuzlukların azaltılması, yeşil lojistiğin temel odak noktaları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, çevre yönetimi uygulamalarının etkinleştirilmesi, yeşil tedarik süreçlerinin benimsenmesi, paydaşlar arasında iş birliğinin güçlendirilmesi ve ekonomik tasarım ilkelerinin lojistik süreçlere entegre edilmesi, yeşil lojistik uygulamalarının başarısı açısından kritik bir rol oynamaktadır (Mücevher, 2021: 44).

Yeşil Ürün: Toplumsal, ekonomik ve politik gelişmelerle birlikte çevreciliğin önemi artmış; tüketiciler, geri dönüştürülebilir, yenilenebilir kaynaklı ve doğaya zarar vermeyen yeşil ürünlere yönelmiştir. Yeşil ürünler, doğal kaynakları tüketmeyen, geri dönüşümü kolay ve çevre duyarlılığı taşıyan mal/hizmetler olarak tanımlanmakta olup, sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesini destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Yeşil ürün, çevreyi, kaynakları ve enerjiyi koruyarak doğal yaşamı koruyan ürün olarak kabul edilmektedir (Sarıcı & Erikli, 2022: 102). Yeşil ürünler, üretim aşamasında daha az kaynak kullanılan, çevreye yönelik etkileri ve riskleri daha düşük olan ve atık oluşumunu daha tasarım aşamasında önleyen ürünler olarak tanımlanmakta ve yeni bir büyüme paradigması ile refahı artırma ve rekabetçilik yoluyla daha yüksek yaşam kalitesinin motoru olarak kabul edilmektedir (Dangelico, 2016: 561). Tüketiciler ve üreticiler, geçmiş dönemlere kıyasla çevre dostu ürünlere yönelik duyarlılık ve bilinç düzeylerini önemli ölçüde artırmış; bu eğilim, işletmelerin çevreyle uyumlu ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesine yönelik motivasyonlarını güçlendirmiştir.

Yeşil Girişimcilik: Geleneksel girişimcilik ekonomik kalkınmaya odaklanırken, yeşil girişimciliğin ekonomik faaliyetleri çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilerek çevresel sorunlara çözüm üretmek, toplumsal bilinci artırmak, yenilikçiliği teşvik etmek, iş fırsatları oluşturmak ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemek gibi amaçları bulunmaktadır. Bu yaklaşım, toplumun değişen taleplerine uyum sağlayarak piyasada yenilikçi fırsatlar doğurmaktadır; tüketicilerin çevre dostu ürün/hizmet talebini karşılamakta ve işletmelere inovasyon ile rekabet avantajı kazandırmaktadır. Böylece ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda olumlu etkiler yaratarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde kritik rol oynamaktadır (Kuzgun, 2024: 695).

Yeşil Pazarlama: Yeşil pazarlama, tüketici istek ve gereksinimlerini karşılamaya yönelik tüm çevre ve doğa dostu pazarlama faaliyetlerini kapsayan (Erbaşlar, 2012: 95); pazarlama süreçlerinin her aşamasında ekolojik faktörleri dikkate alan bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Özcan & Özgül, 2019: 2). Yeşil pazarlama sürecinde ürün ve iletişim kanallarının dikkatli tasarlanması ve kullanılması gerekmektedir. Çünkü ürün çok nitelikli olduğunda iletişim yetersizliğinden o ürün yeterince anlatılamadığında etkileşim yetersiz kalacaktır. Ya da tam tersi durumda çok fazla iletişim kurulması, ürünle ilgili detaylı, gereksiz bilgiler verilmesi veya ürünün gerçek yeşil ürün olmaması durumunda tüketici tarafında şüphelere neden olabileceği bilinmektedir (Boran, 2023: 327). Ayrıca, gerçekte yeşil ürün niteliği taşımayan ancak ekolojik bir imaj yaratarak yetersiz standartlarda üretilen ürünlerin pazara sürüldüğü işletmeler de maalesef piyasada yer almaktadır. Bu olguya "yeşil yıkama (greenwashing)" denmekte olup, tüketicileri yanıltma amacıyla bu tür ürünlerin dolaşımına yol açmaktadır. Bu konu sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Yeşil Yıkama

Greenwashing kavramı ilk kez 1986 yılında aktivist Jay Westerveld tarafından gündeme getirilmiştir. Westerveld, otellerin misafirlerden havlularını yeniden kullanmalarını talep eden uygulamalarını incelemiş ve bu uygulamaların çevreyi koruma amacıyla değil, esasen maliyetleri düşürmeye yönelik olduğunu ileri sürmüştür. Otellerin bu uygulamayı çevre dostu bir davranış olarak sunmalarına karşın, enerji kullanımı, su tüketimi veya atık yönetimi gibi daha kapsamlı ve etkili çevresel önlemleri hayata geçirmediklerini gözlemlemiştir. Westerveld, bu durumu çevresel duyarlılığın sembolik ve yanıltıcı biçimde kullanılması olarak değerlendirerek, bu tür uygulamaları tanımlamak üzere “greenwashing” terimini kullanmıştır (de Freitas Netto, 2020: 2). Böylelikle yeşil yıkama (greenwashing) kavramı literatüre dahil olmuştur. Bu çalışmada yeşil yıkama olarak adlandırılan greenwashing terimi farklı çalışmalarda yeşil aklama, yeşil boyama gibi de Türkçe’ye uyarlandığı görülmüştür (Özbingöl & Uğurlu, 2024: 30).

Çevresel kaygıların giderek artmasıyla birlikte firmalar, bu kaygılardan kurtulmak amacıyla yeşil politikalara yönelerek çevre dostu bir imaj oluşturmaya başlamıştır. Medyanın çevresel sorunlara yönelik farkındalık artırıcı rolü, konunun kamuoyunda görünürlüğünü güçlendirmiştir. Çevresel sorunların siyasal gündeme taşınması ve özel ilgi gruplarının çevre–tüketim ilişkisi bağlamındaki çalışmaları da bu sürecin süreklilik kazanmasına katkı sağlamıştır. Buna paralel olarak tüketiciler, çevresel duyarlılıklarını çevre dostu ürünleri tercih etme ve geri dönüşüm programlarına katılma gibi davranışlarla ortaya koymuştur (Erdoğan Tarakçı & Gökaş, 2019: 1096).

Yeşil tüketime yönelik artan talep, işletmeleri tüketicilere olumlu bir kurumsal imaj ve sosyal sorumluluk anlayışı sergilemek amacıyla yeşil pazarlama stratejileri geliştirmeye yöneltmektedir. Ancak, tüketiciler işletmelerin sundukları çevresel faydaların, gerçekte sağladıkları faydaların ötesine geçtiğine inandıklarında yeşil pazarlama uygulamaları tüketiciler tarafından “yeşil yıkama (greenwashing)” olarak algılanabilmektedir (Zhang ve ark., 2018: 740). Yeşil yıkama, işletmelerin çevresel uygulamalarına ya da bir ürün veya hizmetin çevresel faydalarına dair tüketicileri yanıltmaya yönelik eylemler olarak tanımlanmaktadır. Çevre dostu bir imaj oluşturmaya amaçlayan işletmeler, fiilî çevresel performansları düşük olmasına rağmen, çevresel faaliyetlerine ilişkin paydaşlarıyla olumlu ve abartılı bir iletişim kurarak ürünlerini olduğundan farklı bir şekilde pazarlamaya çalışarak (Delmas & Burbano, 2011: 6) göz boyamaya, yanlış yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Yeşil yıkama, Baum (2012: 424) tarafından bir şirketin çevresel uygulamaları veya bir ürün veya hizmetin çevresel faydaları konusunda tüketicilere yanlış bilgi yayma eylemi olarak, Furlow (2010: 22) tarafından da bir kuruluşun çevreye duyarlı bir imaj sergilemek amacıyla yanlış veya eksik bilgi yayması olarak tanımlanmıştır.

Şirketler, çevreye duyarlı tüketicileri kendine çekmek, pazarda olumlu bir marka imajı oluşturmak amacıyla zaman zaman eksik veya yanıltıcı çevreci iddialara başvurabilmekte; bu yolla çevre dostu bir şirket görünümü elde etmeyi hedefleyebilirler. Günümüzde özellikle çevreye duyarlı tüketici profiline güçlenmesiyle birlikte ürünlerin yeşil ve sürdürülebilir niteliklerine de artan ölçüde önem vermektedir. Böylelikle artan taleplerle birlikte de şirketler yeşil yıkama yoluna başvurabilirler.

Yeşil yıkama ile ilgili birçok yanıltıcı uygulama görülmektedir. Bunları TerraChoice (2010) yeşil yıkamanın 7 günahı şeklinde aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

Gizli takas günahı ile bir ürün tek bir sürdürülebilir özelliği temel alınarak pazarlanmakta ve bu özelliğe dayanarak çevre dostu olarak tanımlanmaktadır. Ancak söz konusu özelliğe ulaşmak için kullanılan ve çevresel açıdan sürdürülebilir olmayan diğer niteliklere reklam ve tanıtım faaliyetlerinde yer verilmemektedir.

Kanıt eksikliği günahında pazarlama mesajlarını destekleyen herhangi bir doğrulanabilir kanıt bulunmamakta ya da kullanılan çevresel etiketler yetkili bir belgelendirme kuruluşu tarafından verilmemektedir. Bu durum, özellikle kozmetik ürünlerde kullanılan organik etiketlerde sıklıkla gözlemlenmektedir.

Belirsizlik günahı durumunda pazarlama iletişiminde kullanılan çevresel iddialar aşırı derecede muğlak veya geniş kapsamlı olup, tüketicilerde yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Ayrıca pazarlama söylemleri abartılarak ürünün gerçekte olduğundan daha çevreci olduğu izlenimi yaratılabilmektedir. Buna örnek olarak, bir ürünün %100 doğal olarak pazarlanması gösterilebilir.

İlgisizlik günahında, pazarlama iletişiminde kullanılan iddia doğru olmakla birlikte yanıltıcı nitelik taşımaktadır. Örneğin, kullanımının zaten yasaklanmış olan zararlı maddeleri içermediği belirtilerek tanıtılan bir ürün bu kapsama girmektedir.

İki kötünden daha azı günahında ise ürünün kendisi çevreye zararlı olmasına rağmen, belirli bir özelliği temel alınarak muadillerine kıyasla daha çevre dostu olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Bu kategoriye organik sigaralar örnek olarak gösterilebilir.

Yalan beyan günahı kapsamında, pazarlama amaçları doğrultusunda gerçekte var olmayan veya yetkili kuruluşlarca verilmemiş çevresel etiketler ya da sertifikalar kullanılarak tüketiciler doğrudan yanıltılmaktadır.

Sahte etiket günahında ise, ürünlerin ilgili üçüncü taraf kuruluşlar tarafından onaylanmamış olmasına rağmen, çevre dostu etiketler ve üçüncü taraf destekleri varmış gibi sunulması söz konusudur.

Firmaların yeşil yıkama yoluyla sundukları yanıltıcı durumlara maruz kalan tüketiciler, zamanla yeşil ürün ve hizmetlere yönelik güvenlerini kaybetmekte ve yeşil satın alma kararlarını vermede güçlük yaşamaktadır. Bu durum, yeşil yıkamanın yalnızca bireysel tüketici davranışlarını değil, tüm yeşil pazarı da olumsuz etkileyerek çevreye duyarlı ve güvenilir işletmelerin yeşil pazarlama faaliyetlerine de zarar verdiğini göstermektedir (Akdeniz & Koçer, 2024: 3). Dolayısıyla yeşil yıkama olgusunun incelenmesi ve önlenmesine yönelik etkin önlemlerin geliştirilmesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yeşil yıkama ile mücadele, işletmelerin gerçek çevresel performanslarını iyileştirmelerini, kamu otoritelerinin etkin düzenleme ve denetim mekanizmaları geliştirmelerini ve tüketicilerin çevresel iddialara yönelik bilinç düzeyinin artırılmasını gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Bu bağlamda şeffaflık, doğrulanabilirlik ve hesap verebilirlik ilkeleri, yeşil aklamaların önlenmesinde temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Yeşil yıkama ile ilgili literatürdeki yayınlar incelendiğinde; tüketici algıları üzerine (Yapraklı & Yıldız, 2018), turizm sektörü (Keleş & Şahin, 2025), otomotiv sektörü (Keskin, 2024), moda endüstrisi (Adamkiewicz ve ark., 2022) üzerine çalışmalara ve bu konudaki sistematik derleme çalışmalarına (Santos ve ark., 2024; Akdeniz & Koçer, 2024; Erdoğan Tarakçı & Göktaş, 2019) sıklıkla rastlanmıştır. Ayrıca yeşil yıkama kavramının yeşil kavramlarla ve sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte ele alındığı çalışmalara (Free ve ark., 2024; Karakoç & Kovancı, 2024; Boykoff & Mascarenhas, 2016) da rastlanmıştır.

SONUÇ

Küresel ölçekte artan çevresel sorunlar ve sürdürülebilir kalkınma arayışları, ekonomik ve yönetsel süreçlerin yeşil bir perspektifle yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda yeşil ekonomi, yeşil büyüme, yeşil tedarik zinciri yönetimi gibi kavramlar çevresel duyarlılığı ekonomik faaliyetlerin merkezine yerleştiren tamamlayıcı unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu kavramlar, yalnızca çevresel etkilerin azaltılmasını değil, aynı zamanda uzun

vadeli ekonomik istikrarın ve toplumsal refahın sağlanmasını da amaçlayan bütüncül bir dönüşümü ifade etmektedir. Ancak yeşil dönüşüm sürecinin hız kazanması, beraberinde önemli bir sorunu da gündeme getirmiştir. İşletmelerin çevre dostu bir imaj oluşturma çabası, bazı durumlarda gerçek çevresel performansla örtüşmeyen, eksik ya da yanıltıcı iddiaların pazarlama stratejisi olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durum karşımıza yeşil yıkama olgusu olarak çıkmaktadır.

İşletmeler çevre dostu söylemlerini pazarlama stratejilerinin merkezine yerleştirirken, gerçek çevresel performanslarını yeterince iyileştirmemeleri, yeşil kavramların güvenilirliğini ciddi biçimde zedelemektedir. Bu durum yalnızca tüketicilerin çevre dostu ürün ve hizmetlere yönelik güvenini aşındırmakla kalmamakta; aynı zamanda gerçekten çevresel sorumluluk üstlenen işletmelerin rekabet gücünü de olumsuz etkilemektedir. Böylece yeşil yıkama, bireysel tüketici kararlarının ötesinde, farklı sektörlerde ve tüketici algıları bağlamında ele alınan çalışmalar da incelendiğinde yeşil pazarın bütününe tehdit eden yapısal bir sorun hâline geldiği görülmektedir. Çünkü çevresel iddiaların doğrulanabilirliğine ilişkin standartların belirsizliği, sertifikasyon sistemlerinin yetersizliği ve yaptırımların sınırlılığı, işletmelerin tüketicileri yanıltmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu durum, yeşil pazarlama ile yeşil yıkama arasındaki sınırı giderek ayırt edilmesi zor bir hâle getirmekte ve tüketicilerin çevresel iddialara karşı artan bir şüphecilik geliştirmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, yeşil kavramların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine gerçek anlamda katkı sağlayabilmesi; şeffaflık, doğrulanabilirlik ve hesap verebilirlik ilkelerinin tüm yeşil uygulamalara entegre edilmesine bağlıdır. Bu ilkeler doğrultusunda geliştirilecek politikalar ve işletme stratejileri hem yeşil yıkama riskini azaltacak hem de çevreye duyarlı, güvenilir ve uzun vadeli bir yeşil dönüşüm sürecinin inşasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle gelecekteki akademik çalışmaların ve politika tartışmalarının, yeşil kavramların sınırlarını, çelişkilerini ve olası yan etkilerini daha görünür kılan eleştirel analizlere odaklanması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Adamkiewicz, J., Kochańska, E., Adamkiewicz, I., & Łukasik, R. M. (2022). Greenwashing and sustainable fashion industry. *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, 38, 100710. doi: <https://doi.org/10.1016/j.cogsc.2022.100710>.
- Akdeniz, P. C., & Koçer, L. L. (2024). Yeşil aklama: Sistematiik bir literatür taraması. *Turkish Journal of Marketing*, 9(1), 1–19.
- Allen, C., & Clouth, S. (2012). *Green growth, and low-carbon development history, definitions and a guide to recent publications*. UN Division for Sustainable Development. Erişim Adresi: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf> f Erişim Tarihi: 23.12.2025.
- Barbier, E. B. (2012). The green economy post Rio+20. *Science*, 338(6109), 887–888.
- Baum, L. M. (2012). It's not easy being green... or is it? A content analysis of environmental claims in magazine advertisements from the United States and United Kingdom. *Environmental Communication*, 6(4), 423–440.
- Blanco, E. E., & Sheffi, Y. (2024). Green logistics. Y. Bouchery, C. J. Corbett, J. C. Fransoo, & T. Tan (Eds.), *Sustainable supply chains: A research-based textbook on operations and strategy* (ss. 101–141). Springer International Publishing.
- Boran, T. (2023). Çevre dostu mesajlar: Yeşil pazarlama mı yoksa yeşil yıkama mı? Bir literatür taraması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(2), 323–339.

- Bozkaya, Ş., & Duran, M. S. (2024). Yeşil büyüme sürecinin enerji verimliliği üzerine etkisinin araştırılması: G-7 ülkeleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 27(2), 799–810.
- Boykoff, J., & Mascarenhas, G. (2016). The Olympics, sustainability, and greenwashing: The Rio 2016 summer games. *Capitalism Nature Socialism*, 27(2), 1–11.
- Dangelico, R. M. (2016). Green product innovation: Where we are and where we are going. *Business Strategy and the Environment*, 25(8), 560–576.
- Delmas, M. A., & Burbano, V. C. (2011). The drivers of greenwashing. *California Management Review*, 54(1), 64–87.
- Erbaşlar, G. (2012). Yeşil pazarlama. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(2), 94–101.
- Erdoğan Tarakçı, İ., & Göktaş, B. (2019). Pazarlamanın yeni rengi: Yeşil aklama. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3), 1095–1113.
- Free, C., Jones, S., & Tremblay, M. S. (2024). Greenwashing and sustainability assurance: A review and call for future research. *Journal of Accounting Literature*, 47(4), 739–764.
- de Freitas Netto, S. V., Sobral, M. F. F., Ribeiro, A. R. B., & da Luz Soares, G. R. (2020). Concepts and forms of greenwashing: A systematic review. *Environmental Sciences Europe*, 32(1), 1–12.
- Furlow, N. E. (2010). Greenwashing in the new millennium. *The Journal of Applied Business and Economics*, 10(6), 1–4.
- Güzel, D., & Demirdöğen, O. (2015). Yeşil tedarik zinciri yönetimi. *The International New Issues in Social Sciences*, 1(1), 45–70.
- Hervani, A. A., Helms, M. M., & Sarkis, J. (2005). Performance measurement for green supply chain management. *Benchmarking: An International Journal*, 12(4), 330–353.
- Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New Political Economy*, 25(4), 469–486.
- Jacobs, M. (2013). Green growth. R., Falkner (Ed.), *Handbook of global climate and environment policy* (ss. 197–214). Oxford: Wiley Blackwell.
- Karakoç, D. Y., & Kovancı, E. (2024). Yeşil yıkamanın sürdürülebilirlik temelinde değerlendirilmesi: Eleştirel bir bakış. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 15(89), 171–184.
- Keleş, H., & Şahin, E. (2025). Turizm ve konaklama sektöründe greenwashing (yeşil aklama): Bir imaj ve dürüstlük çatışması. G. S. Ergün (Ed.), *Turizme bütüncül bakış: Multidisipliner çalışmalar* (ss. 43–62). Çizgi Kitabevi.
- Keskin, M. (2024). Volkswagen dizel araçlarda emisyon vakası ve yeşil aklama. H. Bağcı (Ed.), *Vaka incelemeleriyle finansal manipülasyonlar* (ss. 119–137). Özgür Yayınları.
- Kuzgun, Ş. (2024). Yeşil girişimcilik literatürünün bibliyometrik analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 692–712.
- Küçük, G., & Yüce Dural, B. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve yeşil ekonomiye geçiş: Enerji senaryoları üzerinden bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 137–156.
- Mücevher, M. H. (2021). Sürdürülebilir lojistik için üç öncelikli strateji: Yeşil lojistik, tersine lojistik ve yalın lojistik. *Enderun*, 5(1), 39–54.

- Özcan, H., & Özgül, B. (2019). Yeşil pazarlama ve tüketicilerin yeşil ürün tercihlerini etkileyen faktörler. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1–18.
- Özbingöl, A., & Uğurlu, Y. A. (2024). Yeşil aklamanın bibliyometrik analizi: 2000–2024 dönemi için Türkiye’deki ulusal eğilimler. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (103), 21–50.
- Santos, C., Coelho, A., & Marques, A. (2024). A systematic literature review on greenwashing and its relationship to stakeholders: State of art and future research agenda. *Management Review Quarterly*, 74(3), 1397–1421.
- Sarıcı, R., & Erikli, S. (2022). Yeşil ürün, yeşil ekonomi, yeşil üretim ve sürdürülebilirlik kapsamında yapılan araştırmalara yönelik içerik analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 25(1), 98–119.
- Şahin, Ü. (2021). Yeşil düşünceden yeşil ekonomiye. A. A. Aşıcı & Ü. Şahin (Eds.), *Yeşil ekonomi* (ss. 22–34). Yeni İnsan Yayınevi.
- TerraChoice. (2010). *The sins of greenwashing: Home and family edition*. Erişim Adresi: <http://faculty.wwu.edu/dunnc3/rprnts.TheSinsofGreenwashing2010.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2025.
- United Nations Environment Programme. (2011). *Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication*. Erişim Adresi: <https://www.unep.org/greeneconomy> Erişim Tarihi: 20.12.2025.
- Yaprak, İ., & Doğan, N. Ö. (2019). Yeşil tedarik zinciri yönetimi: İlgili literatüre dayalı bir mevcut durum analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(4), 1143–1165.
- Yapraklı, T. Ş., & Yıldız, T. (2018). Yeşil aklamanın algılanan risk, kalite ve memnuniyet üzerindeki etkisi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 359–378.
- Yılmaz, V. (2018). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme arasındaki ilişki. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 6(2), 79–89.
- Zhang, L., Li, D., Cao, C., & Huang, S. (2018). The influence of greenwashing perception on green purchasing intentions: The mediating role of green word-of-mouth and moderating role of green concern. *Journal of Cleaner Production*, 187, 740–750.

YAŞLILAR İÇİN HAK TEMELLİ BİR ÇERÇEVENİN GEREKLİLİĞİ THE NECESSITY OF A RIGHTS-BASED FRAMEWORK FOR THE ELDERLY

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ

Karabük Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID NO: 0000-0002-7648-8992

Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK

Karabük Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID NO: 0000-0001-6165-5009

ÖZET

Demografik dönüşümle birlikte yaşlı nüfusun artışı, sosyal politika ve refah hizmetlerinin felsefi temellerinin yeniden sorgulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu çalışma, yaşlı bireyleri yardım, hayırseverlik veya refah hizmetlerinin "pasif alıcıları" olarak gören geleneksel "ihtiyaç temelli" yaklaşımdan; onları eşit fırsatlara sahip, talep edebilen "hak sahipleri" olarak konumlandıran "hak temelli" yaklaşıma geçişin gerekliliğini ve bu paradigma değişiminin yapısal dinamiklerini incelemektedir. İhtiyaç temelli yaklaşım, hizmet sunumunu toplumsal değerlere ve kaynakların durumuna bağlı, öznel ve çoğunlukla paternalist bir "lütuf" olarak ele alırken; hak temelli yaklaşım, insan haklarının evrenselliği, bölünmezliği ve yasal bağlayıcılığı ilkelerine dayanmaktadır.

Hak temelli yaklaşım, devleti ve ilgili kurumları kaynakların elverdiği ölçüde yardım sağlayan mekanizmalar olmaktan çıkarıp, yaşlıların barınma, sağlık ve güvenlik gibi temel haklarını güvence altına almakla yükümlü "görev sahipleri" olarak tanımlar. Bu perspektif, yaşlılığı bir ekonomik yük veya salt bakım sorunu olarak gören yaş ayrımcı (ageist) algıyı reddeder. Bunun yerine, fiziksel veya bilişsel kırılganlık durumlarında dahi bireyin kendi hayatı üzerinde karar verme yetisini, onurunu ve toplumsal katılımını merkeze alan düzenleyici bir çerçeve önerir.

Çalışmada ayrıca, hak temelli yaklaşımın yaşlılara yönelik ihmal, istismar ve şiddetin önlenmesindeki hayati rolü ile cinsiyet, engellilik gibi kesişimsel ayrımcılık türlerine karşı sağladığı koruma mekanizmaları tartışılmaktadır. Sağlık ve bakım hizmetlerinde "tedavi edilen nesne" algısının yıkılarak, yaşlıların süreçlere aktif katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, yaşlı refahı politikalarının sürdürülebilirliği ve toplumsal adalet için; sistemin yardım ekseninden çıkarılarak, yaşlıların güçlendirildiği ve devletin hesap verebilir olduğu hak eksenli ve etik bir zemine oturtulması gerektiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hak Temelli Yaklaşım, Yaşlı Refahı, Yaş Ayrımcılığı

ABSTRACT

The rise in the aging population accompanying the demographic transition has necessitated a re-examination of the philosophical foundations of social policy and welfare services. This study examines the necessity of transitioning from the traditional "needs-based" approach, which views elderly individuals as "passive recipients" of aid, charity, or welfare services, to a

"rights-based" approach that positions them as "rights-holders" who are entitled to equal opportunities and capable of making demands, as well as the structural dynamics of this paradigm shift. Whereas the needs-based approach treats service delivery as a subjective and often paternalistic "benevolence" contingent upon social values and the availability of resources, the rights-based approach is founded on the principles of the universality, indivisibility, and legal bindingness of human rights.

The rights-based approach redefines the state and relevant institutions not as mechanisms that provide aid merely to the extent that resources allow, but as "duty-bearers" obligated to secure the fundamental rights of the elderly, such as housing, health, and security. This perspective rejects the ageist perception that views old age as an economic burden or a mere care problem. Instead, it proposes a regulatory framework that centers on the individual's dignity, social participation, and agency over their own life, even in cases of physical or cognitive frailty.

Furthermore, the study discusses the vital role of the rights-based approach in preventing neglect, abuse, and violence against the elderly, as well as the protection mechanisms it offers against forms of intersectional discrimination, such as those based on gender and disability. It emphasizes the need to dismantle the perception of the elderly as "objects of treatment" in health and care services and to ensure their active participation in these processes. Consequently, it is concluded that for the sustainability of elderly welfare policies and for social justice, the system must be shifted from an aid-oriented axis to a rights-based and ethical foundation where the elderly are empowered and the state is held accountable.

Keywords: Rights-Based Approach, Elderly Welfare, Ageism.

GİRİŞ

Demografik dönüşüm süreciyle birlikte dünya genelinde yaşlı nüfusun artış göstermesi, sosyal politika ve refah hizmetlerinin felsefi temellerinin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Geleneksel olarak uygulanan "ihtiyaç temelli" yaklaşım, yaşlı bireyleri yardım, hayırseverlik veya refah hizmetlerinin "pasif alıcıları" olarak konumlandırmakta ve hizmet sunumunu toplumsal değerlere veya kaynakların durumuna bağlı, öznel ve çoğunlukla paternalist bir "lütuf" olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, yaşlıları hak sahibi özneler yerine "sorunlu nesneler" olarak gördüğü için, onların onurunu ve özerkliğini zedeleyen, yaşamları üzerindeki karar verme yetilerini kısıtlayan ciddi sınırlılıklara sahiptir.

Bu bağlamda çalışma, yaşlıları eşit fırsatlara sahip ve talep edebilen "hak sahipleri" olarak tanımlayan "hak temelli" yaklaşıma geçişin gerekliliğini ve bu paradigma değişiminin yapısal dinamiklerini incelemektedir. İnsan haklarının evrenselliği ve yasal bağlayıcılığı ilkelerine dayanan hak temelli yaklaşım, devleti ve ilgili kurumları sadece kaynaklar elverdiğinde yardım eden mekanizmalar olmaktan çıkarıp, yaşlıların temel haklarını güvence altına almakla yükümlü "görev sahipleri" olarak yeniden tanımlar. Bu perspektif, yaşlılığı bir ekonomik yük veya salt bakım sorunu olarak gören yaş ayrımcı algıyı reddederek; fiziksel veya bilişsel

kırılganlık durumlarında dahi bireyin onurunu, özerkliğini ve toplumsal katılımını merkeze alan düzenleyici bir çerçeve sunmaktadır.

İHTİYAÇ TEMELLİ YAKLAŞIMIN SINIRLARI

İhtiyaç temelli yaklaşım yaşlılara yönelik hizmetlerin ve politikaların oluşturulmasında uzun süre hakim paradigma olmuştur. Ancak bu yaklaşım yaşlıların onurunu, özerkliğini ve toplumsal konumunu zedeleyen ciddi sınırlılıklara sahiptir. Bu yaklaşım yaşlı bireyleri hak sahibi özneler olarak değil, yardım edilmesi gereken "sorunlu" nesneler olarak konumlandırır.

İhtiyaç temelli yaklaşımın en belirgin sınırı, yaşlı bireyleri stratejik planlamanın ve hizmetlerin "pasif hedefleri" olarak görmesidir. Bu bakış açısında yaşlılar, devletten veya kurumlardan yardım alan edilgen özneler olarak kabul edilir; kendi hayatları üzerinde söz sahibi olan, talepte bulunan "aktif özneler" olarak görülmezler. Bu durum, yaşlıların "hak sahibi" değil, birer "yardım/hayırseverlik öznesi" olarak algılanmasına neden olur (Kesby, 2017; Cox and Pardasani, 2017).

İhtiyaçlar ile haklar arasındaki temel fark, ihtiyaç temelli yaklaşımın zayıf tarafıdır. İnsan hakları evrensel ve sabittir; ancak ihtiyaçlar özneldir ve toplumun bunların varlığına karar verip vermemesine bağlıdır. İhtiyaçlar, karar vericilerin değer yargıları ve bakış açıları süzgecinden geçer. Bir grubun ihtiyacının karşılanması, kaynakların kısıtlı olduğu durumlarda başka bir grubun aleyhine olabilir. İhtiyaç temelli yaklaşım, hizmet sunumunu bir zorunluluktan ziyade, kaynakların uygunluğuna bağlı bir "lütuf" haline getirir. Devletler kaynak yetersizliğini bahane ederek ihtiyaçları karşılamaktan kaçınabilirken, hak temelli yaklaşımda bu yükümlülüğün kaçış daha zordur (Cox and Pardasani, 2017). İhtiyaç temelli sistemler genellikle paternalist (babacı/himayeci) bir yapı sergiler. Bu yaklaşımda, "iyi niyetli" uzmanlar, bürokratlar veya hizmet sağlayıcılar, "savunmasız bireyler" adına kararlar alırlar (Nevile, 2025). Paternalizm, bireyin kendi iyiliği için olduğu iddiasıyla, kişinin kendi kararlarını verme hakkına müdahale eder. (Cox and Pardasani, 2017). Bu yaklaşım, müdahale edilen grubun (yaşlıların) kendi ihtiyaçlarını ve çıkarlarını tanımlarken süreçten dışlanmasına yol açar. Örneğin, vesayet altına alma gibi uygulamalarda, kişinin güçlü yanları göz ardı edilerek sadece zayıflıklarına odaklanılır ve kişi hayatı üzerindeki kontrolü kaybeder (Barranco Avilés, 2015; Cox and Pardasani, 2017).

İhtiyaç temelli yaklaşım, yaşlılığı bir hastalık, gerileme ve bağımlılık süreci olarak çerçeveleme eğilimindedir. Yaşlılık, sosyal ve politik bir mesele olmaktan çıkarılıp, tıbbi ve fonksiyonel bir sorun olarak ele alınır. Bu durum, yaşlıların sadece "bakıma muhtaç", "kırılgan" ve "yük" olarak etiketlenmesine neden olur (Kesby, 2017). Emeklilik politikaları veya kurumsal bakım modelleri gibi ihtiyaç odaklı uygulamalar, yaşlıları yapay olarak bağımlı hale getirir. Townsend'in belirttiği gibi, bu bağımlılık doğal bir sonuç değil, sosyal politikaların (zorunlu emeklilik, kurumsal bakımın dayatılması vb.) yarattığı bir durumdur (Grundy, 2006; Barranco

Avilés, 2015). İhtiyaç temelli yaklaşımda başarı, belirli bir hedefe ulaşılmasıyla (örneğin bir hizmetin sunulmasıyla) ölçülürken; hak temelli yaklaşımda başarı, insan haklarının hayata geçirilmesiyle ölçülür. İhtiyaç temelli politikala), devletlere sadece ahlaki bir sorumluluk yükler, yasal bir bağlayıcılığı yoktur. Bu da hükümetlerin somut eylemlerden kaçınmasına olanak tanır (Cox and Pardasani, 2017). Türkiye'deki Senex İzleme çalışmasının gösterdiği gibi, hak temelli bir izleme ve koruma mekanizmasının yokluğunda, yaşlılara yönelik ihmal ve şiddet vakaları (trafik kazaları, şüpheli ölümler, yangınlar) sadece istatistiksel veriler olarak kalmakta ve bu ihlallerin %57'si ölümlerle sonuçlanmaktadır. İhtiyaç temelli yaklaşım, bu tür ihlalleri bir insan hakkı ihlali (yaşam hakkı ihlali) olarak görmekte yetersiz kalır (Senex, 2025).

İhtiyaç temelli yaklaşım, yaşlıları veya belirli grupları (örneğin göçmen yaşlıları) "özel ihtiyaçları olan sorunlu ötekiler" olarak kategorize etme riski taşır. Bu durum, yaşlıların toplumun eşit üyeleri olarak değil, çözülmesi gereken bir problem veya ekonomik bir yük olarak algılanmasını pekiştirir (Kesby, 2017). Özetle, ihtiyaç temelli yaklaşım; yaşlıların özerkliğini sınırlayan, onları pasifize eden, hizmetleri bir hak değil bir yardım olarak sunan ve yaşlılığı bir "kriz" veya "yük" anlatısı içine hapseden bir yapıya sahiptir.

HAK TEMELLİ YAKLAŞIM: KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

Hak temelli yaklaşım, yaşlılığı bir yardım veya merhamet konusu olmaktan çıkarıp, uluslararası hukuk ve etik normlarla güvence altına alınmış bir adalet ve eşitlik meselesi olarak ele alan bir paradigmadır. Hak temelli yaklaşımın kavramsal zemini, "ihtiyaç" ve "hak" kavramları arasındaki temel ayrıma ve bireyin konumlandırılış biçimine dayanır.

Normatif çerçeve, yaşlı haklarını tanımlayan, koruyan ve devletlere yükümlülükler getiren yasal ve etik standartları içerir. Mevcut uluslararası hukukta yaşlı hakları dağınık bir yapıdadır, ancak belirli belgeler normatif temeli oluşturur. *The Universal Declaration of Human Rights* (UDHR-1948), yaşlılara özgü bir madde içermese de, onur ve ayrımcılık yasağı maddeleri yaşlıları da kapsar. Ancak, yaşa dayalı ayrımcılığın açıkça yasaklanmamış olması bir eksiklik olarak görülmektedir. *The Principles of Older Persons* (UN 1991), yaşlıların haklarını beş temel alanda tanımlar: Bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve onur. *The Madrid International Plan of Action on Aging* (MIPPA, United Nations 2002), bağlayıcı olmayan ancak devletlere ahlaki sorumluluk yükleyen, yaşlıların kalkınma ve insan haklarından tam yararlanmasını hedefleyen bir belgedir (Cox and Pardasani, 2017). *The Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons* (2015), yaşlı haklarına dair ilk bağlayıcı uluslararası sözleşmedir. Yaşlılıkta yaşam ve onur hakkı, bağımsızlık, özerklik ve uzun süreli bakım hakkı gibi yeni haklar tanımlamıştır (Kesby, 2017). *The EU Charter of Fundamental Rights* (Madde 25), yaşlıların onurlu ve bağımsız bir yaşam sürme, sosyal ve kültürel hayata katılma haklarını tanıır (Georgantzi, 2018).

Öne çıkan temel normatif ilkeler şöyledir (Georgantzi, 2018):

İnsan Onuru: Yaşlıların, yetenekleri veya ekonomik katkıları ne olursa olsun, sadece insan oldukları için saygı görmeleri esastır. Yaşlıları kategorize etmek veya "yük" olarak görmek onur kırıcıdır.

Bağımsızlık ve Özerklik: Yaşlıların kendi kararlarını verebilmeleri, nerede ve nasıl yaşayacaklarını seçebilmeleri (risk alma hakkı dahil) normatif bir gerekliliktir.

Katılım: Yaşlıların sadece ekonomik değil, sosyal, kültürel ve politik yaşama aktif katılımı güvence altına alınmalıdır.

Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı: Yaşlılara yönelik ayrımcılık (ageism), ırkçılık veya cinsiyetçilik gibi reddedilmesi gereken bir insan hakları ihlalidir.

Bakım Hakkı: Uzun süreli bakım ve sağlık hizmetlerine erişim, bir lütuf değil, haktır. Bu hak, kişinin tercihleri doğrultusunda ve onuruna yakışır şekilde sunulmalıdır.

Ölümden Sonra Haklar: Hak temelli yaklaşım, yaşamın sona ermesiyle bitmez; kişinin inancına uygun ve onurlu bir şekilde defnedilmesi de devletin koruması gereken bir haktır.

İnsan hakları ile ihtiyaçlar arasında net bir ayrım vardır. İhtiyaçlar (gıda, barınma vb.) objektif olarak tanımlanabilse de, bunların karşılanıp karşılanmayacağı toplumun değer yargılarına ve kaynaklarına göre değişebilir; yani ihtiyaçlar öznel ve değişkendir. Buna karşılık insan hakları evrensel, bölünmez ve sosyal değerlerden bağımsız olarak sabittir. Hak temelli analiz, başarıyı insan haklarının hayata geçirilmesiyle ölçer. Bireyleri "hak sahipleri", devlet ve kurumları ise bu hakları yerine getirmekle yükümlü "görev sahipleri" olarak tanımlar. İhtiyaç temelli analiz, başarıyı belirli bir hizmetin sunulmasıyla ölçer ve yaşlıları yardım edilen nesneler olarak görür (Cox and Pardasani, 2017).

Hak temelli yaklaşım, stratejik planlamayı yaşlıların "pasif hedefler" olduğu bir modelden, eşit fırsat ve muamele hakkına sahip oldukları bir modele kaydırır (Kesby, 2017). Bu yaklaşım, yaşlıların kendi hayatları üzerinde seçim yapma ve kontrol sahibi olma yetisini merkeze alır. Fiziksel kırılganlık veya bilişsel gerileme olsa bile, bireyin özerkliğine saygı duyulması esastır (Nevile, 2025). Yaşlılar sadece bakım alan kişiler değil, topluma katkı sağlayan, sivil ve politik süreçlere katılan tam vatandaşlar olarak görülür (Georgantzi, 2018).

Hak temelli yaklaşım, kırılganlığı sadece biyolojik bir durum olarak değil, toplumsal yapılar ve ideolojiler tarafından üretilen bir durum olarak ele alır. Engelli hakları sözleşmesinden esinlenen bu bakış açısına göre, dezavantajlı durumlar doğal veya kaçınılmaz değildir; aksine ideolojik olarak meşrulaştırılmış yapısal sorunlardır (Barranco Avilés, 2015). Bu bağlamda yaşlılık, "özel bir sorun" olmaktan çıkıp "kamusal bir mesele" haline gelir (Cox and Pardasani, 2017).

KIRILGANLIK, YAŞ AYRIMCILIĞI VE KESİŞİMSSEL EŞİTSİZLİKLER

Hak temelli yaklaşım ve ihtiyaç temelli yaklaşım arasındaki farklar; kırılganlık, yaş ayrımcılığı ve kesişimsel eşitsizlikler bağlamında incelendiğinde, sorunun kaynağına, bireyin konumuna ve çözüm önerilerine dair köklü bir ayrışma ortaya çıkmaktadır.

<i>Özellik</i>	<i>İhtiyaç Temelli Yaklaşım</i>	<i>Hak Temelli Yaklaşım</i>
<i>Bireyin Konumu</i>	Pasif alıcı, yardıma muhtaç.	Aktif özne, hak sahibi.
<i>Kırılganlık Algısı</i>	Biyolojik, kaçınılmaz gerileme.	Yapısal, evrensel, yönetilebilir.
<i>Temel Odak</i>	Eksikliklerin giderilmesi, bakım.	Eşitlik, onur, katılım, özerklik.
<i>Devletin Rolü</i>	Hayırseverlik, lütuf.	Yasal yükümlülük, hesap verebilirlik.
<i>Ayrımcılık</i>	"Yük" söylemi, paternalizm.	İnsan hakları ihlali, yasal koruma.
<i>Kesişimsellik</i>	Homojen grup algısı.	Çoklu ayrımcılık ve çeşitliliğin tanınması.

Kırılganlık Bağlamında Karşılaştırma

İhtiyaç temelli yaklaşım, kırılganlığı yaşlılığın doğal, biyolojik ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görür. Yaşlılık, bir "gerileme, hastalık ve bağımlılık" dönemi olarak çerçevelenir. Bu bakış açısı, yaşlıları "korunmaya muhtaç" olarak etiketler ve kırılganlığı bireyin fiziksel veya zihinsel kapasitesindeki kayıplara indirger (Kesby, 2017). Odak noktası "bakım" ve "koruma"dır. Ancak bu koruma güdüsü, genellikle paternalist (himayeci) bir tavırla, bireyin özerkliğini kısıtlama pahasına gerçekleşir. Örneğin, vesayet altına alma uygulamaları veya bakımevlerinde "güvenlik" gerekçesiyle yaşlıların ziyaretçi haklarının veya risk alma özgürlüklerinin kısıtlanması bu yaklaşımın sonucudur (Nevile, 2025; Cox and Pardasani, 2017). İhtiyaç temelli yaklaşım, "başarılı yaşlanma" veya "aktif yaşlanma" ideallerini yücelterek, bu standartlara uyamayan, bakıma muhtaç ve kırılgan (genellikle "dördüncü yaş" olarak adlandırılan) grubu başarısız veya yük olarak marjinalize etme riski taşır (Larsson and Jönson, 2018; Kesby, 2017).

Hak temelli yaklaşım, kırılganlığı sadece biyolojik bir durum olarak değil, evrensel bir insanlık hali ve yapısal bir durum olarak ele alır. Martha Fineman'ın "kırılgan özne" teorisine göre, kırılganlık tüm insanlar için ortaktır; ancak devletin ve kurumların kaynak dağılımındaki eşitsizlikler, bazı grupları (yaşlılar gibi) bu kırılganlığın olumsuz sonuçlarına karşı daha savunmasız hale getirir (Kesby, 2017). Hedef, kırılganlığa rağmen özerkliğin (otonominin) ve onurun korunmasıdır. Kırılganlık veya bağımlılık, hak kaybı için bir gerekçe olamaz. Örneğin, demanslı bireylerin veya fiziksel engeli olan yaşlıların da tıpkı diğer vatandaşlar gibi seyahat etme, kültürel hayata katılma veya kendi bakım süreçlerinde söz sahibi olma hakları vardır (Larsson and Jönson, 2018). Devletin görevi sadece "yardım etmek" değil, kırılganlığı yönetilebilir kılan kaynakları ve destek mekanizmalarını (adalet, barınma, sağlık) bir hak olarak sağlamaktır. Bu yaklaşım, yaşlıları "pasif alıcılar" olmaktan çıkarıp, devletten hesap sorabilen "hak sahipleri"ne dönüştürür (Kesby, 2017).

Yaş Ayrımcılığı Bağlamında Karşılaştırma

İhtiyaç temelli yaklaşım, yaşlıları ekonomik ve sosyal bir "yük" veya "kriz" olarak gören söylemleri besleyebilir. Yaşlı nüfusun artışı, sağlık ve emeklilik sistemlerini çökerten bir maliyet unsuru olarak sunulur (Kesby, 2017). "Yaşlılar sevimlidir ama yetersizdir" gibi yardımsever görünen ama aslında küçümseyici olan önyargıları barındırır. Yaşlılara yönelik hizmetler bir lütuf veya hayırseverlik olarak görülür, bu da hizmetin kalitesinin veya sürekliliğinin keyfi olmasına yol açabilir (Swift vd., 2018). Zorunlu emeklilik gibi uygulamalar ise yaşlıların üretkenliklerinin bittiği varsayımıyla onları iş gücünden dışlar ve "yapılandırılmış bir bağımlılık" yaratır (Kesby, 2017).

Hak temelli yaklaşım, yaş ayrımcılığını (ırkçılık veya cinsiyetçilik gibi) bir insan hakları ihlali olarak tanımlar. Yaşlıların topluma katkılarını (gönüllülük, bakım emeği vb.) görünür kılarak "yük" söylemine meydan okur (Kesby, 2017). Ayrımcılığı yasaklayan yasal çerçeveler (örneğin AB İstihdam Eşitliği Direktifi veya Amerika Kıtası Yaşlı Hakları Sözleşmesi) oluşturarak, yaşlıların eşit muamele görme hakkını güvence altına alır (Doron vd., 2018). Türkiye'deki Senex İzleme verileri, hak temelli bir koruma olmadığında ihmal ve şiddetin ölümcül sonuçlar doğurduğunu (%57 ölüm oranı) göstermektedir. Hak temelli yaklaşım, yaşlılara yönelik ihmal ve istismarı sadece bir "sosyal sorun" değil, bir suç ve hak ihlali olarak görür ve devletin bu ihlalleri önleme, soruşturma ve cezalandırma yükümlülüğünü vurgular (Senex, 2025).

Kesşimsel Eşitsizlikler Bağlamında Karşılaştırma

İhtiyaç temelli yaklaşım, yaşlıları genellikle tek tip, homojen bir grup ("yaşlılar") olarak ele alır. Bu yaklaşım, cinsiyet, ırk, göçmenlik statüsü veya engellilik gibi diğer kimliklerin yaşlılık deneyimini nasıl farklılaştırdığını göz ardı edebilir (Barranco Avilés, 2015). Örneğin, yaşlı kadınların yoksulluğunu sadece yaşlılıkla ilişkilendirir; oysa bu durum, yaşam boyu süren cinsiyet temelli ücret eşitsizliklerinin ve bakım emeğinin karşılıksız kalmasının birikimli bir sonucudur (Cox and Padasani, 2017).

Hak temelli yaklaşım, yaşlılığın, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim (LGBTİ bireyler) ve göçmenlik gibi diğer faktörlerle kesişerek "çifte tehlike" veya çoklu ayrımcılık yarattığını kabul eder (Krekula vd., 2018; Cox and Padasani, 2017). Kadınların yaşam boyu maruz kaldıkları ayrımcılığın yaşlılıkta derinleştiğini (örneğin daha düşük emekli maaşları) kabul eder ve buna yönelik telafi edici adalet mekanizmaları önerir (Kesby, 2017). Göçmenlerin emeklilik haklarının taşınamaması veya dil bariyeri nedeniyle hizmetlere erişememesi gibi yapısal engelleri bir insan hakları sorunu olarak ele alır. Göçmenlerin sadece "misafir işçi" değil, yaşlanma hakkına sahip bireyler olduğunu savunur (Dolberg vd., 2018). LGBTİ yaşlılar, bakım kurumlarında kimliklerini gizlemek zorunda kalmaları veya "aileyi" sadece heteronormatif tanımlayan yasalar nedeniyle partnerlerinin haklarından yararlanamamaları gibi sorunları hak ihlali olarak tanımlar (Cox and Padasani, 2017).

SONUÇ

Bu çalışmada, hak temelli yaklaşımın yaşlılara yönelik ihmal, istismar ve şiddetin önlenmesindeki hayati rolü ile cinsiyet ve engellilik gibi kesişimsel ayrımcılık türlerine karşı sağladığı koruma mekanizmaları tartışılmıştır. Sağlık ve bakım hizmetlerinde yaygın olan "tedavi edilen nesne" algısının yıkılarak, yaşlıların süreçlere aktif katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmış; kırılğanlığın sadece biyolojik bir durum değil, yapısal eşitsizliklerin bir sonucu olduğu ortaya konulmuştur. İhtiyaç temelli yaklaşımın aksine, hak temelli modelde yaşlılar homojen bir grup olarak değil, farklı kimliklerin (cinsiyet, ırk, göçmenlik) yaşlılık deneyimiyle kesiştiği bireyler olarak ele alınarak, çoklu ayrımcılığa karşı daha kapsayıcı çözümler önerilmektedir.

Sonuç olarak, yaşlı refahı politikalarının sürdürülebilirliği ve toplumsal adalet için mevcut sistemin yardım ekseninden çıkarılması gerekmektedir. Yaşlıların güçlendirildiği, devletin hesap verebilir olduğu hak eksenli ve etik bir zemine geçiş, sadece yaşlıların yaşam kalitesini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda yaş ayrımcılığıyla mücadelede yasal bir güvence sağlayacaktır. Bu dönüşüm, yaşlı bireyleri "pasif alıcılar" olmaktan çıkarıp devletten hesap sorabilen "aktif öznelere" konumuna taşıyarak, onurlu bir yaşlanma sürecinin temelini oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Barranco Avilés, M. del C. (2015). Human rights and vulnerability: Examples of sexism and ageism. *The Age of Human Rights Journal*, 5, 29–49.
- Cox, C., & Padasani, M. (2017). Aging and human rights: A rights-based approach to social work with older adults. *Journal of Human Rights and Social Work*, 2(3), 98–106.
- Dolberg, P., Sigurðardóttir, S. H., & Trummer, U. (2018). Ageism and older immigrants. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 177-192). Springer Open.
- Doron, I., Numhauser-Henning, A., Spanier, B., Georgantzi, N., & Mantovani, E. (2018). Ageism and anti-ageism in the legal system: A review of key themes. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 303-320). Springer Open.
- Georgantzi, N. (2018). The European Union's approach towards ageism. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 341-367). Springer Open.
- Grundy, E. (2006). Ageing and vulnerable elderly people: European perspectives. *Ageing & Society*, 26(1), 105–134.
- Kesby, A. (2017). Narratives of aging and the human rights of older persons. *Human Rights Review*, 18(4), 371–393.

- Krekula, C., Nikander, P., & Wilińska, M. (2018). Multiple marginalizations based on age: Gendered ageism and beyond. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 33-50). Springer Open.
- Larsson, A. T., & Jönson, H. (2018). Ageism and the rights of older people. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 369-382). Springer Open.
- Nevile, A. (2025). Rights-based regulation: Facilitating choice in residential aged care. *Journal of Human Rights Practice*, 17(1), 1–14.
- Senex. (2025). *Yaşlılara yönelik şiddet ve ihlallerin izlenmesi: 2025 yılı II. dönem raporu*. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Swift, H. J., Abrams, D., Marques, S., Vaclair, C-M., Bratt, C., & Lima, M-L. (2018). Ageism in the European region: Finding from the European social survey. L. Ayalon & C. Tesch-Römer (Ed.), içinde *Contemporary perspectives on ageism* (ss. 441-460). Springer Open.

ISAAC MAYER WISE VE REFORMİST YAHUDİ TEOLOJİSİNE ETKİSİ

Zehra Turan

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

ORCID NO: 0009-0002-4236-8922

ÖZET

Reformist Yahudilik 19. yüzyıl başlarında Yahudi aydınlanmasının etkisiyle Almanya’da ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre içinde önce Avrupa’da ardından da asıl gelişimini gösterdiği Amerika’da yayılım göstermiştir. Reformist Yahudilik, dinin zamanı ve mekânı olmayan evrensel özünü bulmak adına ortaya çıkmıştır. Reformistler, geleneksel Yahudi inanışlarının modern yaşamla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle de dini kuralları yaşadıkları döneme ve bölgeye göre revize ederek modern bir yaşam sürmeyi amaçladılar. Ancak ahlaki kurallar onlar için her dönemde geçerlidir.

Isaac Mayer Wise, mezhebin Amerika’daki kurucu önderidir. Wise, Amerika’daki tüm Yahudilerin tek çatı altında birleştirilmesi fikrini ortaya atan kişidir. Bu amaçla önce 1873’te Amerikan İbrani Cemaatleri Birliği’ni (UAHC) ardından kendi hahamlarını eğitmek için ilk Amerikan Yahudi İlahiyat Fakültesi olan Hebrew Union College’i(1875) ve harekete liderlik etmek için Central Conference of American Rabbis (1889) adlı kurumların oluşturulmasına öncülük etmiştir. Wise, fikirlerini yaymak amacıyla 1854 yılında The Israelite adlı haftalık yayınlanan İngilizce bir gazete, 1855 yılında ise Die Deborah adlı Almanca yayın yapan bir ek gazete çıkarmıştır. Ayrıca Minhag America adlı bir dua kitabı da yazmıştır. Yahudiliğin inanç esasları belli aralıklarla yapılan konferanslarda tartışılmış, alınan kararlar tüm Yahudi halkına ulaştırılmıştır.

Araştırma günümüzde yaklaşık 1,8-2,2 milyon mensubu bulunan mezhebin ortaya çıkışını, Wise’in teolojik görüşlerini ve bu görüşlerin Reformist Yahudiliğe kurumsal, teolojik ve toplumsal etkilerini belirlemeye çalışmaktadır. Çalışma Reformist Yahudiliğin bütün tarihi ve teolojik boyutlarını kapsamamakta yalnızca Wise’in görüşleri ve etkilerini ele almaktadır. Genel olarak 19. yy.da Amerika’daki gelişmeler baz alınmaktadır. Reformist Yahudiliğin öncü isimlerinden olan Isaac Mayer Wise’in çalışmaları ve vaazları araştırmanın birincil kaynaklarını oluşturmaktadır. Bunun yanında Reformist Yahudilik konusu, Isaac Mayer Wise ve teolojik görüşleri üzerine yapılmış akademik çalışmalar, makaleler ve kitaplar ikincil kaynaklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Reform Hareketi, Reform Yahudiliği, Amerikan Yahudiliği.

ABSTRACT

Reform Judaism emerged in Germany in the early nineteenth century as a result of the Jewish Enlightenment (*Haskalah*). It rapidly expanded, first throughout Europe and later to the United States, where it achieved its most substantial institutional and intellectual development. Reform Judaism sought to articulate the universal and timeless essence of religion, independent of specific historical and geographical contexts. Its proponents argued that traditional Jewish beliefs and practices should be reshaped in accordance with the demands of modern life. Consequently, religious laws were reinterpreted and revised in light of the social and cultural conditions of the time, enabling adherents to pursue a modern lifestyle. Nevertheless, ethical principles were regarded as enduring and universally applicable across all periods.

Isaac Mayer Wise was the founding leader of Reform Judaism in the United States. He was the first to articulate the idea of uniting all Jews in America under a single institutional framework. To this end, he played a leading role in the establishment of several key institutions: the Union of American Hebrew Congregations (UAHC) in 1873, the Hebrew Union College in 1875—the first American Jewish theological seminary dedicated to the training of rabbis—and the Central Conference of American Rabbis (CCAR) in 1889, which was created to provide leadership for the movement. In order to disseminate his ideas, Wise founded *The Israelite*, a weekly English-language newspaper, in 1854, followed in 1855 by a German-language supplementary publication entitled *Die Deborah*. He also authored a prayer book entitled *Minhag America*. The fundamental principles of Judaism were discussed at conferences held at regular intervals, and the decisions adopted at these gatherings were communicated to the wider Jewish community.

This article examines the emergence of Reform Judaism—currently comprising approximately 1.8–2.2 million adherents—with particular emphasis on the theological views of Isaac Mayer Wise and the institutional, theological, and social impact of these views on the development of the movement. Rather than offering a comprehensive account of the entire historical and theological trajectory of Reform Judaism, the study focuses specifically on Wise’s ideas and their influence within the American context. The analysis is primarily grounded in developments in the United States during the nineteenth century. The research draws on Wise’s writings and sermons as primary sources, while academic studies, articles, and monographs addressing Reform Judaism, Isaac Mayer Wise, and his theological thought constitute the secondary sources.

Keywords: Judaism; Reform Movement; Reform Judaism; American Judaism.

İKSAD ENSTİTÜSÜ

Çankaya – Ankara

06-146-071

Konu : Kongre Düzenlenmesi
Sayı : BSE-2

25 Ocak 2026

İLGİLİ KURUMA

İçişleri Bakanlığı tarafından tahsis edilen 06-146-071 tescil kodu ile Tüzel Kişiliğe sahip olan İKSAD Enstitüsü 5253 sayılı kanuna uygun olarak “Bilimsel araştırmalar ve akademik çalışmalar” alanında ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyetlerini yürütmektedir.

Kurumumuzun Yönetim Kurulu 6 Ağustos 2025 tarihinde saat 10.30’da “Bilimsel Diplomasi Projesi” görüşmeleri ile “Bilimsel Kongreler Düzenlenmesi” gündemleri ile toplanmış ve alınan karara istinaden aşağıda detayları yazılı olan bilimsel etkinliğin düzenlenmesine ve etkinliğe ilişkin resmi görevlendirme konusunda karar vermiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim

Dr. Mustafa Latif EMEK
Yönetim Kurulu adına
Başkan Vekili

Etkinlik Adı: 7. Uluslararası 5 Ocak Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi
Etkinlik Tarihi ve Yeri: 3-5 Ocak 2026- ADANA

Prof. Dr. Mehibe ŞAHBAZ- Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet KARDAŞLAR- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Doç. Dr. Ethem İlhan ŞAHİN- Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Dr. Froilan MOBO- Philippine Naval Academy

Dr. Viola MAKHZOUM- Beirut Islamic University

Öğr. Gör. Cihan YETKİN- Mersin Üniversitesi

Etkinlik linki: <https://www.inbak.org/sosyal>